

CHR. G. HEYNII

PROFESSORIS ELOQ. ET POES. IN VNIVERS. GOTTINGENSI
EQVITIS ORD. CORONAE WESTPHALICAE

OPUSCULA
ACADEMICA
COLLECTA

ET

ANIMADVERSIONIBVS

LOCUPLETATA.

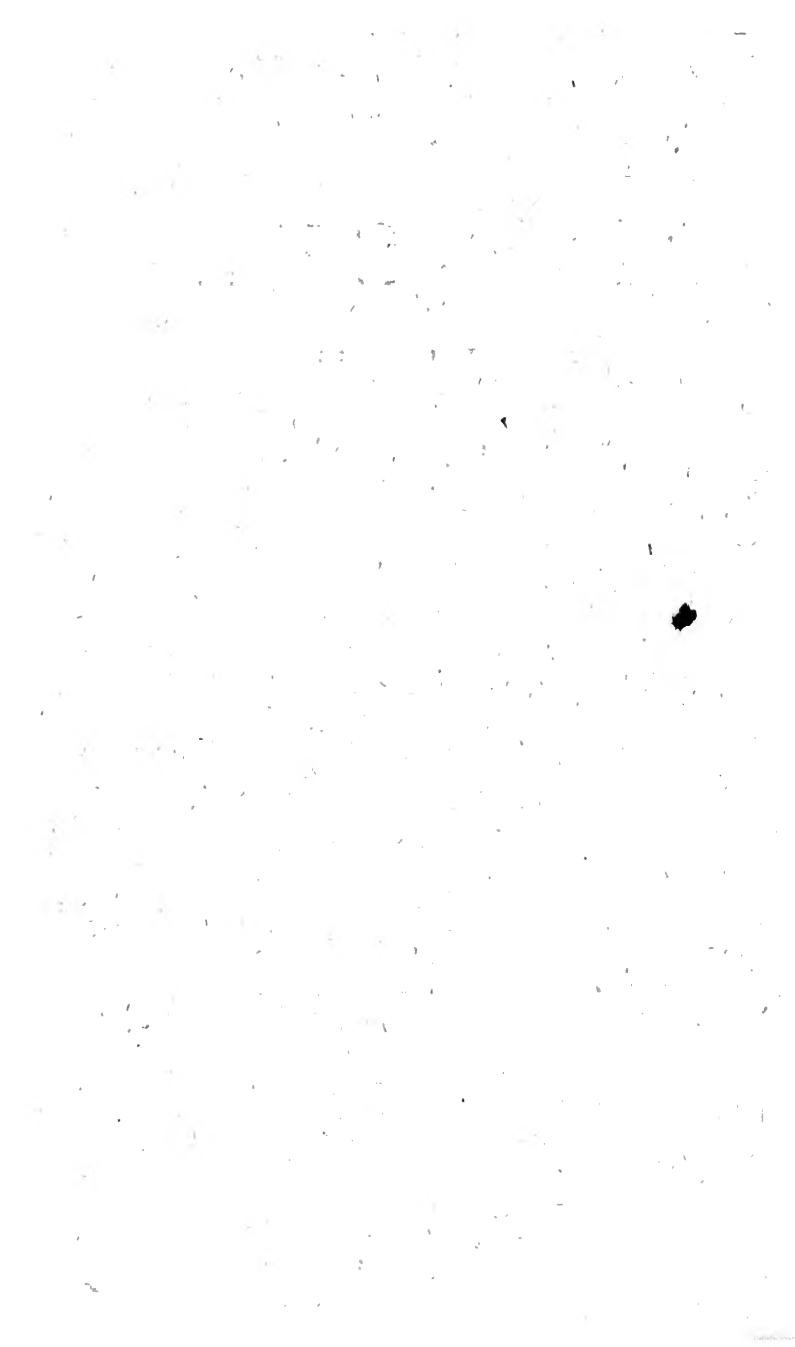
VOLVMEN VI.

GOTTINGAE,

APVD HENRICVM DIETERICH.

1812.

P R A E F A T I O.

Prolusionibus meis academicis in quinque volumina collectis, restabat, ut seriores, usque ad annum saeculi octauum, in quo ea proludendi opera substitit, superioribus, sexto et ultimo volumine adiecto, subiungerentur. Idque curavi tanto lubentius, cum viderem, partim per curas et negotia, a vita litteraria abhorrentia, partim per valetudinem senilem, ab omni spe et conatu, quo ex aliis, in maturiores annos dilatis, quicquam perficerem, quod viris doctis se approbare posset, me deiectum et exclusum esse. Consentaneum itaque visum est, ut ea saltem, quae iam singulatim prodierant,

)(2

dierant, vno complexu excusa seruarentur, nec tam mei, quam vniuersitatis nostrae literariae causa, vt hae prolusiones accederent ceterarum numero, quae per hos annos in quibus eae scriptae sunt *), pro annalium genere sunt habendae; deficientibus fastis academicis, quibus, inde a primordiis rerum condendis, vtinam idoneus obtigisset scriptor, qui consilia et causas, molestias et difficultates superatas, exposuisset.

Haud quidem ignoro, eo loco a paucis prolusiones academicas haberi, omninoque genus hoc scribendi tenue per se et leue existimari; attamen illud, vt legentibus se commendet, argumenti maxime varietatem et dilectum desiderat, cum videndum sit, vt res, quam scribendam sumseris, auctoritate academiae sit satis digna, vt nec sint subtilia nimis, nec tamen vulgaria, nec ex vno aliquo eruditionis genere repetita, quod
scripto.

*) Inde ab anno 1763 ad a. 1808.

scriptori quidem familiare sit, paucis tamen aliis admodum frequentatum; sed ex litteris communibus, historicis ac philosophicis, aut ex humanitatis studiis delibatum; quandoquidem iuuenum non minus, quam senum, legentium caussa ea scribuntur.

Equidem fatis habui ex medio mea petere, et iuventutis studiosae ingeniis, studiis et vtilitatibus, inprimis operam meam consecrare; nec argumenta ethica refugi; sumebam quoque interdum partes monitoris, tanquam qui aetate eos antecederem; eaque accommodabam temporibus. Itaque sententias subinde inferere placuit ex vita, rerum usu et experientia ductas, acute verbis expressas; omninoque genus scribendi sententiosum in hoc scribendi officio locum habere existimaui, multoque magis in vita prouectiore *).

(3

enim

*) Secundum illud Aristotelis de rhetorica libro bonorum consiliorum et dictorum referto, ἀρμόττει δὲ γνωσιολογεῖν, ἡλικίᾳ μὲν πρεσβύτερον, περὶ δὲ τούτων ὧν ἐστὶν ἔμπειρος. lib. II. c. 21.

enim vel maxime mihi curae esse debere putavi, ut addisceret iuuentus, humanitatis studiis operam ita esse dandam, ut nec in sermonis subtilitatibus grammaticis et criticis, etsi per se magnopere probandis, non tamen in iis solis, subsisteret, nec rerum incondita farragine ingenium oneraret: sed ut vitae quoque et animi moribus fingendis litterarum studia coleret, utque ipse iis hac in re exemplo praeirem, ne in me conueniret, quod apud Tacitum est *) de Secundo Carinate rhetore: *graeca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat.*

Cum porro duabus fere partibus illa scriptio academica constet, altera, quae est praecipua, ut sollennia indicantur, et, gratiis aeterno numini actis, bona vota pro principe et publica re concipiantur, altera, ut aliqua de re utili et graui e disciplinarum orbe petita nonnulla propinentur: illa quidem prior, a pietate in Deum O. M. ducta, affectum

*) Tacitus annal. XV, 45.

affectum et brevitatem desiderat, nec varietatem et copiam sermonis aut ornatum admittit. Ita tamen ad eandem fere formulam verbaque concepta et sollennia res redit; simplicitas vero orationis haud facile audientium animos tenet: multo magis autem fastidium facit ambitiosa amplificatio laudis eorum, qui bene de nobis meriti sunt, aut ipsius summi bonorum acceptorum auctoris. Omnium vero maxime dicta eleuat et legentes vel audientes offendit, si adulatorie ea enuntientur. Praestat itaque in hoc quoque sequi Quintiliani iudicium, *peccius esse quod disertum* faciat. Rerum religiose ac pie eloquendarum magister optimus est, animus pie ac religiose compositus. De his tamen statuatur quisque pro sensu suo.

Meae quidem menti obuersari solebat istud, quod ex Platone *) memineram, cum Athenienses votorum parum compotes, etsi victimis, pompis sollennibus, muneribusque deos de-

*) Plato in Alcibiade II. p. 98. (149.)

mulcentes, cum Lacedaemonii in sacris et caeremoniis essent parciores, propitios tamen deos haberent; hoc est, secundos rerum successus: qui tamen impie quoque factis contingere solent: re ad Ammonem delata, a sacerdote eos responsum tulisse, *placere diis magis simplices preces bonis ac piis verbis conceptas, quam reliquorum Graecorum sacra omnia.* Ita simplicitas, veritatis fida comes, ut animi ac vitae, sic quoque pietatis ac religionis, arbitra videtur habenda esse.

C O N S P E C T V S
P R O L V S I O N V M

V O L V M I N I S S E X T I

A. 1801 — 1803.

ADIECTIS AD CALCEM
S V P P L E M E N T I S E T A V C T A R I I S.

I. <i>Censura ingenii et morum L. Aurelii Symmachi, cum memorabilibus ex eius Epistolarum libris: ad indicenda anniuersaria sacra LXIV. et ad commendandum Prorectorem Io. Frid. Gmelin Kal. Septembr. 1801.</i>	Pag. I
II. <i>Censura ingenii et morum D. Magni Ausonii cum memorabilibus ex eius scriptis: ad commendandum successorem in magistratu academico Io. Tob. Mayer Kal. Mart. 1802.</i>	19
III. <i>Censura ingenii et historiarum Ammiani Marcellini; nonnullaque ex iis memorabilia; ad commendandum Prorectorem Car. Frid. Stäudlin Kal. Septembr. 1802.</i>	35
IV. <i>Censura sex scriptorum historiae Augustae, ad commendandum Prorectorem Ge. Frid. de Martens Dr. Kal. Mart. 1803.</i>	52
V. <i>Censura XII. Panegyricorum veterum. Commentatio prior, ad commendandum Prorectorem Henr. Aug. Wrisberg Kal. Mart. 1805.</i>	80
VI. <i>Censura XII. Panegyricorum veterum. Commentatio posterior, ad commendandum Prorectorem Chph. Meiners Kal. Septembr. 1805.</i>	99
	VII.

- VII. *Censura ingenii et doctrinae Salviani Massiliensis librique de gubernatione dei, post similes Augustini Orosiique conatus, scripti; ad commendandum Prorectorem Theoph. Jac. Planck Kal. Mart. 1806.* Pag. 119
- VIII. *Censura Boethii de consolatione philosophica, ad commendandum Prorectorem Io. Petr. Waldeck Kal. Septembr. 1806.* 143
- IX. *Alexandri Severi Imp., religiones miscellas probantis, iudicium illustratum et ad causas suas reuocatum. Pars prior, ad commendandum Prorectorem Car. Frid. Stäudlin Kal. Martii 1809.* 169

Cum temporum rationes suasisent, ut, *sollennibus omissis*, magistratum academicum adiret ex Ordine Medic. *Aug. Gottlob Richter* Kal. Mart. 1808. et altero semestri *Io. Godof. Eichhorn* ex Philosophorum Ordine, Kal. Septembr. eiusd. anni; cui Kal. Mart. 1809 *Car. Frid. Stäudlin* ex Ord. Theol. successit: intermissum est, Senatus Academici placito, officium indicendi novos Prorectores *Richterum* et *Eichhornium*. Repetitum tamen in auspiciis Prorectoris *Stäudlin* Kal. Mart. 1809. Interea vices, indicendi et sui et *Richteri* magistratus, ipse *Eichhorn* Prorector suscepit sponte. Abruptis, moxque intermissis, hoc modo, per temporum rerumque vicissitudines, muniis Professoris eloquentiae, translatisque omnino in Collegam, *V. C. Mitscherlichium*: nolui tamen mihi deesse ipse, et inceptum commentationis, cuius *Pars prior* exierat, absoluendae deserere et derelinquere. Subiecta itaque est ex schedis paratis in *sexto* hoc Volumine *pars altera*:

Alexandri Severi religiones miscellas probantis iudicium. 185 - 210

Accesserunt ad hanc Commentationem *Epi-
metra sex*, argumenti *antiquarii*, ut reliqua scripta *omnia*.

- I. *De Christi effigie in Alexandri Severi larario habita.*

II. De superstitionibus actatis Alexandri Severi Imp.	Pag. 226
III. De superstitionum, quae sub Romanis increbuerant, originibus ex symbolorum usu.	229
IV. De religionibus et superstitionibus miscellis per figuras symbolicas effictis, imprimis in gemmis sculptis.	245
V. De gemmis astrologicis et magicis inter amuleta habitis.	256
VI. De artis fingendi et sculpendi corruptelis ex religionibus peregrinis et superstitionibus profectis.	273 - 283

Procedunt inde, seorsum a caeteris, ordine annorum Prolusiones scriptae ad promulganda certamina litteraria cum quaestionibus propositis, et praemia promissa et addicta.

I. In certamine litterario 1802, d. IV. Iunii, Prorectore Io. Tob. Mayer.	284
II. In certamine litterario d. IV. Iunii 1803, Prorectore Ge. Fr. de Martens.	304
III. In certamine litterario d. IV. Iunii 1804, Prorectore Io. Fr. de Martens.	312
IV. In certamine litterario d. IV. Iunii 1805, Prorectore H. A. Wrisberg.	330

Adiecta Commentatio de Alexandro M. id agente, ut omnem terrarum orbem commercii mutuis iungeret.

V. In certamine litterario d. III. Augusti 1806, Prorectore Theoph. Iac. Planck.	363
VI. In certamine litterario d. IV. Iunii 1807, Prorectore Io. Petro Waldeck.	381
VII. In certamine litterario d. XVII. Septembr. 1808, Prorectore Io. Gottfr. Eichhorn.	389

Subiecta his sunt duo elogia virorum defunctorum:

I. De obitu Caroli Wilh. Pätz, Iur. Vtr. Professoris Gotting., ad Heerenium suum 1807.	402
II.	

II. *De obitu Georgii L. B. de Asch.* ad viros amantissimos Io. Frid. Blumenbach et Io. Dav. Reufs. *)

Pag. 414

Recognita et retractata in Opusculis academicis
Vol. I - VI. 1807.

431

Index.

- *) Admisi in hunc fasciculum sextum scriptionum academicarum duo haec scripta a nomine opusculorum academicorum haud abhorrentia; similia iis, quae in Societatis concessibus ad collegarum memoriam colendam recitavi. Sunt ea ex genere elogiorum, quod, pro tempore, consilio, re et persona, varias tractandi rationes et modos non modo admittit, verum etiam postulat. Possunt itaque ea exspatiari late in laudes, et panegyricorum genus constituere (λόγοι ἐπιτάφιοι, ἐπικηδεῖαι), possunt simpliciores sermones esse, elogia, memoriae; propria vniuscuiusque est natura, diversa praeceptio. Nostrae hae scriptiones collegarum et virorum bene de litteris meritorum defunctorum commendant memoriam, scribuntur et recitantur inter Sodales et Collegas, *recenti luctu*, paucis post honores funebres persolutos, aut post nuntium de obitu acceptum, diebus; ideoque procedunt ab affectu, et ad affectus declarationem habentur inter lugentes; dolor, moestitia, desiderium in iis regnat. Insulsum esset, in tali elogio desiderare commentationes doctas et disputationes de optimo iurisprudentiae tradendae modo, aut de optimo genere historiae scribendae vel academiae condendae; haec et alia similia possunt forte locum habere in alio epicedii genere, luctu iam remissiore, temporis interiecto spatio, animo composito, consideratione in expendendis defuncti virtutibus et laudibus adhibita.

I.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GEORG. IAC. FRID. MEISTER D.
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAUGVRATIONIS SACRA
LXIV.

IN KAL. SEPTEMBRES MDCCCXI.
CELEBRANDA
INDICIT

SIMVLQVE

S V C C E S S O R E M

IN

MAGISTRATV ACADEMICO
IOANN. FRIDER. GMELIN D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT.

*Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi cum
memorabilibus ex eius Epistolarum libris.*

Spectat hoc ad honorem liberalibus artibus ha-
bitum, quod excusationes et vacationes a
muneribus et officiis publicis facili indulgentia
admittuntur; quemadmodum iam olim medicis,
Vol. VI. A gram-

2 *Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi*

grammaticis et ceteris professoribus et legum doctoribus ab omni functione et ab omnibus muneribus vel publicis vel ciuilibus immunitas fuit concessa ^{a)}. Quod si caussa quodammodo diuersa est munerum academicorum, quae ad ipsum Ordinem et ad Curiam Professorum resque vniuersitatis moderandas spectant: tanto maior gratia habenda est iis, qui, vt reip. academicae incolumitati et commodis rite prospiciatur, munera publica, quoties vices ad se redierint, haud recusant. Laetamur itaque et gratulamur Georgiae Augustae, cum, expletis functionis semestris partibus, magistratus academici capiendi vices ad Ordinem medicum reuolutae sint, successorem per instans semestre renuntiandum a nobis esse publice Virum Experientissimum, Collegam coniunctissimum,

IO. FRID. GMELIN D.

magistratu hoc iam antea summa cum laude gesto spectatum, integritate et constantia, iurium legumque custodia et aequitatis obseruantia, eximium. Transferentur in eius domum magistratus academici insignia solënnibus, quae in Kalendas Septembres hoc ipso libello indicuntur. Quod vt felix faustumque sit, ex animo precamur. Bona vota concipientur in ipsis sollennibus supplicabiturque numini O. M., vt pace Europae restituta res quoque Germaniae, patriae nostrae communis, in tuto et tranquillo constituentur.

Nobis interea, quibus praeconium hoc sollennium academiae mandatum est, curae esto, vt
commen-

a) L. 6. C. de Profess. et Med,

commentandi argumentum aliquod circumspectamus, et loco nostro, et communibus litteris consentaneum, in quibus historiarum et fontium, e quibus illae petuntur, porro scriptorum in quaque disciplina classicorum, omninoque doctae antiquitatis, notitia merito habenda est. Etenim in hoc scriptionis genere nec locum habet quicquid in communi tritum argumento subsistit, nec nimis subtilia aut tenuia, ad quae vix vnus alterue descendat, persequi licet; sed versari scriptionem necesse est aliqua in re, quae intra disciplinarum in academiis tractari solitarum confinia contineatur, neque omnino aliena sit ab eorum studiis, qui, liberalibus litteris imbuti, iam ad disciplinarum studium sese contulerunt.

Iure, Ciues, meritoque puerilis et iuuenilis aetatis disciplina legendis scriptoribus, non omnis generis, sed in suo quoque genere praestantissimis, imprimisque vtriusque sermonis classicis, continetur; formanda enim sunt ingenia ad exempla optima, mensque est imbuenda non fucatis, sed veris natiuisque coloribus seu rerum seu orationis; quandoquidem ea est habenda cura in prima aetate, vt et res recte percipiamus et perceptas recte eloquamur. Prouectioribus tamen annis studiisque nequaquam aspernandus est omnis vsus et lectio scriptorum senioris ac deterioris aetatis, imprimis iis, qui in historiis cognoscendis et explorandis, in iuris Romani et doctrinae Christianae, eiusque vicissitudinum, doctiore et penitior studio versari, nec in vulgari rerum traditarum formula acquiescere, sed in causis nexusque re-

4 *Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi*

rum et euentorum aut doctrinarum se insinuare volunt. Contrahitur porro iudicii aliqua seu maturitas, seu firmitas ac soliditas, si opinionum vicissitudines, casuum fortunae varietates, externarum rerum in ea, quae a sapientia diuina humanaque deducta esse habentur, vim ac dominationem, si partium studia, sectarum furores, dogmatum certamina, laqueos et calumnias, animadverteris; si iactatos per hos cupiditatum et irarum fluctus et anfractus hominum animos, abductaque ingenia per opinionum ludibria a sensu communi, ratione saniore et iudicii simplicitate, transuersumque acta videris; et auocata ab eo, quod omnium primum summumque erat, a studio veri, ab actu rerum publice priuatimque vtilium, a sensu et habitu humanitatis, virtutis ac pietatis, ex iudicio animi, incorrupto et sincero veritatis amore imbuti, cognoueris. Ita demum aduescimus, nec nostrae aetatis opinionibus plus tribuere, quam prudentia, rectumque iudicium, et locus, in quo quisque se constitutum videt, postulant. Est post haec omnia aliud, quod in scriptoribus senioris aetatis tractandis, cum vtilitatibus multis ac variis, voluptatem quoque afferre potest, si istarum aetatum, mores et ingenia hominum, imperiorum constitutiones et administrationes, imperantium artes, aulicorum studia in publica negotia consilia et rationes se insinuantium, opum publicarum dilapidationes, vtilitatum publicarum per priuatorum vtilitates interceptiones, et innumera alia perspexeris, quae nostris imperiis ac regnis, administrationis modis, aulicorum

corum studiis, communia sunt ac similia. Iuvat altera ex parte cognoscere exempla virorum, munerum meritorum scriptorumque laude insignium, inquirere in causas ac modos, quibus in regnis corruptis ac labefactis, quorum ruinas ipsi morabantur, ad tantam virtutem peruenire, ingenia excolere, doctrinam interdum haud vulgarem assequi potuerint, ea maxime aetate, qua Christiani homines doctrinae quidem suae praecepta, interdum et ipsa satis deprauata, latius propagare studebant, vita tamen, moribus studiisque et actis publicis priuatisque, eadem plerumque ipsi respuebant et proculcabant. Habet quoque vtilitatem intelligere, quid quantumque homines etiam praestantiores ex saeculi sui opinionibus ipsi imbibere soleant, ut nemo facile, ne magni quidem viri nomine dignus, memorari possit, qui non ex temporum sensibus, iudiciis, vitiisque, aliquid ipse vitii contraxerit, cuiusque vita, actus, ingenium, oratio, non labe aliqua saeculi contaminata sit. Eadem de causa difficile est, in ea aetate, in qua nihil probatur, nisi quod ad morem et corruptelam saeculi attemperatum sit, vitae, morum, stili, seruare simplicitatem.

Non itaque aut inutile erit, aut iniucundum, euoluere et enucleare clarorum virorum aliquot Saeculi quarti et quinti a C. N. vitas et scripta, simulque adiungere memorabilia ex eorum scriptis, quae ad mores, opiniones et instituta temporum cognoscenda tanquam manu ducant. Est in his vnus, *Q. Aurelius Symmachus*, Senator grauissimus,

6 *Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi*

muneribus dignitatibusque summis per Gratiani, Valeriani et Theodosii tempora functus, post alios honores Praefectus vrbis a. 384. et Consul ordinarius a. 391. idemque Pontifex maximus, omni virtute publica priuataque ornatissimus, Christianorum tamen clamoribus infamis, quandoquidem a patriis religionibus recedere obstinate recusauit. Idem litterarum studia miro ardore est prosequutus, stili fingendi diligentissimus, meliore haud dubie saeculo dignus, ei tamen, in quo vixit, diuino aliquo munere datus: quandoquidem ille studia sua et virtutis et litterarum coniunxit cum aliis egregiis istius aetatis viris, ne maturius, quam postea euenit, litterarum bonarum studia interirent.

Mouet omnino mirationem, quibus a causis profectum sit, vt saeculo quarto medio virorum doctorum vbertas tanta existeret, cum antecedente aetate litterae fere exaruisse ac defecisse viderentur. Inclaruerunt nunc non modo e christianis Ausonius, Ambrosius, Augustinus, verum etiam ex alteris partibus innotuere praeter Symmachum, Ammianus Marcellinus, Avienus, Vegetius, Aurelius Victor, Eutropius, Claudianus, Macrobius, e Graecis post Libanium, Themistius, Himerius, Eunapius, alii, non quidem boni scriptores, nec tamen prorsus indocti. Aliorum nomina excitat Macrobius in Saturnalibus, alia Ausonius, plura Symmachus, inque iis Flavianum, ipsi coniunctissimum, muneribus summis functum, Mineruium, Protadium, eius filium, Praetextatum, qui in
prae-

praefectura Italiae et Illyrici obiit 384 b). Eugenium, grammaticum et rhetorem ab Arbogasto in locum Valentiniani II. Imp. euectum; Medicos, Disarium et Gelasium; ut omittam alios c). Ipse Symmachus habuit patrem, virum, iudice Am-

A 4

miano

b) De his vid. Ritter. Prosopographia ad cod. Theodos. cf. Tillemont in Theodosio Art. 63. De Protadio v. Wernsdorf. Excurs. VII. ad Rutil. et de Flauiano ibid. p. 651. Tom. V. Poet. min.

c) Disarius medicus; in Epistolar. IX, 43. pro quo editum Disamus III, 37. Gelasius, de quo I, 68. "Medicinam cum primis nostrae aetatis exercebat" Martianus poeta graeca carmina ad eum miserat VIII, 22. Lucillum pictorem meminit IX, 49. Adde Palladium rhetorem I, 15. Maximum philosophum: *quem vita et eruditione liberalium disciplinarum pariter insignem, neque ulli praestantium philosophorum secundum commendat* Epp. II, 29. diuersum ab eo, qui magiae reus gladio percussus est a. 374. Laudatur Eris vel Orus II, 39. *philosophus vita atque eruditione praecipuus*. Asclepiades V, 29. quem sanctum philosophum appellat. Celsus, *Aristoteli suppar*, quem in ordinem senatorum cooptare rogat Theodosium Imp. X, 18. et Priscianus I, 79. de quo haec habet: "*Priscianus, frater meus, cum primis philosophorum, litteratura et honestate censendus, Senatu autore salarii elementa consequitur.*" Fratrem appellat, illa enim aetate voces filius, pater, frater, affectus erant nomina, non sanguinis. Erant autem tum *Romanae iuuentutis magistris subsidia detracta sollemnis alimoniae*: Ep. V, 33. quod mirum videri debet, quum Gratiani Constitutione notissima a. 376. Professoribus e fisco constituta essent salaria! eam v. in Cod. Theodos. XIII, 3, 11. Fuisse passim homines et ciuitates non omni cultu litterarum carentes, facile tibi persuadeas. Ita inter Beneventi laudes est Ep. I, 4. *et urbs cum sit maxima, singuli optimates mihi visi sunt vrbe maiores, amantes sui (an vrbis?) litterarum morumque mirabiles*.

8 *Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi*

miano Marcellino XXVII, 3. "*inter praecipua nominandum exempla doctrinae atque modestiae.*" Est eius epistola ad filium, in qua aliquot ab eo composita poemata inserta leguntur. Si tempora computamus, horum virorum pueritia et iuuenta incidit in tempora pacatiora et tranquilliora inde a Constantini regno; ut videatur ingeniorum conflictio inter antiquorum et nouorum sacrorum adfectatores, quamdiu non omnino vi publica oppressa erat opinandi libertas, litteris et disciplinis studiose prosequendis profuisse. Ipse Symmachus cum Aufonio, etsi Christiano, vixit coniunctissime d). Atque in hac sententia saniore persistere debuerant inde a Constantino omnes, et sibi persuasum habere, veritatem tanto faciliorem victoriam habituram, quo patientius errori venia daretur; et audiendus erat Symmachus: "*diis patriis, diis indigetibus pacem rogamus. Eadem spectamus astra, commune caelum est, idem nos mundus inuoluit; quid interest, qua quisque prudentia verum inquirat? uno itinere non potest perueniri ad tam grande secretum; sed haec otiosorum disputatio est, nos preces, non certamina offerimus.*" (Ep. X, 54.)

Epistolarum ad diuersos habemus libros decem post eius mortem a filio in lucem editos; an patris vltima voluntate, non constat; nec magis illud, an a filio collectae fuerint; librorum numerum, et vltimo loco epistolas ad Imperatorem in

d) Lectitauit Symmachus eius Mosellam et laudat eximie Epp. I, 14. gratulatur ei Consuli, I, 20. quo loco: "*iter, inquit, ad capessendos magistratus saepe litteris promouetur.*"

in vnum librum collectas, aemulationem Plinii iunioris prodere in aperto est; pro cuius imitatore Symmachum habuere et cum isto comparare aequales; quod ferendum erat, si Symmachus forte acumine sententiarum et verborum ornamentis, non autem sermonis elegantia proprietate et nitore cum eo certare voluisset. Utinam ad temporum ordinem epistolae dispositae essent, aut aliquis saltem vir doctus existeret, qui noua recensione facta temporum notationes, quoties ipsa res desiderat, et hominum notitias adiungeret; nae multas ille molestias legentibus eximeret! Symmachum autem ipsum vellemus grauiora suis epistolis argumenta subiecisse; maxima enim pars rebus vulgaribus, tenuibus et nihil prorsus memorabile habentibus, absoluitur; vt pigeat, orationis cultum ac studium tam vana et inani opera esse effusum. Magnus est numerus litterarum commendatitiarum, varietate quidem formularum haud indocta. Sunt aliae officii causa scriptae, aliae in vitae priuatae negotiis, aliae ad amicos, paucissimae in causa aliqua grauiore; itaque ad temporum historias pauca ex iis erui potuere, quibus Tillemontius satis diligenter est vsus; alia nonnulla ad leges et constitutiones, aut ad officia domus augustae illustranda, quae, pleraque a lureto animaduersa, in Commentarios ad Cod. Theodos. intulere viri doctissimi, Iac. Gothofredus et Io. Dan. Ritter, viri eruditionis antiquae, nunc fere obsoletae. Studium stili fingendi mirum elucescit in omnibus, vt mireris, illa aetate, in tanta corruptela eloquentiae omnisque orationis, laudem tamen et

famam ex scriptionis elegantia quaeri potuisse. A sententiarum veritate et naturali enuntiatione sermonisque proprietate, perspicuitate et, si res ita ferret, venustate ex verborum dilectu, collocatione et numeris, aberratum erat ad verborum fucos, cincinnos et calamistrum, sententia aut neglecta aut obscurata e); dumque acumen nimium, etiam in vulgaribus, venantur homines, inepta et frigida in medium afferunt f). Non itaque mirum est, ea, quae hanc aetatem exceperunt, tempora ad horridam et squalidam orationem prorsus descivisse; nihil enim est, quod, semel spreta simplicitate et elegantia, celerius properet ad barbariem, quam tragico et lyrico tumore ad vulgaria et per se tenuia translati pro-

e) Quale hominum iudicium fuerit de eloquentia discas ex Epp. I, 89. *praeter loquendi phaleras quibus te ornauit natura, senile quiddam — sonuisti — At illi quos cothurnus altior vehit, et structurarum pegmata delectant, neque tristem soliditatem atque lascium leporem consona laude celebrarunt.*

f) Sunt tamen in his acute dictis, nonnulla, quae veritate et pondere placere possunt; vt X, 25. *"paria non sunt, quae dispari arte quaeruntur;"* (vt honores, laudes, fama, gloria, virtute an adulantium vocibus, paria). VII, 60. *"omne, quod in cursu est, viget; continuatio experientiae vires suas renouat."* II, 36. *"inusitatum exemplum vitandum esse rescripsi, ne res iusto orta principio breui ad indignos per ambitum perueniret."* Est hoc illud Sallustianum per se verissimum, Cat. 51, 17. *Omnia mala exempla (in rep.) a bonis orta sunt.* I, 31. *Cum semel a te carmen profectum (vulgatum) est, ius omne perdidisti; oratio publicata res libera est.* I, 18. *"sed maximas ingenii tui vires fortuna magna non onerat."* Fuit eiusdem dictum: *vt vera laus ornat, ita falsa castigat.*

progressa oratio. Hoc erat, quare nuper tantopere metuebamus historiis tragico dramate compositis. Orationem in Senatu habitam g), et mirum in modum cum assensu auditam, memorat optimus Senator noster. Est tamen superstes vnum eloquentiae Symmachianae specimen, quod argumentorum gravitate, copiis haud vulgaribus in breuitate, et summa arte, ad praestantissimorum oratorum opera accedit, Epistola (X, 54.) ad DDD Valentinianum, Theodosium et Arcadium semper Augg. pro Ara Victoriae in Curiam reponenda; dicetis, in causa haud probanda eum ingenium exeruisse; at enim ex eius sensu et iudicio diiudicatio facienda est. Argumentorum dilectu, vi, pondere, aculeis, non minus admirabilis illa est, quam prudentia, cautione, ac verecundia; quam tanto magis sentias, si verbosam et inanem, interdum calumniosam et veteratoriam, declamationem Ambrosii compares h). Ex reliquis libri decimi episto-

g) Ante annum 379 forte ad gratias agendas propter patrem ex agro in Senatum reuocatum lib. I, 44. (ex Lectii editione, qua utimur, in Iureti editione, in qua primi libri numeri variant, ep. 38.) Idem ambiziose captat amicorum iudicia et gratulationes, nam orationem editam a se ad eos miserat, I, 52. 28. 105. V, 41. duas orationes praeterea ad Minervium, Protadii patrem, miserat, IV, 29. Si vera sunt, quae ap. Cassiodorum memorantur hist. tripart. IX, 23. orationem in laudem Maximi quoque scripserat.

h) Saepius tentata res primo 382, ut ex Ambros. Ep. colligas (Tillem. p. 170.), iterum 384. (p. 244.) cum Praefectus urbis esset (Ambros. ibid.) 388 et 392. Lardner-Heathen Testim. Vol. IV. p. 372. ubi et nonnulla de vita eius p. 397. Nec tamen successum

12 *Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi*

epistolis, qui in fronte haec habet: "*liber X. continens epistolas familiares ad Impp., sententias Senatorias et opuscula, editus post eius obitum a Q. Flauio Memmio Symmacho V. C.*" possunt nonnulla enotari ad Praefecti vrbis officium, causas, cognitiones ceteraque negotia ab eo curanda, formulamque libellorum ad Imp. mittendarum; nos relationes, et memorias, appellare solemus. Verum haec iam occupata sunt a viris doctis, qui ad Codicem vtrumque iuris illustrandum eruditionis copias attulerunt, imprimisque ii, qui de officio Praefecti vrbis diserte egerunt. Sunt quoque nonnulla in hoc libro, quae ad iuris ciuilis capita spectant, quae tamen accurata expositione indigent, a loco nostro forte aliena, nec multis lectoribus grata futura i).

Ex iis, quae ad temporum quidem euenta et conditionem spectant, vnum saltem commemorare iuuat: Submota Gratiani iussu ara Victoriae e Curia, a. 382. paullo post premebatur vrbs graui fame; quod Symmachus ad sacrilegam impietatem refert locis pluribus, inprimis in nobilissima Epistola X. 54. supra memorata. Orta erat fames ex sterilitate anni maxime in Africa; delata est annonae cura in Symmachum Praefectum vrbis ab Impp. dictum, classes aliis ex locis aduehi frumentum iussae;

cessum res habuit; quid quod et in centesimo lapide ab Vrbe abesse a Theodosio iussus est Symmachus, vt Prosper Aquit. memorat; parum probabiliter, nisi alio tempore similis casus incidit.

- i) V. lib. X, 32. 41 sqq. 63. spectans ad illustrandum L. 14: Cod. Theod. de accusat. add. lib. V, 52. et II, 13. quae L. 2. Cod. Th. de testam. respicit.

iussae; ita Africae damna Macedonicis maxime com meatibus sunt compensata *k*).

Quantopere, dominationis deprauatae artibus, exhaustae fuerint prouinciae, tributis et vectigalibus restincta hominum industria, imprimisque fisci auaritia et calliditate pessundata libertas, inter insanas imperatorum et aulicorum prodigalitates et profusiones, docent temporum historiae. Nec vero modo plebs exactionibus oppressa, verum etiam grassatum est in diuitum patrimonia: quae ex LL. Cod. Theodos. et Annot. ad eas cognosci possunt. Memorat in his Symmachus indictiones tironum, etiam e seruis, et iumentorum, deteriorum temporum inuenta: VI, 62. 64. 58. IX, 10. v. Iuret ad VI, 63. Vt vnum commemoremus: magistratuum munia continebantur fere impensis in res non modo inutiles, verum etiam damnosas faciendis, inque his imprimis in ludos edendos. Incredibile est, quantae, in summa prouinciarum, urbium et agrorum, egestate, impensis in spectacula aulica factis, fuerint erogationum publicarum profusiones, et ipsorum magistratuum patrimoniorum impendia, malis mox artibus, vt fit, reparanda. Quaestoria et praetoria dignitas ludorum editione absoluebatur, in quos ingentes sumtus erant expendendi *l*). Pro exemplo esse possunt ea, quae in magno Epistolarum numero occurrunt de apparatu ludorum, quos Symmachus filio quae-

k) Epp. III, 82. coll. II, 6. 7. 52. III, 55. IV, 21. 75. VI, 26. VII, 68. erat quoque olei penuria IV, 18.

l) Fuit quoque editio in Consulatu IX, 24. etiam Sacerdotum: v. Iuret. ad IV, 62.

14 *Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi*

quaestori et postea praeturam adepto instruxit, modice quidem, ut ipse profitetur, satis tamen laute ut bis mille aureos in praeturam filii expendisse narretur ap. Photium Cod. LXXX. p. 198. Ellet res singularis libelli, si omnia accurate persequi vellemus. Narrantur a Symmacho ludorum causa aduecti gladiatores, equi ex Hispania, quadrigae, circi et scenae artifices, vestes holosericae, quae pro praemiis distributae esse videntur (VI, 39). vrsi, leopardi, crocodili, Libycae ferae, addaces, strepsicerotes alii appellant, et pygargi, IX, 119. de quibus Plinius est videndus *m*). Itaque narratum legimus, preces ad Imp. esse perlatas, ut ludos edituris magistratibus subueniretur, gladiatoribus, etiam equis, mittendis et Libycis feris *n*). Erant porro a magistratibus nouis mittendae ad alios sportulae, seu munera, in quibus, ut notum est, diptychorum usus erat praecipuus: (etiam a Symmacho memoratus II, 81); erant aliae liberalitates, in his missilia. Mittebantur a Senatoribus strenae Principi, uti a Principe missae Kalendis Ianuariis: (Ep. X, 20. 28). Conferebant Senatores pecunias ad decennialia celebranda (X, 26). Simili modo

m) Collegimus haec ex locis Epp. II, 46, 76. 77. IV, 6. 8. 12. 56. 59. 60-64. V, 19. 54. 60. 63. 81. VI, 33. 34. 38. 40. 42. 43. VII, 1. 48. 82. 104. 5. 6. 110. 121. 122. IX, 12. 15. 16. 18. 20-25. 27. 111. 119. 126. X, 9. 14. 48. In Ep. V, 63. conqueritur quadragesimae portorium pro equis missis exactum per publicanos.

n) Lib X, 22. IV, 12. cf. Iuret. ad X, 4. et ad II, 46. in qua memorabile exemplum occurrit Saxonum captiuorum ad depugnandum in ludis missorum, qui, ut se probro subducerent, pridie ludos sine laqueo (*spiritu intercluso*) gulae fregerant numero XXIX.

modo corporibus Urbis imperabantur collationes, v. c. equorum; unde inter priuilegia corporibus Romae concessa erat immunitas a tali quoque praestatione: (X, 27. v. viros doctos ad C. Th. de priuilegiis corporatorum lib. XIV. tit. II. p. 164. Tom. V. cf. eosdem ad XI, tit. 17. 18). Praedicatur itaque Symmachi Praefecti urbis 384 opera, cum ad leuandam quaestoriam et praetoriam dignitatem, liberandasque Senatorias functiones a graui-
bus impensis, Patrum decretum ad Impp. detulit (X, 21), quod et confirmatum legimus Constitutione Theodosii et Arcadii, C. Th. XV. 9. ad quam a viris doctis res illustrata est o) inprimis ex ipso Symmacho; ut haec illustrare velle, actum agere sit.

Subiungemus his nonnulla, quae ad ipsum Symmachum spectant. Senatorem grauissimum, Magistratum sanctissimum, Ciuem ad bonum commune natum recte diceret, vocabulo istis temporibus frequentato p); cuius integritatem, probitatem, constantiam cum prudentia, multis in locis admiramur; facile enim intelligi potest, quam lubricum ac periculosum esset, inter temporum, dominationis, et aulae corruptelas, seruare rectum. Senatoriam auctoritatem et dignitatem tuitus est egregie q); in hoc enim ordine quicquid supererat auxilii

o) Etiam de sportula, vno solido, ad IX, 128. item III, 59. 61. VII, 77. 8. Tillemont. Tom. V. p. 244 sqq. de spectaculorum licentia Muller. de genio aevi Theodos. cf. Montefalcon. *des moeurs et des usages du Siecle de Theodose* in Mem. de l'Acad. d. Inscr. XIII. p. 484.

p) Epp. I, 49. cf. Iuret. ad I, 43. p. 53.

q) V. c. X, 62. II, 75. (al. 74.) ait quoque Praefecturae munus esse tueri Senatum X, 62. Obiter notabi-

16 *Censura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi*

auxilii aduersus dominationis iniuriam et libidinem, continebatur; itaque Senatum appellat: "*partem humani generis meliorem*," (Epp I, 52. al. 46. vbi cf. Iureti notam). Quod superstitio animo eius tam alte infederat ^{r)}, excusandum erat in viro patriarum legum et institutorum seruantissimo, eodemque Pontifice maximo: venia enim debetur ei, qui ad fidem suam et religionem refert antiqui instituti auctoritatem et sanctitatem, si videt noua, etsi forte per se bona, meliora quoque, non bonis artibus et consiliis inferri et obtrudi. Quod Orationi Imp. Gratiani in Senatu Kal. Ianuar. ab ipso Imperatore iussus erat, eximie exultat ^{s)}; quod ne vanitatem optimi viri arguere putetur, de temporum more hominumque sensu sub dominatione est cogitandum: de quo vel ex hoc licet statuere, quod iam tum vsitata erant appellandi Impe-

tabimus ex lib. X, 37. acta Senatus et populi per vices singulorum mensium ad Impp. missa.

- r) Vestigia superstitionis, praeter Epistolam pro Ara Victoriae, ad curam sacrorum et sollennium, I, 46. ad procuranda ostenta I, 49. alias curas v. I, 47. 51. 69. II, 34. 36. spectant. Aegerrime tulerat, fundos, praedia et agros, e quibus Virgines Vestales alebantur, cum priuilegiis et stipendiis Constitutione Gratiani ademptos: (v. Ep. X, 54. med.) de qua lege v. docte disputata ad Cod. Theod. XVI, 10, 7. p. 299. Vol. VI. quid eum sensurum fuisse putabimus, si nostra aetate eum vivere fors tulisset! De Virginis Vestalis incestu actionem instituit IX, 122. 123. non Pontificis loco, sed Praefecti Urbis vice, ad quem omne criminum genus intra et extra urbem pertinebat.

- s) Epp. I, 13. X, 2. I, 95. Quaestoris Principis illud munus erat.

Imperatoris verba: *Clementia vestra; numen vestrum; aeternitas vestra*, et similia alia.

Litterarum illum studiis omne otium consecrasse ex multis locis apparet, maxime cum ruri viueret. Solebat enim opportunitates secessus in praediis anxie aucupari. Habuit autem praedia plura, ad Baulos, quos versibus celebrauit. I. 1. et ad Lucrinum lacum I. 1. quibus adiungit Baias et Puteolos I. 8. II. 26. Memorat praetorium Capuanum, h. e. villam, domum, I. 10. vt VI. 11. praetorium Baianum, VI. 9. hinc intra Campaniae terminos se vitam agitare ait: II. 32. cf. III. 16. V. 91. 95. VII. 31. 37. 24. Aliud praedium habuit Laurentinum IV. 44. VII. 15. idem appellat agrum Lauinatem, VII. 26. Aliud Vaticanum VI. 58. 61. VII. 21. aliud Ostiense I. 6. VI. 72. suburbanum viae Ostiensis VI. 66. aliud Praenestinum VII. 35. et suburbanum, cui Arabianae nomen erat II. 57. VI. 60. Habitationem habuit in Coelio VII. 18. 19. agros possedit in Caesariensi Mauretania VII. 66. alios in Sicilia IX. 51. Sane ii, qui tot secessus ad otia habent, non facile in otio de litterarum studiis et Musarum contubernio cogitare solent; sunt scilicet oblectationum alia genera, quibus se addicunt; tanto maior est Symmachi admiratio, qui in summis honoribus administrandi imperii et fortunarum copiis in agros rusticatum itabat, vt litterariis occupationibus se recrearet.

Graeca se cum filio didicisse, in grauiore aetate, ipse narrat IV. 20. Memorat Varronianas Hebdomades I. 2. 3. quas ea aetate (Saec. IV.) superfuisse inde patet, et laudat ex iis *Elogia Platonis, Aristotelis*,

telis. Curii, Catonum, Fabiorum, Scipionum, totiusque triumphalis Senatus: vnde argumenta libri quae fuerint cognoscimus. Exemplum Plinii historiae naturalis a librario exaratum ad Aufonium missum memorat Ep. I, 24. cum autem voce *libellorum* vtatur (*en tibi libellos*) credas partes tantum libri fuisse. Terentii verbis vtitur I, 23. (ex *Adelphis* IV, 1, 16. *quam vellem etiam noctu amicis operam mos sit dari!*) IX, 82. Sallustii V, 66. IV, 24. (at I, 24. *Sallustiani testimonii castigatio* est pro breuitate Sallustio simili). Liuium opus integrum adhuc superstes tractauit; nam IX, 13. ad Valerianum scribit: *munus totius Liuiani operis, quod sponpondi, etiam nunc diligentia emendatoris moratur*, et IV, 18. ad Protadium: *Priscas Gallorum memorias deferri in manus tuas postulas, reuolue Patauini scriptoris extrema, quibus res C. Caesaris explicantur; aut, si impar est desiderio tuo Liuius, sume ephemeridem C. Caesaris decerptam bibliotheculae meae, ut tibi muneri mitteretur.* — Erit, si fors votum iuuat, etiam Plinii Secundi *Germanica bella conquirere.* Ergo et illa etiamnum supererant. add. IV, 36.

Et in his quidem subsistimus, cum satis a nobis effectum esse videatur, vt viri praestantissimi, quodque multo memorabilius est, ex iniquissimis temporibus, effigiem aliquam habeamus ante oculos positam, ingenii ac virtutis specimina aliqua contemplanda. Quod superest, Commilitones, vt sollennibus crastinis frequentes aditis et ad dicendum prodeuntibus faueatis, rogatu nostro et auctoritate vos adductos esse volumus. PP. in Georgia Augusta pridie Kal. Septemb. clocloccci.

II.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
 PRORECTOR
 IO. FRIDERICVS GMELIN D.
 CVM SENATV
 SVCCESOREM
 IN
 MAGISTRATV ACADEMICO
 IO. TOBIAM MAYER D.
 CIVIBVS SVIS
 HONORIS ET OFFICII CAVSSA
 COMMENDAT
 INDICTIS AVSPICIIS
 IN KALENDAS MARTIAS clxxxv.

*Censura ingenii et morum D. Magni Ansonii cum
 memorabilibus ex eius scriptis.*

Rara est in Annalibus memoratio eorum, qui in petendis honoribus alter alteri sponte cesserint; nuntianda erant auspicia, consulendi Pontifices, adeundi libri Sibyllini, edocendum vitio esse creatos, ut creati iam consules magistratum deponerent; et erant forte quae excusare possent reluctantes candidatorum voluntates; tanto tamen maior laus habenda eorum, qui reipublicae utilitatibus suam dignitatem, domus splendorem, gentis suae imaginem ac titulum, postponerent.

Licebit itaque nobis, cum honorifica memoracione commendare exemplum praeclarae moderationis et aequitatis inter Collegas nostros. Cum enim fasces academicos suscipiendi munus ad Ordinem Philosophorum rediisset, constaretque de lege codicis nostri academici, magistratum academicum mandari non posse nisi ei, qui iam Decani locum tenuisset: *Mayeri* nostri, Collegae aestumatissimi, rationem non haberi ex lege posse visum erat; mox tamen, designato iam alio Collega, ii, quorum curae et studio legum et iurium notitia et custodia mandata est, nuntiarunt, extare Rescriptum regium anni XLVII. superioris saeculi, quo declaratum sit, lege modo memorata solutum esse eum, qui iam antea alia in academia munere Prorektoris seu Rectoris functus fuerit. Qua de re certior factus Senatus Academiae extemplo designavit Prorectorem suum Te, Vir illustris, Collega coniunctissime,

IOANNES TOBIAS MAYER,

Teque expertus facilem et beneuolum non minus in recipiendo, quam antea aequum et verecundum in cedendo magistratu, existimationem et iudicium suum de animi Tui candore, morum simplicitate, vitae integritate et innocentia, fide ac religione in tuendo officio, insigniter confirmatum vidit; eoque ipso praeiuit vobis, Ciues, praeiudicio tanquam suo, ut virum raris his virtutibus commendatum vos et ipsi omni debita reverentia Prorectorem futuri semeltris salutetis, fidem et obsequium ei praestetis, eiusque in vos fidei, amoris et benevolentiae, ita confidatis, ut in eius
tanquam

tanquam parentis indulgentia et aequitate, vestrarumque utilitatum et commodorum studio ardentissimo, portum et refugium tutissimum, in legum sanctitate et custodia praesidium firmissimum positum esse, persuasum vobis habeatis. Ita sane si animati et affecti fueritis, operam dabimus sedulo vtrunque, ut futuri semestris tranquillitate, statu publico quieto et imperturbato, studiorum privatorum assiduitate, morum sanctitate et recti ac decori seruandi studio, deleantur omnia vestigia, cumque iis memoria extinguatur omnis, et ipsa recordatio eorum tollatur, quae semestri nunc exeunte pristinam laudem, cum Collegarum inter se necessitudinis, tum Commilitonum studii summi in obseruandis bonae disciplinae legibus, iusti ac decori praescriptis, obscurare visa sunt. Excusabunt iudices aequi fragilitatem naturae humanae rerumque humanarum multiplices casus, quibus interdum fit, ut nolentes nec animaduertentes a tramite recto deuertamus; eluitur labes et error ignoscitur, facilitate ac prompta voluntate, qua ad officium reditum est.

Et haec quidem erant illa, ad quae et officium nostrum, lex ac mos, et dies crastinus ineundo magistratui destinatus, nos vocabant faciendo publico praeconio. Nunc his missis ad alterum accedimus, quod patrum instituto peragendum est, ut subiiciatur praeconio, tanquam auspicii causa, exspatiatio in disciplinarum et eruditionis campum, cum in ciuitate litteraria par et aequum sit, ut nihil non fiat, quod non cum aliquo litterarum seu commodo seu respectu ad

eas, seu contactu ac vinculo aliquo, copulatum sit. Virorum senioris aetatis, saeculi quarti et quinti, inde a C. N., illustrium aliquot vitas et scripta, vulgo nunc fere neglecta, excutere constitueramus, non ut inde speciosae alicuius eruditionis laudem ferremus, sed ut ea, quae ad saeculi mores et instituta, hominumque virtutes ac vitia, declaranda facerent, tanquam cognitu utilia et, ad vitam saeculi indolem cognoscendam, memorabilia enotarem. Utilia quaerimus; notitias rerum obscurarum, multoque magis subtilitates criticas aliis seu temporibus seu studiis seponimus.

Symmachi, de quo superiore semeltri prolusum est, aequalis et familiaris fuit *Aufonius*, de quo etsi pauciora, pro consilii nostri ratione, dicenda sunt, non tamen eius memoratio praeteriri potest. *Decimus Magnus Aufonius*, Burdigalensis, cuius scripta fortuna ad nostras aetates pertulit, ea, qua vivebat, aetate inter viros clarissimos habitus, nomine primum Grammatici, tum Rhetoris inclaruerat, a Valentiniano seniore ad docendos filios, Gratianum et Valentinianum, euocatus, studio in se principum, quaesturam primo, tum praefecturam praetorii Italiae, mox Galliarum, tandem a. N. C. 379. Consulatum consequutus, post imperatorum mortem missione a Theodosio impetrata in patria consenuit. Cum ille inter doctissimos suae aetatis viros numeratus sit: ex eius scriptis intelligi potest, quale de doctrina litterarum iudicium istorum hominum fuerit. Ad grammaticam, rhetoricam et poeticam omne hoc nomen erat reuocatum; et institutio pueritiae et iuuen-

iuventutis omnino occupata in grammaticae et rhetorices studiis; alia omnia extra hunc disciplinarum orbem habita; nulla cathedra historiarum, philosophiae, mathematicum, aut alius disciplinae: iudicio non meliore, quam si litterarum bonarum studia ad vnam mathesin aut cognatas disciplinas reuocarentur; nam ad excolenda mortalium ingenia scientiae seueriores per se non sufficiunt, nisi et litterarum et disciplinarum studia coniuncta fuerint. Ita enim ad humanitatem, recti, boni, pulchrique sensum vitaeque honestatem et dignitatem, bonis litteris effingimur, si ad scientiarum vtilitates historica, philosophica artiumque studia acceperint, cum bona vitae disciplina et institutione. Gallia litterarum studiis florere tum est dicta, maxime Burdigala; laudes Professorum ea aetate clarorum Ausonius versibus condidit; sunt ii seu rhetores seu grammatici, hi quidem inferiore loco habiti, nec, comparatione nostrarum litterarum facta, nisi in grammaticorum numero habendi, qui litterarum elementa pueros docerent a). Adeo

B 4

iam

a) In Protreptico ad nepotem (Idyll. IV.) res diserte exponitur. Apud grammaticum, *In flexu, ait, et acumine vocis innumeros numeros doctis accentibus effer, affectusque impone legens, distinctio sensum augeat et ignavis dant intervalla vigorem.* Quae autem tum fuerit disciplina scholastica, discat aliquis ex verss. Protreptici eiusdem de studio puerili ad nepotem: *Tu quoque ne metuas, quamuis schola verbera multo increpet, et truculenta senex gerat ora magister. Degeneres animos timor arguit. At tibi consta intrepidus, nec te clamor plagaeque sonantes nec matutinis agitet formido sub horis, quod sceptrum vibrat ferulae, quod multa*

24. *Censura ingenii et morum D. Magni Aufonii*

iam tum defloruerant Gallorum litterarum studia, ut in virorum doctorum recensu non essent qui memorari possent, quam ludorum magistri in litterarum elementis occupati. Fuere in his quoque grammatici Graeci, quorum nomina ignota memorat Carm. VIII. XIII. XXI. Pauci omnino inter hos Professores sunt, quorum memoratio valde sit honorifica; nonnulli propter mores notati potius quam laudati. Constitutae erant annonae publice seu stipendia professoribus in frequentissimis ciuitatibus, seu in metropolibus Galliarum, antea lubitu et arbitrio ciuitatum, nunc Gratiani iussu a fisco, certo fixo ac statuto modo, Constitutione anni 376 Cod. Theod. XIII. tit. 3. l. 11. Memorantur non nisi *rhetores et grammatici*, et hi quidem *Atticae, h. e. Graecae, Romanaeque doctrinae*; "*istis XXIV annonarum e fisco emolumenta donentur; his XII annonarum deductior paullo numerus ex more* (h. e. quo grammaticorum ordo, ideoque et commoda, haberi solebat) *praestetur.*" v. Gothofr. ad e. l. Simili modo salaria professorum Romae constituta ap. Symmach. Epp. I. 73. V, 35. Treuiris, utpote clarissima tum Galliae ciuitate, Rhetori XXX. Grammaticis XII. annonae praebebantur. Annonam constat fuisse diarium vnius hominis victum, ad certam rationem constitutum; quae tamen etiam pecunia seu pretio redimi potuisse videtur; itaque bis, ter, duodecies. et sic porro decerni potuit. v. Lamprid. in Alex. Sev.

multa supellex virgea, quod fallax seuticam praetexit aluta, quod feruent trepido subsellia vestra tumultu.

Sev. 44. Trebell. Claud. 14. Vopisc. Aurelian. 12. Memoratur ab Aufonio aliquo in loco (Carm. XXII.), vbi de cathedra Grammatices agitur, Victorius *Subdoct̃or seu Prof̃scholus*, h. e. Prorektor scholae: qui in antiquitatis obscurae studio aetatem continuerat: habentur in eius studiis "Ius pontificum, foedera, Curium origines, Castor, Rhodope *b*), Plebiscita et Senatusconsulta, leges Draconis, Solonis, Zaleuci." Studium itaque suum ille grammaticus in quaestionibus grammaticis et criticis posuerat; nam plebiscita et senatusconsulta exquirere et leges interpretari non nisi cum magna eius laude memorari posset; Castor tamen, Rhodope et Cures satis declarant, res antiquas obscuras notari, ad quas studium eius deflexerat; de vtilitate autem ad historias, antiquitates, iura, instituta, vix ille cogitabat: quod pro explorato fere habere licet, quandoquidem saeculi

B 5

istius

- b*) Castor videri potest esse is, cuius liber *χρονικῶν ἀγνομητῶν* multas vtilitates chronologiae emendandae habuit: *epochae imperiorum maritimorum antiquissimarum aetatum* illustratae sunt in nouis Commentariis Soc. R. Sc. Gott. Vol. I. *Rhodope* esse potest mulier Pythagoricam philosophiam professa, ad quam Theanus Epistola fictitia superest, a Luca Holstenio ad Porphy. Vit. Pythag.; nisi cum epistola et ipsa Rhodope fictitium nomen est. Mirum tamen est, nomen hoc Aufonio aut eius aetati notum fuisse. Nihil enim alibi de ea proditum nec ap. Holstenium aut Wolfium fragm. mulier. ill. aut Fabricium. Itaque procliuior sum in eam partem, vt credam Dioscuros et Orpheum Thracem declarari a grammatico iactare eruditionem suam ita solito: nam et *Curium origines* ad Numam refero.

istius litterae a melioribus, quae modo commemorauimus, ad exilia et parum publice priuatimque vtilia et salubria studia migrauerant. Fuere quidem inter rhetores nonnulli vltra vulgares litteras sapere dicti, ita (Nr. XX.) Staphylius "*historiam callens Livii et Herodoti; omnis doctrinae ratio cui cognita, quantum condit sexcentis Varro voluminibus.*" Licebitne ex his colligere, Varronis opera ista adhuc aetate superfuisset? aut ex alio loco (Idyll. IV, 46.), vbi in schola grammatici puer docetur: *Conditor Iliados et amabilis orsa Menandri euoluenda tibi* — cum Homero Menandrum in scholis praelectum esse? Et est inter grammaticos vnus et alter: cui *schola et auditor multus, praetextaque pubes, grammatici nomen diuitiasque dedit c).*

Videris, Commilitones, quae ista aetate litterarum studia fuerint, quam exilia, tenuia, et angusta d). Ex his tamen scholis prodibant vrbium imperiique rectores, senatores, magistratus e), et quic-

- c) Dices multum hic referre, quomodo interpungere placeat, si: *grammatici nomen, diuitiasque dedit*; bene res se habet. Sin: *grammatici nomen diuitiasque* iunxeris, non magna vtique fortunarum aestumatio hinc fieri poterit; eruntque, si de grammatico praedicantur, *grammatici diuitiae* ac fortunae non magis laetae, quam si viri, de schola quamuis meritissimi, *hereditatem opimam* memores, quae ad aliquem peruenisse narretur. Verius tamen prius.
- d) Hoc vnum constat, eos, qui Ius Romanum discere vellent, Romam profectos esse; docent hoc ex Rutil. Itin. I, 209. 210.
- e) Professor. I. Burdegalaе cathedra: *mille foro dedit haec iuuenes; bis mille Senatus adiecit numero purpureisque togis* (h. e. praetextis).

quicquid hominum erat officiis negotiisque vitae publicae destinatum! Fingebatur scilicet ingenium legendis in schola praeclaris auctoribus Romanis Graecisque, quae res non tantam tum doctrinae copiam poscebat ac nunc, quandoquidem illi patrio sermone scriptos libros praelegebant, eoque versus ac sententiae mentibus tanto altius infigebantur. Ex Cicerone, ex Liuii, Salustii Tacitique lectione, quis neget ad vitae publicae priuataeque negotia viros idoneos prodire potuisse? Quid? quod ipsi principes non in alia disciplina enutriebantur. Nam ex his Professoribus grammatices et rhetorices vnus erudiendis Gratiano et Valentiniano delectus fuit noster Ausonius. Nec eius disciplinae laus sua et honos defuit; nam vterque, et Gratianus et Valentinianus, inter optimos principes locum suum occuparunt, summumque sui desiderium reliquerunt, cum ille anno aetatis vigesimo quarto, hic vigesimo primo fraude et insidiis suorum e medio sublatis essent. Nec modo ex panegyrico Ausonii Gratiano dicto hoc constat, in quo copiosa est laudum enumeratio, nec ex Ambrosii similiumque praedicatione pietatis Imperatorum et obsequiosae voluntatis, verum, quod grauius testimonium est, Ammiani loco, quo cum a Valentiniano patre renuntiatum Augustum memorat: (lib. XXVII, 6.) praedicatur Gratiani *vultus et reliqui corporis iucundissimus nitor et egregia pectoris indoles, quae Imperatorem impleisset* (h. e. Imperatoris perfecti virtutes, partes, exemplum, exhibuisset) *cum veterum lectissimis comparandum, si per fata proximosque licuisset.* —

Nec

28 *Censura ingenii et morum D. Magni Ausonii*

Nec vero inter minima virtutum argumenta Gratiani est ea ipsa grati animi testificatio erga iuuentutis suae rectorem, quod, statim ex quo post patris mortem imperium solus tenuit, Ausonium, tum Treviris agentem *f*), Consulem, et primo loco, designavit a. C. 379. Pro hoc beneficio orationem ille ad eum misit, quae Gratiarum actio pro Consulatu est inscripta, prorsus ad exemplum Panegyrici Plinii ad Traianum elaborata; e qua tamen elucescit, quantum inter tempora et ingenia discrimen esset. Etsi enim utraque rhetoricam potius sapit quam eloquentiam veram: in hac tamen Ausonii multo magis rhetoricum studium, servili fere imitandi anxietate, eminet. Pro magnis sensibus animique affectibus vibrantur acutae sententioles, per antitheses et paradoxa, et ad miraculum facta, per se probabilia, amplificantur *g*). Facit in Plinio satietatem nimis effusa laus,

f) Inibatur tunc consulatus etiam in provincia: Imperator consulem renuntiabat in palatio; in auditorio tamen sacro, concione convocata, ut umbra aliqua esset comitiorum consularium. *Te*, scribit Gratianus ad Ausonium, *consulem designavi, et declaravi et nuncupavi*. Miserat ei quoque *vestem palmatam*, h. trabeam, qui tunc vestitus consularis fuit, et quidem eam, in qua *D. Constantius parens intextus* erat.

g) Nec vero nihil profecit discipulus in tali disciplina, Gratianus. In Rescripto enim, quo novum honorem in magistrum conferebat, vultus erat his verbis: *solvo tibi quod debebam, et adhuc debeo quod solui*. Extollit hoc, ut par erat, Ausonius multa praedicatione, et ex similibus argute dictis amplificatione: in his est, quod ei, qui quaereret, quibus

laus, etsi in magnis ac grauibus rebus, ex virtutibus optimi Principis; in Ausonio ea, rerum pondere destituta, mouet fastidium. Non fortunarum magis est damnosa profusio quam laudum; nec magno vitae vsu opus est ad obseruandum, eam et audientibus esse molestim et ei, qui laudatur, verti in fraudem et malum. Hoc est malum illud, regni assidua comes, quod ciues legibus legumque custodi parentes ab obsequio sensim prolabantur ad seruilem adulationem, qua ipse princeps corrumpitur. Bene tamen nobiscum agitur, quod eiusmodi adulationes paullo post in meras formulas cancellariae abeunt, quibus tantum quisque sensus tribuit quantum ipse habet.

Gratus in praeceptorem animus Imperatori non minus honori cessit quam Ausonium illustravit; etsi enim tantum non merus titulus ea aetate esset Consulatus, summa tamen et, si meritis ille debitus

quibus meritis hunc honorem consecutus sit, respondet: *Rationem felicitatis nemo reddit.* Hoc est globulos mellitos spargere. Reuocant haec in animum aliud dictum, istis admodum dissimile, et alii sensus, ab Ausonio memoratum, nec alibi, quod meminimus, lectum: *Alexandri M. Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus* (Iliad. VII, 179. 180.) *quibus, Hectore prouocante, e nouem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, unum eligi placeret, sortis euentu, ubi Iouem totus precatur exercitus, ut Aiacem vel Tydei filium, aut ipsum regem Mycenarum sortiri patiatur Agamemnonem: Occiderem, inquit, illum, qui me tertium nominasset! Videtis vel hoc exemplo, quantum discrimen sit inter acute dictum ingenii arguta captantis, et animi magna aut cogitantis aut sentientis.*

debitus fuerat, praecipua erat dignitate. Mirari licet, quod tam rara sit memoratio eorum, qui pueritiam et iuventutem formarunt principum, siue antiquas siue recentes historias perlustraueris. Quot enim sunt reges et imperatores, quorum iuuentutis magistros saltem nomine nouimus? multo pauciores sunt, qui aut ipsi ingenii dotibus eximiis, litterarum laude aliqua memorabili, virtutibus insignibus conspicui, aut a suis nutritiis singulari aliquo in studio habiti fuerunt. Fortunatus Ausonius, qui Consulatu se a nutritio ornatum vidit, nec non aliis honoribus. At Lactantius, quod in Eusebiano Chronico memoratur, idem rhetor, qui Crispum, Constantini M. filium, Latinis litteris erudiuit, *"adeo pauper in hac vita fuit, ut plerumque etiam necessariis indiguerit."* Liberalior in Senecam Nero: a quo tamen diuitias, quas in eum cumulauerat cum vitae auctario repetiit discipulus. Amplectenda est fortuna Frontonis, qui Marci et Veri praeceptor fuit, cui Marcus Antoninus Imp. tantum detulit, ut ei statuum in Senatu petierit; omni tamen statuae honore iucundius Frontoni esse debuit elogium, quod in egregiis suis Commentariis Imperator proposuit (in princ.); verum omnino ille gratus et pius fuit erga omnes suos magistros, quorum recensum (eod. loco) facit, vna cum eorum, quae vniuscuiusque disciplinae accepta debeat, memorazione (cf. Iul. Capitol. c. 2. 3). Quantopere dissimilis fuit eius filius; habuit et ille magistros (ap. Lamprid. pr.) *"sed tot disciplinarum magistri ei nihil profuerunt; tantum valet aut ingenii vis, aut eorum qui*

qui in aula institutores habentur!" Multa sunt quae de his disputari possent, si modo cum fructu ad vitam ipsam!

Praeter adhuc dicta Ausonius nomen habet ex carminibus, quae ad nos peruenerunt: quae quidem viro a grauioribus curis animum remittenti et his lusibus otium fallenti haud indecora esse concedimus, multo magis ex iudicio et conditione istorum temporum; nam quisquis ex vulgari disciplina studium legendorum antiquorum scriptorum contraxerat, ad poetice animum appulisse videtur. Poetices tamen veram notionem non habebant; poeticum tantum sermonem ad quoduis adhibebant, etiam quod cum maxime in pedestri oratione reddendum erat. Quis putet sensum poeseos habuisse eum, qui Suetonii libros de regibus in epitomen redegerat carmine? Atqui hoc fecerat Póntius Paullinus, cuius opus summis laudibus prosequitur Ausonius Epist. XIX. Ita quoque Ausonii carmina a poetica vi, ingenii aliqua felicitate, sententiarum nouitate, multum absunt. Versificatoris nomen ei concesseris, non poetae. Sunt omnino parua poematia, effusa verius, quam elaborata, sub variis nominibus, de quibus quidem figillatim agere, aut ad seuerum iudicium ea reuocare velle, alienum est a consilio huius scriptionis. Mirari tamen liceat, vanitati tantum indulgisse virum meritis et annis grauissimum, ut nonnulla, quae delere, saltem intra arcae claustra seruare debuerat, in vulganda opera referret, inque his Centonem, in Valentiniani senioris, Imp. gratiam compositum. Verum facilius esse aiunt repe-

reperire mulierem taciturnam; quam poetam suos versus silentio prementem; nec facile unquam fuit poeta, in cuius demortui pulpito carmina reperta sint inedita, incrudescitque illud incontinentiae, seu pruriginis, malum multo magis in malis poetis. Fertur Choerilus poeta, qui Alexandri expeditioni interfuit, hoc sibi sumxisse, ut res ab eo gestas carmine ad posteritatem proderet; et narratur rex cum eo pepigisse, ut pro quouis bono versu aureum, pro malo colaphum acciperet; hominem, quamvis malis contusis tumentem, non tamen a versibus faciendis destituisse. Nostra aetate res inuerso se more habere dicitur: numerantur pro malis versibus aurei a redemptoribus; altera passionis Choerileae pars plerumque omittitur, nec eam magnopere esse aiunt necessariam, quandoquidem bonorum versuum in nostris carminibus raro tanta sit copia, ut de iis seorsum stipulari necesse sit. Verum de his pro suo quisque ingenio ac lubitu statuet; nos de Ausonii versibus agimus. Mirati sumus, multa ex his esse e Graecis versa *h)*, cum tamen Ausonius ipse profiteatur, se puerum male refugisse a Graecis addiscendis. (*Proless. Burdigal. VIII. obstitit nostrae quia, credo, mentis tardior sensus, neque disciplinis appulit Graecis puerilis aevi noxius error!*) lamenta a multis, credo, post Ausonium iterata! saltem iteranda! ille tamen, quod multi non faciunt, serioribus annis graeca addidit, ὁψιμαθής. quod colligas
ex

h) Sunt in his Epitaphia heroum, qui bello Troiano interfuerunt, ex Aristotelis Peplo: quem tamen Philosophi fuisse nondum persuasere viri docti.

ex Epistolis XII. XIII. Omnino in his, et in aliis nonnullis ex proeecta aetate, oratio magis poetica, recta et ornata, obseruari potest. Ex Epist. XVI. compertum est, *Nepotis Cornelii Chronica* ista aetate adhuc superfuisset, librum multae laudis inter veteres, et *Titiani Apologos*: utrumque enim librum a librariis, antiquarios appellat, descriptum ad Probum praef. praet. mittit. Titianus fabulas Aesopias, Iambicis trimetris a Graeco aliquo redditas, latine verterat oratione pedestri, ut patet ex carmine huic Epistolae adiecto v. 73 (qq. i).

Ab astrologiae studio, cuius superstitionibus illa aetas contacta erat, eum non alienum fuisse, docet Eclogarium. Christianum fuisse dubitare vix licet; etsi multa occurrunt, quae antiquam redolent, non meliorem sapientiam. Verum in his eum poetica libertate uti et sensus poeticos reddere dices. Miraberis forte, in ista temporum Orthodoxiae seueritate, propter *ethnica* illa effata et alia *haereticis propiora* non adductum eum esse in malignas calumniationes et accusationes; at enim duo sunt, quae in scriptoribus istarum aetatum obseruare licet: primo eos, qui a patriis religionibus ad Christiana sacra transierant, plerumque summis tantum labiis doctrinas recens receptas delibasse; secundo, non valde quaesitum esse de notitiis, quas quisque sibi parasset, placitorum Christiano-

i) De hoc homine eiusque Apologis v. Wernsdorf Poet. Lat. min. Tom. V. p. 664 sq. Maximini Caesaris magister fuit in rhetorica.

34 *Censura ingen. et mor. D. Magni Aufonii etc.*

stianorum, dummodo in nullam quaestionem impingeret, quae illa aetate proscripta erat tanquam haeresis; fere ut nostra aetate fuere tempora, in quibus desipere licebat, quantum cuique liberet, dummodo non de certis placitis ac decretis aliter se sentire testatum faceret; altera tamen ex parte id ipsum vanitatem hominum stimulabat, ut in his, quae pro grauissimis habebantur, ipsi praeter aliis rectius sapere videri vellent.

Nunc Aufonio, eiusque seu laude seu censura, missa facta, ad officium redimus, quod indicere iubet sollennia noui magistratus capeffendi in diem crastinum, simulque significare, propter anni inclementiam decretum esse, ut concio habeatur in auditorio aestiuo intra aedes, quae conciliis professorum habendis dictae sunt. Vos, Commilitones, frequentes adeste et noui obsequii in nouum Prorectorem auspicia fausta edite, fauentes oratoribus, vota publice pro salute academiae vestraque felicitate facientibus.

P. P. pridie Kal. Mart. c1010cccn.

III.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR

IOANNES TOBIAS MAYER D.

CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAUGVRATIONIS SACRA

LXV.

IN KALENDAS SEPT. CIOCCCII.

CELEBRANDA

INDICIT

SIMVLQVE

S V C C E S S O R E M

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

CAROL. FRIDER. STAEVDLIN D.

CIVIBVS SVIS

HONORIS ET OFFICII CAVSSA

COMMENDAT.

*Censura ingenii et historiarum Ammiani Marcellini,
nonnullaque ex iis memorabilia.*

Ammianus Marcellinus, si non arte, fide tamen et auctoritate grauissimus scriptor eorum temporum, quae cognitu vtilissima videri possunt scire cupientibus, quae, post sacra christiana ab ipsis principibus publice suscepta, rerum mutatio, quaeque melioris doctrinae vis ad hominum vitam, mores,

36. *Censura ingenii et histor. Ammiani Marcellini,*

mores, et imperii administrationem fuerit. Quis enim non expectet, in vita, cum priuata tum publica, post abolitas superstitiones et receptas doctrinas, quae in vita sancte pieque agenda rerum summam ponant, magnam quoque in melius mutationem esse factam. Enimuero historiarum monumentis ingenuo studio excussis mala et vitia pristina malis et vitiis nouis aucta non meliorem, sed deteriorem vitae publicae priuataeque conditionem intulisse, ipsis rerum euentis docti non sine dolore et indignatione discimus. Iniquum tamen esset, omnia ea ad nouas religiones earumque ministros referre, qui a praeceptis saluberrimis mortalium studia ad doctrinarum spinas ac sentes opinionumque ludibria auocare malebant; dominationis enim male constitutae ea erant mala, principum ignauiae et imperitiae, fastusque pessimo exemplo ex oriente illati, eunuchis et spadonibus in aulas receptis, assentatorum artibus principem tanquam reti circumdatum undique vrgentibus, et ab omnium bonorum et prudentum virorum alloquio prohibentibus; munerum ciuiliū et militarium partibus male confusis, ex aulicorum iudicio et optione, prout auaritia et dominandi cupiditas suadebat, mandatis, et ex eorum voluntate administratis. Certe, inquis, ad homines aulicos et administrationi imperii admotos Christiana doctrina aut non peruenit aut intimis sensibus haud inhaesit! Inter haec omni luxus et libidinis genere ab aulicis et potentibus in vulgus manante, sensus et mores hominum ad bona vera et recta studia occalluerant; ingeniis

ingeniis partim ad leuia et friuola abiectis, partim per calamitates publicas efferatis, et ad liberalium litterarum studia obtusis. Ita euenit, vt ii quoque, qui diuiniore ingenio et generosiore indole instructi bonis litteris operam dedissent, ex saeculi faecibus non minus in iudiciis et opinionibus, quam in moribus, multa contraherent, quibus ingenia, quamuis praeclara, foedarentur; nihil enim est, quod difficilius animis euellitur, quam errores ex puerili institutione et publico communique saeculi exemplo suscepti; alioqui enim, res nisi ipsa probaret, quomodo putabimus fieri potuisse, vt ii quoque, qui optimis litteris imbuti erant, auguriis, ominibus portentisque fidem haberent aut magicarum artium efficaciam aliquam esse sibi persuaderent? Huic perniciosae persuasioni, tantum abest vt funditus tollendae profuerit, vt potius ei firmandae et per ratiuncularum commenta fundandae inferuierit, philosophia subtilior et sanctior Christianorum doctrina.

Vtinam seruati essent integri Ammiani Marcel-
lini libri XXXI. rerum gestarum inde a princi-
patu Neruae a) vsque ad excessum Valentis, per
decursum annorum 282. ab a. C. 96. vsque ad
a. 378. Quae eorum restat pars a libro XIV. ad
extr. XXXI. complectitur Constantii acta inde ab

C 3

anno

a) Quid eum adduxerit, vt ab hoc tempore initium scribendi faceret, non constat; potest videri Suetonii vitas continuare voluisse: cuius tamen in his, quae supersunt, nulla fit memoratio, vt nec Taciti; neque vllum aut lecti aut imitatione expressi vestigium occurrit; memorat Sallustium; Ciceronem et Marenem laudat saepius.

38 *Censura ingenii et histor. Ammiani Marcellini,*

anno imperii XVII. Galli, Iuliani, Ioviani, Valentiniani, Valentis; qui sunt anni fere XXV. ab a. C. 353. ad a. 378. quo Valens Gothos bello adortus in fuga periit; vnde apparet, fortuna aliqua propitia partem operis potiozem esse servatam; nam in libris XIII. prioribus, qui interiere, non nisi strictim expositae esse potuere res superiorum temporum ex aliorum memoratone; in iis autem, quae servata sunt, historici Ammianus vere et proprie nomen ac personam sustinet partesque explet, narratis iis quae ipse vidit aut ab iis qui interfuerant comperit. Militavit b) in cohorte Vrsicini, Magistri militum, summi eorum temporum viri, cum eodem ad opprimendum Silvanum in Gallias profectus, (Lib. XV, 5. p. 49. p. 30. ed. Lips.) et in Mesopotamiam aduersus Persas (XVIII, 6. p. 143 et al.), mox Iuliani quoque in Persas expeditioni interfuit (XXIV. pr.). Ad acta publica prouocat, lib. XVI. extr. Narrat autem eo cum candore, vt facile agnoscas virum probum et prudentem, rerum vsu versatum nec litterarum expertem c); nec narrat nisi ea, quorum

b) Eum inter Protectores domesticos adscriptum fuisse, aiunt. De his ac reliquis quae de Ammiani vita disputantur v. in Chiffletii libello de Ammiani Marcellini vita.

c) Memoratu digna sunt, quae ipse de se professus est in fine libri XXXI. qui et operis finis est: *Haec vt miles quondam, et Graecus, a principatu Caesaris Neruae exorsus, ad vsque Valentis interitum pro virium explicandi mensura; opus, veritatem professum, nunquam, vt arbitror, sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua*

quorum notitiam iustam habuerat, non autem omnia eorum temporum acta; vt, si vere rem aestimare velis, in multis commentarios potius quam historiam scripsisse dicendus sit; ita de se nonnulla interponit, inprimis in rebus Persicis, et Amida oppugnata et capta, quae in magno historiae corpore locum vix haberent. Si quid est, quod magnopere desiderandum esse putemus, est, quod non meliore saeculo vixit et scripsit Ammianus, quo liberalior institutio, exemplorum, quae sequeretur, prudentior dilectus, oratio purior et stili maior simplicitas, cum dignitatis historiae subtiliore iudicio, suppetiisset. At ista aetate bona latinitas a natiua simplicitate et elegantia descuerat in orationem turgidam et fastu inflatam, mixta poeticorum troporum audacia, lyricaque insolentia cum pedestri sermone; nec rerum narrandarum seuerius iudicium et dilectus suppetebat, aut in iis, quae vulgaris superstitio iactabat, subtilior indagatio. Bonorum scriptorum exemplo passim digressionibus vtitur, sed ambitiose quaesitis, partim alienis, ex interpretatione eorum, quae in naturae

C 4

euentis

reliqua potiores, aetate doctrinaque florentes; quos id, si libuerit, aggressuros, prociudere linguas ad maiores moneo stilos: Scilicet elegantiam et dignitatem orationis quaerebant tum in stili tumore. Iam senem se haec scripsisse aperte declarat, et docet idem memoratio seniorum euentuum passim iniecta. Intra Iuliani Imp. res et tempora continere se ab initio voluisse significat, lib. XXVI. pr. ne notiora apponeret; partim quoque ne periculosum esset vera scribere, partim, si propositum teneret et potiora tantum apponeret, ne videretur multa praeteriisse.

euentis insolitis occurrunt; parum opportune,
 plerumque infelicitè, arcessitis. Sanum tamen
 iudicium et felix ingenii sagacitas, quoties nec
 docta rerum scientia destituitur, nec falsa sæculi
 persuasione corrumpitur. Itaque in rerum gesta-
 rum consiliis, modis, causis, nec acumen nec
 prudentiam desideres; in moribus, (nos caracte-
 res appellamus) designandis eximius passim artifex;
 vt Constantii (lib. XXI, 16.) Iuliani (XXII, 14.
 et XXV, 4.); nonnulla interdum vrbane et false
 perstringens; vt Constantium *imperatoriae auctori-
 tatis cothurnum ubique custodientem*, et oris maiesta-
 tem statu corporis immobili affectantem; cum ita-
 que ille curru Romam inueheretur: — *talem se
 tamque immobilem, qualis in prouinciis suis visebatur,
 ostendens; nam et corpus perhumile curuabat, portas
 ingrediens celsas, et velut collo munito rectam aciem
 luminum tendens, nec dextra vultum, nec laeua flectebat;
 tanquam figmentum hominis; non, cum rota concuteret,
 nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fri-
 cans, manumue agitans, visus est unquam*; (lib. XVI,
 10. p. 81.) aut vt magistrum armorum Lupicinum
 exhibet, *supercilia erigentem vt cornua, et de tragico,
 quod aiunt, cothurno strepentem*: (lib. XX, 2. p. 180.)
 Nec illepidum est, quod de Constantio dicit: *doctri-
 narum diligens affectator; sed cum a rhetorica per in-
 genium defereretur obtusum, ad versificandum trans-
 gressus, nihil operae pretium fecit*. Dignus omnino
 scriptor, cui meliore apparatu instructa recensio
 obtingat; sed obstitit superiorum aetatum studium
 ex critica magis et verbis gloriam quaerens, quam
 ex rebus illustrandis. Multa ille habet non
 aliunde

aliunde nota, alia praeclara et cognitu utilia, aut cum aliis utiliter comparanda, imprimis, quae ad aetatum dominationis luxu corruptarum morem et usum cognoscendum sunt opportuna. Ea quae ad historiam temporum spectant, exposuere cum alii enarratores historiarum, tum Tillemont, Lebeau, et Gibbon, cuius narratio grauitatis, qua celebratur, multum ex Ammiano mutuata est, minus conspicua in sequentibus. Alia ad Codicem Theodosianum sunt illustrata a doctis commentatoribus. Nos pro consilii nostri ratione enotabimus pauca, quae temporum hominumque ingenia et mores declarare possint; adiiciemus alia quae singulari aliqua de causa notabilia esse visa sunt.

Omnino si quis corruptelas omnis generis, quae aulas et palatia potentum obsident, cognoscere voluerit, si artes adulantium, tortuosos in gratiam principis irrepentium meatus et cuniculos, imminentium in mutua exitia aulicorum studia, blanditiarum vafra commenta, quibus princeps a palatina cohorte circumueniri solet, si quis, adpectu vani fastus, tetrarum curarum, et anxietatis invidentium metuientiumque, contemptum et miserationem animo vult concipere cum indignatione ex cogitatione infinitarum calamitatum, quae ex his paucorum prauis studiis in omnem publicam rem promanant, ita vt tributis et vectigalibus exhausta regna et prouinciae opibus virisque spoliatae in solitudines vertantur: si quis, inquam, haec voluerit tanquam in tabula proposita cognoscere, is adeat Ammiani libros, quibus Constantii principis res expositae sunt. Nutu suo omnem

se terrarum orbem quassare putans, et subinde se lege solutum dominum, ex arbitrio suo ius constituentem, ostentans, seruiliter obnoxius erat assentatorum voluntatibus; in summo rerum fastigio constitutus puerili tamen vanitate leuissimis decoribus superbiens, plaudentium, immodicarum quamuis et mentitarum laudum, audissimus, alienarum muliebriter impatiens, in d) suspiciones et formidines misere pronus; ita malignis susurris patulas aures praebens, bonis viris obstruens; quos a principis occurso arcere, alienatam ab iis mentem odio et ira inflammare, offensas comminisci, inter aulicorum artes habetur. Ita quoque Iulianum Caesarem in suspiciones et periculum vitae adduxerant, vt saluti suae consulere se aliter non posse videret, quam vt periculo ipse obuiam iret, et ex confesso se inimicum monstraret. Hisce obtreptionibus criminantium et accusationibus, cupide admissis, tandem ad incredibilem saeuitiam prolapsus, delatorum malitiae et audidati optimi cuiusque salutem vitamque praedae paratae loco, in quam inuolarent, permisit. In Galli Caesaris palatio, stimulante vxore, ad muliebres similtates et odia procliui, aulicorum artes occultius grassabantur, clandestinos rumores deferendo, comminiscendo falsa aut in deterius versa et interpretata, etiam ea, quae clam in penetrali secreto a patrefamilias vxori in aures essent susurrata. At Valenti-

d) Lib. XIX, 12. *vt erat angusti pectoris, obsurdescens in aliis — in hoc titulo (rerum genere) ima, quod aiunt, auricula mollior, et suspicax, et minutius, acri felle concaluit.*

lentiniani Augusti animus veneficiorum et artium
 magicarum terroribus percussus ad aliud suspicio-
 num genus conuersus per delatorum fraudes sup-
 pliciis tormentorumque cruciatibus saeuiebat pro-
 miscue. In Constantii palatio paria optimus quis-
 que, verum ne a viris quidem patiebatur; aspado-
 num enim et eunuchorum praeualens erat potentia;
 quibus semel in aulam inductis, quicquid rectum
 iustumque habetur, exclusum expulsumque esse,
 recte dixeris; cum muliebri impotentia dominandi
 cupiditas et auaritia horum hominum animis infi-
 debat; iidem inter ministeria vitae secretioris per
 arcanos rumores principis auribus nutrimenta omnis
 suspicionis instillare poterant. Plura horum homi-
 num, et in his Eusebii, cubiculo praepositi, sce-
 lera commemorat, et in hoc portentorum genus
 inuehit, Ammianus multis locis (vt XIV, 11,
 XVIII, 5. add. Aelium Lamprid. in Alex. Seueroc.
 66.) vnde prodigii instar visus erat honesta se-
 quens Eutherius cubiculi praepositus (de quo mul-
 tis agit lib. XVI, 7.); et monstri instar apparuit
 ipse Iulianus Imp., qui si qua alia re, fastu prin-
 cipali e palatio eiecto, magna illa in se hominum
 odia concitauit: turbam enim inutilem in mini-
 sterio imperatorio repererat incredibilem adito im-
 perio, coquos quidem, memorante Libanio, mille,
 totidem tonsores, pincernas autem plures, mi-
 nistrorum omnis generis examina, quae Ammia-
 nus (XXII, 4.) vitiorum omnium seminarium appellat;
pasti enim ex his quidam, Christiani scilicet, quos
Libanius disertius declarat, templorum spoliis, et
lucra ex omni odorantes occasione, ab egestate infima
 ad

ad saltum sublatis diuitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec absumendi, tenere aliquem modum, aliena inuadere semper adfueti, unde fluxioris vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus existimationis respectus etc. Celebratum est, quod de Iuliano Imp. narratur: euenerat iisdem diebus, ut ad demendum imperatoris capillum tonsor venire praeceptus, introiret quidam ambitiose vestitus. Quo viso Iulianus obstupuit; ego, inquit, non rationalem (procuratorem, credere licet, etsi varia huius nominis fuere ministeria) interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendii, stipendium memorat longe lautissimum. Unde motus, omnes huiusmodi cum coquis similibusque aliis — data quo velint eundi potestate proiecit.

Alia res quae Ammiani lectione attentiore animum aduertit, est mira superstitionum vis ad mentes humanas, pro cuiusvis saeculi indole ad certa genera procliuiores. Veriore enim christianae doctrinae luce omnes tum imperii Romani terras collustrante, occaecati tamen hominum animi praedictionum, omnium, prodigiorum, magicarum artium ludibriis non minus tenebantur, quam antea patriis religionibus antiquae persuasionis auctoritate has superstitiones firmentibus; quid? quod ipsa philosophia, vano superstitionum principio, quod omnino inficiandum erat, imprudenter admissa, tantum rationes et causas commentitias circumspiciebat, quibus doctrinae vanitas stabiliretur. Adeoque ii, qui in ceteris omnibus inter se acerrimis dissidiis odiisque distinebantur, pagani, Christiani et philosophi, in vna eaque vanissima re
inter

inter se conspirabant, ut prodigiis et miraculis fidem haberent. Cuius erroris memorabile exemplum vna cum Iuliano Imp. noster est Ammianus: iste quidem philosophiae fanaticae a Maximo propinatis poculis inebriatus, hic autem, ipsius principis anilem superstitionem ridens, non tamen dubitat vulgarem famam de rerum futurarum praedictionibus et per omina ac prodigia significationibus grauissimarum rerum narrationi vbique inferere. Nisi experientia doceret, vix fidem inueniret haec in eiusdem hominis animo iudiciorum discordia in rerum paritate. In consiliorum euentorumque causis et rationibus acute videns, quid que per intercedentes casus varietur bene intelligens, ab inutili tamen praedictione, (nam si casus infelices praedicti auerti nequeunt, quorsum praeuisos esse iactas?) euenta repetit; haud dubie pleraque ex euento ipso aut ficta aut in memoriam reuocata. Nihil saltem est, in vtramque fortunam vel paullulum memorabile, cuius non omen aliquod antegressum etsi leuissimum memoretur. In eadem superstitione mirationem facit hoc, quod etiam illi, qui, ante rerum incepta, auspicia captabant, sinistris tamen haud deterriti coepta peragebant, aut iterum alia aliaque captabant, donec incideret aliquid quod pro omine exoptato haberi posset. Verum in toto hoc genere nihil est quod cum ratione vlla idonea factum esse dici possit, multo minus in ipsa ominum interpretatione. Quis a viro prudente expectet adscripta lib. XIX, 12. extr. tunc apud Daphnen — visu relatuque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis et barba,

barba, quatuorque oculis et breuissimis duabus auriculis; qui partus ita distortus praemonebat rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur huiusmodi saepe portenta, indicantia rerum variarum euentus: quode, quoniam non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita. Philosophia hoc ipso in perniciem hominum vertebat, quod vanarum superstitionum firmamenta noua ex suarum opinionum commentis suppeditabat. Videre refert subriles et argutas ratiunculas, quibus euincere se credit Ammianus, (lib. XXI. pr.) sapienti viro contingere utique posse arcanam futura praenoscendi artem; quod si semel admiseris, nihil est in hoc genere quod refellas. Eodem modo numinum religiones antiquas tuebantur philosophi, et miris argutiis veteres mythos interpretabantur: cuius studii quoque vestigia aliquot in Ammiano occurrunt, ut de Adrastea dea (lib. XIV, 11. p. 34.) de Genio unicuique nascenti assignato XXI, 14. et Mercurium, ait, mundi velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicae prodidere doctrinae (lib. XVI, 5. p. 72).

Curiose quaesitum est, ut de aliis, ita quoque de Ammiano, fueritne professione Christianus nec ne. Est tamen obuia res in lectione scriptorum istius temporis, e prudentioribus plerosque nec patrias religiones abiecisse nec nouas damnasse, sed in his quidem pro suorum ingeniorum facultate probanda probasse. Ita Ammianus, ut Iuliani superstitiones, ex philosophia temporum et obtreptandi cupiditate susceptas, improbat (XXII, 12. et XXV, 4.), et, Georgium Alexandrinum anti-

stitem

stitem Christianum, professionis suae oblitum, quae nihil nisi iustum suadet et lenē, ad delatorum anfa feralia descivisse (lib. XXII, 11. p. 260.). Idem Constantium ait Christianam religionem absolutam (planam, diserte enuntiatam) et simplicem anili superstitione confudisse, in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit discidia plurima; quae, progressu fufius, aluit concertatione verborum: ut ceteris antistitem, iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos (XXI, extr. p. 236.). Neminem meminimus de mala Imperatoris sedulitate verius censentem.

Supereft nunc vt enotemus nonnulla memorabilia, in scriptore a paucis lecto tanquam latentia; et in his quidem primo ea, quae per digressiones sunt inserta; quas Ammianum nonnunquam in tempestive affectasse iam supra monitum est. Sunt eae sane diuersi generis, aliae enim terrarum populorumque descriptiones continent; quas inter geographicas et historicas exercitationes referre possis; aliae ad physicas, cum rerum naturas et causas exponit; in his quidem scientiae subtilitate parum plerumque instructus. Ex hoc genere, vt ab his ordiamur, sunt loca sequentia: lib. XVII, 7. p. 113 sq. vbi Nicomediae clades narrata est, de motibus terrae eorumque causis: lib. XIX, 4. de lue in Amida obseffa orta et de pestilentiae causis; lib. XX, 3. de defectu solis diuturniore in Orientalibus plagis a. 360. omninoque de defectuum solis causis: XX, 11. de arcu caelesti, XXV, 10. de

48. *Censura ingenii et histor. Ammiani Marcellini,*

de cometis; XXIV, 3. p. 315. de palmarum maritandarum arte. Cereuisiae genus, *sabaiae* nomine, in Illyrico habitum XXVI, 8. *Est autem sabaia ex hordeo vel frumento in liquorem conuersis pauper-tinus in Illyrico potus.* XXVI, 2. de anno Romano. Vtiliora sunt prioris generis disputata; in quibus sunt loca: lib. XIV, 4. de Saracenorum moribus (h. e. Arabum nomadum: cf. XXII, 15.) lib. XV, 19. Galliae tractus et situs ex Timagenis fide, rhetoris et historici aetatis Augustae. XVII, 2. de Sarmatarum moribus, simillima iis, quae de nomadibus Asiae nostra aetate narrantur; et hoc quoque, quod de Scythis et Sarmatis Strabo memorat (VII. p. 480.), equis eos vti castratis. XXXI, 2. de Hunnis et Alanis, nota inter historicos loca. Lib. XXXII, 8. de situ Pontici sinus: h. e. Ponti Euxini inde ab Hellesponto periplus. XXVII, 4. regionum Thraciae recens. XXII, 14. 15. 16. de Aegypto et Nilo, bellisque et ceteris animantibus; vbi significat, se res Aegyptiacas iam ante in rebus Adriani exposuisse. Quibus addit quaedam de Aegyptiorum ingeniis lib. XXII, 6. et c. 16 extr. Tum XXIII, 6. de regno Persarum, multis insertis, quae audita acceperat. Vtinam in ipsa Iuliani expeditione geographicas rationes subtilius exegisset! Antiquitatis militaris curiosis accepta esse potest XXIII, 4. expositio machinarum obsidionalium; ballistae, scorpionis, helepolis, malleolorum. Luculentissima sunt loca de Romanorum vita et moribus XIV, 6. et XXVIII, 4. in hoc quidem Senatorum primum tum plebis; in isto luxus omnino diuitum, in cuius

cuius apparatu multa occurrunt notabilia. Ita in carrucis altioribus et ambitioso vestium cultu summum decus ab iis positum videmus, *lacernis pluribus, tenuissimo filo textis*, corpori circumdatis, animalium figuras intextas exhibentibus; (*varietate liciorum effigiatae in species animalium multiformes*). Potentium patrocinia et studia aliis praeripiunt ii, qui curruum et equorum agitationes, aut artem tesserariam profitentur, aut secretiores artes se nosse fingunt: *homines autem eruditos et sobrios, ut infausos et inutiles, vitant*. Ita corruptelarum similitudinem videas per omnium temporum historias, virtutum perraro. Adde lib. XXX, 4. de caussidicorum pravis artibus; etsi desultorie narrata. Inter alia locus de iis est: "*e quibus ita rudes sunt nonnulli, ut nunquam codices se habuisse meminerint; et, si in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piscis aut edulii peregrinum esse vocabulum arbitrantur.*"

Subiiciemus his pauca memorabilia e diuersis locis notata: Antiochiam *lucernis per vias dispositis noctu lucentibus instructam* legimus lib. XIV, 1. *in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum solet imitari fulgorem*. Ad commerciorum ex India notitias, quas numero paucissimas habemus, accedit locus XIV, 3. *Batne, municipium in Anthemusia (Mesopotamiae) conditum Macedonum manu priscorum, ab Euphrate flumine breui spatio disparatur (disiungitur): refertum mercatoribus opulenti; ubi annua sollennitate prope Septembris initium mensis, ad nundinas magna promiscuae fortunae conuenit multitudo, ad commercanda quae Indi mittunt et Seres,*

aliaque plurima vehi terra marique consueta. Sunt haec Palmyrae calamitate seriora. De obelisco Constantii cura Romam aduecto et in Circo Maximo posito (XVII, 4.) memorare, tanquam de re nota, nihil attinet. Ex lib. XXI. extr. patet, Constantium triumphales arcus ex clade prouinciarum, sumtibus magnis erexisse in Galliis et Pannoniis, titulis gestorum affixis. Lib. XVI, 10. in ingressu Constantii in urbem memorantur aedificia et ornamenta publica, quae tum adhuc superfuisse ex his constat. Memorabile est, quod XV, 8. de more militari narratur: cum Iulianum Caesarem a Constantio dictum audissent, militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes: quod est prosperitatis (assensus) indicium plenum; nam contra cum hastis clipei feriuntur, irae documentum est et doloris; immane, quo quantoque gaudio, praeter paucos, Augusti probauere iudicium: videmus diuersitatem pulsorum clipeorum parum notam. Nouum exemplum arcani nuntii missi, membranae scriptae notarum figuris, in vaginae internis absconditae XVIII, 6. p. 145. In motu terrae per Bithyniam, quo euerfa est Nicomedia, notabilis erat ingens fragor ventorum et procellarum incumbentium (cf. XXVI, extr. p. 385.); cum alias aere sine motu librato metus anxietatem iniiciat. Ad naturas animantium spectant haec XVIII, 3. linquentes orientem anseres ob calorem, plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem, timentes, fortissimas volucres rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel necessitas extrema clangorem; iisdemque collibus agiliore volatu transcurfis proiciunt calculos, atque

atque ita securius agunt; et lib. XVIII, 7. de leonibus Mesopotamiae excaecari solitis, cum culices palpebris insidentes amolitori oculos vnguibus effodiunt. Ad ea, quae de craniorum diuersa duritie inter Persas et Aegyptios in Herodoto III, 12. legimus, addi possunt sequentia ex lib. XIX, 9. extr. pugna facta cum Persis numerus vtrunque caesorum paullo post ita initus est, *quod Romanorum cadauera mox fatiscunt et defluunt, adeo ut nullius mortui facies post quatrimum agnoscatur; intersectorum vero Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec sanie persusa madescant, quod vita parcior facit et, ubi nascuntur, exustae caloribus terrae.* Verum reuocandus est calamus currens de similibus enotandis, ne videamur pro sportula coenam rectam praeuisse.

Restat enim, ut mandata exsequamur, quae publice iniuncta sunt, ut pronuntiemus noua magistratus academici in semestre insequens auspicia; faciet illa vir Venerandus,

CAROL. FRID. STAEVDLIN D.
utque fausta ac felicia sint, ex animo precamur, vosque, commilitones, rogamus et hortamur, ut, quicquid obsequio legum, officii religione, animorum pietate, ingeniorum morumque liberalitate, ad faustum muneris semestris decursum conferri potest, ingenue et studiose ad testandam viri non titulis magis quam integritate et virtute venerandi caritatem ac reuerentiam exseratis.

P. P. in Georgia Augusta pridie Kal. Septembres c1010cccii.

IV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
 PRORECTOR
 CAROL. FRIDER. STAEVDLIN D.
 CVM SENATV
 SVCCESOREM
 IN
 MAGISTRATV ACADEMICO
 GEORG. FRIDER. DE MARTENS D.
 CIVIBVS SVIS
 HONORIS ET OFFICII CAVSSA
 COMMENDAT
 INDICTIS AVSPICIIS
 IN KALENDAS MARTIAS cl[od]ccciii.

Censura sex scriptorum historiae Augustae.

Mirationem vulgo facit, Commilitones, historiae scribendae et studium et artem inter Romanos cum Tacito et Suetonio ita defecisse, ut ab eo inde tempore nullus extet scriptor, qui operae pretium ea in re fecerit. Cuius rei causas accuratius inquirenti offerunt se plura; etsi et ipsum illud enuntiatum, nullos post Tacitum fuisse historiarum scriptores, admodum est circumscribendum. Fuere multi historiae Augustae scriptores inde ab Augusto cum ante tum post Tacitum, et in his aliquot grauissimi; quorum labores temporum

porum iniuria nobis inuidit, aut librariorum, qui describerent, industria defuit. Tantum itaque abest, vt post Tacitum repente omne scribendi historias studium exoleuerit, vt ingens potius numerus scriptorum laudetur passim ab iis, qui eos in manibus habuerunt; Calaubonus, qui in his diligentiam collocauit, fere L. se memorare posse ait Latinos historiae Augustae scriptores; cum quibus fuere alii, qui graece scripsere *a*). Fuerat inter eos scriptores Seuerus Imp. qui vitam privatam perscripserat (Spartian. c. 3.). Quo minus tamen hi scriptores assequerentur laudes Taciti aut Suetonii, causae altius repetendae sunt, partim ex ipsorum temporum calamitatibus, sublata cum libertate veritate, partim ex materiae idoneae tenuitate. Quae enim domi agebantur, ad sollemnem ea morem et formulam peragi solita, nullo ipsis agentibus iudicio, ex prudentia ciuili meliore, relicto, taedium fecissent legentibus et scribentibus; vnde et regnorum historiae, pacis diuturnae temporibus, plerumque rerum memorabilium inopia laborare solent; bella autem seu externa seu interna scriptores idoneos non habebant, quia perpetua militia et aut in castris aut intra castella in finibus excubatio ab omni studiorum assiduitate et ingeniorum cultu, post Antoninos vtique, alienauerat militares viros; iam tum in ipso more et vsu belli gerendi a senioribus accepto acquiescentibus iunioribus. Ita enim fere euenisse videmus per omnes magnorum imperiorum aeta-

D 3

tes,

a) Vide v. c. Lamprid. Alex. Sev. 48. Latinorum nomina partim videre licet in Vossio de hist. Lat.

tes, (Persas, Parthos, Mogolos, aliosque barbaros, in memoriam reuocare satis est,) vt inter ipsam bellorum perpetuitatem militaris scientia cum virtute languesceret tandemque exolesceret. Adeo, post cetera ingeniorum studia sublata, bellandi scientia et ars ipsa extinguitur: vt pernicies omnium bonarum rerum vertat tandem et ipsa in sui exitium. Fuit quoque publicarum rerum gerendarum et administrandarum ratio ea, vt paucis illae innotescerent; intra palatium principis et cubiculum agebantur pleraque, veris rerum notitiis raro et ad paucos et de paucis emanantibus. Etiam boni principes, si Traianum, Adrianum et Antoninos exceperis, ea quae ad se relata erant, non ipsi cognoscere et rescribere; aut in consistorio adesse, audire et decernere; verum publica negotia amicis tractanda mandare et ab his ad se relata firmare *b*). Iam ipsa res
ita

b) Ita de Alexandro Seuero Aelius Lamprid. 29. de vita eius quotidiana et domestica: *usus vitae eidem hio fuit: Primum — rem diuinam faciebat; si id non poterat, pro loci qualitate, vel vectabatur vel piscabatur, vel deambulabat vel venabatur, dehinc, si hora permetteret, actibus publicis post multam horam operam dabat. Locus est impeditus, post multam horam bene se haberet, nisi antecessisset: si hora permetteret; voc. horam Casaub. ex suo cod. receperat, a Codd. melioribus id aberat: voce exclusa sententia sic decurrit: actibus publicis post (pro, postea) multam operam dabat. Repugnant tamen sequentia, in quibus contrarium ponitur, cum necesse ei non fuisse dicitur, vt multam operam adhiberet, quia per amicos sanctos et fideles omnia curabantur. Salmas. itaque non pro post scribere malebat. Meliore putamus iudicio verba post multam*

ita fert, vt ii, qui in rebus administrandis versantur, nec satis otii nec voluntatis habeant ad ea memoriae mandanda quae a se curata sunt. Itaque Praefecti praetorio et vrbis, in quorum sere manu summa erat rerum administratio, aut Quaestores principis, vix ad scribendum accessere; Senatorii autem Ordinis viri, etsi consulares, ne ipsi quidem rerum locupletem notionem habuere; nec vero animus iis esse potuit, vt Commentarios scriberent rerum publice gestarum et curatarum, quandoquidem nec merito nec gratiae ex tali opera locus erat, periculi contra et metus plurimum. Rediit itaque omne hoc euentorum scripto notandorum studium ad homines priuatos, qui rumores et notitias vulgares, exceptas a se, litteris mandabant; neque euentorum causae et rationes,

D 4

neque

tam horam esse eiicienda; totus enim locus ita se habet: dehinc, si hora permitteret, actibus publicis operam dabat; idcirco, quod et res bellicae et res ciuiles per amicos tractabantur, — et tractatae firmabantur, nisi quid noui etiam ipsi placeret. Sane si necessitas egeret, ante lucem actibus operam dabat et in longam horam producebat, et sequi. Fatendum tamen, otiosum ita esse voc. idcirco; ideo melius feceris, si post mutes in per: vt, per multum temporis eum consistorio adfuisse narretur, idcirco, quia et res ciuiles et bellicae in his consensibus, referentibus amicis, tractabantur; qua re consensus in plures horas protractos fuisse necesse est. Meminimus etiam Gibbonum, prudentissimum scriptorem, verbis haud satis expeditis laudem Alexandro, etsi dignissimo principi, haud veram ex his impertiisse, cum eum maiorem matutini temporis partem in consilio exegisse, actus publicos ipsum peregissee, causas priuatas cognovisse memorat. Gibbon Hist, T.I. ch. 6. p. 155.

neque gerendarum rerum seu ciuiliū seu bellicarum modi exponi potuere; satis esse debuit, summam euentorum vniuerse narrari. Ita omne studium historicum ad similem morem reuocatum est, quem in monachorum annalibus et chronicis superiorum saeculorum regnare videmus, vt per summam tantum recitentur euenta.

Quod autem, grauius quoque, est ferendum, institui coepit ista nuda expositio euentorum nullo explorandae veritatis studio, nullo dilectus iudicio, nullo dignitatis ac personae, quam sibi scriptor imponeret, sensu. Quisquis enim ad historias scribendas, multo magis ad res sui temporis annalibus condendas, accesserit, eo loco se constitutum esse meminisse debet, quo probitatis suae et sanctitatis cum veritatis studio experimenta ad omnem posteritatem proponit, dum et testis et iudicis integritatem ac fidem pollicetur. Ad sensus tales et laudes protus occalluerant haec tempora, per morum, ingeniorum et studiorum, corruptelas. Ex quo enim dominationis mala, cum foeda ditiorum luxuria et pauperum contumeliosa inopia, militari etiam ferocia et lubricine cumulari coepere: omnium ingenia, partim seruili adulatione corrupta, partim metu torpentia, ab omni rerum actu refugere; otio inhonesto, turpi quoque, se dedere; ii autem, qui se litterarum studiis addixerant, in grammaticis et rhetoricis subsistere, saltem non vltra caufidicorum clamores forenses progredi; ita litterarum liberalium flos et decus euanescere, omnis scribendi ars et historiae vera notio exolescere, prauo rhetorum omnia infucandi studio

studio, pro simplicitate stili historici, fucata et calami-
strata quisque sectari, pro rerum et sententiarum
pondere et gravitate probare aniles fabellas,
mira prodigia venditare, portentosas principum
libidines et luxus euulgare. Quis enim poterat
esse sensus boni, honesti, pulchri, in litteris, inter
eos homines, quibus, seruili obsequio mutuo ob-
noxii, ad adulationem potentum prolapsi, ad
aliorum iudicia se componere, verā animi iudicia
eierare, coactis, quibus, inquam, ad sensum libe-
ralem veri ac decori, et ad laudis bonae cupidi-
tatem, assurgere, studiis honestis, vix licuit! Mira
enim res est, vnum quodque saeculum fingere
suos sensus ad eorum, inter quos adoleuerat,
exemplum, corruptelas eorum tenaciter retinere,
aliis nouis corruptelis cumulare, ad meliora anti-
quorum exempla proposita caecutire aut aspectum
refugere. Itaque nec lectio veterum scriptorum
ad talia ingenia excolenda vim habuit; extinxerat
sensus simplicitatis et elegantiae meliorem morbus
saeculi rhetorico tumore et ambitioso verborum
fuo sententias inconditas aut vulgares obducendi,
ita vt ad classicorum suorum scriptorum bona
obtusas afferrent mentes. Ita enati sunt libelli
historiarum, singulorum principum vitas enarran-
tes. Successere, qui ex iisdem seriem plurium
principum, tandem qui omnium inde a Caesare,
vel a Nerua, vitas vno aut pluribus voluminibus
complecterentur. Ergo vanis et inertibus scripto-
ribus successerunt alii inertiores, qui ex iis sua
deteriore stilo conflarent, et sic ad meras epito-
mas et breuiaria tandem omne studium historicum

rediit. Accessit, quod, cum in tantis ac continuis temporum calamitatibus rara omnino essent litterarum studia, multo magis in prouinciis, vt multa opera litteraria vix vno aut altero exemplari repetita in paucorum notitiam et vsui venirent, ideoque maturius interirent, paucis casu seruatis, iisque fere leuissimis, et breuitate se commendantibus aut tuentibus c). Vnum est quod belle factum inter haec pronunties, quod principibus nulla vera laude dignis nec meliores obtigere scriptores.

Certe ii, qui supersunt, appellati vulgo *Scriptores historiae augustae*, tanti nominis laude indigni nec pro historiarum scriptoribus habendi sunt; epitomatores sunt et compilatores eorum, qui tamen nec ipsi historias scripsisse dicendi sunt; non enim nisi rumores vulgares in litteras redegerant. Nec vixere illi nisi saeculo tertio exeunte et ineunte quarto; cum ad vltimam iam barbariem prolapsae essent

c) Fuit in his *Marius Maximus*, saepe ab aliis in partes vocatus, ex quo Spartianus plurima repetiit. Est tamen ille Vopisco in Firmo I. homo omnium verbosissimus, qui et mythhistoricis se voluminibus implicauit: h. e. commentis et sermunculis anilibus. Cui similis fuit *Iunius Cordus*, qui innumera memoratu indigna apposuerat, testante Iulio Capitolino in Maerino c. i. quae ille, inquit, omnia exsequendo libros mythhistoriis repleuit talia scribendo. Idem in Clodio Albino 5. haec atque alia signa imperii fuere, quae qui volet nosse, Aelium Cordum adeat, qui frinola super huiusmodi omnibus (ominibus) cuncta persequitur, et in Maximo iun. 5. Longum est omnia persequi; quae qui scire desiderat, is, velim, vt saepe dixi, legat Cordum, qui haec omnia vsque ad fabellam scripsit.

essent prouinciae, ipsa Italia rueret; inscribere libellos suos Diocletiano, Constantio et Constantino; quos principes, si Romanorum rerum notitias non meliores habuere, quam quas ex his libellis addiscere iis contigit, admodum indoctos et rudes fuisse credere licet; neque assequaris, qualem ex iis scriptoribus vtilitatem et fructum ad imperii administrationem ceperint; itaque nec mirandum est, si tales libros, et cum iis omnes litteras in contemptu habuere. Ita enim euenire necesse est, vt, quodocunque litterarum studia ad inutilia et parum fructuosa deflexerint, tanto magis ea neglegantur et contemnantur a prudentioribus, qui, ipsi parum imbuti melioribus litteris, ipso rerum vfu vulgarique sagacitate, pleraque assequuti, nihil vulgaribus studiis inesse vident quod suis vlibus inferuire possit. Inde quoque fit, vt doctis litteris vix locum aliquem relinquunt, tantum abest, vt perspiciant, opum imperii et dignitatis gloriaeque fundum in iis litteris tamquam radicitus inhaerere; sin eae, (vt interdum fit, vt in agro sterili et inculto stipulae passim appareant) fortuito obstacula perruperint, nec satis conualescere nec vigorem habere. Quod per barbariei saecula multis exemplis manifestum fit; vt etiam nullus studiis honos nisi ex superstitione seu religionum seu magiae cognatarumque vanitatum astrologiae et diuinationis, haberetur; ex his enim fructus aliquis ad vitam publicam exspectari poterat aut posse videbatur; nec minus eadem rerum conditio apparuit postea quam ad dialecticas aut criticas subtilitates summa omnis doctrinae redacta

redacta erat; atque etiamnum veremur, ne simili experientia, quam vere haec dicta sint, patefcat, nisi mature a metaphysicis tricis et salebris ad liberio rem philosophiae, rationi sanae consentaneae, campum remeauerimus.

Vitarum quidem scribendarum ratio suum sibi genus inter ceteros res gestas tradendi modos constituit, nec historiarum aut annalium stadium latius capit; si iustos laudis numeros consequi volet; dilectum desiderat prudentem primo ipsius viri, in cuius rebus exponendis operam ponas; si nulum est arbitrium, sed plurium seriem et ordinem persequi necesse est, ut in imperatoribus, vniuscuiusque saltem propria indoles, virtutes, studia, consilia, diligenter explorata, sunt apponenda; rerum quoque publice gestarum; etsi ea euentorum expositio locum sibi in illis vindicat, quae cum eorum opera et consilio, ductu et imperio, aut fortuna, coniuncta est; latius tamen euagandi licentiam habet in iis, quae ceteris lucem afferunt. Nec vita priuata, nisi quatenus ad mores aut ad ingenia fingenda aut ad fortunae casus vim habuit, enarranda est. At isti homines in his tenuissimis nullo consilio et vfu enarrandis omnem operam posuere, quae, etsi interdum nobis utilitatem afferre possunt in doctis studiis antiquitatis versantibus, tamen iudicio et personae biographi nullo modo conueniunt. Quam parum autem homines illi de vitarum perscribendarum rationibus deliberauerint, multo magis ex eo perspicias, quod ne iustum quidem rerum enarrandarum ordinem sibi praefixerunt; habebant tamen Suetonii exem-

exemplum, quod sequi possent; poterat ab origine et natalibus per aetatis gradus procedere narratio ad principatus primordia; tunc publice gesta siue per annos siue per rerum capita, ciuiliū et militarium, persequi; inde ad vitam privatam, per certa rerum genera digestam; nihil horum isti homines animo complexi promiscue omnia effundunt, perturbant, repetunt et iterant, alieno quaeque loco. Multo itaque minus ab iis expectari poterat, vt, quae a singulis principibus in imperii administratione mutata, quid in rerum actu singulis praecipue propositum, et quae causarum series ad imperii res inclinatas fractas et euerfas, aut ad eas restituendas et inde a Diocletiani temporibus in nouum, diuersum tamen, statum et locum collocandas, vim habuerit. Itaque ex summa rerum narratarum haec, pro suo quisque ingenio, diuinamus et colligimus; et Gibboni quoque de his iudicia lubricis passim vestigiis nituntur.

Scriptores historiae Augustae, vulgo sex numerati, nec integri supersunt, nec de omnibus libellis satis constat ad quemnam quisque auctorem referendus sit; variant enim in codicibus nec magnam fidem habent inscripta aut praefixa singulis scriptis auctorum nomina; nec ex stili indole comparata tuto iudicium ferri potest, quoniam nullus sibi propriam indolem habet, sed omnes omni historici virtute carent, et compilarunt alios, modo eosdem. Nihil enim, nisi forte Vopiscum exceperis, habent a se et opera sua exploratum aut cognitum, nihil, cuius ipsi testes fuerint aut a testi-

testibus idoneis auditum acceperint, sed exscribunt superiorum scriptorum libellos, id tantum agentes, ut plurium principum vitas una serie iunctas exhibeant. Itaque incidimus interdum in partes minus inepte et tolerabili stilo scriptas, excipientibus eas aliis, quae deterioris aut deterrimae fabricae sunt; multa iterantur bis terue, ea quidem plerumque per se leuia et memoratu parum digna; pro diuersitate commentariorum, quos hi scriptores manibus terebant. Ita auctor Adriani priori parte satis bonos commentarios habuit; at-
texuit his alia aliunde sumta; tolerabilis quoque vita Antonini Pii; at in Marci vita multa sunt temere cumulata, iterata, inter se abhorrentia et sibi contraria, aut male iuncta. Imp. Veri vita ex meris laciniis est consuta; Auidii Cassii vita tam ieiuna est, ut ne quidem, in qua prouincia imperio occupato perierit, satis assequi possis. Sunt multae vitae tam ieiunae, exiles et extenuatae, ut nomine vix dignae sint, sic Commodi, Caracalli, Getae, omnino eae, quae Iulii Capitolini nomen prae se ferunt. Melius explet partes breuis vita Didii Iuliani. In Maximinis et Gordianis scriptorem balbutire et nugari dixeris, non narrare.

Quo tempore et ordine hi scriptores vixerint ac scripserint, quae quae vitae auctoribus singulis sint assignandae, dissidia sunt iudiciorum, seu potius opinionum, quarum saltem loco habendae sunt Dodwelli rationes in Lect. Cambdenianis propositae. Aliam itaque ineamus viam, et relicto codicum dissensu et opinionum leuitate, videamus,
primo

primo loco quid ipsorum scriptorum fide traditum in ipsis libellis inuestigatum erui possit. Certiorem reliquorum fidem praebet *Flavius Vopiscus*, qui, tanquam auctores, qui ante se vixissent, *Trebellium Pollionem* memorat, *Iulium Capitolinum* et *Aelium Lampridium* d). Idem *Flavius Vopiscus* inde ab *Aureliano* orsus quinque libellis persequutus est vitas *Taciti* et *Floriani*; *Probi*; quatuor tyrannorum, *Firmi*, *Saturnini*, *Proculi* et *Bonosi*; tandem trium imperatorum, *Cari*, *Numeriani* et *Carini*; ad *Dio-cletianum* substitit: nam *Diocletianus*, ait, et qui sequuntur, maiore stilo dicendi sunt (in *Bonosi* extr. add. *Probi* vitam c. 1. extr.). *Aureliani* vitam ut scribe-

d) In *Aurel.* c. 2. *Trebellium Pollionem* memorat, qui a duobus *Philippis* usque ad diuum *Claudium*, et eius fratrem *Quintillum*, imperatores tam claros quam obscuros memoriae prodidit. in *Firmo* c. 1. *Trebellius Pollio* ea fuit diligentia eaque cura in edendis bonis malisque principibus, ut etiam XXX tyrannos non breuiter libro concluderet. in *Probo* c. 2. et mihi quidem id animi fuit, non ut *Salustios*, *Liuios*, *Tacitos*, *Trogos*, atque omnes disertissimos imitarer viros, in vita principum et temporibus disserendis; sed *Marium Maximum*, *Suetonium Tranquillum*, *Fabium Marcellinum*, *Gargillum Martialem*, *Iulium Capitolinum*, *Aelium Lampridium*, ceterosque qui haec et talia, non tam diserte quam vere, memoriae tradiderunt. Adscripsimus locum, quoniam vel ex eo apparet, quam perturbata doctorum hominum iudicia de historiarum studio et de historicorum officio et dignitate fuerint; *Suetonio* ille adiungit *Marium Maximum*, leuissimum graui scriptori, quos ipse imitatus sit, eosque ait vere scripsisse. *Spartianum* non laudat, probabiliter tamen sub *Lampridii* nomine latentem, ut *Salmasius* acute coniecit, cum nomen esset *Aelius Lampridius Spartianus*.

scriberet, adductus erat hortatu Iunii Tiberiani praefecti vrbi, (sub a. C. 291.) qui *ephemeridum Aureliani* vsum, etiam *bella charactere historico digesta*, ei obtulerat, cum *libris linteis in bibliotheca Vlpia seruatis e*). Coniunxerat cum his *libros graecos*; ex quibus Vopiscus ea, *quae digna erant memoratu, in unum libellum se contulisse* ait *f*). Nec diffitendum est, melioris frugis plura inesse libello; imprimis de bello Palmyreno; verum mole rudi et indigesta, neque vlllo dilectu: laudem vnam habet insertis epistolis imperatorum, cuius generis pauca in reliquis vitis occurrunt. *Probus Celso* amico est inscriptus, cui inseruit quoque acta Senatus. Ipse de se profitetur c. 2. *Vsus autem sum praecipue libris ex bibliotheca Vlpia, aetate mea thermis* Diocle-

e) Aurelian. pr. et c. 8. *inueni nuper in Vlpia bibliotheca inter libros linteos epistolam D. Valeriani de Aureliano principe scriptam etc. c. 24. cum Apollonius Tyaneus Aureliano per visum vrbis Tyanae eersionem exprobrasse narratus esset, haec ego a grauib. viris comperi, et in Vlpiae bibliothecae libris relegi* — in Tacito c. 9. *ac ne quis me Graecorum alicui vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Vlpia in armario sexto librum elephantinum (eburneum) in quo hoc SC. perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. In Caro c. 4. in ephemeride quadam legisse me memini.*

f) Fuere ergo libri graeci, in quibus vita Aureliani erat perscripta; verum nulla latine exarata vita; erant tamen *ephemerides* et *bellorum Aureliani historiae*, latine scriptae, quas tamen Vopiscus nondum legerat. Ita concilianda sunt cum his superius dicta: *neminem a me latinorum, graecorum aliquos lectitatos. Non autem hinc rite colligae, nullas omnino vitas Aureliani extitisse.*

Diocletianis; item ex domo Tiberiana; (Gellius XIII, 19.) usus etiam ex regestis scribarum porticus porphyreticae, actis etiam Senatus ac populi. Memorat quoque ephemeridem Turduli Gallicani. Notamus haec eo consilio, vt, quos auctores melior haec, quam aliae horum temporum, historia habeat. Ipse quo tempore vixerit, in Carino c. 18. declarat: Hic trium principum finis fuit, Cari, Numeriani et Carini; post quos Diocletianum et Maximianum principes dii dederunt, iungentes talibus viris Galerium atque Constantium: (ergo post a. 292.) — quatuor sane principes mundi fortes, sapientes, benigni et admodum liberales, unum in remp. sentientes — quorum vitam singulis libris Claudius Eusthenius, qui Diocletiano ab epistolis fuit, scripsit: quod idcirco dixi, ne quis a me tantam rem quaereret; maxime, quum vel viuorum principum vita non sine reprehensione dicatur.

Proximus aetate ante Vopiscum fuit Trebellius Pollio, quem ille loco supra adscripto a duobus Philippis usque ad D. Claudium et eius fratrem Quintillum imperatores tam claros quam obscuros memoriae praedidisse ait; et alio loco, XXX tyrannos eum uno libris complexum esse, testatus est: conuenit ipsa res inspecto libello de XXX tyrannis pr. cf. Salonin. c. 1. et 3. At enim huius scriptoris priores libelli periere, a Philippis inde usque ad Valerianum; de quo superest non nisi particula; post quem ille nouum volumen orditur de Gallienis. Lacuna haec haud dubie repetenda est a lacero hac parte codice, cui reliqua servata debentur. D. Claudio librum singularem consecrauit, a quo originem ducebat Constantius Caesar; ergo de eo accurate adulatoria

ambitione scribit. Ipse de se haud magna proficitur, nam in XXX tyrannis extr. *neque ego eloquentiam videor pollicitus esse, sed rem, qui hos libellos, quos de vita principum edidi, non scribo sed dicto; et dicto cum ea festinatione, quam, si quid vel ipse promiserò, vel tu petieris, sic perurges, (ad quem haec scripta sint, non constat) ut respirandi non habeam facultatem.* Hoc quoque ipsa res testatur, socordius et indiligenter consuit potius, quam disponit, temere arrepta quaeque. Recte adeo ille apud Vopiscum (Aureliano l. c. c. 2.) *multa incuriose, multa breuiter prodidisse* dictus est.

Licebit nunc a certioribus progredi ad incertiora, ad superiores, inquam, aetate et loco priores, *Aelium Spartianum, et Iulium Capitolinum.* Et *Spartianus* quidem in prooemio Aelii Veri ad Diocletianum Aug. et iterum in extr. eiusdem vitae, ipse testatur *omnium Imperatorum* (addit: *ut usque ad diuum Adrianum feci*) *Vitas* scribere se constitutum habere, *illorum etiam, qui vel Caesarum nomine appellati sunt, nec principes aut Augusti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam aut in spem principatus venerunt:* quod suum consilium ad fastidium iterat in extr. Aelii Veri; Pescenn. 9. Macrin. pr. Vopisc. in Firmo pr. Ergo inde a Iulio Caesare omnium principum *vitas* perscripisse videtur: nec tamen ex iis quidquam ante Adrianum superest, a quo volumen *Scriptorum* hist. Aug. exordium facit.

Quaeri potest alterum, an, quod sibi proposuerat, Aelius Spartianus vere sit exsequutus, quandoquidem Vopiscus in D. Aureliano pr. cum quae-

fluisset

fuisset praefectus vrbi: quis vitam Aureliani in litteras retulisset? respondit, neminem a se Latinorum, Graecorum aliquos leſtitatos esse; probabile tamen foret, si Spartiani vita talis extitisset; Vopisco eam innotuisse. Nec tamen satis tuto ita colligas; nam potuit hoc volumen ei non in manus venire, etsi extaret; nimium itaque ei conclusioni tribuit Casaubonus in praefat. p. XXXVII. ed. Lips. incautius quoque Vossius de hist. Lat. Quae Spartiani sine controuersia esse creduntur Vitae, sunt *Adriani*, *Aelii Veri*, *Didii Iuliani*, *Seueri*, *Pescennii Nigri*; hae quidem omnes inscriptae: ad *Diocletianum Aug.* Vita *Caracalli* inscriptionem non habet, habet vita *Getae*, in qua tamen *Constantinum Aug.* alloquitur auctor: contra morem reliquorum; ita vt hanc alterius scriptoris esse censendum sit, etsi inuito Salmasio.

Simile consilium sequutus erat *Iulius Capitolinus*, quem iam vidimus a Vopisco (in Probo 2.) memoratum inter eos, qui ante se imperatorum vitas scripſissent: "*Iulium Capitolinum*, *Aelium Lampridium*." Inſcripſit ille eas *Constantino Aug.* eumque alloquitur in Maximinis duobus pr. vbi se testatur in eius gratiam singulos quosque principes vel principum liberos per libros singulos dispescere. Sunt ergo plures vitae ab eo scriptae, Quae enim vero eae fuerint, diserte expositum non est. Quae enim ei vulgo tribuuntur, magnam faciunt dubitationem, cum titulorum codicibus praefixorum neque magna auctoritas sit, magna etiam varietas; temere enim grammatici in iis apponendis et omittendis, tum omiſſis alia nomina substituendo, sunt versati.

Par est dubitatio de *Vulcatio Gallicano*, cuius nomen Auidio Cassio praescriptum est, et de *Aelio Lampridio*, cuius nomen prae se ferunt quatuor vitae: *Commodi*, *Antonini Diadumeni*, *Elagabali*, et *Alexandri Seueri*. Salmasius in Codice Palatino omnes Vitas vsque ad Alexandrum Seuerum *Spartiano* tribui conspiciat, ad opinionem, quam ante attigimus, admodum probabilem adductus est, ut diceret: *Aelium Lampridium* nullum alium esse quam *Aelium Spartianum*, cuius nomen *Aelius Lampridius Spartianus* fuerat; utque ita a *Spartiano* profectae sint omnes vitae ab *Adriano* vsque ad *Alexandrum Seuerum*; unde a *Maximinis* vsque ad *Philippos* succedant Vitae a *Iulio Capitolino* perscriptae. (v. Salmas. ad *Valerianos* pr.) Sunt nonnulla quae satis conueniunt; repugnant alia. *Commodi* quidem vita manifeste prodit eundem auctorem, quem *Marcus Antoninus* habuit, is autem *Iulii Capitolini* nomen habet praefixum; et c. 19. sacratissimum Imperatorem *Diocletianum* appellat. *Diadumeniani* vita *Lampridio* adscripta vix videtur alium auctorem habere posse quam *Macrini patris* vita; sane quidem *Iulium Capitolinum* auctorem ea praefert ad *Diocletianum Aug.* itaque et hanc vitam *Spartiani* verius esse dixeris. *Elagabalus* male prae se fert inscriptionem: ad *Diocletianum Aug.* Nam c. 2. de *Antoninorum* nomine, leguntur verba: "quod tu, *Constantine sacratissime*, ita veneraris, ut *Marcum et Pium* inter *Constantios Claudiosque* velut maiores tuos aureos formaueris." Idem auctor sub f. c. 34. ubi in *Antonino Elagabalo* desinit, *Scribere autem ordiar*, inquit, qui mox sequentur: quorum
Alexan-

Alexander optimus — Aurelianus praecipuus, et horum omnium decus, auctor tui generis, Claudius, de quo vereor — ne maleuolis adulatus videar esse; — his iungendi sunt Diocletianus, aurei parens saeculi et Maximiani, ut vulgo dicitur, ferrei, ceterique ad pietatem tuam. Nouas haec dicta tenebras obiiiciunt. Apparet scriptorem opus per plures vitas detexuisse; Alexander sane Seuerus, Aelii Lampriidii nomen in fronte habens, subsequitur, adscriptis verbis: ad Constantinum Aug. (pro quibus perperam ed. Lips. exhibet Diocletianum Aug.) extremis c. 65 sqq. Constantinum maximum appellans multis agit de Alexandri laudibus ac virtutibus earumque causis, in quibus memorat quoque hoc, quod euunchos nec in consiliis nec in ministeriis habuit, qui soli principes perdunt. — Post multa addit: Scio, imperator Constantine, quo periculo ista dicantur, apud imperatorem qui talibus (eunuchis) seruit; sed salua re publica: posteaquam intellexisti, quid mali clades istae habeant et quemadmodum (scilicet illi) principes circumveniant; et tu eos eo loci habes, ut nec chlamyde uti iusseris, (quod isto tempore honestiorum vestimentum erat) sed necessitatibus domesticis delegaris. Vnum hunc in omnibus his vitis meminimus locum occurrere dignum historici grauitate et libertate Romana; nam, quomodo euunchos aut ab imperatoribus admitti in palatium, aut ferri ab aliis potuerint, haud assequaris. Vix alia origo rei, a moribus Romanis et a religionibus christianis abhorrentis, esse potuit, quam stolidi aemulatio palatii ac fastus regis Persarum, quae imperatores, multo magis Orientis Byzantinos, tenuit,

ut sui fastigii, ad quod erant euecti, immemores, vanitate incredibili, ad pudendam humilitatem se demitterent, exterorum regum fastum et luxum ipsi assumerent, ac si nunc demum pares aliis regibus habendi essent, si eos, quos tamen dignitate et potentia superare videri volebant, externo fastu aequarent. Cum semel pestis ista eunuchorum aulam inuasisset, tolli nequirit. Iam antea Elagabalus eos ex Syria adduxerat; at Alexander Seuerus eos de ministerio suo abiecit, et uxori, ut seruos, seruire iussit sqq. nam locus est videndus in eius vita c. 23. *Aureliani Vita*, quam in hac farragine habemus, auctorem praefert *Vopiscum, D. Claudii Trebellium Pollionem ad Constantinum Aug.* Aut igitur istius, qui *Elagabali et Alexandri Vitas* scripsit, periire reliqua, substitutis aliis in eorum locum: aut *Elagabalum et Seuerum Trebellii Pollionis* esse dicendum est; ad quae miramur, Salmasium nec alios attendisse. Certe in aperto esse videtur, *Alexandri Seueri vitam* meliore habitu cultuque se commendare inter veteres. Facit quoque auctor tanquam epilogum c. 64. *hactenus imperium P. R. eum principem habuit, qui diutius imperaret. — usque ad eos principes, qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico et deinceps, de quibus si vita suppeditauerit, ea, quae comperta fuerint, publicabimus.*

Ex *Iulii Capitolini* nouem libellis trini sunt ad *Constantinum Aug.* de quibus nec ipse Salmasius controuersiam mouet, *Maximini duo, Gordiani tres, Maximus et Balbinus.* Eiusdem *Vitas Pii, Marci Antonini, Veri, Pertinacis, Clodii Albini et Opilii*

Opilii Macrini, *Spartiano* vt assignaret, *Salmasius* habebat auctoritatem codicis Palatini; et *Pius*, *Verus*, *Macrinus*, *Albinus*, *Diocletiano Aug.* inscripti sunt. In *Marco* autem c. 19. *Diocletianum* appellat auctor. Nec de ceteris intercedimus, nisi quod de *Clodio Albino* non habemus, quod statuendum sit; in ipso enim opere c. 4. *Constantinum maximum* alloquitur; vnde probabile fit fundum esse *Spartiani*, eum fecisse suum et adiecisse alia de suo *Capitolinum*.

Superest *Auidius Cassius*, cuius auctor *Vulcatius Gallicanus*, ignoti nominis homo, inscriptus est; itaque et hanc vitam *Spartiano* tribuere malebat *Salmasius* cod. Palatino tantum tribuens, quantum vix satis tuto statueris.

Secundum haec, quae adhuc dicta sunt, etiam de annis quibus hi scriptores vixere, non nisi probabiliter statui potest. *Spartianum* *Diocletiani*, *Iulium Capitolinum*, *Constantini M.* *Trebellium Pol- lionem* *Constantii Imp.* tempore, et *Vopiscum* iisdem temporibus, etsi illis iuniorem, vixisse, ipsi testatum fecere.

Numerus horum libellorum est XXXIV, qui tempora inde ab *Adriano* vsque ad *Cari* mortem, cui *Diocletianus* successit, hoc est ab a. C. 117. ad 282, eoque numerum annorum 165 complectuntur; vt *Vitas Suetonii* si non re, saltem specie aliqua continuare videri forte possint; desunt tamen *Vitae Nerae* et *Traiani*, interciderunt quoque post *Gordianos*, et *Maximum cum Balbino*, vsque ad *Valerianum*, XV Imperatores; qui annos circiter nouem aut decem de imperio inter se de-

cęrtarunt, in his *Philippi, Decius, Gallus, Hostilianus, Volusianus* et *Aemilianus*. Probabile fit, fuisse aliquem, qui ex scriptoribus diuersis, qui ea aetate, qua vixit, supererant, seriem vitarum siue inde a Caesare, siue a Nerua et Traiano, siue demum ab Adriano, contexere voluit, forte vsque ad Constantini tempora; Ex eo codice post aliquod tempus foede lacero et corrupto fuit, qui eum codicem conficeret, ex quo *nostri codices*, pauci numero, in his quidem princeps Palatinus, antiquissimus, quo Salmasius vsus est, fluxere g).

Perplexe satis diximus multa de re impedita nec satis diluenda, ad quemnam vita quaeque auctorem referenda sit; est tamen in historiarum fide haud levis momenti res, auctoritatem testis, hoc est scriptoris, certe tenere. Grauiora itaque et fide digniora sunt, quae ex Dione Cassio et ex Hero-

- g) Ex cod. Palat. expressa esse videtur ed. princeps Mediolanensis 1475 Salmasio testante; Casaubonus tertiam editionem Venet. 1490 pro principe habuerat; idem cod. Parisino et Puteani vsus erat. Verum litteraria huius generis haud attingimus, ex libris notis petenda; etiam ex Putmanni praef. ad ed. Lips. et edit. Bipont. Ceterum desideramus, si quam aliam, horum vtique scriptorum recensio- nem, mole commentariorum liberatam, instructam tamen iis, quae vnicuique liberaliter instituto scitu necessaria sunt ad eam lectionem; mirum fuit iudicium eorum, qui editionem Lipsiensem curarunt, quod putarunt, ita se rem egregie perfecisse, si indicem Latinitatis adiecissent; quasi hoc illud esset, quod in lectione eiusmodi librorum paullo prudentior aliquis, nisi otio abundans, quae- siturus sit. Res ipsae, et quae ex more, habitu et vsu horum saeculorum illustranda sunt, appo- nere curabit editor.

Herodiano petita legimus. Verum ex his scriptoribus, nisi forte Vopiscum exceperis, nullus alterum fide et auctoritate antecedit; nam nec ea scripsere, quae ipsi viderant aut ab iis, qui interfuerunt, acceperant; rumores, ut iam dictum est, vulgi exceptos ab aliis ac perscriptos iterum recoxerunt. Insunt tamen his ipsis vestigia luculenter et signate expressa temporum et principum; quae si persequaris industrie, facile agnoscas, qualis reip: administratio, palatii formula et disciplina, praua hominum studia, seruientium adulatio, domitorum fastus et superbia, inde luxus et mollietates fuerint: etsi ad haec assequenda, non magno acumine opus est, et in omni aetate, omnibus regnis et palatiis, Persarum et Parthorum, Orientis et Occidentis, occurrunt paria. Nihil tamen est, quod aliunde tam plane ac perspicue intelligas, quam sunt extremae calamitates, ad quas *imperium militare* necessitate, omni prudentia maiore, ducit, mox praeceps ruit, enerue et debilitatum malis internis, corruens et protritum, si externa vis, vigor et virtus, labantes vires percussit. Effrenis praetorianorum, tum legionum, licentiae, ad quam aliquando illae prolapsae sunt, exempla vix fidem reperiunt; tum largitiones, stipendia, donatiua iis facta, omnem fidem superant; ita ut his solis expensis aerarium exhauriri, provincias atteri, necesse fuerit. Omnino non nisi attristati ab historiarum lectione recedimus, maxime tamen ab historia principum Romanorum, quod manifestum fit, magna imperia perbreui flore iuuenili viguisse, longo vero senio, tabe et torpore, vsque ad

decrepitam aetatem defecisse; confecta esse ea suis viribus, ad salutandum conuersis; opes ciuium priuatas attritas esse et absumtas ad opes publicas sustentandas; ita sine vi, sine metu, regi imperia non potuisse; metum autem, legionum numero et disciplina contineri; imperium militare ipsa re ducente verti in dominationem, disciplina militari in ciuilem migrante. Iam, si mali principes, seu praua institutione, seu ignauia et luxurie, corrupti succedunt, meliorem rerum restituendarum praecisa est spes et expectatio omnis, quia fons et scaturigo omnium malorum, palatium ipsum et aula, nec ab optimo principe, emendari potuit; militaris autem licentia omnem coercitionem respuebat; sustinebantur quidem res aliquamdiu rei militaris cura diligentiore, ad quam Romanos imperatores inuitos trahebant barbarorum incursationes; mox tamen, neruis rei militaris excisis, aerario exhausto disciplinaque laxata, corrumpere ipsum imperium necesse fuit.

Ad haec atque similia si quis in scriptorum Historiae Augustae lectione animum aduerterit: non sine omni vtilitate ab ea recedet; multa alia ad imperii Romani administrationem, officiorum, institutorumque sub Impp. descriptionem, maximeque innumera ad iuris historiam spectantia, quod iam viri docti satis declaratum dedere *h)*, reperire licebit: ita vt Ictis, qui legum causas et rationes ab institutis fortunisque temporum repetere

h) In his Gottfr. Mascov. nota Oratione a Puttmanno repetita in ed. Lips.

tere didicerunt, hos scriptores familiari lectione frequentare necesse sit. Multa occurrunt alia, iis notabilia, qui ad temporum iudicia, ad populorumque opiniones et sensus, hoc est, ad modos de rebus quibusque sentiendi et censendi cuiusque aetatis, aut ad artes et litteras, ad superstitiones et mores, animos attendunt. Modos acclamandi in Senatu non alibi tam diserte expressos vidimus, quam in his scriptoribus: in Commodo 18. in Alex. Sev. 6. 7. 56. etiam in exercitu v. c. Diadum. 1. et saepe. Abierat res tandem ad ineptias, quas interdum intolerabiles dixeris, vt in Tacito 5. Claudio 4. Quod tamen notabile visum est, vt in acclamationibus, ita in Senatus decretis, in orationibus et aliis actis publicis: affectatum est isto tempore, quo cum vera libertate verus quoque recti sensus dudum euauerat, *genus loquendi per mera incisa, abrupta et hiantia.* Exemplum apponere placet ex D. Claudio c. 18. *Claudi, dux fortissime, aueas; virtutibus tuis, deuotioni tuae (scil. bene sit!) Claudio statuam omnes dicamus. Claudium consulem omnes cupimus. Qui amat remp., sic agit. Qui amat principes, sic agit. Antiqui milites sic egerunt. Felicem te, Claudii, iudicio principum, et sic porro. Putes Gallo-Francum aliquem exercitum vel multitudinem alloquentem audire; credas eos funem ex arena torquere! tam parum cohaerent sententiae ac verba. Placueret tamen sibi in hoc homines; inuenti quoque sunt nuper inter Germanos, qui exemplum egregium sequerentur. Alio modo memorabile est, quod Marcum Antoninum legimus vnum quemque*
cuium

ciuium iussisse apud aerarii praefectos intra trigessimum diem, in prouinciis apud tabularios publicos, liberos natos profiteri: (Marc. 9.) reuocato sic antiquo more, quem a Seruii instituto ductum esse voluit Dionys. Hal. IV. 18. auctore Pisone; seruatus ille, certe repetitus est aliquoties i). Non diu tamen post iterum neglectum esse morem utilissimum credere licet; quandoquidem ea, quae publice utilia sint, raro durationem habent parem malis publicis, quae cum aliqua priuatorum utilitate coniuncta sunt. Nouum inuentum fabricae miramur in Pertinace c. 8. vbi in auctione rerum Commodi multa luxus instrumenta noua memorantur, tum quoque *vehicula arte fabricae noua, perplexis diuersisque (flexuosis) rotarum orbibus, et exquisitis sedilibus, nunc ad solem declinandum, nunc ad spiritus opportunitatem, per vertiginem; et alia iter metientia, horasque monstrantia, et cetera vitiis eius conuenientia.* Verbo: fuere currus rotis versatilibus, vt in contrarias partes verti possit cursus, adiuncto hodometro et chronometro. Vidimus in loco aliquo Lampridii c. 27. (al. 26.) Alexandrum Imp. voluisse *omnibus officiis genus vestium proprium dare et omnibus dignitatibus, ut a vestitu dignoscerentur.* — *Sed hoc Vlpiano Paulloque displicuit dicentibus plurimum rixarum fore, si faciles essent homines ad iniurias:* scil. quia sic dignosci facile posset quisque cuius ordinis esset. Nostrae aetati Vlpianus Paullusque hoc

i) Mentio moris utique fit in Suetonii Nerone 39. *An acta publica de eo accipi possint* in Tiber. 5. Calig. 8. dubitare licet. v. de his Arnzen. Actis Societ. Traiect. p. 146.

hoc idem persuadere haud potuere. Aliud memorabile visum in Alexandri. vita 43. quem in Christianos aequum fuisse satis constat, non aequè alterum vulgo notum esse putamus: iam Adrianum voluisse Christum inter deos recipere, "*qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri, quae hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani; quae ille ad hoc parasse dicebatur; sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra, repperant, omnes Christianos futuros, si id optate euenisset, et templa reliqua deferenda.*" Habet haec pro commentitiis, quibus scriptor sibi a Christiano aliquo homine imponi passus sit Gibbon (c. XVI. nota 115.) nec tamen omnino abhorret ab ingenio Adriani, qui, si quis alius imperator, multarum litterarum notitiis, ex peragratiōe prouinciarum auctis, instructus, nec philosophiae rudis, facile eo adduci potuit, vt de Christianorum religionibus prudentius statueret.

Vtiliter dicta et sententiose occurrunt pauca, etsi etiam ab aliis frequentata. Placet Pius c. 7. *nihil esse sordidius, immo crudelius, quam si remp. ii arroderent, qui nihil in eam suo labore conferrent.* Grauiora his sunt, quae dixit fecitque Alexander imp. cuius vita videnda est cap. 15. 41. 45. 49. al. 14. 40. 44. 48. *qui nec quenquam passus est esse in palatinis (aulicis) nisi necessarium hominem; quid diceremus, si principem nostri aevi ad haec devenire videremus! Iureiurando deinde se adstrinxit, ne quem adscriptum, hoc est. vacantium, (sine — cure) haberet; ne annonis (gratuitis stipendiis seu salariis bene-*

beneficiariis) *remp. grauaret; dicens, malum populi villicum esse imperatorem, qui ex visceribus prouincialium homines non necessarios nec reip. utiles, pasceret.* Ita quoque in aulicos, qui *fumum venderent, hoc est, acceptis muneribus promitterent et falso iactarent se aliorum preces ad imperatorem retulisse, acerbissime vindicauit.* (c. 35. 36. al. 34. 35.) Inter ciuilitatis exempla quae in Pio fuit, est cap. 11. hoc: *quum domum Omelli visens, miransque columnas porphyreticas, requisisset, unde eas haberet, atque Omolus ei dixisset: Quum in domum alienam veneris, et mutus et furdus esto; patienter tulit.* Sed sunt in ea vita, quae ex melioribus est, alia plura huius generis, notabilia. In Seuerio 20. autem: *Et reputanti mihi, neminem prope magnorum virorum optimum et utilem filium reliquisse, satis claret.* Triste effatum! Idem Seuerus c. 18. *ex humili (loco), per litterarum et militiae officia ad imperium pluribus gradibus a fortuna ductus, postquam per omnia saeuitiae genera imperii habenas manu valida retinuiisset, dixisse fertur: omnia fui, et nihil expedit.* Vides rerum omnium vanitatem barbare quidem, nouo tamen modo, declaratam.

Constitutum erat, vt adiiceremus non nulla de ceteris historicis minoribus, seu pusillis verius, qui per epitomas Caesarum vitas in aciem eduxerunt: Abiiciendum tamen hoc videmus, ne quis nobis acclamet solenne illud: *hoc age!* Praeconis itaque academici vicibus susceptis agimus hoc, vt pronuntiemus, deposito magistratu per semestre elapsum feliciter gesto, Senatus academici acclamatione,

matione, ex principali sanctione, successorem nunc esse datum Virum Illustrum,

GEORGIVM FRIDER. DE MARTENS Dr.

doctrina, meritis, vitae gravitate et dignitate, conspicuum, iisque ingenii dotibus animique virtutibus insignem, quae vestris animis, Commilitones, reverentiam insinuet, inuitis quoque obsequium extorqueat. Habemus itaque, cur optima quaeque de rep. nostra ominemur; vos autem, Ciues, auguramur, cum paucorum, qui ex clandestinis sodalitiis et nefariis sicariorum armis licentiam facinorum sibi quaerunt, protervia calcata sit et protrita, legum sanctitatem iuriumque aequalitatem, cum modestiae et verecundiae laude, diligenter et religiose esse seruatu-
ros.

P. P. pridie Kal. Mart. c1010ccccciii.

V.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
 PRORECTOR
 GEORG. FRIDER. DE MARTENS
 CVM SENATV
 SVCCESOREM
 IN
 MAGISTRATV ACADEMICO
 HENR. AVGVSTVM WRISBERG D.
 CIVIBVS SVIS
 HONORIS ET OFFICII CAVSSA
 COMMENDAT
 INDICTIS AVSPICIIS
 IN KALENDAS MARTIAS clodcccv.

Censura XII. Panegyricorum veterum.
 Commentatio prior.

Et si bene nouimus, Ciues, in praesenti rerum
 conditione, nulla cum hominum offensione
 intermitteri posse morem indicendi nouos magistra-
 tus academici fasces; non tamen hac veniae faci-
 litate abutimur, vt. non sine calliditatis aliqua
 suspicione, subducamus nos officio nostro, et de-
 feramus institutum Academiae nostrae, legum
 auctoritate sancitum, maioribus nostris probatum,
 et vtilitatibus suis commendatum. Abrogato enim
 semel hoc, Academiae nomine, publice agendi et
 commen-

commentandi officio: cum nulla alia sit opportunitas, qua corpus academicum memorationem sui publice faciat, rerumque suarum vices fortunasque edoceat: si prorsus obmutescimus, nomini et famae Academiae aliquantum erit detractum, nec rerum academicarum notitiae per vulgares libellos litterarios cum pari dignatione edentur. Sublata porro, post alia, necessitate hac latine, hoc est, sermone litteris eruditis consecrato, scribendi, quid obstabit, quo minus sensim tantum non omnem litterarum latinarum usum, et cum usu facultatem, amittamus? qui si prorsus exoleuerit, quot et quanta ipsis disciplinis superuentura sint detrimenta, et ante sensimus, et in posterum sentiemus multo magis. Praeterea rerum experientis satis edocti sumus, quam periculosa res sit, vetera instituta ritus moresque ab incautis relaxari: initio scilicet ab iis facto, quae, si omissa fuerint, aut pro tempore nullum, aut non magnum sui desiderium mouent, progressus est procliuvis ad alia grauiora, cum officii fide et religione coniuncta, et salubria, molesta tamen et negotiosa, ut ea pari iure omittantur. Ita tandem euenit, ut optima quaeque instituta neglecta euilescant, consenescant, intermorianantur. Sero tum paratur medicina malis iam praeualefcentibus; pristina disciplinae, legum, institutorum, sanctitas frustra desideratur; et munimentis, quae eluuii obstare possent, prorutis sero de struendo nouo legum aggere cogitatur. Hisce similibusque cogitationibus adducti, quantum pro nostris partibus fieri potest, ne deserta officia incaute omittendo poste-

ris iustam de nobis conquerendi causam praebeamus, sed spartam religiose tuendo aliis exemplo et auctoritate praeceamus, veterem morem etiam iniussi seruare e re nostra esse duximus.

Itaque nunc quoque, Viro Illustri,

HENRICO AVGVSTO WRISBERG Dr.

in Prorektoris vices succedente, officio nostro satisfaciendum esse arbitrati sumus, vt ciuibus nostris indicta in Kal. Martias fausta magistratus auspicia publice nuncuparemus. De *magistratu* quidem, per quatuor semestria continuato, cum *Eius, qui eum gessit*, nomen huic paginae praescriptum sit, intercedente modestiae lege, nihil memoramus; *memorabilis ille in fastis academicis per omnem posteritatem habebitur*; quantopere autem reip. nostrae incolumitas et salus viri summi prudentia et vigilantia sustentata sit, tacentibus nobis melius intelligitur quam nostra oratione nunc quidem declaratur.

Mirari licet, inter Romanos scholas rhetoricas tum maxime increbuisse, cum eloquentiae flos et honos dudum defluxisset, nutrimentis ex ipso rerum actu subductis, cum eius vsus in rebus gerendis vix esset vllus; quandoquidem nec cum populo agebatur, in Senatu sententiae caute ac timide, non libere et diserte, dicebantur, in foro autem causidicorum mercenariae voces sonabant. Nunc tamen rhetorum exercitationibus, suasoriis, deliberationibus, accusationibus, perstrepebant pergulae et discipulorum cathedrae: non aliter ac si mimum agerent pristinae vitae et dignitatis ii, quibus

quibus erepta erat veritas: etsi nondum eo deuenerat res, quo in nostris academiis, in quibus omni iam eloquentiae vsu abrogato Professores eloquentiae constitui solent, vt artis memoriam nomen saltem retineat. Si tamen iis, non tam vmbraticas et scholasticas litteras docendo, quam certis temporibus pro concione dicendo, exercendi muneris facultas publice daretur: possit forte aliqua eloquentiae vis esse ad iuueniles animos, modo suadendo et hortando, modo conciones funebres habendo; cum nunc ne Collegarum quidem Elogia desiderentur. Nunc vero, pro rhetorica atque pro ipsa eloquentia, habentur scriptiones et recitationes, in quibus nec perspicuitatem sermonisque proprietatem, multo minus elegantiam et venustatem requirimus; satis habentes verba compendiorum et systematum effundere; ita vt ne quidem subtiliter cogitata sermonē populari reddere et repraesentare aliis, quam scientiae et artis vocabulis, didicerimus. Posteaquam autem disciplina philosophica in tot sectas inter se dissidentes diremta est, schola quaeuis non nisi verbis suis sollennibus sensus suos et cogitata declarare valet, ita vt si, alius sermo substituendus est, obmutescendum ipsis sit: si modo philosophus suas opinioniones tuendo vnquam obmutuit. Adeo recessum est ab vsu veterum, qui eloquendi artem ad publicas orationes fere solas retulerunt, de scriptione et stilo ne quidem in scholis praecipiendo; nos contra, scriptionem in chartis tantum non pro ipsa eloquendi arte habemus. Verum istis, de quibus agimus, aetatibus, omissis disciplinis ceteris, omnis

fere litterarum doctrina continébatur scholis grammaticis et rhetoricis, quibus iuvenes assequerentur facultatem qualemcunque dicendi ac scribendi: qua si instructi erant, ad munera obeunda et petendos palatii honores satis praesidii ex litterarum studiis habere credebantur: quemadmodum nostra aetate, si iuris prudentiae qualemcunque notitiam imbibissent iuvenes, ad omne munerum publicorum genus egregie instructi esse existimati sunt. Sane quidem in reipublicae libertatè nullae erant scientiarum scholae publice constitutae, nisi quod ex Graecorum disciplina proficiebat iuventus Romana: verum exemplis dicendi et agendi quotidie in conspectu positis fingeantur ingenia iuuenilia, moxque ipso rerum actu acuebantur, progressu ab alia ad aliam reipublicae partem, eiusque administrationem et curationem, facto.

Inter haec tamen, cum omnis alia oratoria laus silentio obscurata iaceret, vnum perorandi genus ad laudem publicam emerfit, quod *panegyricum* appellant: de quo cum varie ac parum accurate plerumque pronuntietur, nonnulla a nobis praefanda sunt. Scilicet iam antiquis Graecarum litterarum aetatibus celebratum est dicendi genus *ἐπιδεικτικὸν* dictum, seu *demonstrativum*, cum haberentur orationes, *ἐπιδείξεις*, *demonstrandae*, hoc est ostentandae, *artis* causa, indictis *auditionibus* a). Iam, cum eius qui ad dicendum prodiret animus haud magnopere commotus et affectu percussus esset, sed in ingenii et artis meditatione esset occupatus:

a) ἀπρόσσεις dixere, érantque eae plerumque ἐραυινὰι et ἐμυιστοί.

cupatus: huius dicendi generis vanitas, cum ex sententiarum speciosarum praestigiis, ex scita vocum coassatione, et verborum numeroſe cadentium ſuauitate, ingenii et orationis laus quaereretur, quantas verae eloquentiae corruptelas afferret, mature intellectum eſt; id quod ex philoſophorum contra ſophiſtas diſputationibus conſtat. Argumenti quidem dignitate aliquantum ſuſtentari potuit id umbraticum eloquentiae genus, vt in Epitaphiis orationibus, in Iſocratis Panathenaico et Panegyrico. Cum iſti rhetores in hominum non modo circulis, ſed conuentibus, interdum in ludorum, vt Olympiorum, celebritate, verba facerent: ipſi coetus, πανηγύγεις, nomen fecere panegyrico; vt proprie eo nomine dicerentur orationes omnis generis in ſollenni coetu habitae a ſophiſtis Graeciae et Asiae vrbes peragrantibus, oſtentandae artis et quaestuſ faciendi cauſſa: magis forte opimi, quam noſtrorum hominum, qui nuper declamationes et recitationes oppidatim in circulis facere inſtituerunt. Orationum iſtarum argumenta, inde a Gorgia, Hippia et Prodico, ſaepe erant petita a laudatione modo deorum et heroum, modo vrbiu et ciuium; qualis eſt Iſocratis panegyricus, etſi cum hortatione ad bellum cum Perſis ſuſcipiendum adiuncta; interdum quoque factorum illuſtrium ac virtutum: in quibus locum communem fere conſtituebant Athenis laudes maiorum, et in iis Marathon, Salamis et alia, quorum recordatione ii, qui tum erant, pudore potius ſuffundi debebant, quam vt aliena gloria ſe iactarent; vt ſolent maiorum nomen ac famam ii oſtentare,

tare, qui ex se nihil habent quo superbiant. Per haec euenit, vt nomen, quod genus aliquod publice dicendi omnino declarauerat, ad certam aliquam partem τὴν ἐγκωμιαστικὴν reuocaretur, dicereturque *panegyrica* oratio proprio aliquo vsu *laudatio*; inualuitque adeo, vt omnis fere eloquentiae, vsus intra laudationes subsisteret *b*).

Recte ac cum laude facta satis est memorare; si quid praeterea desideres, est, vt causas, a quibus profecta sint, consilia, prudentiam, omnem animi virtutem, qua ad euentum ea adducta sint, in luce collocari, et consentanea oratione ornari velis. Atqui eae partes sunt historiae,

- b*) Horum, quae dicta sunt, illustratio petenda est ex Cresollii Theatro rhetorum III, 7. vbi et de hoc genere encomiastico per rhetorum ineptias ad res ludicras, interdum et viles turpesque elapso loca adscripta sunt. Inter antiquiores locus fere communis erant laudes Herculis: e quibus multa in fabulas veteres migrarunt: v. de Hercule Musageta in Commentationum Soc. R. G. Vol. VIII. Sane ii ipsi, qui artis praecepta tradidere, Aristoteles, et Theophrastus, seiunxerant encomiasticum genus a pragmatico, quod in caussarum veritate versatur, ita vt illud vellent in ostentatione ingenii se continere. Videat aliquis vulgatum ab Heerenio Menandri rhetoris libellum, vt cognoscat tenuitatem argumentorum, quae ille tractare iubet. Valde ieunum est caput in quo de eo agit Quinctil. III, 7. et de laudum fontibus ac caussis in Aristot. arte rhet. I, 9. Res inter se diuersissimas vno *Elogiorum* nomine complexus est eloquentissimus scriptor Thomas sur les *Eloges*. nuper prodiit *spicilège de Littérature ancienne et moderne* — p. J. L. Coupé, ancien Professeur de l'Université de Paris. *Panegyriques*. deux Parties. 8. 1803. de toto genera panegyrici tum veris. et excerpta Panegyricorum vet. et rec. verbose, sed docte collecta.

riae, habentque fundum veritatem. Sane quidem, si intra narrationis ad rerum veritatem factae fines se contineret oratio laudatoria, posset illa magnam vim et vtilitatem cum ad eum, qui vere laudatur, tum ad audientes, quibus in rebus vera laus spectetur, edocendos. Enimuero omnis oratio, in mera laude occupata, per se est suspecta et aleae plena. Laudatio enim flagitat virtutem non quamlibet, non vulgarem, sed magnam, per se illustrem, generosam, per res magna animi vi, prudentia, constantia, non suae, sed vtilitatis publicae causa, molestiis, laboribus, periculis superatis, forte cum ipso patrimonii dispendio, vitae discrimine, gestas et curatas, declaratam; quae enim, ut officio tuo satisfaceres, peregeris, ea probantur, non laudantur; ut laudentur, requiritur aliquid, quod ultra officium cumulatam sit. Haec sunt illa, quae audientium animos admiratione percutiunt, simili gloriae studio aemulantium pectora inflammant, quibusque efficitur, *ut panegyricus cum laude oratoris, et cum fructu ad alios, audiat*. Iam talis virtus ut est perrara, ita eam quilibet affectat et simulat, ideoque lubenter audit facta ac merita sua ab aliis tanquam ab haud vulgari virtute profecta amplificari. En insidias laudanti oratori structas, laqueos tecte positos; dum odium studet effugere, gratiam captare, adulatoris partes ignarus sui agit. Ipsum illud studium molliendi duriora et cauendi offensiones obtundit dicendi impetum; cui graviores stimulos subiecturum esset contrarium argumentum, accusandi improbos: in quo facile ad pathos euectura esset ingenium ipsa actio. Rara

itaque sunt tempora, raræ conciones; raræ causæ, quibus ingenium dicentis et audientium studia possint excitari et teneri. Panegyricus requirit affectum, qui et inflammatus sit et inflammet. Materiam idoneam et fomitem raro vita ciuilis suppeditat; mirationem faciunt, sensusque animosque percellunt ea, quæ, cum per se sint præclara, vtilia, salutem publicam continentia, magno animo, magna et rara virtute, constantia, qua vulgo humana ingenia haud facile eminent, sunt effecta. Etiam is, qui iræ, etsi iusta in causâ, imperauit, iniurias et odia remisit, vlciscendi opportunitates prætermisit, mirationem faciet; sic Iulius Cæsar ignoscendo Marcello, Ligario, Deiotaro.

Dicat aliquis: ita melius esse, vt ab isto laudum et rerum fastigio deducta oratio se contineat in ea laudatione, quæ mitiores et molliores affectus mouet memoracione et exornacione virtutum ciuiliū; laudationes esse habendas virorum bene de republica meritorum, grata factorum memoria, vitæ priuatim publiceque exactæ commendacione; egregiam e philosophicis præceptis materiam, sententiarum vtilium copiam, huic generi propositam esse, vnde magna vtilitas ad audientes manare possit. Recte hæc, modo ætas nostra alienas laudes patienter ferret, nec, de sua tantum gloriola quisque sollicitus, mallet detrachere aliis quam bonorum merita ante oculos ponere. Etsi nec multi de iustitiæ, honestatis, moderationis laude magnopere laborant; ingeniosi, docti, esse volumus, et vel pudoris impendio, cum bonorum infecta-

infectione, litterariam laudem venamur. Inde fit, vt meritissimorum virorum memoriam cum funere elato videamus esse extinctam et sepultam; nam nec hoc satis certo ac tuto pronuntiatum esse censemus, inter viuos regnare liuorem, post fata quiescere, aut, inuidiam supremo fine domari, et eundem, qui fulgore suo vrebat, et artes infra se positas praegauabat, extinctum amari. Immo vero arrodunt ossa, qui carnes viuis detraxerant.

At enim repones, non omnem laudationem panegyrico eloquio contineri; nullum dicendi genus, nullam formam esse, in qua laudatio locum non habere possit, eoque illam modo assurgere, modo ad simplicitatem et suauitatem, disputando quoque, se remittere, vt in Platonis Phaedro de amore c). Vere ac recte haec; haberi quoque possunt orationes, quae non in ipsa laude nec vnice sint occupatae, etsi cum laudibus coniunctae; solent quoque illae panegyricorum nomine comprehendi: vt si gratiarum agendarum causa, cum gratulandi officio, ad consolandum, ad cohortandum, habentur: hae vtique, si res ipsae laudem mereantur, laudes quoque sibi pro parte vindicant; est enim harum rerum magna cum laude cognatio; nam laudantur ea quae suadentur, quae desideramus; ad quae hortamur et impellimus.

Nescio tamen, quo fato fiat, vt, cum sensus et affectus animi ex eo, quod seu gratulandi ac laetandi seu gratias agendi causa susceptum erat, lar-

F 5

gam

c) τὸν πανηγυρικὸν Πλατωνικὸν λόγον appellat Hermogenes de formis orat. lib. II. p. 477 sq. ed. Colon, 1614.

gam materiam orandi haberet, hac tamen orationes totae fere consumantur laudibus, et ab eo quod principe loco propositum erat, recedant *d*). Quid enim Plinius? cum gratias agere vellet Traiano in consulatus auspiciis, quid aliud egit, quam ut totus esset in Principis laudibus, iustis quidem, sed ultra propositi cancellos euagantibus? Eo minus mirabimur, seriores panegyricorum auctores, etiam meliores, dum se ad Plinii fere exemplum composuere, in Imperatorum laudibus summam orationis positam esse putasse. In republica quidem libera laudationum vnum genus memoratur funebrium, non omnino illud improbandum; nisi et ipsum vanis falsisque laudibus maiorum fuisset corruptum. Atque hoc vnum est ex iis, quae ex maiorum institutis vel maxime desideramus; sermones funebres, qui ad tumulum vel feretrum virorum meritis insignium haberi solebant. Quid? quod praeclaram amissimus opportunitatem mouendi affectus et excitandi sensus in iuuenilibus animis ad defunctorum corpora in dormitorium demittenda! Ex quo vero summa potestas in vnus manu fuit constituta, laudum quoque immodicarum illecebras inter argumenta suaviora relatas videmus ab summo oratore Cicerone in deprecationibus pro M. Marcello et pro Ligario. Sub Imperatoribus vero nemini cum populo agere licuisse facile expectes, cum rerum summa apud Principem esset, periculosa

d) Ipse Plinius testis c. 4. *Sed parendum est Scto., quo ex utilitate publica placuit, ut Consulis voce, sub titulo gratiarum agendarum, boni principes quae facerent, recognoscerent, mali, quae facere deberent.*

iosa autem esset licentia priuatis concessa publice de republica dicendi; nec locus fuit eloquii sollennis nisi in Senatu, siue sententiis ad Principis voluntatem dicendis, siue in iudiciis capitis in Senatu habitis, gratia forte Principi agenda, si discrimen reus effugisset, tum inprimis a Consulibus creatis sub ipsa magistratus auspicia: quas orationes praesente Principe dictas prorsus ad adulationem compositas fuisse vel ex Plinii panegyrico discimus, cum *nihil ante tam vulgare, tam paruum in senatu actum esse dicat, ut non laudibus principum immorentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset; — patiebantur illi, et, quasi meruissent, laetabantur* (c. LIV.). Ita adulationibus assuescere Principes necesse fuit, inprimis si sollenni more per singulos annos idem officium perageretur, alio post alium idem argumentum retractante, variante, certatim ornante; audiret autem idem ille, cui non modo placendum erat, verum etiam adulandum: quomodo enim is, qui nullius virtutis, nullius verae laudis sibi conscius est, non sibi placeat ac plaudat, si socordiam in leuibus et nugacibus rebus occupatam industriae pro salute publica exsertae nomine commendari audiat!

Ad seruilem prorsus adulationem processum est deinceps a rhetoribus, quos Sophistas appellabant, cum in panegyricis, quibus eloquii ostentationem faciebant, Imperatorum quoque laudes pro argumento adhibuerunt; tum ex iis delecti legati vrbium Asiae ac Graeciae, ad Principem missi ad impetranda, quae vellent, beneficia, eius laudes oratoria copia amplificabant. Ita subnatus tandem est

est mos inprimis ab vrbibus Galliae, quae tum rhetoricis studiis florebat, frequentatus sub Diocletiani et Maximiani, tum Constantii et Constantini tempora, vt mitterentur ad Principem rhetores ad gratulandum de faustis euentis aut ad gratias agendas pro beneficiis acceptis. Atque ex hoc genere peruenere ad nos XII. Panegyrici, de quibus hac descriptione paucis agere constitutum habemus.

Quod antequam recte fieri possit, de toto genere horum panegyricorum dicendum est. Omnino in locum iniquissimum deducta erat oratoris fortuna. Vt enim laudare possis, vt antea diximus, esse debent, quae laudem mereantur, virtus vera, magna, non vulgaris, non fucata, non affectata, non simulata; res animo magno excelso, generoso, gestae, in publicum fructuosae; iam, dicentis partes non minus arduae sunt habendae: infideat, necesse est, eius pectori mens magnarum rerum, sententiarum, iudiciorum rectorum capax, a qua nihil tenue et ieiumum proficiscatur, nihil non cum dignitate et grauitate dictum, nulla laudis vanitas, nihil quod adulandi studium redoleat. Contactus rerum magnitudine orator ex sua ipsius mente sensa eius, cuius virtutes celebrat, facti causas euoluit, ex animi recessibus elicit, quae in iis praeclara, magna, generosa sunt, verborum claritate et dignitate in apertum profert, docet, illustrat. Hae tamen animorum dotes ac virtutes per istas aetates a neutra parte poterant expectari. Imperium ab hominibus tenebatur, si qua forte, non tamen nisi militari, virtute instructis; virtutum ciuiliū nulla, aut vix aliqua, erat dignatio; seruien-

seruientium ingenia, dominatione ipsa, per tot aetates tolerata et laudata, non ad obsequium inflexa, sed ad adulationem foedissimam proiecta. Iam aut his ipsis Principibus audientibus orationem habebantur; aut praesentibus iis qui ad summas dignitates imperii erant euecti, in coetu hominum seruilis adulationis iugo colla submittentium: quid in his potuisset a dicente proferri, nisi quod et ipsum esset adulatorium? Quam indigni laude vera essent isti Principes, vel ex hoc intelligas, quod tales laudes coram se pronuntiatas auditu tolerabiles censuere! Omnis iam tum sublata erat veritas et dignitas laudum, cum praesente Principe orator prodiret; exclusa erat tanquam per satellitum libertas, fides, veritas e). Ita omne hoc orationis genus prorsus adulatorium habitum induerat. Non, facta praeclara ornare, illustrare, quid in iis admiratione dignum sit exponere, saltem ea ampliora et magnificentiora reddere, fuit propositum; sed communia quaeuis et vulgaria in maius extollere, hyperbolice exaggerare, fucos commentitio in crustare. Quid vero, si oratorem videas

- e) Plinii panegyricus, qualem habemus, coram Traiano recitatus non est; ut nec Dionis Prusaei, etsi hic effusiit magis philosophica praecepta, quam orationem habuit in dissertationibus de Regno. Recte itaque celebratum est a multis Imp. Pescennii Nigri dictum (Spartian. c. 17.) *cum Imperatori facto quidam panegyricum recitare vellet, dixit ei: Scribe laudes Marii vel Hannibalis vel alicuius ducis optimi vita functi, et dic quid ille fecerit, ut eum nos imitemur.* Eius exemplum aemulatus est Alexander Seuerus, narrante Lampridio c. 35. an plures alii, ignoramus.

videas factis iniustis, crudelibus, impiis, modo excusationem, modo consilium reipublicae fructuosum ac gloriosum subiicere? et haec in magno coetu! et sollenni die. Hisce orationibus, deterimo hoc laudationis genere, vel bonus princeps veneno adulationis infici, malus ad vecordiam extremam agi debuit. Ab audientibus autem quo animo, quo sensu, excepta esse putabimus! prudentiores, qui mendacium et vanitatem laudum bene tenebant, quique rerum, consiliorum, factorum, causas et rationes norant, gemitum et spiritum ipsum pectore presserunt; obtusioris ingenii et senile vulgus per acclamantium plausus multo magis quam ante stupore obtorruit.

Per hoc amplificandi et exaggerandi studium ut sententiarum, ita verborum quoque corruptela nata est. Iam ab initio a sensus et affectus veritate, (quis enim ei in eumentitiis et falsis his laudibus locus esse potuit?) ad ingenii lusum et inanes verborum sonos oratorem abripi necesse fuit, ut captaret acute dicta, scite opposita, inuicem pugnantia in speciosum consensum adducta, cumlaretque aculeos, figuras, tropos alios ex aliis aptos; corrupta per haec audientium ingenia, ut hos orationis cincinnos, hunc fucum probarent. Ita oratores multo magis placendi cupiditate incensi novos calamistros et phaleras circumspicere, ad tumores et ampullas prolabi, hyperbolicis lusibus et antithetis indulgere. Per has ipsas orationis fastidiosas delicias oratorem credere licet tenuisse audientium animos, et ipsum Principem: cuius patientia audiendi per plures horas hominis

hominis ineptias mirabilis fuisset, nisi, quanta cum voluptate adulantium voces audiri soleant, memineris. Animi magni est, laudatione sui erubescere.

Inter XII. Panegyricos, quos fortuna ad nostram aetatem seruauit, argumento et eloquio praestat, et studia nostra ad se conuertit, *Oratio Eumenis pro instaurandis scholis.* Argumentum enim habet, quod per se viris prudentibus se commendare potest, quodque sententiarum grauitatem et copiam suppeditat, oratoris autem ingenium excitare, et orationis vim concitare potuit. Eumenius Augustoduni Aeduorum in Gallia natus et nutritus, a rhetorica cathedra in palatium ad munus magistri sacrae memoriae erat vocatus a Constantio Chloro Caesare. Superioribus annis, multis Gallia calamitatibus fuerat afflicta, tributorum acerbis exactionibus, vexationibus magistratuum, eorum qui rerum summa potiti erant mutuis certaminibus, tum vero barbararum gentium incurvationibus, tandem intestinis seditionibus. Inter haec iam a Claudii II. inde temporibus (a. C. 268-270.) Bagaudarum tumultus accesserat, agrestium hominum, qui salute desperata armis sumtis igni ferroque omnia infestabant. Ductis a Carino aduersus Domitianum copiis, Gallia inermis (a. 284. 285.) eo audaciae progressos vidit Bagaudas, ut Aelianum et Amandum Caesares nuncuparent: qui tamen paullo post (a. 286.) a Maximiano cum copiis aduolante sunt oppressi. Ab his Bagaudis Claudii II. tempore Augustodunum obsessum, suppetiis frustra ab Imperatore petitis, tolerata per septem menses obsidione, deditionem

ditionem fecerat *f*). Vastities terrarum per haec tempora facta incredibilis *g*), vrbs autem ruinis foedata. Eam itaque Constantius recreare constituit, maximis pecuniis in eam rem sepositis *h*). Cum autem artium liberalium officina illa vrbs antea fuisset, non satis habuit ille aedes reficere, et prospicere necessitatibus; verum, cum bene intelligeret, principum consilia effectum carere, nisi strenuus consiliorum exsequendorum adsit exactor, circumspexit virum, qui conatibus vires adderet. Itaque Eumenium, quem iam tum ad otium et quietem se contulisse apparet, ex secessu euocatum scholae Augustodunensi praefecit, ut locus, quem ex antiqua dignitate in Palatio seruabat, nouo muneri dignitatem adstrueret *i*); ne autem nouo professoris munere pristinae dignitati derogatum esse videretur, eius ipsius salarium muneri
rhetoris

f) Orat. VII, 4, 2.

g) Orat. VII, 6 et 7. v. *Salvian.* V. p. 91. (De Bagaudis repetierunt ea, quae de iis in scriptoribus huius aeni dicta sunt, quotquot de iis agunt; etiam in libris periodicis de iis memorata videre licet, et nuper in *Magazin encyclop.* Août 1805. p. 308. in *Lettre sur la Colonne de Cussy*, quae columna in Maximiani honorem posita esse creditur. Add. *Prunelle* ap. *Millin* V. C. Voyage Tom. I. 298.)

h) Orat. III, 4.

i) C. 14. in Epistola Principis: *Saluo igitur priuilegio dignitatis tuae, hortamur, ut professionem rhetoricam repetas; atque in supra dicta ciuitate, quam non ignoras nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitae melioris studium adolescentium excolas mentes; nec putes hoc munere ante partis aliquid tuis honoribus derogari; cum honesta professio ornatus potius omnem, quam destruat, dignitatem.*

rhetoris assignavit, simulque illud duplicavit, ut
 pro trecenis sexcena millia numum *h*) numerarentur;
 quo quidem salario ita usus est Eumenius, ut
 dimidiam partem scholae instaurandae seponeret;
 nam aedes docendis litteris destinatae, Maeniana
 appellat, per temporum calamitates eversae erant.
 In ipso igitur muneris aditu, ut principis libera-
 litatem et animum suum generosum declararet,
 publice coram Galliae Lugdunensis primae prae-
 sidi a. 296. orationem habuit, quae inter Panegy-
 ricos tertia est, inscripta *pro instaurandis scholis*.
 Excusato insolito hoc publice dicendi consilio,
 quid curandum et exsequendum sit exponit, tum
 qua ratione id fieri possit nullo publico sumtu,
 salarii dimidia parte ei operi addicta, docet. Lenis
 et moderata, nec tamen gravitate caret oratio:
 inter praestantiora est locus, in quo auditorium
 in praecipua urbis parte, in ipsa ciuitatis fronte,
 inter duo Apollinis et Herculis templa, situm
 praedicat: etsi hoc eum ad rhetoricum acumen de-
 ducit, ut aedes Musarum dedicata esse videatur
 inter Herculis Mūsagetæ et Apollinis aedes (c. 7.
 8. 9.). Rhetoricum quoque est, quod de tabulis
 geographicis in porticu pictis monet (c. 20.) ex
 iis iuventutem discere oculis et *spectare* quotidie
 omnes terras et cuncta maria et quicquid inuidissimi
 principes urbium, gentium, nationum, aut pietate re-
 sistunt, aut virtute conficiunt, aut terrore devinciunt.
 Praeclarum est (c. 8.) quod ait principes sensisse,
 litteras

h) III, 11. ingens stipendium: nostra ætate 10,000
 aurei ducati.

litteras omnium fundamenta esse virtutum, quae — cum in consuetudinem in tenera aetate venerunt, ad omnia deinceps officia vitae, et ad ipsa, quae diuersissima videntur, militiae atque castrorum munia conualescunt. Appellat mox easdem scholas omnis industriae atque omnis laudis nutrices aut, ut verius loquatur, matres. Recitat quoque (c. 14.) Constantii Caesaris rescriptum lectu dignum; quod subscriptum est: vale Eumeni carissime nobis. Memorabilis admodum est Constantii Caesaris prudentia, cuius exemplum aliud non meminimus, quod instaurandis scholis virum ex palatio eximiae dignitatis praefecit, eumque litteras, quarum studia resuscitare volebat, docere iussit, viditque conatus generosos etiam generosis mentibus ad exsequendum mandandos esse.

Admonet nos haerens iam in ora extrema littera, ut reliqua ad aliam commentationem seponamus; subiectis in fine bonis votis pro republica et vniuersa et academica; quae facimus ad deum O. M. cui intimi quique mentis humanae recessus patent. Utinam pace terris reddita panegyrici omnium optatissimi indicendi facultas votis nostris publicis priuatisque obtingat! Faustum habebitur semestrem, faustus magistratus, qui illam votorum summam impertierit optantibus.

P. P. pridie Kal. Mart. cſolſcccv.

VI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
 PRORECTOR
 HENR. AVGVSTVS WRISBERG D.
 CVM SENATV
 SVCCESOREM
 IN
 MAGISTRATV ACADEMICO
 CHRISTOPHORVM MEINERS
 CIVIBVS SVIS
 HONORIS ET OFFICII CAVSSA
 COMMENDAT
 INDICTIS AVSPICIIS
 IN KALENDAS SEPT. clolcccv.

Censura XII. Panegyricorum veterum.
 Commentatio posterior.

*P*anegyricorum veterum XII. censuram superiore
 semestri peracturi, cum praefandum esset praeco-
 nio, quo novi Prorektoris auspicia sunt indicenda,
 de ipsa panegyricae orationis natura, de toto hoc
 orationis genere, de laude et laudatione, a qui-
 bus ea principiis sit petenda, agebamus; tum
 vnus ex istis Panegyricis, *Eumenii de instaurandis*
scholis, notitiam breuem apposuimus: est illa ora-
 tio ex genere medio, non nimis exili, argumenti
 ad humanitatem et institutionem publicam spectan-

tis vtilitate se commendans. Properandum nunc est ad reliquos Panegyricos, breui censura perstringendos: breuitatis enim studium eo magis sequendum esse putabimus, quo ipsa res, de qua agimus, voluptatis et iucunditatis commendatione caret; nostra inprimis aetate, in qua haud facile aliqua lectio nisi otii fallendi aut oblectationis capiendae causa instituitur; ipsius vero generis huius eloquentiae, quod in panegyricis se iactat, usus nostra aetate, aut auditionis ex suggestu fructus, omnino est nullus; quae enim potest esse voluptas recitationis ex charta factae maior, quam ex lectione tacita?

Sunt autem hae orationes, vix vna et altera excepta, gratulatoriae: orationes vero funebres omnino vix supersunt vllae; cuius tamen generis ingens ad animos mouendos vis esse potest per ea, quae cum pietatis officio sunt coniuncta. Laudationum funebrirum apud Graecos praeclara extant exempla, Periclis apud Thucydidem, Platonis in Menexeno, et aliorum. Romae in rep. libera legimus in principum funere sollenni habitas esse laudationes ex more: (cf. Polyb. VI, 54.) sub Imperatoribus vix memorantur aliae quam ab ipsis principibus habitae; Augustus laudauit pro rostris Marcellum, et Drusum, et Octauiam sororem; Augustum Tiberius. hunc Caius; Claudium Nero; idem Poppaeam vxorem; Titum Domitianus, Pium M. Aurelius; Pertinacem Seuerus; Priuatorum laudationes raro, vt Paeti Thraseae et Heluidii. Miramur diuinos Augustis decretos honores cum oratione funebri coniunctos haud
memo-

memorari. Priuatorum hominum laudationes a Sophistis extant nonnullae graece scriptae, in his Aristidis in Eleonei et Alexandri funere, fucoso sophistico ita oneratae, ut meretriciam artis, non honestam faciem agnoscas. Ergo Panegyricorum, quos habemus, primus est, qui et tempore prior est, *Claudii Mamertini* ad Maximianum Herculium a. 285. XI. Kal. Maii die Urbis natali Treuiris aut alia Galliae vrbe habitus. Carusius cum classe in Britanniam e Gallia missus, purpuram sumserat. Ad classem aduersus eum parandam Maximianus Imp. tum in iis locis commorabatur; eius tamen conatibus euentus haud respondit; adortus enim Carusium, re infecta pepigit cum eo ut Britanniam ei cederet. Rhetor de Romae incunabulis memoraturus adulatorie nomine Herculiani arrepto Herculem celebrat Euandri hospitem in Pallantio seu Palatio, pariterque Maximiani, ne Romani quidem, sed exteri e Pannonia, natales et institutionem laudibus effert, res ab eo in Galliis aduersus barbaros incursantes gestas a), Bagaudarum

G. 3

inpri-

- a) Memorantur in his barbaris Inprimis Franci, c. 11. ubi ductu ducum Maximiani, cum felicissimis eius auspiciis vterentur, lubrica illa fallaxque gens barbarorum, ut merebatur, affecta (h. e. afflicta, male habita) est. Hac notatione, ut solent inimici mutuis inter se probris grassari, designantur Franci: ut ap. Saluian. de prouid. dei VII. p. 172. c. v. gens Saxonum fera est, Francorum infidelis, Gepidarum inhumana, et Hunnorum impudica: cf. Paneg. VI, 11. Vopisc. in Proculo, Procop. b. Goth. II, 25. Erant tamen Franci ex populis germanicis collecti, quorum fides a Romanis quoque laudatur. Ad mores emendandos adducti esse creduntur, ex quo sacris christianis fuere imbuti.

inprimis motus ab eo compressos, tum expeditionis maritimae apparatus narrat. Si qua laus huius, vti earum quoque, quae eam excipiunt, orationum esse potest, posita ea est in rerum et temporum memoria ex hoc potissimum rhetore petenda: cum tam pauca alia aevi huius monumenta extent; abstergendus tamen narratis est fucus et tumor rhetoricus, ne eorum auctoritas nimium eleuetur a morosioribus.

II. *Genethliacus Maximiani*: dictus in eius natalibus XXI. Iulii a. 291. Auctor panegyrici habetur idem *Mamertinus*; facit auctoritatem opinioni color et tumor orationis, etiam lusus in nomine *Herculis* et in voce *numinis*, qua Imperatores vulgari vsu tum appellabantur: vt c. 2, 4. *si quidem vos diis esse genitos, et nominibus quidem vestris, sed multo magis virtutibus, approbatis, quarum infatigabiles motus et impetus vis diuinitatis exercet* etc. vsus vocis saeculo isti facile condonandus, cum a multo inde tempore mos vocabulum hoc pro maiestatis nomine substituisset; nec est quod in principum honoribus vulgo vsurpatis nimium tricemur: habet aetas nostra alia, quae facile possint comparari; Etiam c. 3, 2. cum naturae diuinae perpetuo motu comparatur imperatoris celeritas in itineribus. Omissis bellis et victoriis praedicat rhetor pietatem Maximiani in deos et felicitatem, tum pietatem inter Maximianum et Diocletianum mutuam, hoc est concordiam: quam quidem partem bene exsequitur c. 6, 5. 6. c. 7. et 8.: in cuius fine: *Etenim, inquit, eum nihil sit animo velocius, vos, quorum igneae immortalesque mentes minime sentiunt corporis moras,*

moras, peruecti estis ad vos mutua desiderii celeritate; scilicet conuentu Mediolani facto, hieme anni 291. Iter hoc c. 9. inepto acumine ornatur; vbi haec quoque: *ceteris hominibus atque regionibus vi frigorum adsitidis et oppressis, vos solos aurae lenes vernique flatus et, diductis nubibus, ad itinera vestra directi solis radii sequebantur.* Felicitatem inter imperatorum merita refert *b)*; qui communis laudum locus est, etiam in pessimis principibus; vnde et vulgata illa comparatio imperii cum aureo saeculo, passim obuia, etiam in numis. Eumenius c. 3, 1. Paneg. VI. Constantini auribus ingerit verba: *imperium nascendo meruisti.* Ergo nascendi casus pro merito habetur; scilicet pari iure quam fortuna et casus.

IV. *Eumenii panegyricus Constantio Caesari dictus.* Britannia recepta, Allecto, qui Carausio successerat, victo, sub finem anni 296 aut sub anni 297 initia, forte Kalendis Martiis, quibus ante aliquot annos (291) Caesar renuntiatus fuerat *c)*. Nam priore

G 4

anno

b) II, 18, 1. iam, inquam, fortunatissimi Imperatores felicitatem vincitis soli (f. felicitate). De pietate in deos c. 6, 1. locus occurrit, qui arguit artibus architecturae et sculpturae materiem, quod vix credideris, ea aetate haud defuisse; *quanta est vestra erga deos pietas! quos aris, simulacris, templis, donariis, vestris denique nominibus adscriptis, adiunctis imaginibus, ornastis, sanctioresque fecistis exemplo vestrae venerationis: non, quod aiunt viri docti ad c. 1. neminibus Augustorum diis additis, sed titulis ex more subscriptis, quibus aras et statuas diis dedicarunt, et suis imaginibus iuxta positis, quasi in deorum tutelam traditis.*

c) Itaque paullo ante alteram orationem eodem anno 297. ab Eumenio habitam Augustoduni pro instaurandis Aeduensibus scholis, de qua superiore mentione fuit actum.

anno Constantii classis a Gessoriacensi littore in altum euecta, cum per nebulae caliginem latuisset aduersam classem apud Vectam insulam in speculis et insidiis collocatam, Britanniae littus inuaserat, et pugna facta Allectum occiderat (c. 14. 15.). Habita oratio Treuiris coram Constantio Caesare (c. 4. *stante Caesare, cum loquimur*). Modestior quidem est Eumenius in celebrandis laudibus Mamertino: fastidiose tamen (1. 2. 3.) dignitatis Caesareae Constantis auspicia ornat praedicando veris, quo facta erant, magnam amenitatem et solis eius diei serenitatem c. 2. 3. ipsos Augustos comparat cum sole omnia prospiciente et fouente c. 4. Disertus est in memoranda expeditione Constantii in Britanniam c. 13 sqq. dilectu earum rerum facto, quae propriam aliquam Constantio laudem habere possunt.

V. *Incerti Panegyricus Maximiano et Constantino* Treuiris in Constantini nuptiis cum Fausta, Maximiani filia, celebratis a. 307. post quas ille a Maximiano Augustus est dictus. Procedit rhetor a laudibus Constantini virtutibusque quibus patris exemplum expressit; reliqua adulatorie sunt contexta in laudes Maximiani, qui imperium depositum iterum receperat. Habita oratio coram Augustis, quos vix credas risum continuisse audientes rhetoris putidi ineptias, cum is nec sentiret, quam iniquo animo Constantinus ferret, senem Augustum ad recipiendas imperii habenas profuisse, a quo insidiae in generum struebantur. Locus est c. 11. quo rhetor Romam inducit cum Maximiano expostulantem, quod sui curam deposuerat;

fuerat; stolidus homo meliorum oratorum exempla sequendo nihil apponere potuisset quod magis a rerum veritate abhorreret. Perniciosissimae sunt tales laudes vel propterea, quod Principes ita sibi persuadere solent, ad artium suarum calliditatem omne caecutire vulgus d).

G 5

VI.

d) Occurrit in huius orationis c. 6. locus, quo imago picta et in coenaculo posita memoratur miro cum iudicio de arte: futurum Constantini cum Fausta connubium fuisse, quasi praesagio, adumbratum imagine in Aquileiensi palatio ad ipsum conuiuii (h. e. conuiuantium) posita adspectum, qua ea puellaribus adhuc annis puero ei offerebat galeam auro gemmisque radiantem et pennis pulerae alitis (an pauonis?) eminentem. Addit ille quanquam ipsi (pictores) ferant, difficillimam esse praecipuae cuiusque formae imitationem; quia certis sui notis cito deformitas exprimitur, similitudo tamen pulcritudinis tam sit ardua, quam rara est pulcritudo; non tantum tamen ille (pictor) cepit laboris ex ore vestro diuinas species transferendo, quantum voluptatis hausit cominus vos inspiciendo, intuenso sollicite, et curiose ab hilaritate illius aetatis vultus immobiles et serios exigendo, (in puerili vultu dignitatem exprimendo, reddendo: nam quae perficiuntur, efficiuntur, exigi dicimus; ait igitur: omnino facilius reddi posse faciem deformem, quam pulcram: scilicet quatenus similitudo oris spectatur; verum in formosis istis imaginibus maiorem voluptatem pictorem cepisse ex intuitu formosi pueri et puellae quam laboris in iis reddendis. Quasi vero in picturae admiratione ratio habeatur pictoris, quo cum iucunditatis sensu eum, cuius imaginem pingit, adspexerit. Doctior est altera lectio: quantum diuinitatis hausit pictor cominus vos inspiciendo, ita vt numen futuri imperatoris sensisset et expressisse dicatur;) promendo denique amoris vestri tacita praesagia: quo factum esse ait lepidus homo, vt, quod vobis verecundia negabat, libera vos in imagine cerneretis.

VI. Qui inscriptus est *Eumenii Panegyricus Constantino Augusto dictus* vix est Eumenii, certe eo est indignus, ab eiusque ingenio liberali animoque ingenuo abhorrens; neque est satis graue ad firmandam opinionem, quod auctor se Augustodunensem praedicat, c. 22. et senem §. 7. et quod liberos suos commendat c. 23. *praecipueque illum iam summa fisci patrocina tractantem*, (aduocatum fisci) *in quem me totum transtulit pietas*, (quem summo paterno amore amplector) *cuius felix seruitus*, (munus quo fungitur ille in aula; nam qui in aula versantur, *seruire* et *serui imperatoris* esse dicuntur) *si quando respexeris* (eius inter ceteros rationem habueris) *maxime tuae conueniet aetati*, Constantino tum inueni viro XXXVIII annorum; dictus enim est Panegyricus a. 310. Treuiris, die vrbis eius natali, Constantino audiente. Prior pars laudibus Constantii patris consumitur, multo cum verborum tumore, vt, cum eum ad extrema insulae Britanniae exploranda profectum esse dicere vellet, c. 7. eum neque Hiberniam nec Thulen visere, *sed, quod eloqui nemo voluit, iturus ad deos genitorem illum deorum, ignea caeli astra resouentem prospexit Oceanum, vt, fruiturus inde luce perpetua, iam videret illic diem paene continuum*. Ait igitur, voluisse eum quasi aeternae, qua aliquando fruiturus erat, lucis aliquem sensum gustumque capere et experimentum facere, ex adpectu Oceani, e quo sidera oriuntur, et in extremo septentrione, in quo sol vix ex conspectu decedit, nocte in breue spatium contracta. Ineptiora sunt cap. 8, 4. 5. de recusata purpura, c. 9, 4. de Constantino, quem Britan-

Britannia prima Caesarem vidit. Inde Constantini res gestae enarrantur: quarum quidem memoria, miro aliquo fato, non nisi per panegyricos, episcopos et abbreviatores, adulatorie aut parum exploreate perscripta ad nos peruenit. Ideo noster rhetor palpat Constantino tam impudenter, ut eius immanitatem in Francos, quorum reges bestiis obiecit, multa laude commendet c. 10. 11. quodque Rheno traiecto Bructeris inopinato oppressis omnia late fero ignique vastauerat, *puberes omnes ad poenas spectaculo dati, saeuientes bestiae multitudine sua fatigarunt*: c. 12. Inde de oppressis Maximiani bellum renouantis consiliis multa memorat c. 14. 15. in quo merito mireris rhetoris imprudentiam coram genere narrantis infauitos foceri conatus et fata. Quod, dum ad Galliae res constituendas a limite, Rheno, discesserat, barbaris nouas res molientibus, ipsoque, nuntio accepto, confestim ad eos opprimendos properante, *audito eius reditu, velut attoniti barbari conciderant*: hic, acumine nescias quo, ad Apollinem faustum rerum successum refert e). Ceterum in hac oratione locus est insignior de laudibus Britanniae c. 9. lectu dignus.

VII.

e) C. 21. Versari tum debuit in vrbe aliqua Galliae, pulcherrimo Apollinis templo celebri, quod etiam donariis ipse locupletauit; Lugdunum, Viennam, Tolosam, (hanc satis probabiliter), memorant viri docti. Videtur in eo templo signum Apollinis Victoris positum fuisse, adstante Victoria; cum ille manu coronas laureas prae se ferret, in omen rhetor illud vertit, noua sed obscura interpretatione ex Sibyllinis oraculis, si recte suspicamur, petita de saeculo tribus aetatibus, et aetate (yvsx̃) huma-

VII. *Eumenii gratiarum actio Constantino Augusto Flauienfium nomine*, etiam Treuiris habita a. 311. Hanc quidem orationem non sine voluptate legimus ex ipso argumento profecta. Vastatis per Bagaudarum incurfationes Aeduorum agris, et vrbe eorum Augustoduno misere direpta, mox autem tributis et exactionibus praesidium acerbissime vexata, tandem Constantini in urbem aduentu Augustodunenses fuerant recreati, cum aliis beneficiis, tum abolitis reliquis lustri, hoc est quinque annorum tributis, et porro in annum septem millia capitum tributo exemta sunt numero viginti quin-

humana tricenis annis computari solita, quam laurea adumbrari credidisse videtur. Verba sunt: *vidisti enim, credo, Apollinem tuum, comitante Victoria, coronas tibi laureas offerentem, quae* (sc. coronae) *tricenum singulae ferunt omen annorum: hic est humanarum numerus aetatum, quae tibi utique debentur ultra Pyliam senectutem. — vidisti, teque in illius specie recognouisti, cui* (de Constantino accipe, non de Apolline) *totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerunt* (agnoscimus verba Virgilii: *tuus iam regnat Apollo*: ad Constantinum translata; nam pergit): *quod ego nunc demum arbitror contigisse, cum tu sis, ut ille, iuuenis et laetus et salutifer et pulcerrimus imperator.* Obseruandum est haec memorari sub ipsa tempora illa, quibus sacris Christianis iam se publice addicturus erat; fitque e toto loco probabile, carmen illud Sibyllinum (de quo ad Eclogam IV. Virgilii disputatum est) de Iesu Christo a Christianis acceptum, a nonnullis eo tempore ad ipsum Constantinum interpretando fuisse translatum. Adulatio enim a lubentibus semel suscepta diu vagata non inuenit, ubi subsistat. Aliud est Apollinis templum quod paullo post commemorat, in luco calidis aquis nobili, in vicinia, ut apparet, Augustoduni §. 7. c. 22, 18q.

quinque millium, quae censebantur: c. 12. 13. Hac Imperatoris liberalitate ad effectum adducta, vrbs, nomine Flaviae adsumto, Eumenium ad gratias agendas Treuiros miserat f).

VIII. *Incerti Panegyricus Constantino Augusto dictus*: Nazarii esse, ex IX, 30, 2. colligitur; Treviris habitus a. 313. post Maxentium sublatum, ob quam victoriam Constantino gratulatur rhetor. Narratio solitis panegyricorum ampullis et verborum bombis amplificata; vt mireris Imperatorem durare potuisse ad audiendam hanc rerum suarum, factorum ac consiliorum, ab homine ex turba scholastica et umbratica factam enarrationem. Negari tamen nequit, primis imperii annis magnam fuisse in Constantino virtutem, prudentiam, moderationem. Argumenti magna est similitudo inter hanc et nonam orationem. Peroratio nouo exemplo fit precibus ad deum, nec tamen christianae disciplinae, sed philosophiae formulis.

IX.

f) Ceterum ad res et fortunam Aeduorum, qui fratres populi R. fuere olim appellati, discendam oratio haec nonnullas notitias suppeditat. Est in his c. 3, 2. Missus Roman *princeps* Aeduorum *in senatum venit*, rem docuit; cum quidem, oblato consessu, minus sibi vindicauit quam dabatur. scuto intixus perorauit. Ibidem §. 3. Idem Aedus Romanum exercitum Caesaremque cis Rhodanum primus induxit. *Semita enim Galliae usque ad id temporis Transalpina Gallia nominabatur*: aliena a vero narrantur. Delendae voces *Transalpina Gallia*: nam de Rhodano haec sunt accipienda, per quem antea Provincia adiri solebat. Paulo post c. 4, 4. beneficia Constantii in Augustodunum memorantur: mirari licet, nullam fieri mentionem *scholae a Constante restitutae*: vt suspicio suboriat, liberalitatem imperatoris effectum haud diuturnum habuisse.

IX. *Nazarii Panegyricus Constantino dictus*, a. 321. Kal. Martiis, die natali Caesarum Crispi et Constantini, votis quinquennialibus faciendis. Habita oratio non praesente sed absente Constantino; quo tolerabiliorem censeas laudationem; dubites forte, an omnino sit habita; si tamen habita est, Romae habitam esse suspiceris. Maiorem operae partem orator consumit in Constantini patris laudibus, eumque filiis proponit exemplum virtutum, quod exprimant. Est in his c. 5. quod ille vitam priuatam haud occultat g); inde c. 6 sqq. narrantur ea, quae Romae in Maxentio opprimendo fuere peracta; a. 312. Exercitum in Germania cisrhenana coactum tanta celeritate Constantinus in Italiam duxerat, vt caelo delapsus esse videretur: quod in miraculum vertitur c. 14. 15. cf. VIII, 2. etsi de labaro nil memoratur; ita vt omnino et Christianorum et profanorum mentes rerum miraculis, nescias quibus, contactas tum fuisse appareat. Introitus in Urbem c. 31 sq. oratorie, satis probabiliter, describitur.

X.

- g) C. 5. *Existimare quidem de principibus nemini fas est: (scil. excepta posteritate et occulto hominum proborum inter viuentes iudicio) nam et in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, et, si qui propius adierunt, quod oculis in solem se contendentibus euenit, praestrieta acie, videndi facultate caruerunt* (homo vtique dignus, qui luce priuatus caecutiret, tam adulatorie haec estutiens!) *Verum tu facis, principum maxime, vt patere videantur, quae prius obstructa fuerant, qui tam optas totus videri, quam ceteri recusabant. Ex seqq. tamen apparet, omnem laudem eo redire, quod princeps aditu facilis fuit.*

X. *Mamertini pro consulatu gratiarum actio Iuliano Augusto*: primo eius imperii anno, et a. C. N. 362. Mamertino et Neuita Coss. (Ammian. XXII, 7.) Diuersus Mamertinus haud dubie a Claudio Mamertino Panegyricorum primi, forte et secundi, auctore; consul factus, cum iam praefectura aearii et praefectura Illyrici ornatus esset, agit gratias Imperatori Constantinopoli agenti, et, progressus ab eius laudibus, de suo honore agit; homo vtique disertus et pro ea aetate artibus oratoriis imbutus; vis tamen eius dicendi non minus inquinata vitiis eloquentiae corruptae, non in rerum grauitate et affectus veritate, sed in vanis ornamentis, verborum fuco, et acute dictis per antitheta, praesidia sua petentis. Et de his quidem vt primo loco dicamus, habent sane acute dicta stimulos suos, quibus pungant, altius quoque penetrent animum, si ex ipsis rebus inter se cognatis et aptis sunt petita; non ab inani ingenii vel verborum lusu aut difficili ad assequendum subtilitate h). Comparatione modo diuersorum inter se, modo similium, magnitudo aut praestantia magis elucescit: dilectu tamen rerum et iudicio plurimum in his proficitur. Ita bene comparantur imperia Iuliani et Constantii; consularatus

h) Ita c. 10, 1. bene ista se habent: *Si quis mortalium — profecto mirabitur tam breui cuncta mutata; at quod subiicitur, nimium ineptit: desiliet e nubibus et viciniam caeli cupide derelinquet, vt tuis, imperator, terris fruatur.* Placent haec c. 27, 3. *videte, num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitae mansuetudine et moderatione mutauerit. Mutauit plano, mutauit. Nam ciuiliior factus prosperorum infregit inuidiam.* Adde c. 17. 18, 5. 6.

latus populisuffragiis et Caesaris iudicio acceptus i). Laudum fons est ab arte petitus, si ea, quae vulgo aut more fiunt, aut impetu, aut alio consilio et iudicio, ad animi affectum referuntur k). Ornamentis inanibus et otiosis passim onerat rhetor ea, quae per se magna et praeclara maiorem vim habebant, si simpliciter enuntiasset l).

XI. *Latini Pacati Drepanii Panegyricus Theodosio Augusto m)*; Pacatus Gallus Theodosio gratulatur, Maximo victo, Romam reduci a. 391. praesente principe. Rhetorem agnoscimus in schola

i) C. 19. v. c. nunc non petuntur honores, sed deferuntur. add. c. 21. c. 22. at ultra modum protracta c. 23. excepta §. 4.

k) v. c. si custodia corporis mandata armatis repetitur a fide militum, inuito principe c. 24. 7. si ingentes labores et curas suscipit princeps non suis sed aliorum commodis vniuersae studens c. 10. 11. 12. 13. at inepta est c. 13. §. 4. affecta fictio personae loquentis, virorum ex inferis reuocatorum. Parum caute Mamertinus honores in se cumulat ait nondum meritum, c. 31 et alibi; detrabit enim sic principis iudicio; subsistere debebat in promittenda fide, industria, constantia. At hoc bene c. 15, 5. quod consulem creatum se esse ait sine impendio.

l) Vt post illa de comitate principis c. 28, 3. 4. dum §. 5. pergit: *Poetae ferunt altissimum illum* etc. Ceterum notabilia attingere liceat alius generis. c. 9. lenati equorum pretiis enormibus dicuntur Dalmatae ibid. reparata Nicopolis, Athenae, Eleusis, cum aliis Graeciae urbibus.

m) Sequimur numerum editionis Norimbergensis laegeri. Diuersus numerus est aliorum, qui modo XI. memorant Panegyricos, modo XII. relato in numerum Panegyrico Plinii. Omisso Pacato tantum denos edidit Arnzenius.

schola ad artis formulam et antiquorum imitationem informatum; itaque laudes Theodosii persequitur a parente, a genere, a corporis specie, aetate integra et rebus agendis matura, ab animi virtutibus, et sic porro; ita ut statum ponat: cum imperator esset quaerendus, quibus virtutibus ille instructus esse debuerit, iis omnibus Theodosium, nec quenquam alium, instructum fuisse. Inter virtutes memorat frugalitatem c. 13. 14. qua aliena vitia corrigere voluerit: *a te voluisti incipere censuram et impendia palatina minuendo, nec solum abundantem recidendo sumtum, sed vix necessarium usurpando dimensum, quod natura difficillimum est, emendasti volentes.* Praeclarum ac diuinum hoc Theodosii sub imperii primordia iudicium. Haec regni auspicia, facile dixeris fuisse faustissima, vnicum utique satisque efficax malorum remedium ex superiorum temporum calamitatibus, vitiis et fraudibus, contractorum. Sunt huius generis multa, quae de nouo principe praedicari lubenter audias: in his est, quod amicitiam coluit et pristinos vitae priuatae amicos eodem quo antea modo habuit c. 16. si modo illi digni fuere, quos coleret, non scurrae, plani et assentatoria turba ad nouam praedam aduolantium. At promissorum fidem et facilitatem c. 17. 18. 19. ambiguam et dubiam dixeris laudem! Ab eadem profecta est illa, quae sub Theodosio increbuit, facilitas largiendi dignitatum insignia, et immodice augendi aulae officia, c. 20. In enarrandis rebus ab eo gestis inde ab c. 23. in Maximo tyranno a Theodosio profligato vela pandit et oratorias artes

exferit n): in quibus displicet, quod Maximum, haud multo aliis principibus deteriore, omni opprobriorum genere acerbissime exagitat, summa cum Theodosii adulatione; quod adulandi genus iniquissimum est. Falsi acuminis exempla in his occurrunt multa o).

Memorandus adhuc est paucis, qui XII. loco adiectus est nouissime, *Fl. Cresconius Corippus Africanus de laudibus Iustini Augusti minoris libris V. p).* Infi-

n) Sunt in his loci qui *δενότῃρα* habent, vt c. 25. oppressis per exactiones ciuitatibus: *quid ego referam vacuatas municipibus suis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus solitudines?* et sqq. — *et senes fortunarum superstites, et infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem* sqq.

o) Vt c. 39, 3 sq. de celeritate qua milites ad tyrannum opprimendum aduolauerint: *negant se suis vectos esse corporibus, sed, tanquam aliquas imagines somniorum ferrentur absentes, praebuisse gestantibus ventis otiosorum ministeria membrorum etc.* Multa huius generis c. 41. vt §. 5. *quis vnquam ultra spem timuit?* etc. cum tantum hoc verum sit, quando nihil ultra sit sperandum, mortem vltro esse expetendam. Meliora sunt c. 40, 2. Virtutes et Fortunam contendere inter se, quantum sibi cuique debeatur a Theodosio; etsi fortuna praedicanda laudem virtutis minui dicas. At clementia bene laudatur c. 46. Locus de clade Maxentii c. 36. oratorius est; vbi tamen: *illi mutilis excisisque membris reliqua sui parte fugiebant, hi dolorem vulnorum sequebantur:* quo sensu dicta putabimus? forte, pro: dolori cedebant, succumbebant. Doctum est quod c. 18, 3. ex Euripide Parcas memorat cum tabulis deo adstantes. Vim vocabuli *superbus* bene declarat in Tarquinio superbo dicto c. 20, 4.

p) E codice vno, qui nec superstes nunc est, a Mich. Ruizio Hispano editus Antverpiae 1581. inde aliquoties repetitus, etiam a Iaegero, nuper iterum a P. Franc. Fogginio in Noua App. hist. Byzant. Ro. 1777.

Infimae adulationis famelici hominis opus mere rhetoricum, metricè redditum, nulla dote se commendans, nisi quod multa ex vita eorum temporum descripta ante oculos ponit, imprimis in solennibus imperatoris funebribus, in imperiî auspiciis, in consulatu adeundo. Nuntiata a Senatu a. 565. Iustiniani morte, heres regni Iustinus cum Sophia, ex aurea domo (I, 97.) multa nocte prodit ad palatium occupandum; pro augurio est gallorum cantus I, 197. Inuidiosae sunt Iustiniani senis laudes; cuius innocentiam adhuc in ore mortui spectabilem fuisse ait (v. 244.). Conuenit populus sub primam lucem in hippodromo. Interea funebris pompae apparatus adornatur. Antequam Iustinus cum Sophia procederet, factae ab iis recitantur preces; (II, 5 sq.) a Iustino quidem in templo Angelico II, 8. (forte archangelorum in Stiro: nam ab Interpretibus nihil de his ac similibus monetur) a Sophia in templo matris deiparae, Θεοτοκου, II, 47 sq., ad quam ipsam illa preces facit, tum *placere Parenti orantis pia vota viri, Genitusque precanti annuit, et sanctus, Regno, Spiritus inquit.* Nunc in palatium redux, indutus habitu imperatorio, prodit Iustinus; impositus clipeo in sublime attollitur (137.) a Ioanne Patriarcha consecratur; cum coniuge Sophia sedet in folio et verba facit, Corippo poeta digniora quam principe; inde ad hippodromum progressus populum alloquitur; interpellant loquentem qui fisco pecunias crediderant, ostentantes syngrapha, (nouum spectaculi genus; siue funebri illud dixeris siue auspiciorum regni!) obtinentque vt cre-

ditae pecuniae soluantur. Reditu in palatium facto effertur funus (lib. III.) inde solenne convivium (v. 85 sq. enumeratione vinorum ista aetate praestantiorum).

Sunt omnino in hoc carmine multa ad antiquitatem Byzantinam notabilia I, 276. memoratur vestis purpurea mortuo Iustiniano iniecta, *auro gemmisque intextis eius bellis*. Locus de hippodromo et factionibus I, 314 sqq. de Imperatorio habitu II, 84-136. In eo *fibula* est chlamydis, *gemmis ornata e spoliis Gothicis et Vandalicis* II, 123-126. ut intelligas, artis antiquae opera barbarorum manibus tractata iterum Byzantium rediisse, paullo post aliis barbaris praedae futura, inde in Italiam et nuper ad Gallofrancos migratura. En compendium historiae artium et operum! Fiscum Iustiniani incuria et socordia esse expilatum ipse fateatur Iustinus v. 261. Quantum in Iustiniano stolidi fastus et ostentationis studium fuerit, ex hoc discas, quod *vasis in mensa appositis victoriae et triumphii expressi erant* III, 111-125. *aurea purpureis apponunt fercula mensis pondere gemmarum grauius plus: pictus ubique* (leg. grauius: illis pictus ubique) *Iustinianus erat*, etc. Officia domus augustae splendide comparantur cum Olympo 179-190. Descriptio atrii, cum folio, cui insidens Augustus legatos Auarum admittit, 191 sq. cum antiquis diptychis est comparanda. Stultam plebem ore et oculis in haec inhiasse facile credas; at quod praeterea adiicit, stuporem verius seu hominum seu poetae declarant. Attoniti enim hoc adpectu barbari comparantur cum *tigribus in caueam amphitheatri immixtis*,
quae

quae conspecta tanta hominum multitudine expauescunt: vt intelligas saeuissimas belluas metu corripui multitudine hominum inclusas: non solita feritate fremunt; sed margine toto (caueae), intrantes, plenum, populorum millia, circum suspiciunt magnoque metu mitescere discunt, deponunt rabiem, gaudent fera vincla subire etc. III, 246 sq. At tamen isti barbari non fuere deterriti quo minus inuaderent, diriperent et vastarent prouincias et ipsi vrbi terrorem immitterent. Sedes in hippodromo principi posita IV, 114 sqq. gemmis — ex parte opere tessellato, ornata: miscentur teretes quadris, viridantibus albae; chrysolithi mireque micant, flammataeque pyropos afflans, et propria depellens luce tenebras. — Inde die septimo instructa domo augusta legati Auarum admissi 151 sq. Tandem (lib. IV.) consulatus a Iustino initus; munus populo datum per missilia in hippodromo; exstructo ingenti tabulato ligneo; distributione munerum seu sportula prius inter Senatores facta, recitatis de albo nominibus. Sportularum distributione peracta IV, 154 sq. in munificentiam Principis oratores in hippodromo panegyricos habuisse videmus: tot laudatorum numerus! — quanto conamine nisi tunc phaleris phaleras et laudibus addere laudes! Beatos homines dixeris obtusis adeo ingeniis, vt miseriam suam ipsi laudibus praedicarent. Verum ab his disertius enarrandis consilio harum paginarum excludimur. Festinandum enim nobis est ad peragendum aliud praeconium Noui Magistratus academici, translatis fascibus ad Virum Illustrem.

CHRISTOPHORVM MEINERS

quem si bonis votis prosequimini, Ciues, facitis
vtique, quod et pietas suadet et gratus in virum
animus, qui vestris commodis assidue inuigilat et
incolumitati reip. academicae consulit: De qua
publica vota facimus vniuersi, numen summum
adorantes, vt calamitatum finem ac modum statuatur,
malorum solatia submittat, et, si mutari nequeunt,
ad ea ferenda animum fortem, prouidentiae fiden-
tem, pia et salubri constantia obfirmet, certa
meliorum spe recreet.

P. P. in Georgia Augusta pridie Kal. Septem-
bres clolcccv.

VII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
 PRORECTOR
CHRISTOPHOR. MEINERS
 CVM SENATV
 SVCCESSOREM
 IN
 MAGISTRATV ACADEMICO
THEOPH. IACOBVM PLANCK D.
 CIVIBVS SVIS
 HONORIS ET OFFICII CAVSSA
 COMMENDAT
 INDICTIS AVSPICIIS
 IN KALENDAS MARTIAS cl^occccvi.

*Censura ingenii et doctrinae Saluiani Massiliensis,
 librique de gubernatione dei, post similes Augustini
 in volumine de ciuitate dei, Orosiique in historiarum
 libris conatus, scripti.*

Sacris Christianis in Imperio Romano publice
 receptis, patriisque Romanorum religionibus
 primo coercitis mox abolitis, contigit, vt in ea-
 dem tempora imperii Romani ruentis fata incide-
 rent. Exorti sunt clamores paganorum, qui exer-
 cituum clades, vastationes prouinciarum, et bar-
 barorum victorias, a patriarum religionum con-
 temtu, tanquam causa, repeterent, et florentes
 imperii res per ea tempora, quibus religionibus
 H 4 patriis

patriis honos suus constiterat, iactarent. Mutua inde conuicia, accusationes, imputationes, etsi caussa vtrunque parum explorata et male constituta.

Mala quidem publica ac priuata a religionibus seu violatis seu neglectis repeti, solenne esse humanae imbecillitati, omnium gentium docet historia; sunt quoque rationes obuia in notionibus numinis ex sensu affectuque humano plerumque adumbratis, vt illud, contemptum aequo animo haud ferre, maiestate laesa exardescere, iniuriam poenis suppliciisque vindicare, calamitatesque omnis generis immittendo saeuire, credant. Nec desunt alia, quibus permoti, prudentiores quoque, res aduersas ad deorum iras retulerunt, interuenientibus partim naturae fortuitis, tanquam diuinitus immixtis; calamitosa autem et exitiosa quomodo humana infirmitas non credat a numine irato et infesto sibi infligi? casibus quoque improvisis luctuosis consilia prudentissima euerterentibus; interdum etiam malorum causas ex disciplinae publicae priuataeque corruptelis, quae cum religionum neglectu admodum coniunctae sunt, fluxisse videbant; Ita euenit, vt praetermissis ceteris causis in postremum hoc toto animo incumbere, et caerimoniarum, quamuis superstitionum, neglectum pro fonte omnium calamitatum haberent. Quae opinio Romanorum maxime animis infederat, quorum respublica religionibus ita implicata et illigata erat, vt religionum contemptus ipsam quoque legum institutorumque auctoritatem infringeret, etsi earum vanitatem prudentissimus quisque facile perspectam haberet. Rebus itaque laban-

labantibus, compage imperii soluta, prouinciis a barbaris occupatis, exercitibus deletis, cum in causas malorum inquirerent, nulla grauior occurrebat, quam patriae religiones per noua sacra sublatae, deorum irae et poenae: quippe cum ante ista tempora, quibus noua sacra recepta fuerant, nullae prouinciae Romanae a barbaris in ditionem essent redactae, nec tanta malorum nubes vnquam ingruisset.

Imposita est per haec Christianis necessitas, vt hanc calumniam a sacris suis auerterent: quod non vno modo factum est. Increbuerant atroces istae Christianorum insectationes per tempora maxime vexationum, iam inde a Traiani Marci-que annis, multo magis sub Maximino (cuius edictum v. ap. Euseb. H. E. IX, 7.) circa a. 238. dum odio suo pagani praetexebant mala publica per Christianorum impietatem inflicta a). Nunc tamen obseruasse satis esto, has inter paganos et Christianos contentiones saeculo maxime quarto exeunte nobilitatas esse, causa pro patria religione a Symmacho acta, vt ara Victoriae in Curia Senatus reponeretur. Sublata illa erat Gratiani iussu a. 382. Flagitauit Senatus vt reponeretur, nec tamen preces admisit Imperator; post eius mortem iteratae preces a. 384. misso a Senatu ad Valentinianum III. Symmacho, tum Praefecto Urbis; nihil tamen impetratum; nec magis res post haec

H 5

iterum

a) Sunt de his loca Tertulliani Apologet. 40. ad Nationes I, 9, 10. Arnob. adv. gent. lib. I. pr. Ambros. Epp. II, 12. iam a Kortholto in Pagano obtrektatore notata: lib. III, 15. p. 618.

iterum tentata anno 388 et 392, successum habuit *b)*. Oratio in illa legatione a Symmacho 384. habita in eius Epistolis legitur *c)*: in qua inter alia: *Romam nunc, inquit, putemus adfistere atque his vobiscum agere sermonibus: Optimi Principes, Patres Patriae, reueremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, ut utar caerimoniis auitis: neque enim poenitet: viuum more meo, quia libera sum; hic cultus in leges meas orbem redegit; haec sacra Annibalem a moenibus, a Capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ergo seruata sum, ut longaeua reprehendar? Sine mora Ambrosius, Episcopus Mediolanensis, ad Imperatorem scripsit, mox et libellum misit, quo eius voluntatem a Senatus postulatis auerteret, argumentis quidem pluribus vsus, in refellendo autem et conuellendo isto Symmachi loco argutiis verius et sycophantiis. Si quis enim candide et vere ad ista respondere volet: disparia et diuersa dicet*

- b)* De anno 388. in Ambrosii Epist. ad Eugenium 57. et Orat. funebri in Valentin. III. tradi putant; item ex Prospero de Promiss. lib. III. c. 38. Iure meritoque Theodosium Aram e Curia remouisse contendunt scriptores nostri. Nescio an aequius fuisset aram relinquere Patribus, qui antiqua sacra retinebant, et iubere liberum esse iis, qui noua sacra amplexi erant, sub ingressum Curiae aram nec adire nec curare. At prouidendum erat hoc, ut, qui Curiam ingrediebantur, essent iusti et sancti viri, ingeniis, animis, moribus bene informati, rerumque agendarum scientia et studio satis instructi.
- c)* Epistolarum lib. X. Ep. 54. De ara antem Victoriae submota et Senatus precibus negata post alios diserte egit *Lardner Testimonies to the Chr. Relig.* Vol. IV. p. 372 sq. Ex eo *Gibbon* c. 28. et vterque ex *Tillemont. Add. Montesquieu Grandeur et Decadence de l'Empire Romain* ch. 19.

dicet ista esse quae tanquam paria et communia memorantur; Florentes imperii res et victorias non religionibus et caerimoniis obtineri, sed pacis et belli artibus, prudentia ciuili et militari; religionum autem curam et obseruantiam partem disciplinae publicae constituere; quod si, hac disciplina labefactata et soluta, morum corruptelae omnis generis grassantur, laborat vtique ipsa quoque religionum auctoritas, et, vt disciplina publica restitui possit, eadem ipsa restituenda est; nisi tamen reliqua quoque accesserint, administratio imperii prudenter et prouide constituta, opum publicarum dispensatrix frugalis et diligens; si e contrario imperium male administratur, luxu fastuque aulae et palatii, prauisque dispendiis, publica priuataque patrimonia prodiguntur, si plebs tributis et vestigalibus oppressa, si aerarium exhaustum, si, copiis idoneis haud prouisis, exercitus temere conscripti nullis ducibus idoneis praefectis mittuntur: sola religionum sanctitate et pietate nec reipublicae felicitas nec bellica virtus, nec vtriusque effectus salubres restitui possunt. Iam autem dudum plebs diuitum et potentum iniuriis, avaritia et luxuria, ad summam inopiam et seruilem metum abiecta ad omnem virtutem ciuilem et militarem occalluerat; nullus erat honoris, patriae, iusti aequique sensus et respectus, nulla spes melioris fortunae ex ipsa victoria; eorum autem qui eunuchorum et palatinorum beneficio ordines ducebant, Tribunorum et Ducum, imperitia rei militaris, par avaritia et inertia. Frustra adeo exercituum victorias et prolatos imperii fines a cultus religiosi
vera

vera an falsa indole expectabimus: etsi ad virtutem excitandam et inflammandam, religiosi ardoris magna interdum vis fuit. Verum ea, quae istorum temporum fuit doctrina et disciplina, animos multo magis ad inertiam, iniuriarum patientiam, submissam ad humilitatem mentem, inclinabat.

Prodiit mox in arenam *Prudentius* carmine, seu verius declamatione versibus conscripta, libris duobus *contra Symmachum*, ita vt priore libro religionum antiquarum historiam contexeret vsque ad Theodosium patrem, qui superstitiones ex Vrbe Roma a. 394. sustulerat *d)*; in libro secundo ipsa Symma-

- d)* Lib. I, 410 sq. *Cum princeps gemini bis victor caedo tyranni* etc. est is Theodosius victor Maximi (388. a.) et Eugenii (394). Quae de sublati a Theodosio sacris paganis memorat (interpositis, tanquam a Theodosio narratis vers. 467-496. de Constantino Imp.) ea vulgo ad a. 389. referunt, Tillemontio praeunte ad h. a. Rationes tamen rerum et temporum ita perturbari, aliquoties sensimus: donec animaduertimus, ad a. 394. haec spectare: ducit eo ipse poeta, cum Theodosium *gemini tyranni victorem* appellat, atqui alter Eugenius non nisi a. 394. victus est: etsi verum est, iam ante anno 389. post Maximum tyrannum deuictum Theodosium vna cum Valentiniano iuniore et Honorio filio Romae fuisse, id quod multi scriptores testantur: v. Chronol. Cod. Theodos. h. a. Verum diserte ad a. 394. ea, quae Prudentius memorat, Zosimus adscripsit IV, 59. Theodosium in Senatum venisse, et Patrum peruicaciam increpuisse. v. 507. *Talibus edictis Vrbs informata refugit errores v. teres* — ex quo, vt ille vs. 524. profitetur, *Roma inque fidem Christi pleno transfertur amore* et 545-578. *Escultare Patres videas* — e quibus nobilissimas familias ad sacra Christiana se conuertisse ait; paucis ex iis in pristina superstitione persistentibus vs. 592. Itaque

Symmachi verba impugnat, quae etiam in Prudentii editionibus inserta reperiuntur ^e); sub finem Honorium hortatur, ut ludos quoque gladiatorios tollat: quod cum factum esse constet a. 404. necesse est ante hunc annum ista Prudentii carmina esse scripta, et quidem anno superiore 403. quandoquidem Gothos victos et pugnam ad Pollentiam (ad Taenarum in Pedemontio) factam commemorat vs. 689-719.

Nec tamen barbari ab inuadendis prouinciis ipsaque Italia deterriti sunt, etsi paullo post a. 405. Radagaiso ad Florentiam ingenti clade victo et mox caeso; quo tempore, cum trepidaretur Romae, hoste pagano urbis arcibus imminente, pagani in vrbe continuo de repetendis celebrandisque sacris multis cum clamoribus egere, nomenque Christi, tanquam lues aliqua praesentium temporum, opprobriis est grauatum (Oros. VII, 37.). Altera ex parte, partim vecordia sua, partim Stiliconis

Itaque *SCto ex Theodosii sententia facto abrogata sunt sacra patria.* Faustinum Areualum in Prolegom. Prudent. p. 48. cum Tillemontio Tom. V. p. 349. ex Ambrosii Epp. II, 15. et Concione in obitu Valentiniani (Tom. V. Opp. Par. p. 108.) videas omnia ad a. 392. renocare, quia Constitutio eius anni extat (Cod. Theodos. XV, 12.) qua sacrificia idolorum prohibentur; non tamen et reliqua a Prudentio memorata cum eo anno conueniunt. Omnino in his annis, dum similia edicta et facta sunt, in nostris libris multum turbari videas.

- e) In his quoque superiora: *Romam nunc putemus assistere* sq. Romam, post vs. 947. ait, potius nunc gratias agere Imperatoribus, quod per eos senectam exueris, Christianis sacra inductis et priscis superstitionibus expulsis.

liconis consilio et virtute, deletis barbaris, tam peruicaces in detrahenda virtutibus ciuilibus laude et vindicandis religioso cultui sanctis euentibus erant Christiani, vt, non virtute, sed miraculo diuinitus edito hostes prostratos esse contenderent: ac si maior laus esset, miraculo aliunde seu casu seu diuinitus oblato vicisse, quam virtute innata et consiliorum prudentia. Itaque Augustinus quoque pronuntiare haud erubuit, (de Civ. Dei V, 23.) *uno die tanta celeritate Radagaisum victum esse, vt ne vno quidem, non dicam extincto, sed nec vulnerato, Romanorum, multo amplius quam centum millium prosterneretur eius exercitus f)*. Enimuero cum aliquot annis post (a. 408. et iterum 409.) Alaricus non nisi magnis muneribus placatus ab vrbe recessisset, tandem autem a. 410. eam captam expilasset: tum vero perculit animos res inopinata, vrbs inter sacra patria inuicta, nunc, iis per Christiana sacra expulsis, barbarorum armis capta et direpta; multoque magis sequentium annorum calamitates, clades et vastationes Italiae, prouinciis iam in ditione barbarorum habitis; iis enim malis similia nulla antea aetas viderat g). Nunc vero bona caussa patrono indigere visa est sagacitatis et eloquentiae spectatae; suscepit eam *Augustinus*, et tum alia, et in his nonnulla satis speciosa dictu perorauit h), tum vero inprimis, Christianae
pieta-

f) Bilem mouebat narratio etiam acuto scriptori Gibbon Vol. III. c. 30.

g) Grauiissimus hanc in rem est locus Zosimi IV, 59. §. 48q.

h) Est in his vnum, quo intelligas, quantopere se premi rerum argumentis senserit, dum vim Christianae

pietatis felicitatem non hac in vita esse expectandam, sed futurae vitae sepositam esse; magnitudinem autem priscam imperii Romani, rem per se vanam, praemium fuisse a numine constitutum virtutibus nonnullis Romanorum vanis et inanibus i). Dedit res, profitente ipso Augustino *Retractat.* II, 13. locum disputationibus, ad innumera alia a re aliena deductis, quibus Libri XXII. *de Civitate dei* sunt referti; opus inchoatum statim post

a. 410.

stianae religionis ad Gothorum mitigandos animos tantam fuisse praedicat, vt vrbis calamitas non tanta fuisse censenda sit, quanta, antiquis sacris vrbi illudentibus, a Gallis vel a Nerone illata fuerit: Augustin. C. D. I, 7. Oros. VII, 39.

- i) Tam soluta, tumultuaria et incondita opera Augustinus librum hunc condidit, vt omnino difficile sit ad explicandum, quomodo non senserit, nullum rerum sententiarum, argumenti, esse consensum, ordinem, nexum; neque vilo modo consilio scriptoris tam operose ac verbose simulque tam perturbate dicta respondere. Libris enim decem prioribus religiones Romanas, vna cum philosophorum placitis, exagitat; nec Romanos inter religiones suas felices fuisse, nec religionibus amplitudinem ac diuturnitatem imperii Romani esse debitam (qui illi fuerint, lib. VI, c. 1 sq. dixerint, deos a se coli non propter vitam praesentem, sed futuram, haud dixerit quispiam). Repente tum libro XI. duas civitates constituit, alteram caelestem, alteram terrenam; sacrâsque historias persequendo ad hanc refert res humanas ac profanas, ad illam res divinas, quae ad pios homines, eorum dicta, facta et fata spectant, eademque ad Christum et ecclesiam refert; haecce est denique illa Ciuitas caelestis, in qua vita beata et praesens et futura sit expectanda. Pro his malimus, ex hoc libro a viro docto chrestomathiam condi eorum, quae ad antiquitatis antiquarumque litterarum illustrationem vtilia et memorabilia esse possint.

a. 410. libris primo tribus, tum aliis editis, et per diuersa temporum interualla continuatum, nec nisi sub extrema vitae, quae in annum 429. inciderunt, absolutum. Deflexit inde quaestio ad subtiliora, de origine malorum, de liberando numine a malorum culpa, de prouidentia et iustitia dei, de libero hominum arbitrio: et quantopere in his per subtiles argutias constituendis laborauerit Augustinus et post eum alii, non necesse est dicere. Satiùs erat acquiescere in liberali professione, iustam harum quaestionum enodationem ultra humanae imbecillitatis limites esse positam, nosque subtilissima quamuis explicatione in nouas impingere offensas inexplicabiles; sufficere, hoc vniuersum ita esse constitutum, vt, caussis effectisque deinceps se excipientibus, nostrum terrarum orbem et physicis et ethicis malis laborare iam ab origine necesse esset; omnino, an, quando et quomodo, numen effectibus intercedat et praeter ordinem se interponat, mortalia ingenia nec assequi nec assequi posse; appellare autem nos mala, quae elementis et materiae naturaeque humanae, (ita, vt est, constitutae) sunt tam propria, vt abesse nequeant, sed naturae legibus caussisque eueniant; pro bonis autem malisue ea haberi secundum vires et effecta in nos resque nostras; esse itaque ea, quae in damnum vertunt, aut ingenii sollertia consilioque emendanda, aut forti constantique animo ferenda, necessitate, ex naturae nostrae fragilitate et imbecillitate, semel constituta; posse utique fieri ac solere, vt prudenti consilio auxilioque ab iis, qui remedia parare debebant, haud occurratur, quin
noua

noua quoque mala parentur; nec tamen hoc semper et vbique deprauatione voluntatis, scelere, flagitio, parari, sed plerumque iudicii errore, imperitia, leuitate, vanitate euenire; quicquid sit, mala inde orta ferenda esse; ita status socialis legem et necessitatem in inchoata hac, nec absoluta, rerum constitutione, per naturae humanae imbecillitatem, ferre; bella, clades, victorias, exactiones, contingere ciuilibus de causis; ad religiones, cultusque diuini modos ac formulas ea haud esse referenda. Ferre ferenda, et aequo animo carere negatis, summam esse omnis humanae sapientiae, confidendumque numini sapientissimo, optimo, maximo, et habendum persuasum, fieri ea suis de causis recte nec temere. His aliisque quae forte dici poterant, homines isti, qui sibi sapere et religiones colere videbantur, substituerunt crassiora illa de ingenua humanae naturae malitia, daemonum consortium prauitate et sic porro; tum vero deum in caelo federe, orbem hunc terrarum inspicere, actis gestisque hominum modo laetari modo irasci, tum punire vel remunerari seu pro certis rationibus seu pro lubricine et arbitrio: pro poenis autem esse mala vitae, modo ex naturae necessitate, aeris corruptelis, terrae motibus, tempestatibus, aquarum eluue, et aliis, quae pestes et febres gignunt, quas illi parari extemplo a numine naturae turbato ordine et temere immitti putabant; modo ex generis humani, societatis vitaeque vitiosa constitutione et informatione, a cuius perfecto aliquo exemplo multum adhuc absumus, nata. Premuntur tum ii qui ita disputant,

ea animaduersione, quod iisdem malis et bonos et malos, noxios et infontes, pari poena affici fatendum est. Ita in nouas difficultates et dubitationes implicitos se esse sentiebant.

Excitauerat Augustini vibrantis arma exemplum *Orosium*, discipulum, vt et ipse arma sumeret ^{k)} etsi imbellibus manibus; sollenni tamen more adolescentium, in controuersis litterariis incalescentes feruore aut vecordia magistros suos stipantium, iis acclamantium, sibi ipsis plaudentium, et ex suffragatione aut adulatione partem aliquam famae sibi aucupantium. Arripuit ille potissimum hoc, quod pagani "*praesentia tantum tempora, veluti malis extra solitum infestissima, ob hoc solum, quod creditur Christus, et colitur deus, idola autem minus coluntur, infamant*"; congeffit igitur ex omnium saeculorum historiis quicquid malorum bello, peste, fame, terrarum motibus, aquarum eluue, ignium eruptionibus, vel etiam hominum parricidiis flagitiisque, euenisse narratum est; non satis reputans, ita quidem ad vulgare solatium, quae mala nunc sint aut nobis eueniant, aliis quoque iam olim euenisse, rem esse deductam; non autem ita constare, quidnam boni per abrogata patriam sacra Romani sint consequuti, aut quibusnam in rebus ostentata ex nouo cultu humani generis felicitas manifestata et vere repraesentata fuerit; etiam si fatendum sit, per haec quoque recentia, pristinis paria mala, Christianorum animos ad pietatis praemia in altera vita expectanda esse erectos. Hominem nec ad histo-

rias

k) v. Gennadii verba edd/Orosii praefixa et ipsius Orosii praefationem.

rias condendas ingenio aut arte felicem nec iudicio acrem facile agnoscas; quod tamen e libris deperditis nonnulla inserta legimus, ei in laudem cedit. Detexuit operam suam Historiarum aduersus paganos 1) libris VII. vsque ad sua tempora post captam Romam, finemque imposuit a. 417. decem libris Augustini de Ciuitate dei iam tum euulgatis.

Inter haec Imperatorum socordia, ducum imperitia et perfidia, exactionum acerbitate, potentum auaritia et luxuria, imperii res multo magis profligari, barbarorum incursionibus vastari prouinciae. Nunc vero non modo pagani incusare religionum suarum contemptum, verum et Christiani conqueri calamitates, pietati suae parum respondentes; *deum negligere res humanas, bonorum et maiorum parem esse curam, parem fortunam.* His occurrendum erat nouorum argumentorum acie; eaque circumspexit *Saluianus, Episcopus Massiliensis*, opere circa 440. scripto imperante Valentiniano III. cum iam Vandali Africam occupassent regni sede

1. 2.

a

1) Optime de Orosio egit Schönemann olim noster in Biblioth. PP. Tom. II. p. 481. Quod librum doctissime scriptum admodum paucorum manibus tenent, pro argumento est, totum hoc eruditum litterarum genus inter nostrates euiluisse: quem quidem doctioris huius studii contemptum graniter in se vindicari sentiet posteritas. Ceterum variis modis inscriptum librum Orosii reperiri, veram inscriptionem ignorari, constat: mirum vocabulum *Ormesta* s. *Ormesia mundi* videtur resolui posse in *Or. mesta*, h. e. *Orosii moesta*, s. *tristitia mundi*. Nec tamen displicet Schönemannii acumen, codicem fuisse inscriptum *Or. m. ista*, h. e. *Orosii mundi historia*.

a Genferico Carthagine constituta. Facit enim (Lib. VII, p. 141.) mentionem Litorii, Romani ducis, Hunnis auxiliariis praefecti, Theudericum regem Gothorum apud Tolosam temere adorti, ab eo victi et caesi a. 439. Tum non modo Africam memorat a Vandalis occupatam, (428.) verum et Carthaginem captam regniue sedem factam (439.): libri sunt VIII. ad S. Salonium Episcopum *de gubernatione dei*: addunt alii, *de iusto dei praesentique iudicio*. Primo et altero libro de prouidentia diuina disputat, inficientes refellere, dubitantes redarguere sibi visus; vt tamen verbosa potius loquacitate obtundat, quam argumentorum dilectu, vi, pondere et diserta expositione vincat et persuadeat; pleraque testimoniis et locis communibus verbisque similibus librorum sacrorum memoratis exsequitur.

Incuriosus, inquit, in ipso libri exordio, *a quibusdam et quasi negligens humanorum deus dicitur, utpote nec bonos custodiens, nec coercens malos, et ideo in hoc saeculo bonos plerumque miseros, malos beatos esse*. Expectes igitur probatum iri, aut, hoc ita se non habere, aut, si ita se habeat, alio modo eo-que fere exemplo, quod paullo ante proposueramus, de his esse iudicandum; boni et mali notiones perperam a nobis constitui, et temere ea, quae ex naturae legibus procedunt, et vniuersi rationibus a nobis ignoratis respondent, pro bonis malisue haberi; nos, quicquid de diuina natura philosophamur, ad naturae humanae modulum effingere et adumbrare, mentique diuinae tribuere modos prouidendi, puniendi, remunerandi, a nostra imbecillita-

cillitate translatos; ipsa iudicia nostra, ex notione perfectae naturae petita, tamen pro fundo habere naturam finitam. Pro his Saluianus haec subiicit: "*sufficere quidem ad refellenda haec, quia cum Christianis agimus, solus deberet sermo diuinus: (bene hoc, si argumenta in eo recondita eruantur rite, enucleentur, et illustrentur) sed, quia multi incredulitatis paganicae aliquid in se habent, etiam paganorum forsitan electorum atque sapientum testimoniis delectentur:* (Enimuero testimoniis talis demonstratio non efficitur, sed argumentis eorumque idonea prolatione) *probamus igitur, ne illos quidem de incuriositate ac negligentia ita sensisse.* — Commemoratis nunc philosophis, qui deum ediderunt esse animum per omnes partes mundi diffusum, quo ipso constat, etiam naturae curam ei esse debere, contra Epicureos disputat, nec tamen eorum rationes conuellit, sed statim ad vulgaria transit: "*quod meliorum status in hoc saeculo deterior est*" et respondet: "*sanctos non esse miseros, nec aliud esse posse quam beatos.*" Excurrit nunc in locum hunc communem declamationibus haud incommodum; delabitur quoque ad monachica placita. — Nec vere dici posse *deum, omnia iudicio futuro seruare*: immo vero deum etiam in hoc saeculo iudicare, quia gubernat; nam gubernationem ipsam esse iudicium; — nisi hoc esset, quorsum deo supplicaremus? Nunc, ut probet deum regere et iudicare, res a Moyse narratas pro exemplis commemorat: quibus appareat deum curare homines, praemiis poënisque afficere.

His probationibus ille satis defunctum se esse arbitratus, quarum vim excutere necesse non est,

libro tertio ad quaestionem procedit: "*cur melior multo sit barbarorum conditio quam Christianorum; cur inter hos ipsos quoque fors bonorum durior quam malorum; — possum quidem, inquit, rationabiliter et satis constanter dicere: nescio. — homo sum, non intelligo secreta dei, inuestigare non audeo.*" Vtinam in his subsistere maluisset! Mox tamen de paganis quidem quicquam proferre recusat; quod autem ad Christianos attinet, primo, eos ait esse miseris tolerandis destinatos: ita apparere, an sint vere fideles, et an legibus Euangelii satis faciant; secundo, tantum abesse ut Christianos deus miseris calamitatibus que colluctantes haud respiciat, ut potius iis has ipsas calamitates iure meritoque pro poena infligere dicendus sit. Tum vero medio fere libro (p. 49.) hanc refellendi erroris viam ingressus, Christianos docet omni vitiorum, criminum et flagitiorum genere iram et ultionem divinam prouocasse; patientiam et clementiam eius expugnasse, nunc itaque ista mala pro poena infligi, etsi pro meritis multo mitiore, et cum paterno animo, ut corrigantur et emendentur. Ab his pinguium olim ingeniorum, et ad miserationem callosorum praecordiorum, de deo optimo maximo iudiciis, profectus, et ab his exorsus, Christianorum mores ita exagitare pergit, ut nihil cogitari possit flagitiosius, nihil corruptius ac probrosius, vita Christianorum eius temporis *m*). Atque in his
flagi-

m) Multa huius generis denuo decantantur in libro contra auaritiam, nec tamen consilio satis laudabili, dum id agit ut persuadeat Christianis, liberalitate in pauperes esse redimenda peccata, inter
paupe-

flagitiis et corruptelis Christianorum decantandis ille et hunc librum et sequentem quintum porroque reliquos confumit; in hac tamen operis parte lectori prudenti melius ea suppeditat, quae ad quaestionem propositam responderi possint, quam per argumentationes parum plerumque idoneas et subtiles, interdum quoque sophisticas et calidas verius quam validas: quas quidem ulterius persequi operae pretium haud foret. Enimuero corruptae istorum hominum vitae et disciplinae Christianae exempla nonnulla commemorare, consentaneum est, e quibus melius, quam ullo alio modo fieri potest, apparebit: *cur tot tantisque malis et calamitatibus oppressum fuerit genus humanum*. Nam imperii, principum fatuitate et inertia, aulicorumque pravis artibus, aut imperite aut socorditer per multos annos administrati, vires fractas et exhaustas, populos tributis, exactionibus, dominatione acerbissima, ad seruilem stuporem proiectos, omittimus: at, quam discors a doctrina christiana et a disciplina omni publica priuataque vita Romanorum fuerit, ostendamus, ut inde intelligatur, nulla elementa vitae bene et feliciter agenda illa aetate superfuisse; sed omnia publice privatimque ad infamem molliem et atrocem in-

I 4

huma-

pauperes referens clericos et monachos; maxime autem sub exitum vitae memorem esse oportere legandae partis ex hereditate ad pios vsus: h. e. ad augendas ecclesiae et monasteriorum opes. cf. Ernesti Prolus. de avaritia eccles. in Opusc. theol. p. 250. inpr. p. 560 sq. et Oelrichs Commentarios de Scriptoribus ecclesiae Latinae priorum sex saeculorum p. 300.

humanitatem diuitum ac potentum, et ad dedecora miserasque plebis fuisse comparata; tantum abfuit, vt disciplinae Christianae sanae ac verae seu vsus et vis seu vestigium aliquod superesset.

Saepe et identidem iterat scriptor, non modo non meliores esse Christianos barbaris, sed multo deteriores; et barbaros prouincias ingressos flagitiosam Christianorum vitam obstupefcere, horrore et contemptu correptos. Intelligit autem per Christianos Romanos; nam et Gothi et Vandali erant Christiani, etsi haeretici, quippe Ariani, meliore morum disciplina instructi; erant quidem etiam Romani haeretici, eorumque magna multitudo; hos *infidelitate* ait esse *Romanis deteriores, et foeditate vitae barbaris turpiores* (lib. V. p. 98.): quae, superioribus parum consentientia, odium Saluiano expressisse patet. *Inter haec*, pergit Saluianus (p. 90.) "*vastantur pauperes, viduae gemunt, orphani proculcantur in tantum vt multi eorum, et non obscuris natalibus editi, et liberaliter instituti, ad hostes fugiant, ne persecutionis publicae afflictione moriantur; quaerentes scilicet apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non possunt, — itaque passim vel ad Gothos vel ad Bagaudas vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant n*); et migrasse non poenitet; malunt enim

n). De Bagaudis, quorum in Censura XVII. Panegy. vet. Comment. pr. mentio facta erat, et de misera eorum conditione per vexationes, similes iis quibus aliquando rustici Germaniae exagitati ad similia

enim sub specie captiuitatis viuere liberi, quam sub specie libertatis esse captiui." (p. 93.) "*illud indignius, quod omnium onus non omnes sustinent, immo quod pauperculos homines tributa diuitum premunt, et infirmiores ferunt sarcinas fortiorum. — Adiectiones tributarias ipsi interdum diuites faciunt, pro quibus pauperes soluunt — decernunt potentes quod soluant pauperes..*" An, si haec legeris, vltterius tibi putes quaerendum esse de malis vitae eorumque causis et auctoribus? Quis a miseris tam indigna passis mores Christiana disciplina dignos exigit aut exquirat! quis de vita flagitiosa conqueratur, aut potentibus Christianas virtutes cordi fuisse expectet, qui onera publica in egenos, iam tributorum mole defetiscentes, a se amouent, "*cum a paucis potentibus decernitur, quod a multis miseris dependatur*" qui porro, "*cum ad subleuandam prouinciam remissiones tributorum aut alia fortunae remedia a summis potestatibus, hoc est a magistratibus, decernuntur, ipsi ea egenis praeripiunt et inter se partiuntur.*" — Vbi, nisi in Romanis, tanta sunt mala? Franci hoc scelus nesciunt; Chunni ab his sceleribus immunes sunt. Nihil horum est apud Vandalos, nihil horum apud Gothos. — Et miramur, si non vincuntur a nostris partibus Gothi,

I 5

cum

lia consilia proruperunt, locus classicus est Salviani lib. V. p. 91 sq. vbi inter alia: *per malos iudices et cruentos spoliati, afflicti, necati, postquam ius Romanae libertatis amiserunt, etiam honorem Romani nominis amiserunt: (videntur ergo ad seruillem conditionem esse detrusi) et imputatur his infelicitas sua, — et vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse computimus eriminosos etc.* Nam sunt multa lectu digna.

cum malint apud eos esse, quam apud nos, Romani! Itaque fratres nostri ad eos non transfugiunt, nos relinquunt. — Narrat porro eos, qui suum agellum familiamque deferere nequeunt, dedititios se diuitum facere et in ius eorum ditionemque transire: iam istos suum patrocinium ita vendere, ut pauperes omnia sua bona iis addicant; ita, ut patres habeant defensionem, filios perdere hereditatem. Iam porro iidem pauperculi, exterminati agris suis, cum rem amiserint, amissarum tamen rerum tributa patiuntur, cum possessio ab iis recesserit, capitatio non recedit; proprietatibus carent, vectigalibus obruuntur; — itaque nonnulli, qui quorsum fugiant non habent, fundos potentum expetunt et coloni diuitum fiunt. — iugoque se inquilinae abiectionis addicunt — ita domini incipiunt eos habere quasi proprios, et, quos constat esse ingenuos, vertuntur in seruos.

Bonum Episcopum haec indignari tanquam Christianae doctrinae repugnantia facile expectes, nec miteris; verum hoc miraberis. cum haud assequi, ab iis, qui summam imperii administrant resque inspiciunt, solis remedia malorum, non a doctrinae formula, fuisse expectanda, nec a disciplina, quam vocant, ecclesiastica. Nam eam facile veniam dabimus pio homini, quod non intellexit, mala a calamitatibus per bella illatis orta insequuta pace prudentibus consiliis posse reparari; enim vero, profusione et prodigalitate opum publicarum continuata, in summa hominum egestate, pacem bello non vtiliorem sed etiam exitiosiorum esse.

Non

Non licet haec ulterius persequi: sunt innumera, quae de nostrorum temporum moribus, flagitiis, luxurie, insolentia, narrata esse putes; sunt tamen alia, quae saeculi nostri vitia excedunt, ut mores nostrorum hominum mitiores et humanitatis sensu emollitos agnoscas; inprimis quod ad hominum, religiosi ritibus doctrinaeque Christianae docendae consecratorum, ingenia moresque spectat. Exagitantur libro sexto spectaculorum flagitia, ad nostrum sensum incredibilia, amphitheatra, circi, theatra (p. 105 sq.) etiam die dominica celebrari solita, in multis locis propter populi egestatem intermissa, at Rauennae et Romae summo cum furore expetita. Deficeret charta apponendis iis quae de Treueris, de prouinciis, de Gallia, narrat. "In Aquitanis et Nouem Populis: (lib. VII. p. 132 sq.) pene vnus gurgis, omnium gula; pene vnum lupanar omnium vita — offenduntur barbari ipsi impuritatibus nostris. Potuissent ne homines sacris Christianis addicti ad tanta flagitia prolabi, si litterarum studia viguissent, e quibus omnium bonarum rerum primordia procedunt, bona institutio, morum humanitas, sacrae doctrinae sanctitas ac veritas? — De Afris vero Christianis vix auditu toleranda memorat p. 145 sq. vbi: "nam sicut in sentinam profundae naus conluuiones omnium sordium, sic in mores eorum quasi ex omni mundo vitia fluxerunt; — omnes denique gentes habent sicut peculiaria mala, ita etiam quaedam bona; in Afris pene omnibus nescio quid non malum; — impuritate autem etiam

etiam vitia sua vicerunt.” — Omnem tandem modum excedit, vbi omne scelerum et flagitiorum execrationisque genus in Carthaginem urbem effuse cumulat o). Vix tibi temperes quo minus credas bonum Saluianum veritatis limites in his interdum amplificandis esse egressum; est quoque eius oratio propior declamationi e pulpito sacro. Habebat tamen per haec causam suam euictam: calamitates Christianorum pro poena impietatis esse inflictas.

Ceterum his lectis auditisque manifestum sit, si tempora nostra comparemus, nos habere quod prouido numini gratias agamus de meliore doctrinae Christianae vitaeque nostrorum temporum cultu; quamuis enim de corruptelis aetatis huius iure meritoque conqueramur: non tamen ea laborat

- o) Institutionem Christianae doctrinae admodum modicam et mancā in ipsa Carthagine tum quoque fuisse, ex hoc discas, quod cum cultu Christi religio Deae Caelestis fuit publice coniuncta, VIII, p. 163. 164. Vnum est, quod tamen forte aegre feras, quod in ciuitatibus Africae et maxime intra Carthaginem adspectum monachi aut coenobitae aut anachoretae ex Aegypto haud admiserunt, conuitio et execratione eos insectando lib. VIII, 167. Ceterum multis Saluiani locis vsi sunt viri docti in describendis Christianorum vitae corruptelis huius saeculi; suo quisque iudicio ac consilio, vt taceamus Tillemontium ac similes, memorari possunt Montesquieu, Gibbon, Meiners noster (*Histor. Vergleichung des Mittelalters* p. 90 sq.). Pium virum Kortholtum, qui in Pagano obtrectatore lib. III. c. 15. p. 664 sqq. de malis et calamitatibus publicis Christianismo imputatis sedulo egit, nihil e Saluiano afferre miraberis.

borat infamibus his flagitiis et sceleribus, quibus contaminatus fuit orbis Romanus vixdum saeculo elapso, ex quo cultus Christi religiosus publice fuerat receptus. Ei tamen cultui immerito teterimam istam luem pestemque tribueret aliquis. Imperantium socordia et imperitia, aulicorum fraude et malitia, nobiliumque, potentum ac diuitum vecordia et iniustitia, omnis legum ac iudiciorum vis et sanctitas, ius et fas, erat sublatum, omnis disciplina publica priuataque euersa: ad animos, partim luxurie auaritia et inhumanitate efferatos, partim nulla institutione imbutos, potentum iniuriis foedissimis obnoxios, quam quaeso vim habere potuit doctrinae Christianae sanctitas, cuius ne notio quidem aliqua iis instillata fuerat? vnde ad intelligendum in promptu est, ab institutionis et administrationis rei publicae, quaecunque illa sit, prudentia et constantia, a iudiciorum sanctitate, morum cura, litterarum bonarum cultu, procedere imperiorum salutem; atque ita quoque, melioris disciplinae Christianae bona si accesserint, altiores eam in animis radices agere, et reliqua salutis publicae praesidia firmare ac stabilire; istis autem praesidiis orbatam, inermem et imbellem esse.

Actae sunt partes praefantis; sumendae sunt alterae praeconis, vt pronuntiemus praeconio nostro ac promulgemus succedentem in vices magistratus academici per instans semestre virum summe reuerendum

THEOPHILVM IACOBVM PLANCK D.

sollicita salutis publicae cura, prudentia et constantia, vestrique caritate, Cives, eodem iam olim
magi-

magistratu gesto, spectatum. Contracta ex nupera nonnullorum fraude, et adpersa academiae nostrae, labes eluetur obsequio vestro, modestia et tranquillitate. Cumque ea utinam confestim coniuncta sit, GEORGIO III. rege ac patre patriae rebus nostris providente, reddita tranquillitas publica, quies et pax, integro et incolumi rerum statu, cum felicitate publica priuataque. Illucescat tandem aliquando illa lux, omnium quae fuere, festissima et faustissima! o *Sol pulcher!* o *laudande!*

P. P. in Georgia Augusta pridie Kal. Martias
c1010ccvi.

VIII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR

THEOPH. IAC. PLANCK D.

CVM SENATV

S V C C E S S O R E M

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

IOANN. PETRV M WALDECK D.

CIVIBVS SVIS

HONORIS ET OFFICII CAVSSA

COMMENDAT

INDICTIS AVSPICIIS

IN KALENDAS SEPT. c1010CCCVI.

Censura Boethii de consolatione philosophica.

Etiam libellos sua fata habere, notum est dictum. Commilitones, saepe quidem caussis fortuitis, interdum tamen merito suo, raro praestantia singulari; interiere opera ab aequalibus immortalitatis laude consecrata, servata sunt plura, quorum iactura vel vnum ex altero genere redimi posse velles. Quae quidem res nec minus ad retundendam confidentiam eorum vim habere debet, qui ingenii seu doctrinae suae fetibus aeternitatem tam prolixè

prolixè promittunt; vt intelligant, durationem
famae, quae per se est fluxa et incerta, vt meritis
faepe negatam, ita saepius esse indebitam: vti nec
sola ac nuda nominis celebritas habet quod desi-
deres; quod enim nomen est vulgatius, inter
pueros quoque, quam Prisciani aut Donati? Inter
libros celebratissimos est *Boethii de consolatione phi-
losophica*, per tot saecula lectione et vsu doctissi-
morum hominum commendatus. Qui quidem li-
bellus quo tandem merito suo tantam celebritatem
obtinuerit, facile quaeratis. Et habet vtique ille
laudes suas, quibus se commendet; multo magis,
si, quo tempore ille scriptus sit, memineritis;
proluit nec minus posita ab eius auctore Boethio
opera in libris Aristotelicis latine vertendis et illu-
strandis, opera, inquam, inter homines doctos
per superiora saecula summa in laude habita;
maxima tamen ex parte celebritas libelli *de conso-
latione philosophica* debita est miseriae humani gene-
nis, quod per omnia saecula, multoque magis
Boethii aetate, et multis inde temporibus, cala-
mitatibus aerumnisque omnis generis vexatum,
solatia malorum circumspexit cupideque arripuit
oblatum sibi munus, ad leuandas aegritudines, id-
que ab homine, probitatis et integritatis laude
spectato, fortunae lusu iaciato et per insidiorum
calumnias in vinculis necato. Lectus itaque est
libellus a multis millibus; mitigati, quod credere
licet, multorum animi, dolore exulcerati; cepit
quoque aliquos carminum dulcedo; conuersus est
libellus in multarum gentium sermonem, ab Rege
Alfredo etiam in linguam Anglosaxonicam; editio-
nes

nes curatae complures, et conscripti commentarii. Iam autem vita nostra iis oppressa est calamitatibus, tot obsepta terroribus, ut facile aliquis tantarum aerumnarum et malorum medelam anquirens incidat in recordationem libelli tot hominum manibus triti, utque, eo in manus sumto, videat, quid ex ista consolatione in se medicinae loco ipse adhibere possit. Quo magis nobis in praesentibus ad Boethium deuertere licebit, cum superioribus annis nonnullorum scriptorum Romanorum censuram egerimus ex iis aetatibus, quae in vulgarium studiorum cursu raro tractari solent, magnam tamen habere possunt utilitatem ad ipsas temporum notitias, hominum, morum, studiorumque rationes; ut nuper in Salviano haud poenituit causas cognoscere malorum saeculi, in quo Christiana doctrina in imperio Romano primas partes occupauerat, nullo aut exiguo ad felicitatem publicam fructu, imperio Romano contra multis magnisque calamitatibus afflicto. Videamus itaque et nos, an ex Boethio noua moeroris fomenta propinare aequalibus nostris possimus; sequuti illa Ennii apud Ciceronem: *O Tite, si quid ego adiunero curamque leuassio, quae nunc te coquit et versat in pectore fixa, ecquid erit pretii?*

Multi sunt libri, quorum causas et consilia ab auctorum fortuna repetere necesse est, nec nostra modo aetate, qua venter summus est litteraturae arbiter. Liber de consolatione scriptus est a viro de summa dignitate et fortuna per aulicorum hominum malas artes deiecto et in carcere detento. *Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius*

thius a), vir consularis, auctoritate et gratia apud Theodoricum, Ostrogothorum in Italia regem, pollens, Consulatu tertio cum Symmacho socero gesto anno 522. improbissimorum hominum flagitiosae malitiae, auaritiae et libidini, in opprimenda exactionibus rapinisque Italia, fortiter resistit, nec pro republica ac ciuium fortuna potentiorum inimicitias suscipere refugerat; quorum calumniis anno sequente in regis odium adductus, tandem cum a Senatu falsae delationis periculum depulisset, in suspicionem ipse venit, cum Senatu consilia agitalle de restituenda re Romana in pristinum statum, Italiaque in libertatem vindicanda b). Erant tamen alia quoque quae regis animum ab eo alienauerant; etenim istis temporibus contentiones inter Arianos et Catholicos cum maxime agitabantur; quibus Boethius se interposuerat, quippe qui cum alia, quibus orthodoxorum dogmata defenderat, tum libellum de Sancta Trinitate scripserat, opera ingrata Arianis, qui sua decreta

a) *Boethium*, non *Boetium*, scribimus, ex Diptychi Consularis, (quod ad patrem Boethii nostri referendum esse, post tot virorum doctorum disputationes de diptycho Brixiano, in Gorii Thesaurο vet. diptychor. Vol. I. p. 154. 202. probabile sit,) auctoritate et sermonis ratione, vocabulo a *Βοηθός* ducto; etsi vulgaris scriptura codicum et monumentorum, quodque mireris, etiam Procopii est, in cuius edd. *Βοέτιος* est exaratum.

b) Ipse haec exposuit in Consolatione lib. I. prosa IV. p. 24 sqq. (cf. quae post ista a me scripta disertius exposita sunt a Collega Ge. Sartorio V. C. in libro varia eruditione instructo et ab Instituto Franc. Imp. praemio ornato, *über die Regierung der Ostgothen*. p. 134.)

decreta refelli videbant; rex Arianis partibus additus, et Catholicorum erga se odiis exacerbatus, partim de tranquillitate publica sollicitus, cum eos consilia cum Iustino Imp. Orientis communicasse comperisset, qui edixerat, ut omnes Arianorum aedes sacrae orthodoxis redderentur, tandem aures expugnatas accusatorum Boethii clamoribus praebuit. Ita Boethius causa indicta Ticinum, Papiam dixere seriores, anno 524. est relegatus, exutus dignitatibus, bonisque publicatis, damnatione, quod ipse ait, infamatus, quandoquidem "*ita fit, ut existimatio bona prima omnium deferat infelices,*" carceri inclusus, in quo paullo post anno 526. gladio est percussus; idem supplicium de Symmacho socero est sumtum.

In carcere illo Ticinensi libros de consolatione philosophica ad suum ipsius dolorem leniendum composuit: librorum copiis destitutus c), fortunae suae solatia moerorisque remedia sedulo conquirens. Ipse philosophiae Peripateticae innutritus, lectione Platonica eximie imbutus, (Elevatica, hoc est Dialecticam, et Academica studia ipse commemorat, (lib. I, 1.) ad philosophica potissimum fomenta recurrit, prudenterque eam studii rationem amplectitur, ut non modo ista sapientiae placita meditatione prosequatur, verum etiam stylo expressa ante oculos sibi ponat: quod quidem consolandi genus, quoniam eo animus detinetur, facile pro-

K 2.

bes.

c) Lib. I. Prosa V. ubi bibliotheca ei olim fuisse narratur, quae *comtos ebore ac vitro parietes* haberet. *Vitrum* accipimus de opere musiuo ea aetate frequentato; ebore ornati loculi et scrinia.

bes. Ingenium suum litterarum varietate ornatum ipse approbat in descriptione operis; dum et dialogi formam amplectitur, et Philosophiam se in carcere inuisentem et de sua fortuna conquerenti solatia impertientem fingit, et, quod scribendi ardorem excitare et scripti austeritatem disputationis-que exilitatem suauitate aliqua perfundere poterat, carmina breuia lyrica, sententia modo ex antecedentibus ducta, modo ad sequentia ducente, interponit, multa cum arte et vi poetica: insunt certe placitorum subtiliorum per ornamenta poetica animum demulcentium praeclara specimina *d*).

Videamus iam, quatenus solatia et vnde ducta Torquatus noster adhibuerit. Omnino omnem consolationem, tanquam ex fonte, ducit a persuasione prouidentiae diuinæ *e*); scilicet a deo regi mundum, et quidem certo proposita fine, nec casuum temeritati, sed diuinæ rationi subditum. Tollitur (lib. II, 1.) falsa opinio de bonis et de fortuna; exspatiatur inter haec rhetorica copia in fortunae instabilitatem, fortunae superioris recodationem, et in falsa iudicia hominum de nobilitate, de dignitatibus, de gloria. Promittit inde (lib. III, 2.) veram felicitatem, *cui nihil desit*, (quae tamen

d) Carmina pedestri oratione interponere, nisi fallimur, Ennii exemplo in Satira ausi sunt Lucilius, tum Varro, scriptionis genere, quo varietatem vitae, fortunae vicissitudines et mores hominum ipso actu, sermone et mimo exprimere instituerant; aemulatione forte mimorum Sophronis, qui soluta quidem oratione, per *κῶλα* tamen et *ῥυθμούς* scripti erant.

e) Lib. I. Prosa VI. vti enim licebat distinctionibus his, edd. e codd. receptis.

tamen omnem humanam sortem exsuperat, nec in hac vita cuiquam contigit, nec contingere aut locum habere potest). Veterum philosophorum, Platonis maxime, placitis appositis, promittit se docere velle, quae sit vera felicitas, quid reddat vere beatum: scilicet bonum summum, quod omnia in se contineat bona; deum enim esse bonum summum, summam beatitudinem. Obscuratur tota disputatio confusa notione boni, quod ipsi est deus, quodque nemo nisi tropico et mystico sensu suum facere potest, et boni, ea notione dicti, ut sit, quod homo appetit quodque in naturam humanam cadere, et quo illa potiri, eoque frui potest. Ducunt haec (lib. IV, 1.) ad disputationem, per omnia saecula et a tot praestantissimis ingeniis agitatam, si deus bonum est et a bono ac per bonum omnia reguntur, cur mala bonis, et bona malis obtingunt? Reponit Philosophia illa vulgata: non esse malos felices, nec bonos infelices, tricasque sophisticas sollennes persequitur, in quibus quidem insunt multa vere ac recte dicta; haud dubie enim boni multa in se habent infortunii fortiter tolerandi ac leuandi praesidia; mali contra bonorum fructu et usu sperato multis modis excidunt; nec tamen vel sic, nisi vocabulorum lusu ac Stoicorum more, alter absolute et perfecte felix, alter absolute infelix dici potest. *Infelicio est, qui facit iniuriam quam qui patitur*; recte, si animi mores spectes, at qui patitur corporis iniurias seu fortunarum iacturam, in eo non est felix. Ambigue adeo et duplici sensu voces, mores ac sententiae iactantur plures,

ut illud: *Malos ait, esse miserandos, non odio habendos*; etiam hoc speciose, non vere, dictum: miserari licet, etsi cum contemptu et indignatione, conditionem hominis a ratione et virtute ad vitam flagitiosam proiecti miserabilem, at odio habenda prava indoles, prava actio. Post haec omnia restat quaestio: cur tamen deus admittit hoc, “ut scelerum supplicia bonos premant, praemia virtutum mali capiant; quaeque tam iniustae confusionis ratio videatur” (lib. IV. prosa V.). Respondet Philosophia: “Sed tu, quamvis causam tantae dispositionis ignores, tamen, quoniam bonus mundum rector temperat, recte fieri cuncta ne dubites.” Sapienter utique, pro ingenii humani tenuitate et imbecillitate; et in hoc satius erat, acquiescere et subsistere; non enim sapientiae mortalium tanta caligine obseptae, ut in tenebris micare videamur, licet ulterius progredi in causis factorum enucleandis. Atque ea ad animum confirmandum vim habere possunt, ut fortiter seras mala, non vero ad consolandum; sunt haec inter se diuersa, per totam tamen disputationem confusa et ad eandem notionem retracta et coarctata. Subiungit Philosophia subtilitates alias, primum de fato, “quod idem esse ait cum *providentia*, scilicet respectu rerum, quae ex diuinæ mentis stabilitate causas, ordinem, formas, sortiuntur. Nam *providentiam* esse ipsam diuinam rationem, in summo omnium principe constitutam, quae cuncta disponit; *fatum* vero inhaerentem rebus mobilibus dispositionem, per quam *providentia* suis quaeque necit ordinibus.” Tandem (libro V, 1.) adiicit disputationem,

de quaestione, quid sit *casus*? quae multis cassa cogitationis imago aut sonus vocis inanis est; porro annon, si fatum et casus sit, *libertas arbitrii* nostri tollatur? an ne tum quidem, si numen *praenoscit futura*? Expediuntur haec, confusis passim diuersis notionibus mali physici, metaphysici, et ethici, per vulgata philosophiae decreta, quae satis arguunt, frustra de his, quae ingenii humani facultates exsuperant, nos argutari; diuinae autem menti esse omnia praesentia, quae nobis praeterita aut futura; nil nisi optima quaeque eam velle, perficere autem, quae velit, omnia.

Suspicati sunt viri docti opus a Boethio non esse absolutum; forte etiam eum alium librum subiecturum fuisse de Consolatione Christiana; Satis tamen apparet, non de vniuersa quaestione eum agere voluisse, nec nisi quatenus ad suum ipsius infortunium ea se referret: quae essent *solatia eius qui, bona consilia sequutus, malorum hominum scelere fortuna meliore exceiderit*. Atqui innumera sunt alia infortunii genera, quae consolationem sui generis requirere videri possunt. Omnino de ipsa *consolatione* multa quaeri possunt, cum vniuerse de eius causis, natura ac vi ad animum humanum, tum de diuersis consolandi modis ac generibus, et de prudentia in consolatione adhibenda. Conueniunt ita in hanc quaestionem multa, quae, nostro loquendi more, ex psychologia, anthropologia et ethica, sunt petenda. Vagatur ita temere omnis disputatio, nisi antea de re, tum de ipsa voce, accuratius constitutum fuerit. Si miseris mortalibus succurrere volumus, est sane

quod primo loco in votis habet humanitatis sensus ingenuus, ut a malis, quibus premuntur, eos liberemus, bonorum autem, quibus priuatus aliquis est, compotem eum reddamus; ut eo modo pristina conditio, in qua acquiescebat, ei restitueretur. Cum porro inter vitae humanae bona et mala etiam spes metusque habeantur: te optatis potiri et malis liberari, pro optima consolatione habendum esset. Nec tamen ne usus quidem loquendi vocem *consolandi*, nisi improprie, ita constituit; sed subest ubique aliud quid, votis expetitum, studio et opera allaboratum, etsi manente malo aut bono sublato, *ut dolor inde manans*, si tolli nequit, saltem *minuatur*; reditque, si dolor animi est, omne solatium *ad sensum et opinionem*: ut quae tolli nequeunt mala, leuentur, quae bona, erepta aut negata, si restitui nequeunt, *ut sensus vel opinio et dolor inde perceptus minuatur ac diluatur*. Si itaque vniuerse de consolatione quaeritur, usu hominum notionem eius modo latius modo angustius constitui apparet. Omnino enim, usu vulgari, *consolari* est, aliquem in malo versantem compellare, aut eius malum quocunque modo leuare, aut a sensu mali eum abducere, tum vero etiam argumentis idoneis animum ab opinione mali liberare. Postrema haec ratio est, quae a philosophia vel sanctiore doctrina petitur: quae ut locum habeat, quatenus non res sed opinio curam gignit, in promptu est videre, hominem requiri, iam antea adfuetum rationibus philosophicis, assequendis, expendendis et assensu suo admittendis, tum vero sensu et affectu ita recipiendis,

dis, vt iis animus seu voluntas aduersus dolorem obfirmetur, moeror dissipetur, et affectus animi ad moderationem componatur. Non enim perspicientia veri rectique per se, et sola, aestum animi comprimit, nisi accesserit animi vis excitata ad actionem, et voluntatis constantia ad eam vim exferendam; itaque nec solatia admota per se eximere sollicitudinem ac metum, retundere cupiditatem, leuare aegritudinem possunt, nisi intelligentiae adiunctum sit robur animi ac virtus diuinitus insita ad agendum quod volueris et exsequendum. Propterea est pro potissimo consolationis genere habendum, si animum circumferre audeas obfirmatum ad dispiciendum, quatenus mali remedia exputari aut vnde peti possint. Ita forte ipsa spe alicunde elucente animus recreatur: quod et ipsum pro consolatione facile habeas. Qua in re iam illud magnam vim habet, quod est efficacissimum in omni consolatione, vt cogitatio auocetur a reputatione mali praesentis ac doloris, in quo mens esse solet vnice occupata, vtque transferatur ea ad aliud quid, in quod sit defixa; ita enim aestus animi componi solet; quod ita fit cum maxime, quoties in contemplatione caussarum et rationum, et consideratione argumentorum, occupata mens vires colligit et intendit; ita vt non tam ipsarum rationum vis, (nam non vbique haec, si rem subtiliter excusseris, tanta est, quanta esse creditur,) quam mentis intentio, qua a caussis doloris et a sensu aegritudinis auocatur ac distinetur, ad minuendum molestiarum sensum valeat. Ita quoque Boethii disputationis subtilitatem, si vere ea solatium bono

viro attulit, non per se, sed per adiuncta profuisse putabimus; mens scilicet a miseriae reputatione ad scriptionis curam, carminum fingendorum iucunditatem, ad tot alia, inter haec animo obuersantia, deducta impetum doloris fregit, insidentem animo mali speciem tanquam lumine subducto obumbravit, eorumque, quae vere aliquam vim ad roborandum animum habere poterant, vim liberiolem et efficaciorlem reddidit, quam argutiae metaphysicae, per se spectatae, debilitabant potius, quam firmabant. Haecenus probare non potui eorum operam, quos inter *solatiorum* censum referre vidi spem melioris aevi, et posteritatis fortunae bonis affluentis, aut commodorum ex praesentis temporis calamitate, qua tu ipse premaris, ad alios populos ac terras promantium; bene esse aliis, prosperis rebus aliquando vsuros esse posteros, lubenter audias; at tu vrgeris malis praesentibus. Non haec ad consolationem spectant, sed ad iudicium de vita humana et conditione, qua nati sumus f), rectum, ad firmitatem animi et constantiam, ad moderationem et fiduciam in summi arbitri nostrarum reum sapientia et bonitate positam, vim habere possunt; atque hoc ipso praeparare pectus humanum ad solatia vera admittenda. Simili modo notiones diuersas confundere existimamus eos, qui in progressu generis humani ad perfectionem et felicitatem fontem solatiorum aperuisse putarunt iis qui aut deterioribus aetatibus vixerunt aut etiamnum omnibus humanitatis iuribus

f) Γνώτα τὸ πᾶρ ποδός· οἷας εἰμὲν αἷσας. Pindar. P. III, 148.

bus bonisque orbatī sub immanium dominorum imperio et nutu pecudum more degunt. Quanto-
pere praestat mentis humanae imbecillitatem in his recte constituendis pervidere et mentis aeternae melioribus rationibus permittere! Longe alia et meliora solatia posita sunt in spe meliorum rerum certa, eaque post hanc vitam: quandoquidem incerta quoque spes illa, qua in hac vita duci solemus, tantam vim ad animos nostros habet. *Credula enim vitam spes fouet, et melius cras fore, semper ait!* Omipino maiorem ad animum erigendum et recreandum vim habent *petitae a sensu communi rerumque usu et experientia rationes*, obuiæ quidem ac vulgo notae, ab animo facile arreptae, sensu interiore probatae, et ad res, in quibus versamur, applicatae; multoque magis, si iam antea notae ac familiares fuerint; maxime si superioribus vitae temporibus meditatione et consideratione expensae, ita vt etiā nunc vestigia pristina in animo supersint. *Omnis scilicet consolatio proficiatur necesse est ab impulsu sensus, specie alicunde menti obiecta, qua aestuantis animi impetu fracto, subsidente timore, molito et lenito mentis affectu, persuasioni meliori via et ingressus paretur:* quibus omnibus efficitur, vt sensus mali minuatur, speciesque animo insidens saltem obscuretur, si, non sublato sed durante malo, omnino extingui non potest. Atque haec ita se habere, ex iis facile colligitur quae in consolandi via et ratione intentiori contemplationi se offerunt.

Et primo quidem *omnium usitatissimum et ad plerosque efficacissimum consolandi genus esse videmus, assidere dolenti, condolere, confabulari; confessionem*

flonem mali elicere et disertae morbi, quo animus laborat, enarrationis tanquam scatebras et alueum aperire; quae utique non nisi sensus et affectus mouent, quibus impulsæ mens a torpore suo recreatur; excitatur alloquio affectio erga compellantem, propensio voluntatis, iucunditas ex amici beneuolentia; diluitur dolor, antequam alia solatia adhibita fuerint, quorum saepe multo minor grauitas et pondus esse solet, quam ipsius affectus et beneuolentiae, a qua illa solatia fuerant admota. Quae utique omnia ad impulsum sensus et phantasiae referenda esse nemo dubitet. Itaque musicae tanta vis est ad dolorem sopiendum; ita quoque poeseos, cuius suauitas ipsis rationibus consolatoriis viam expeditiorem facit; id quod in ipsius Boethii carminibus sermoni interiectis sentire licet; sunt enim pleraque dulcissima; ita ut miremur Boethium in hoc sibi aduersantem, quod in ipso exordio Musas abigit Philosophia, mox tamen diuino earum munere ipse, praeclaro aliquo cum fructu, utitur: Est hoc idem agere, quod doctos viros saepe egisse vidimus, ut dicta aliorum exploderent, ut ipsi, tanquam a se inuenta, eadem mox fastidiose reponerent; nisi ille forte Platonica in his aemulatur, quibus poetae e ciuitate educuntur, quia fictis rebus, commentisque blandis sensus mulcentibus, in errores inducunt; (ut quoque Cicero Tusc. Qu. III, 1.). Ipsorum argumentorum consolandi, si rhetorice illa tractentur, cur tanta vis est ad animos? vix enim ea addunt aliquid ponderis per se, interdum etiam debilitant; verum tenet oratio studiose composita ornando, variando,

variando, amplificando, animos, et delinptos ab aegritudine abducit; multoque magis poetarum, imprimis tragicorum, exempla et sententiae id efficiunt. Ita ipsa miseriarum humanarum apud poetas enumeratio, et rhetorum declamatio g); dum delectat ornamentis suis, audientium animos tanquam magico carmine defixos sopore opprimit, curas soluit; vnde fit, vt vulgo quoque in consolationis numerum et locum ea res referatur. Hac etiam ratione, grauiore sensuum appulsu accedente, tragicorum dramatum ad spectatores fortitudine et virtute imbuendos mirifica est vis, per exempla et per sententias h). Quae cum ita sint, difficile interdum dictu est, quidnam inter cetera solatia illud fuerit, quod maxime animi aut mouerit aut delinierit. Cum ipsis solatiis influit saepe in animum aliud quid, quod eum afficit iucunde; ita vt haud raro naturae imbecillitatem seu miserari seu mirari liceat, quod leuissimas res pro solatio admittit. Quid quod et ipsi sensus recreati et suauiter affecti curas leuant, aegritudinem depellunt, ita vt et potu ac venere, poetarum monitu, saltem ad

g) Vt vitae miseriae, per omnes aetatis gradus, luxuriante fere ingenio, ante oculos positae in Axiocho, in Teletis fragmento praeclaro ap. Stobaeum XCVI. p. 533. et in nostro lib. II. prosa IV. p. 72. Sic loci de vitae fuga ac breuitate, de rerum humanarum mortisque contemptu: contra, quae sint bona senectutis, paupertatis, et alia. (Conferri ad haec possunt ea, quae a Collega nostro *Meiners* sunt disputata in *kleinen Schriften* Vol. II. p. 166 sq. 265.)

h) Praeclari versus Timoclis comici ap. Stobaeum, Grotium, Brunckium quoque: τοὺς γὰρ τραγῶδους etc.

ad tempus id effectum esse videamus, quod philosophia perficere haud valuerat. Sunt alia quae ex simili fonte fluunt; ita si ei, quod aegre nos habet, alia succedit aegritudo maior ac praesentior; si luctum nostrum deponimus solando alios i), si vlciscendi cupiditate extenuatur iniuriae sensus et aegritudinis. Sed sunt duae res quae ad consolationem omnium sunt efficacissimae, *spes* et *tempus*: hoc quidem, quandoquidem, natura ita ferente, usu et duratione assuescimus. ipsoque usu asperitas et vis mali minuitur, multaque succedunt aut interueniunt, quae sensus et animos ad diuersa auocent, nec cogitationem in malis fouendis subsistere patiantur. *Spes* autem in eo quoque salutaris, quod animum erigit ad remedia fortunae exquirenda et admouenda; specie quoque fortunae melioris obuersante firmatur animus ad tolerandum ac perdurandum; ita vtrumque obtingit, vt, quod vetere dicto habetur, aut facias fortunam aut feras. Consuluit natura humanae fragilitati etiam in hoc, quod *spes* temere concepta similem saepe vim ad animos leues habet, quamuis grauior interdum dolor elusa spe succedat. *Tempus* autem quis non expertus est potentissimum esse malorum lenimen, medicumque felicissimum: de quo notissimi sunt versus k); remissione scilicet doloris animi et corporis, et ipsa assuetudine laboris et aerumnae.

i) Timocles ap. Stobaeum Serm. 123. ὁ γὰρ νοῦς τῶν ἰδίων λήθην λαβὼν πρὸς ἀλλοτρίῳ τε ψυχαγωγῆσει πάθει, μεθ' ἡδονῆς ἀπῆλθε παιδεύσει αἶμα.

k) Δύπης δὲ πίσης γίνεται ἰατρὸς σοφός, et similia alia plura.

aeruminae. Videtis, quam multa, diuersi generis et naturae, complectatur vulgaris vsus et notatio solatii; nec tam ad malum ipsum, quam ad sensum mali et opinionem imminuendam, vim vocis cum ipsa re esse referendam. Opinione autem vel maxime consolationem contineri, dummodo ea ad sensum aliquem et affectum animi commouendum vim habeat, quo auocetur mens ab intentiore mali sensu et consideratione, vel ex hoc patet, quod etiam vana et falsa persuasio inter solatia locum habere potest et solet. Cui enim fundo idoneo superstructum esse putabimus vulgare dictum: *Solamen miseris, socios habuisse malorum?* quod ab haud vna ratione ductum esse potest: veluti ab vniuersa conditionis mortalium lege: qua ad ferenda, quae obtingunt, fatali necessitate adstricti sumus: id quod aliorum exemplis quoque constare videmus; fortiter itaque et animose esse subeunda quae mutari nequeunt: quod quidem consolandi notione admodum improprie comprehenditur; potest etiam ad veritatem sensus inesse aliquid in ipsa humana natura ex sensu vitae socialis, affectuque, quo ferimur in alios, necessitudine, officio, vitae genere, vsu et consuetudine nobiscum coniunctos. Nec minus tamen prauitas ingenii et affectus ad solaminis genus ducere potest, invidentia melioris aliorum sortis et vacuitatis malorum, quibus ipsi premimur; vt contra generosae mentis est, gaudere alienis bonis, quibus ipse careas, multo magis, si merentibus ea obtigerunt.

Est quoque diuersa consolandi ratio et solatii adhibiti vis pro diuersitate hominum, alia pro diuersitate

fitate malorum, quibus quis mederi vult. Hominum enim ingenia, mores, vitae usus, corpora et animi, tempora quoque et anni, modo solatio vim addunt, modo adimunt aliudque requirunt: quod idem in morborum medicina occurrere solet. Alius naturae beneficio fortior ad labores ferendos et ad molestias tolerandas facilius consolationem admittit, alius molliore corpore et animo facilius mouetur solatiis mitioribus, si amanter compellitur, cum miseratione fortunae et cum beneuolentia amici, promtaque ad succurrendum voluntate: Pro habitu et consuetudine leuant alterius curas ea, quae alterius aegritudinem augent, dum auditis similium fortunae casuum iniuriarum exemplis multo magis exasperatur. Ipsi sensus affectusque, mobilitate ac duratione quam variis! alius flet, alius ridet, alius irascitur, saeuit, furit, simili in causa. Adeo in ipso homine sunt multa, quae consolationis vim et effectum variare possunt. *Malorum* autem ipsorum, quibus consolationis medela adhibenda est, quanta est diuersitas! vt satis appareat, frustra hoc consolationis officium, siue artem et sollertiam, ad vnā aliquam certāue formulam reuocari. Sunt alia corporis mala, alia animi. Restituere valetudinem, aut dolorem tollere, esset vtique optatissimum; latis tamen felix medici opera habetur, dummodo dolorem mitiget, corpus leuet. Ad dolorem si non fortiter, tamen patienter tolerandum omne plerumque consolandi officium reuocatur: quod quam variis modis ac rationibus praestari possit, iam supra exposuimus. In malis animi sunt plurima quae ab ipso corpore male

male affecto orta aut cum eo sunt coniuncta, veluti ipsa animi aegritudo: ita vt animi medela ab ipsa corporis sanitate sit expectanda, consolatio autem animi sine hac vix magnam vim habere possit. Alia mala aut affectus animi excitant aut ab affectibus et perturbationibus animi proficiuntur; quis non videat, omnem medelam malorum cum remediis affectuum esse coniunctam! Quandoquidem autem alii affectus animi in intentione facultatum nimia, alii in remissione spectantur, alii in appetendo vel auersando, quidam in rerum praeteritarum memoria vel praesentium sensu vsuque immoderato, vel futurarum praesumptione, alii spe alii metu, alii desiderio amissorum, quae recuperari nequeunt, et desperatione: ipsa consolandi genera, rationes ac modi, quantopere varient, quid opus est commemorare aut repetere ex Cicerone (Tusc. Disp. IV, 27 sq. et III, 31 sq.). Quo ipso intelligitur, multa prudentia, circumspectione ac cura, officium hoc consolandi indigere, vt solatia recte et iusto tempore ac modo, et pro cuiusque ingenio ac sensu adhibeantur. Qua in re vulgaris quoque prudentia perhibetur, quae monet, primos doloris impetus nolle increpare, amica compellatione ei indulgere, dolorem communicare; adde nunc etiam illa, vt sensus et phantasiam affectumque animi primo loco ad alia conuertas, aliis rerum visis phantasmatibusque occupatum teneas; a mali sensu abstractum iam ad rationes cogitatione expendendas adducas, persuasionem arte circumspecta elicias, expugnes, temporisque, optimi medici, medelam sic anteueras; qua in re interdum ipsi affectus vtilitatem habent; iracundia,

animi excelsitas, vel relatio, audacia, contumacia, si prudenter in auxilium vocatae fuerint, ad vires animi colligendas vim habere possunt.

His expositis, vel ipsa consolationis notione accuratius enucleata, elucescit, valde angustam esse Boethii nostri operam consolationis, quippe inclusam vno tantum malorum genere, eiusque medela ex conclusiunculis philosophicis petita: quae et ipsae habere utique possunt vim suam in animis ad subtilitatem cogitandi adsuetae, tanto tamen minorem vim habent, quo magis eae vacant ab iis, quae animum humanum impellere, afficere, mouere, possunt. Exosculemur propitiam prouidentiam in hoc quoque, quod ea, cum nullus hominum ordo, inde ab indocta rudique plebe ad meliores, a miseriis vacet, validissima vitae humanae solatia tam expedita, facilia et perspicua, esse iussit, ut indoctissimus quisque ea facile arripiat, perspecta et probata habeat; multoque magis hoc in Christianae doctrinae laudibus est praedicandum, quod miseris inprimis et egenis paratissima solatia et spes ac praemia ante oculos posuit 1). In Graecia similis spes melior non nisi initiis Eleusiniis proposita memoratur. Praeferamus saltem ea philosophiae

- 1) Sunt tamen in iis quoque multa rationibus philosophicis superstructa: ut clare patebit imprimis ex scriptore recentissimo de aerumnis vitae humanae *Io. Sam. Fest*, cuius libelli commendationem habemus in Recensibus nostris litterariis Gottingens. a. 1784. p. 1091. admodum memorabilem, quippe a Collega olim nostro Hisemanno scriptam iam tum in stadio luis phthisicae ad extrema propinquantem, quamque sine viri optimi desiderio et miseratione sortis humanae vix legeris.

sophiae placita, quae in animis ad virtutem fortitudinemque in agendo ac tolerando erigendis versantur. Habent itaque Stoicorum praecepta hanc maxime laudem, quod hominem ad dignitatem ac praestantiam naturae suae tuendam, ad fortitudinem, constantiam, magnanimitatem, erigunt et excitant. Contra spinosae istae quaestiones de bono et malo, eorumque fine, vix ullum aliquem hominem reddiderunt fortiolem, aut ad virtutem melius exserendam incitarunt: Stoicorum autem placita animi nervos roborant, fortunae impetus retundunt. Haec eadem philosophandi ratio pulcherrimas sententias peperit, quarum lectio et meditatio animum ultra fortis humanae modulum eleuare videtur. Vnus Epicteti libellus, si ita pronuntiare licet, ad veram humanitatem, quae in malis recte aestimandis et fortiter tolerandis cernitur, fructus maiores afferre potest, quam omnis argutantium et opinantium philosophorum subtilitas. Verum haec ipsa, quae efficacissima ad consolandum sunt, iam ante Stoicos, in ipsa natura humana, vi sensus hominum communis, fuerant obseruata. Vbi enim omnia, quae a summis philosophis disputata, quae a Cicerone et Seneca tam diserte sunt exposita, edidiceris: iuuabit comparare ea solatia, quae ab Homero, a sapientissimis viris, Pindaro et Tragicis, tum ab iis quos gnomicos appellamus, aliisque fuere proposita, et intelligere, ea, quae ad animorum motus componendos sunt efficacissima, esse a sensu communi inventa, eaque numero paucissima; redeunt enim omnia fere ad haec: esse nos homines, et esse

adeo aequo animo ferenda, quae in naturam humanam cadant nec euitari possint; habere nos, si viri esse volumus, robur aliquod animi et corporis, quod si exserimus, mala fortiter tolerando minuimus, et remedia circumspiciendo, aut reperimus consilium salubre, aut sensum molestum obtundimus, tandem superamus; — esse bona malis mixta; (meministis duo dolia Iouis;) esse naturae imperio parendum, ita ut lugeas et doleas: modum tamen et satietatem lugendi esse adhibendam, lamenta esse muliebria et indecora; grauiora quoque mala acciri; moerore animum incassum angere, corpus confici; reluctando et recalcitrando stimulos altius infigi; bene ferendo onus leuari; necessitatis legi esse parendum, siue fati aut fortunae siue alio nomine eam designaueris; virtute animi et fortitudine omnia mala superari, eam igitur esse firmandam omni virili robore ac vi excitata; meditatione quoque et consideratione, in meliore rerum conditione in antecessum facta, malis ingruentibus *m*). Contra autem in ipso malo, quod superuenerit, aut in bono erepto, auocandum esse animum ab omni eius cogitatione, et eiiciendum desiderium, conuerso ad grauiora et meliora studio *n*); nunquam animo esse dimittendam spem melio-

m) Quid aliud est: diuturna praemeditatione frangi aduenientes malorum impetus: de quo Tusc. III, 14 sqq. quam, animum, mali, quod serius euenturum sit, reputandi consuetudine, esse praeparatum ad accipienda quaeuis alia solatia; hactenus opinionis quoque ac spei bonae aliqua vis est.

n) Auocanda est mens a recoquenda molestia: hoc est summum in consolatione: si cum reuocatione animi

meliozem, ea vero vt ad euentum bonum nos deducat, annitendum esse rebus agendis, consilio, prudentia, audacia. Haec vulgaria quae videntur esse, ornarunt multis modis et orationis copia amplificarunt cum antiquiores poetae et scriptores, tum sequiores; isti quidem, dum ipsam deorum naturam fato esse obnoxiam narrant, dum heroum labores, potentium casus, enumerant, alios grauiora passos o) aut similia fortiter ferentes ante oculos ponunt: sequiores, dum philosophica modo rhetorice tractant, modo rhetorica philosophicis admiscunt: quo in genere cum in Consolationum libellis tum in Epistolis (v. c. Ep. XCIX.) Seneca mirabilis est artifex. Sunt alia, quae temporum, vitae, morumque nouae rationes extorsunt; vt solatia, quae maleuolorum obtreccionibus, calumniantium malitiae, immodico sui amori et natae hinc cupiditati omnia communia aliis, publica et priuata, ad se rapiendi, et aerumnis inde capiendis, medentur. Nullum itaque est solatii genus, quod non in antiquioribus memoratum videas. Sane id, quod ad nostros animos

L 3

salu-

animi ad contemplandas iucunditates vitae peractae, aut ad spem meliorem, aut quiduis aliud, nihil attinet, dummodo aliquatenus cum eius, quem solamur, habitu animi et more conuenit. Quicquid enim egeris, non malum tollitur, sed sensus mali minuitur. Haec eadem moneri forte possunt in iis quae a Cicerone loco laud. Tusc. Qu. disputantur.

- o) Quis non Virgilianum illud meminerit: *O passi grauiora*, — aut Homericum *Vlyssis: πολυήεις μοι θυμός, ἐπεὶ παρὰ πολλὰ πέπονθα κύμασι καὶ πολέμῳ· μετὰ καὶ τόδε τοῖσι γενέσθω.*

saluberrimum est, et esse debet, esse numen quod nostris rebus provideat, bona ac mala moderetur, et praemia virtutis in alio rerum ordine iam nunc praestituta habeat, in istis facile desideres; nec tamen omnino ea ab istis abesse dixeris. Refert enim ad deum auctorem bona ac mala iam Homerus, ut in notissimis Achillis verbis ad Priamum orantem Hectoris corpus sibi reddendum; quoties alii euentum rerum a diis et deorum voluntate vel interuentu repetunt! enim vero diuina natura, ad humanam rudiore iudicio adumbrata, nondum aditum parauerat ad philosophiae placita, quibus meliora iudicia subnata sunt, cum quibus constitit, mentem diuinam omnia complecti, hominibus providere, eorum vtilitatibus consulere. Nunc tandem emendatior sapientia viam ad meliora placita struxit. Adeo ipsa natura providisse videtur, ut, quo maior malorum copia cum vitae cultu maiore ingruisset, eo maior solationum copia miseris mortalibus suppeteret. Inde quoque solatia ethica meliore modo elaborata sunt, et constare coepit omnis fortitudinis ac virtutis fundum esse, si a teneris animum bonis praeceptis munitum habeas, et frenandis cupiditatibus et affectibus mature curam usumque adhibueris.

Et in his acquiescendum est et vobis, Com-militones. Omnis enim vitae sapientia non tam ex doctrina varia, quam quis memoriae tradiderit, quam ex matura veri rectique perspicientia, virtutis praeceptis menti infixis et habitu animi inde formato, affectibusque et motibus animi ad ea compositis, procedit. Quae ipsa cum ab antiquioribus

ribus tam praeclare, et verbis et sententiis *p*), et intelligenter prudenterque ad ipsum vitae usum, sint exposita, eo ipso studium antiquarum litterarum quam maxime commendant.

Inter haec, consolationis naturis modis et effectibus expendendis, ipsa rei dulcedine, gravitate et utilitate, (qua enim re his temporibus magis indigemus quam consolatione?) abducti sumus ab eo, cuius causa hanc scriptionem susceperamus. Indicendae sunt, Commilitones, novae inde a Kalendis Septembribus magistratus academici vices translatae, ex academiae lege ac more, ad ordinem iura docentium, et in his ad Virum iuris aequitatisque doctissimum, Vestri, Commilitones amantissimum, publicae disciplinae studiosissimum,

IOANNEM PETRVM WALDECK D.

quem ut obsequio, voluntate et studio vestro, demereamini, eiusque provida cura, benevolentia et caritate, dignos vos monstretis, et rogamus enixe et amanter hortamur. Nolite ex animo dimittere, ipsam temporum rationem satis suadere, ut omni morum licentia deposita legibus et institutis obsequium praestetur, cauendumque esse, ne commodis vestris deesse, temere in pericula ruere, fortunas ac vitae spes euertere, in segetem vestram falcem malam ipsi immittere videamini; contra vero operam esse dandam, ut,

L 4

in

p) Magna earum est copia a Stobaeo enotata in Sermonibus CXIV. et sqq. adde Grotii Excerpta Tragicorum.

in tanta rerum vicissitudine, malorum impendentium metu, euentu rerum incerto, dum fortunae vestrae tanquam fundamenta nunc cum maxime ponitis, animos et mores et ingenia habeatis ad omnes casus instructa, expolita, rebus agendis apta et habilia. Cetera *fluminis ritu ferri putate*: nihil esse tutum, nihil certum, ac vere proprium, nihil in vestro peculio haberi, nisi quod ex doctrina bonaque disciplina mentibus reconditum hinc in discessu abstuleritis.

P. P. in Georgia Augusta pridie Kalendas Septembres ccccxcvi.

IX.

UNIVERSITATIS GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR

IO. GODOF. EICHHORN

CVM SENATV

S V C C E S S O R E M

IN

MAGISTRATV ACADEMICO
CAROL. FRIDER. STAEVDLIN D.
CIVIVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA

COMMENDAT

INDICTIS AVSPICIIS

IN KALENDAS MARTIAS c[irca] ccccix.

*Alexandri Seueri Imp., religiones miscellas probantis,
indiciū illustratum et ad causas suas reuocatum.*

Pars prior.

Alexander Seuerus Imp. ingenio, virtute, litterarum, hominumque litteratorum amore, vitaeque actiuosa mirabilis, contaminatissimi saeculi moribus intactus *a*), propter Christianorum amorem

- a*) Anno aetatis XIV. ad imperium euectus (V. C. 975. a C. 222.), et annos fere XXX. natū, concitatis a Maximino seditiosis militibus occisus (V. C. 988. a C. 235.). Virtutes eius fuere tanto magis insignes, quod principem in prima adolescentia constitutum

rem et studium passim a nostris hominibus celebratur; quod, si iure meritoque fieri dixeris, facit

seruilia deprauatissimi aevi ingenia, aulicorum non modo, sed et senatorum et principum virorum, assentando et adulando haud corruerunt. Quid enim magnificentius esse potest, quam quod de eo praedicatum legimus (c. 41. Lamprid.) "*prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit; imitati sunt eum magni viri; et uxorem eius matronae pernobiles. Aulicum ministerium in id contraxit, ut essent tot homines in singulis officiis, quot necessitas postularet. Cum autem flagitiosissimum regnum Elagabali praecessisset, docuit suo exemplo, perditissimas quoque res iis artibus, quibus vsus est princeps praestantissimas, intra paucos annos restitui posse. Cum tamen longioris temporis vsu et seueritatis constantia opus sit, ad mores hominum non modo reprimendos, verum etiam in melius refingendos: elusit consilii successum fatum, morte Alexandri, per scelestos homines maturata. Non est res consilii nostri, optanda tamen, ut ex ea vita enotet aliquis tanquam chrestomathiam, vero nomine dicendam, praeclare institutorum ab hoc principe. Litteras et viros litteratos incredibili studio et amore prosequutus est; verum iam tum litterari quidem erant, nullae tamen litterae, hoc est litterae bonae, ad ingenia fingenda, et ad vitam publicam priuatamque fructuosae. Legebat Platonem, Ciceronem de officiis, Virgilium (ibid. c. 30. 31. 34. 35.) adhibebat maxime eos, qui historiam norant, requirens, quid in talibus caussis, quales in disputatione versabantur (h. e. de quibus agebatur), veteres imperatores, vel Romani vel exterarum gentium, fecissent. Est autem omnino principum virorum vnica haec institutio conueniens et fructuosa, ut ex auditione doctorum virorum et ex historiarum cognitione proficiant; ad legenda volumina male reuocantur principum ingenia. Mater Mamaea a pueritia bonis artibus eum inbuerat, et adolescentem iam Principem moritis consiliisque regebat; vtinam*

cit tamen mirationem, imperatorem Romanum patriarum, quibus imperii lege obstrictus erat, religionum tam parum obseruantem fuisse, vt religiosum peregre allatum cultum publice probaret, neque tamen ea re Senatus populique Romani offensiones concitasse. Haec miratio cum, vt fieri solet, partim a caussarum ignoratione, partim a rei ipsius factiue non satis accurate exacta ratione proficiscatur: agite, Commilitones, exigite nostro ductu et exploreate tum rem ipsam tum causas, et primo loco narrationem ipsam, auctoritatem et verba. Ante omnia enim de ipsis verbis sententiisque scriptorum videndum est, a quibus aliqua res seu traditur seu tradita esse putatur.

Vtinam scriptor melior obtigisset optimo principi quam Lampridius iique ex quibus ille, aliquot aetates post Alexandrum, centonem suum vitae, non vitam, confarcinauit, et Constantino Imp. obtulit; nimium fortasse procliuis ad laudes

Alexan-

vtinam muliebre ingenium, imperiosum et dominandi cupiditate flagrans, comprimere! aut ipsa, aut filius, potuisset! Cum semel in huius principis laude et vituperio versemur, liceat apponere singularia haec: quod *agros in limitibus donauit ducibus* c. 58. adeoque *domania* quae nos dicimus constituisse videtur; vnde paullo post prosiluerunt XXX illi imperatores, quos tyrannos appellarunt historici, de imperii summa contententes et bella ciuilia stragesque mutuas miscentes. Notabile est hoc quoque, quod *omnibus officiis et omnibus dignitatibus genus vestium proprium dare voluit, vt a vestitu dignoscerentur.* — Sed hoc Vlpiano Paulloque displicuit, dicentibus, plurimum rixarum fore, si faciles essent homines ad iniurias. Haec tamen in vitam et vsum inducta esse vidimus aetate nostra.

Alexandri. Contra alter scriptor grauior, Herodianus, paullo iniquior in eum fuisse videtur. Nactus tamen est nostra aetate Alexander scriptorem sagacitate et grauitate clarissimum *Edmundum Gibbon*, qui aequiore lance et laudes et reprehensiones expendisse censendus est. Loca quae ad rem nostram spectant, sunt apud Aelium Lampridium; qui dum Alexandri vsum viuendi exponit, (c. 29.) matutinis horis narrat Imperatorem in larario suo rem diuinam fecisse; *in eo autem larario et diuos principes, sed optimos electos, et animas sanctiores, in quibus et Apollonium, et, quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham et Orpheum, et huiusmodi ceteros, habebat, ac maiorum effigies b).*

Nimis

- b) In extremis verbis: *et huiusmodi ceteros habebat*, laborat lectio: vulgata erat, *et huiusmodi deos habebat*. Cod. Reg. apud Casaub. *et huiusmodi ceteros habebat*. Palat. primus, *et huius ceteros habebat*. Sicque alter a m. sec. Potest res non vno modo constitui; nec tamen vt controuersia nulla relicta sit. Potest videri scriptum esse *et huiusmodi*, nec amplius, vt suppleatur *alias animas sanctiores*, pro quo male suppletum fuit, modo *deos*, modo *ceteros*, h. e. alios. Quicquid malis, hoc solum tenendum est, interpungendum esse ante *habebat*: quoniam iungendum est cum superioribus: *in eo larario et diuos principes — et animas sanctiores — habebat*. Nec necesse est de larariis in atriis principum ac priuatorum ad privata sacra peragenda monere: nota res est ex antiquitate Romana. Memoratur Alexandri nostri lararium secundum c. 31. "*Virgilium autem Platonem poetarum vocabat, eiusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, ubi et Achillis et magnorum virorum: scilicet, quorum ad aspectu,*

Nimis magnifice de Alexandri pietate sensisse censendi sunt, qui ex his verbis pronuntiarunt, "procliuem fuisse imperatorem in sacra Christianorum, parumque abfuisse, quin nomen suum inter eos profiteretur." Studium aliquod procliuius in viros fama insigniore claros Alexandri animo infundisse, ex narratis facile credideris. Sunt quoque alia, e quibus videri potest prouiore animo et voluntate in Christianos fuisse: quae tamen si diligentius perpendantur, speciosa quidem, nec tamen firma satis esse perspicias, ut nobis persuadeamus, amplexum quoque eum esse sacra Christianorum adeo, ut iis tradere se mallet initiandum. Narratur enim (c. 43.) "*Capitolium septimo die, quum in urbe esset, ascendisse, templa frequentasse; (Putat eum Iudaeorum sabbatha aemulantem septimo quoque die sacra fecisse;)* Christo templum facere voluisse eumque inter deos recipere: quod et Adrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri, quae hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur *Adriani*, quae ille ad hoc parasse dicebatur; sed prohibitus est ab iis, qui, consulentes sacra c), reperi-

rant,

adspectu, et dictorum factorumque memoria, generosa mens et recreari et in praeclaris curis actibusque prosequendis haud parum obfirmari debuit. Quid enim est, quod animum seu labantem seu curis fessum magis sustentet quam posita ante oculos imago viri magni, aut sententia a sapiente grauer seu feliciter enuntiata!

- e) Parum commode dictum! *sacra consulere*, est, seu oracula deorum adire, seu extispicio alioque diuinandi genere futura praenoscere, tum *repererant* esset dictum pro *compererant*. Videtur ideo accipiendum

rant, omnes Christianos futuros, si id optato euenisset, et templa reliqua deferenda." Vtinam narratorum horum grauiorem haberemus auctorem! saltem disertio-rem et sagacior-rem! Eum vtique, qui haec tradiderat, Christianum fuisse, facile suspiceris. Varium omnino hominum istarum aetatum fuisse intelligitur studium, aliorum, saeva et atrocía Imperatorum Romanorum imperia et edicta in Christianos omni acerbitate infamantium, aliorum qui imperatorum consilia non modo mitiora, verum etiam voluntates in Christianos admodum propitias ac procliues iactarent: vtrumque in maius auctum forte, quam pro modo ac veritate; quod facile assequaris, si in ipsam rerum conditionem, hominumque tum viu-entium sensum, te mente et cogitatione insinuare, statumque et habitum publicarum priuatarumque rerum, qui tum fuit, animo intueri volueris. Studia hominum omnino multis de causis erant varia ac diuersa, odia mutua, religiones patriae partim neglectae ac contemptae, partim nouis superstitionibus peregre in-vectis posthabita-ae; et in hoc opinionum et sectarum diuortio nouae odiorum causae; aliis philosophorum, aliis indoctorum placita et ritus sectantibus; Imperatores vix in alterutras partes procliuior-es, nisi consilia et vtilitates imperii, aut adulan-

piendum esse de iis, qui ad inspicienda sacra missi fuerant; qui inuisentes ea et infrequentiam templorum animaduertentes, monuerunt, verendum esse, ne sacra omnino deserantur: erat nimirum religiosorum coetuum christianorum iam tum magna frequentia. Ad h. l. conf. supra Comment. IV. p. 36. 37. adscripta.

adulantium et amicorum artes subdolae, alia suaderent. Alexander superstitiones omnis generis avidius videri potest amplexus esse. Ita non minus desideramus fidem certam eorum quae de Adriano commentitiis similia supra allata sunt, ex iis probabiliter confecta, quae passim de eius superstitionibus narrantur, cum imbutus esset Aegyptiis Syriisque religionibus, dum eas regiones peragrabat. Verum, cum ea a nemine alio scriptore, ne a patribus quidem Christianis, qui familia commenta de Tiberio referunt, de Adriano sint narrata, probare praestat Casauboni acumen, qui templa passim in urbibus Asiae in Adriani honorem exstructa, Adrianea vulgo dicta, sed eius morte interueniente haud absoluta, censet locum famae dedisse, quam Lampridius temere sequutus est, cum simulacrum in iis consecrandum nondum repositum esset: id quod de consilio eius, templa, Christianorum et Iudaeorum more, absque deorum signis positis condendi, interpretati sunt. Iudaeorum tamen seditio templum Hierosolymis instaurare volentium Adrianum mouere vix potuit, ut eorum sacra, templis sine simulacro exstructis, probaret. Verum, ut ad Alexandrum redeat commentatio, sunt alia praeterea loca, quibus saltem apparet, eum omnino aequa et iusta de Christianis ac Iudaeis statuisset d); scilicet inualuerat iam tum

d) Inprimis quod c. 51. traditur: *clamabatque saepius, quod a quibusdam siue Iudaeis siue Christianis audierat et tenebat, idque per praeconem, cum aliquem emendaret, dici iubebat: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris; quam sententiam usque adeo dilige-*

tum inter homines liberaliter institutos doctrina e philosophorum scholis in vulgus progressa, numen esse *mentem inuisibilem*, non corpus, multo minus saxum arte effictum; a plurimis itaque probabatur Iudaeorum et Christianorum religio: assumptis tamen aut daemonibus aut heroibus magnisque animabus in cultum religiosum. De religionibus itaque ipsis earumque auctoribus quid Alexander iudicauerit, ex superioribus commemoratis colligendum est, scilicet inter *animas sanctiores* retulisse *Christum, Abrahamum et Orpheum*, et cum his *Apollonium*, hominem illa aetate inter philosophos theurgicos valde celebrem; unde colligas Alexandrum iisdem in Syria disciplinis insti-

diligebat, ut et in palatio et in publicis operibus praescribi iuberet (puta tanquam titulum et inscriptionem, ea que utinam ipsis hominum, inprimis potentum, animis iniuri possit! Inter Iudaeos talionis tantum praeceptum viguit in puniendo: at Christi disciplinae hoc est praecipuum, summum, et vnicum iustitiae fundamentum.) Porro c. 49. *Cum Christiani quemdam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent, sibi eum deberi, rescripsit, melius esse, ut quomodocunque illis deus colatur, quam popinariis dedatur.* Idem c. 45. ubi aliquos voluisset vel rectores prouinciis dare, vel praepositos facere, vel procuratores, narratur nomina eorum praeposuisse, hortatus populum, ut, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret poenam capitis; dicebatque *grauis esse, quum et Christiani et Iudaei in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus et fortunae hominum committerentur et capita.* Et c. 22. *Iudaeis priuilegia reseruauit, Christianos esse passus est.* Vnde et ab Antiochensibus conuicium in eum iactum est appellando eum *archisynagogum* c. 28.

institutum, et litterarum studiis, sui maxime aevi, bene imbutum, miscuisse et in vnum ordinem, seu cinnum potius, retulisse religionum et disciplinarum arcanarum auctores, et in iis celebratos, Iudaeorum quidem stirpis Abrahamum, Christianorum Christum, Graecarum teletarum Orpheum, recentiumque theurgorum auctorem celebratissimum, Apollonium Tyanensem. Quid? quod idem (c. 26.) *Isium et Serapium decenter ornasse memoratur additis signis et deliacis et omnibus mysticis*: h. e. vasis, mensis, ex aere Deliaco, omninoque apparatu ad mystica celebranda facto. Videmus libertatem et liberalitatem iudicandi et sentiendi saeculo isti satis accommodatam, nondum notionibus et doctrinis instructo Christianorum erga diuersa sentientes seuerioribus. Neque mirabimur superstitionibus deditum Alexandrum fuisse, si meminimus eum inter Syros, superstitionis hominum genus, fuisse educatum, Emesae, in qua vrbe Solis erat sacrum sub nomine Elagabali, cuius nomen etiam adsciuerat Bassianus, consobrinus, dei sacerdos, post Imperator, cui Alexander successit. Visebatur autem deus in templo sub specie columellae aut metae; antiquo more Syrorum aliorumque Asiae populorum, Cypriorum quoque, et Solem et Naturam ea symbolica effigie exhibentium.

In iis, quae de Alexandri institutione ductu Mammaeae narrantur (Lamprid. c. 27), sunt, post alia facile probanda, tandem notata et haec: *Aruspicinae eum fuisse peritissimum, auspicem magnum*

ut et Vascones et Hispanorum et Pannoniorum augures vicerit (quos ista aetate ea arte celebratos fuisse hinc intelligas); nec diligenti dilectu eum scientias probasse, apparet inde, quod eius iussu mathematici publice proposuerint Romae, ac sint professi, ut docerent; tum ex eo, quod promiscue rhetoribus grammaticis, medicis, aruspibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit, et auditoria decrevit, et discipulos cum annonis, pauperum filios, modo ingenuos, dari iussit (hoc est, quod nos dicere solemus, stipendia studiosis litterarum constituit.)

Quae quidem satis declarant, primo, ingenium Principis studiis, sui maxime saeculi, quum bene excultum, tum vero, quod multo magis obseruatum dignum, quae, eius exemplo proposito, fuerit hominum illis temporibus sentiendi, cogitandi, ac philosophandi ratio; vulgus, cuius erudiendi nulla cura erat, nunc primum coepit institutione aliqua morum ac vitae imbuti, qua antea destitutum erat; honestiore loco nati et liberaliore disciplina vtentes Christianam "doctrinam tamquam philosophiae genus et sectam" amplectebantur, assuescebantque formulae alicuius doctrinae; nec ab simile iudicium fuit eorum, qui "pro initiorum genere" Christianam disciplinam habuere: et id ipsum aliquando ad varias mistasque religiones, religiosasque disciplinas diuersas, fouendas, deduxit. Ceterum haec omnia ad disciplinae Christianorum sanctioris incrementa profuerunt, vt ea tam matura et laeta incrementa caperet, quae difficiliora et tardiora fuissent, nisi philosophia religiones pristinas patriasque in contemptum adduxisset, et procli-

procliuatatem animis ad amplectenda noua quaeque instillasset; etsi eadem nec minus obfuit, quo minus noua religio intemerata prodiret, sed superstitiosis passim opinionibus et ritibus mature contaminaretur, ab eo inde tempore, quo philosophia fuit partim subtilitatibus vanis, partim theurgicis aliisque commentis superstitiosis inquinata; subueniente quoque nouis commentis et fauente symbolica ratione interpretandi antiqua philosophemata, qua suis ea placitis accommodare possent: vt ex his quoque satis appareat, non minus providendum esse, ne sanior philosophia inanibus subtilitatibus corrumpatur, quam, ne disciplina et praecepta religionum iis onerentur et interpolentur. Tanti est, subtilitates et argutias humanae rationis subinde *ad sensum communem* reuocare et tanquam ad lapidem Lydium exigere.

His ipsis tamen infanientis philosophiae quam diximus progressibus praeluserant multae res casusque, viamque patefecerant, vt longe antea iasta semina esse, intelligas quibus illae herbae steriles spinosque frutices sunt enati, inter quos melior sanctiorque disciplina prouenit et inualuit; etsi vel sic continuo infelix lolium succreuit; manifesto documento, eam esse mortalium conditionem et proprium esse hoc naturae humanae, vt per errores, qui ad longe diuersa tendebant et abripere homines visi erant, ad veriora deferamur; vna cum solatio, premi quidem ac retardari meliora et veriora, extinguere tamen et submergi non posse, sed improuiso iterum erumpere, ema-

nare, increbescere e); ita tamen, vt paullo post ea, quae in luce aliqua constituta erant, nouis opinionum, errorum et superstitionum, nubeculis, mox tenebris, obducta iterum obscurentur; ipsa natura humana ita ferente, et vniuersi humani generis conditione ita ab initio informata, vt nec ad veram claramque veritatis rerum lucem perueniamus, et, vbi singuli forte ad eam propius accesserimus, mox ipsius lucis aura perstrictis oculis seu lippientes seu caecutientes ad noua visa seu spectra deferamur: quandoquidem ita comparata est mens humana, vt in exploratis gradum sistere nequeat.

Iam primum antiquiora, quae Alexandri Seueri temporum indolem et colorem informauerant, paucis attingemus. Res publica Romana eiusque disciplina publica ac priuata patriis religionibus superstructa erat: quibus aut sublatis aut labefactatis ipsas quoque res Romanas serius ocys corruere necesse fuit. Necdum vidimus vllum regnum,

- e) Hae rerum humanarum vices, contentiones, casus, in animum reuocant illa Horatii Serm. II, 3, 168. — *haec si quis, tempestatis prope ritu mobilia, et caeca fluitantia Forte, laboret reddere certa sibi: nihilo plus explicet, ac si insanire paret certa ratione modoque.* Causas suas habere res mortalium quis neget? qua vero sapientia prouisae eae regantur, quis ex ipso actu ante oculos habito assequatur! At hoc docent rerum euenta, ab aeterna sapientia res constitutas esse sic, vt meliora tandem obtineant, et turbatissima ordinem suum naturalem, etiam sine ope hominum, recuperent, sensu hominum communi vera ac recta, speciosis falsis cedere iussa aut etiam proscripta, probante et in locum suum restituente.

regnum, quod vitiis, quae temporum longinquitate subnasci solent, mature satis ac provide, ante extrema, subuenerit, aut, id quod etiam mirabilius est, in ipsis saltem primordiis, mala praevisa praeuenerit. Graeca disciplina cum Graecis litteris Romae increbescente, religiones antiquas superstitionibus substructas, cum moribus antiquis, derisum iri, facile expectari poterat: vtrique labi et ruinae consiliis idoneis debuerat succurri. Quid Romani? alii antiqua rigide et pertinaciter tueri, alii Graecas disciplinas litterasque cupide arripere; nemo id operae dare, vt caute ac provide antiqua emendarentur, noua peregre illata ita adhiberentur, vt ne antiquorum omnium poenitendum esse crederetur. Enim vero talis prudentia, moderatione et diuturnitate consiliorumque aequabili constantia per longum tempus, opus habet. Malunt homines impetu ferri et vno ictu omnia exscindere. quae improbantur, sine delectu noua inferre; quo fit, vt quidem alia ac noua, non vero meliora substituantur, vtque bona ipsa saepe in mala vertantur ipsa festinatione et imprudentia. Omni opera et studio annixi sunt doctiores, vt philosophorum Graecorum subtilitates et tricas disputationum de rebus physicis seu diuinis in vulgus imperitum euulgarent; disciplina publica iam tum labe factata, legibus, iuribus, institutis, per luxum exbellandi et praedandi studio dilabentibus; contemptu patriarum religionum disseminato, cumque eo ipsa disciplina Romana infracta, institutione corrupta, vita publica ac priuata licenter effrenata. Poterant tamen vel sic malis superesse per longum

tempus Romani, si intra fines Italiae suas opes continuissent. Enim vero succedere duae res, quae populum etiam optimis artibus imbutum et legibus assuefactum corrumpere possunt: bella ciuilia et imperium multis populis prouinciisque conflatum: quae, ut legionum numeris auctis coercerentur, tributis vectigalibusque oppressae viris opibusque exhauriebantur. Confluentibus in urbem tot populis exteris, et militibus iam armorum licentia efferatis ex diuersis terris immigrantibus, et numero viribusque praeualentibus, plebe per inopiam ad superstitiones proclui: dum, desperata salute, et ope humana ad leuandam miseriam haud suppetente, diuinam opem homines respicerent: nouae religiones, sacra fanatica, mystica, fuere illata, ut pacem deorum nouis ritibus exposcerent, cum pristinis sacris et supplicationibus calamitatem nec sublatam nec imminutam viderent. Hos enim esse superstitionum peregre assumptarum ortus et progressus, veterum populorum historiae passim docent; Israelitarum exemplum meminisse satis est. Concretis ita in vnum patriis, quae iam pene exoleuerant, tum nouis, diuersis inter se, ab ipso Romanorum sensu habituque discordibus, extitere philosophi, non de rebus ciuilibus, de iustitia, virtute ac prudentia, omninoque de iis, quae ad vitam recte instituendam ducunt, monentes, sed in vanis disputationibus de causis rerum abditis occupati. Interea litterae meliores euilescere, languere, mox interire; studiis ciuilibus, historicis, liberalibus, cum virtutibus ciuilibus, sublati; nec nisi rhetoricis pa-
negyri-

negyricis probatis, qui verborum pigmentis, tanquam in floridis areolis enitentibus, plausus movebant; quid mirum si opinionum commenta et superstitiones nouae ex ipsis subtilitatibus enatae indies propullularunt! aut quis miretur, eam tandem rerum hominumque conditionem extitisse, ut sacra ac profana miscerentur, et ex tam diuersorum populorum religiosi opinionibus, doctrinis, institutis, disciplina aliqua miscella prodiret; variis modis vicibusque renouata, iterumque mutata et retractata per plures sacrorum arcanorum et *disciplinae mysticae* auctores. Euenit tandem per haec, ut aditus aliquando pareretur doctrinae saniori, puriori, et naturae humanae magis consentaneae; quod ipsum ne putemus vno momento et actu esse factum; nimium faciles sumus, si id a Constantino et coeptum et profligatum esse censemus; quid quod illum ne quidem satis apparet meliore consilio id aut suscepisse aut perfecisse; nam, suis rebus ille aduersus imperii aemulos stabiliendis firmamentum circumspiciens, cum Christianos iam ad ingentes coetus excreuisse animaduertisset, adiungere eos suae causae suisque partibus maluit. Quod si ille veram rerum rationem aut tenuisset aut cordi habuisset, melioris doctrinae asseclas non ad inanes disputationes et contentiones tricus aevi philosophicis subnixas incitasset, sed, iis aut oppressis aut coercitis, in vita moribusque ad religionis praecepta componendis, in sensu et habitu religioso, et in studiis mutuae beneuolentiae, communem vtilitatem et prosperitatem procurantis, nouae religionis asseclas continuisset: qua de re, qua nouae religionis sa-

luberrima indoles continetur, cum nequaquam cogitasse apparet. Ea demum veritas publicam curam sibi poscit, quae non tam formulis opinionum, quam potius vitae, rerum actui, moribus animi, et indoli seu emendandae seu perficiendae prodesse videri potest.

Verum haec, quae summatim attingere exorsus sum, ut ex historiarum fide, comparatisque inter se rerum temporum vicissitudinibus declarentur, maiorem apparatus longioremque disputationem postulant. Delibabimus ea quae breuiter exponi possunt, saltem potiora, in alia commentatione; licebit forte alia ex ipsis Romanarum religionum originibus subiungere. Urget nunc officium, cuius causa scriptio haec nostra suscepta erat, ut pronuntiemus, tanquam praeconio ex auctoritate publica, munus Prorektoris vniuersitatis academicae, vice semestri, Kalendis his Martiis transferri ad Ordinem Theologorum venerabilem, inque eo ad virum grauissimum,

CAR. FRIDERICVM STAEVDLIN D.

cuius de rei academicae nostrae incolumitate consilia salubria, studium recti iustique ab omni ambitione alienum, vestrique, Commilitones, amorem paternum cum satis perspectum habeamus: vestrum obsequium, legum obseruantiam, morum verecundiam, fidem ac religionem officiorum vestrorum haud defuturam, vota autem nostra de salute et felicitate Regis nostri Indulgentissimi, et de prosperitate rerum publica et priuata, euentum optatum habitura esse auguramur. Faxit Numen O. M.

P. P. in Georgia Augusta pr. Kal. Mart. cloblocccix.

ALEXAN-

ALEXANDRI SEVERI, IMP.
RELIGIONES MISCELLAS PROBANTIS
IUDICIUM ILLUSTRATUM
ET AD CAUSSAS SVAS REVOCATUM.

PARS ALTERA a).

Alexandrum Seuerum Imp. Christianas religiones et sacra, si non adoptasse, tamen probasse, etiam forte de conciliandis et confociandis religionibus peregrinis cum patriis cogitasse, vt non modo libere colerentur istae, sed eodem quoque loco cum his haberentur *b)*: non tantam mirationem facere,

a) Primae huius partis *secundae* Commentationis de Alexandro Seuero lineae iam ductae a me et exhibitae sunt in expositione prioris partis in *Recensibus litterariis Gottingensibus* 1809. p. 377. 379 sqq. nec tamen prelo euulgata est ipsa commentatio. Ne telam pertexerem, intercesserunt caussae, quas hic commemorare nihil attinet; quo factum est, vt omni hoc scriptionum academicarum officio abdicarem.

b) Scilicet *Syncretismum*, quem recentiores vulgo appellarunt, aut *ἐκκρίσις* religionum omnium populorum, saltem plurium, constituere voluisse imperatorem dixeris; vt idem assequerentur, alio modo allaborarunt philosophi, plerumque placita interpretatione in consensum redigendo; dum derivationibus et propagationibus religionum aliarum ab aliis, aut etiam ab vna, incubuere; modo ritus et ceremonias sacrorum, modo doctrinas prose-

facere, quam forte prima auditione susceperis, in superiore commentatione declaratum esse arbitror: ab vna saltem parte, quatenus ex Alexandri ingenio, institutione et scriptorum auctoritate et fide, quaestio erat constituenda; altera erat ex ipsa temporum ratione hominumque seu studiis seu iudiciis ducta: quae cum per libelli angustias nondum satis diserte sit exposita, subiicienda nunc sunt ea, quae rem idonea luce illustrent. Fac enim satis declaratum esse, quomodo Alexandri ingenio procliuior illa in christianos voluntas conuenerit: aliam tum mirationem facit alterum hoc, "quod Romanorum ingenia et sensus studium hoc alienarum religionum, posthabitis sacris patriis, patienter perferre maluerunt," quod si per rerum vicissitudines rem eo deductam esse dixeris: restat hoc ipsum, ut exquiramus, "quibus modis et causis ea paullatim rerum mutatio facta sit, ut imperator legibus et religionibus patriis adiungere et admiscere peregrinas, atque etiam, se eas probare, palam profiteri, impune auderet." Nam alia rerum erat conditio, cum posthaec Constantinus in bellis ciuilibus partes suas christianorum studiis firmauerat. Cum enim eorum causa facta ita esset superior, facile armorum minis ac terroribus noua, bona an mala, instituta in imperii legem verti potuere.

In promptu utique est perspicere, omnino ea tempora, in quibus Alexander Seuerus vixit, cum
religio-

quando et comparando; nec negandum est, cunctis religionibus subesse notionem aliquam sensumque communem.

religiones peregrinae omnibus ex terris Romam tanquam in sentinam confluxissent, omni iam superstitionum, inptimis mysticarum, astrologiarum, et magicarum, labe contaminata: ea, inquam, facilius quam antiquiora, patriorum institutorum ac religionum tenacia, tulisse et admisisse hanc innovationem patrii moris, quandoquidem Romani, fractis semel seruitutis iugo ceruicibus, nulli iniuriae et libidini dominantium ullam moram aut frenum iniicerent. Ita enim res se tum habuisse videri potest, vt, non dicam libertatis, sed omni humanitatis sensu extincto, dominationi quicquid luberet, liceret; eo enim, seruitutis iugo semel recepto, res deduci solent; quaeri tamen vel sic potest, quomodo iam ante Alexandrum, quibus modis et progressibus, religionum patriarum ille neglectus, illa leuitas, mox contentus, Romanorum animis se insinauerit. Redeundum itaque est altius ad superiora tempora, primaque mali semina et incrementa per gradus et successiones sunt exquirenda; donec ad ea ipsa tempora, quae Alexandri Seueri fuere, temporumque rationes, peruentum erit; quas et ipsas paullo diligentius peruestigabimus.

Religiones Romanorum antiquissimae nullae aliae fuere quam Latinorum, quandoquidem Roma, si recte censeas, colonia fuit ab Alba Longa ducta; Alba Longa autem metropolis Latii; et Latini Aboriginum seu Ausonum nomini accensebantur: quorum numina memorantur fuisse agrestia, agrorum gregumque custodes, informes stipites, vt in aliis populis melioris cultus vitae experti-

expertibus, nomine inter nos peregrino *Fetissorum* vulgato. Ipsi Ausones, suspicor, *Lares* eos appellarunt: quod nomen de domesticis numinibus permanfit; idem Etruscis vsu habitum, magistratus suos appellantibus *Lartes, dominos*. Per Pelasgos, seu antiquiores Graecos dixeris, qui mediam Italiam migratione facta infederant, nonnullae notiones antiquarum Graeciae religionum, seu sacrorum, (nam si religiones antiquas nominas, non nisi de ritibus et caerimoniis est cogitandum) sunt illatae. Itaque dii partim domestici aut patrii memorantur antiquissimam simplicitatem vitae arguentes: Saturnus, Faunus, Picus, Pilumnus, Ops seu Maia et Maius, Ianus, cum aliis. Postea Romani partim eosdem deos a Pelasgis acceptos ad Hellenicas religiones informarunt, partim alia ab his acceperunt numina, Iovem, Iunonem, Mineruam et sic porro c). Cum rudium aetatum religiones non nisi ritibus et caerimoniis, vt paullo ante dixi, contineantur, narrationibus, seu historicis mythis cum iisdem a maioribus propagatis, feriore tamen interpretatione saepe interpolatis, opinionum quoque diuersitate obscuratis: Italici mythi partim ad terram, agrorum cultum, frugum prouentum, ipsis nominibus testan-

- c) Nolo his declarandis vacare, cum exposita ea a me sint in Excursibus IV. V. ad Virgillii Aen. VII. Facta est in plerisque mutatio antiqui Latii et Aboriginum religionum, partim confusio, permixtis patriis et Hellenicis, inprimis comparatione facta Opis et Vestae cum Matre deum, Saturni cum Crono, Apollinis et Dianae, Veneris, Dionysi et sic al.

testantibus, spectarunt, partim ad priscos reges et heroes. Cultus erat pari vitae antiquae simplicitate constitutus, per dies festos, tripudia, cantus, sacrificia frugum, vini, hostiarum; simili quidem, ex ipsa humani ingenii natura ducto more, qualis Graeciae erat, nec tamen origine vna eademque. Atque intra haec subsistere fere veterum hominum religiones. Ceterum vita regeretur nulla religiosa praeceptione, multo minus doctrinae aliqua subtilitate; verum, quando melior vitae cultus se insinuauerat, moribus ac legibus; quarum sanctitatem domestica institutione, exemplo et disciplina, reuereri et colere assueuerant. Quae tamen locum habere non potuerunt, nisi vitae tranquillitate ac quiete parta; nam per vim et arma *leges* quidem possunt scribi, non autem *mores*, saltem non boni; vitae felicitatem autem hominum constituit *morum simplicitas et sanctitas*, quae leges et religiones ipsas, qualescunque sint, emendat et perficit.

Ad certum morem religiones Romanorum adegisse narratur Numa rex; ab Etruscis alia fuere Romam translata, postea etiam ex Graecia Magna. Cum deorum prouidentiam non ex notionibus et argumentationibus certis, sed ex bonorum spe, malorum metu constitutum ad incorruptae humanae mentis modulum metirentur: quandoquidem deorum nutu, voluntate, arbitrio, omnia geri statuebant; non modo consilia, successum, bona quaeuis, a diis expectabant et petebant: verum etiam, dum ad eorum iram mala et calamitates publicas referebant, iram eorum placare, ipsos placandi

placandi modos ab iis expetere, voluntates eorum explorare, miros modos excogitare per auguria, auspicia aliasque diuinationes ac praenotiones, ex parte aliis populis minus frequentatas, assueuerant. Cumque publica negotia eodem more ac lege tractari et peragi solerent: euenit, vt totius reipublicae gerendae ratio ac fundus niteretur aruspicina, auguriis, auspiciis, eorumque certis generibus, tempore et vsu probatis, reiectis aliis. Atque haec quidem potissimum animo tenenda sunt, quando *religio metusque deorum* in Romanis scriptoribus memorantur; per haec seueritas morum aliqua ingeniis Romanorum insita videri poterat, ab Etruscorum tristitia quidem ferali et a Graecorum leuitate pariter diuersa, etsi per prodigiorum et ostentorum terrores Etruscis propiore. Igitur, quandoquidem Romani successus et euenta ex earum religionum obseruatione diligenti, tanquam a causis suis, repeterent et diiudicatione aestimarent, non miraberis, tandem eo peruentum esse, vt hae religiones, etsi temere susceptae, opinione tamen, vsu diuturno, maiorum auctoritate firmatae tantam vim ad hominum animos haberent, vt eos metu, spe, fiducia, virtute, audacia quoque, implerent, iisque moribus legum indolem et nomen induendo, magistratus et populum obsequio ac fide continerent. Quo animaduerso, non magna sagacitate res indiguit, vt intelligerent callidiores, haec auspicia, libros Sibyllinos et tripudia solistimia inter artes habenda esse, quibus plebs coerceri, populus regi possit. Ciuitate semel ad hunc modum constituta, iisdem religionibus

gionibus seruanda erat mutua fides consensus et obsequium. Auctae reipublicae opes, et prosperi successus, pro certis argumentis pacis deorum per religiones et ritus patrios expetitae habiti, religionum sanctitatem aliis vinculis firmabant. Cum itaque, patriarum religionum cur poenitendum esset, Romani haud haberent: *nulli*, vt Propertii verbis vtamur (lib. IV, 1, 17.) *cura fuit externos quaerere diuos; quum tremere patrio pendula turba sacro*; etsi vel sic ex victis Italiæ vrbibus, cum incolis, Romam traductis deos et sacra admitterent. Omnino enim in rudi et cultu ingeniorum destituto populo vix publica aliqua cura religionum habetur. Italia, Etruria, Carthago, victa adstruebant antiquas superstitiones, moris et instituti similibus exemplis. Cum autem Graecia victa feros victores subegisset: illatis in Italiam litteris, iam tum philosophiæ per Græciam luce diffusa, tenebrae superstitionum Romanarum dispelli et, perspecta diuinationum futilitate, metus deorum tolli, patriorum rituum religio labefactari, auspicia et auguria rideri coeperunt; cum his ipsis autem reipublicae fundamenta subuerti; magistratus, antiquo more contempto, auspicia negligere, aut ea ad consilia perniciofa corrumpere; nobiles et potentes ambitione et cupiditate effrenati nouas res moliri, bella ciuilia serere, rempublicam in eum locum adducere, vt de principatu plures inter se digladiarentur; donec per fortunæ ludibrium vnus, qui nec virtute nec prudentia cum ceteris comparari posset, regnum casu, tanquam hereditatem oblatam, occuparet, et, quod non minus fatore

euenit,

euenit, vt eam diuturna possessione retineret, et ad alios, se multo deteriores, transmitteret. Moribus autem semel per auaritiam, luxum et cupiditates nobilium et potentum corruptis, nulla seu philosophiae seu alius cuiuscunque doctrinae subtilitas mores populi restituere valet, nisi moribus optimatum emendatis, et virtute restituta et hoc exemplo inter populum reuocata et restituta.

Graecorum artibus urbem inuadentibus, euenit id, quod aliis temporibus in simili rerum statu factum legimus et ipsi vidimus. Cum prudentiores providere debuissent, vt mature ac consulto nouitatis studium regeretur, vt nec nimium illud exardesceret, nec antiquiora vno impetu abolerentur, noua vnice placèrent; vt tamen nec altera ex parte antiqua, rerum hominum et temporum, quae successerant, vicissitudinibus incongrua, peruiacaciter retinerentur: Romae, quod superiore commentatione iam attigi, fuisse quidem prudentiores, qui futuros euentus praeuiderent, nec tamen aut prudenter satis aut constanter eos praeuerterent aut praestruerent; Cato autem non consilio, sed solita acerbitate et peruiacacia animos exasperare; non a studio nouarum rerum leni hortatu auocare, sed studium, quo ceteri ferebantur, iracunde obiurgando, intendere. Ita iuuentus Romana repente ad noua probanda et amplectenda prosiluit, ab omnis doctrinae subtilioris ignorantia ad subtiliores philosophorum Graecorum disputationes delata, quarum nec causas et rationes perspicerent, nec modum ac finem noscerent, nec viam, qua aliena et noua ad mores
et

et instituta Romana accommodarent, tenerent. Itaque maiorum instituta ridere et explodere, auguria et auspicia contemnere, et intellecta eorum vanitate sibi plaudere; quibus de rebus satis vel ex Cicerone constat. Interéa Italia bello sociali vastata, bellis ciuilibus viris opibusque exhausta, paucorum opibus immodice ex praeda locupletatis; bellis externis, inprimis Mithridatico, cum luxurie et praeda inferri coepere noua opinionum et religionum monstra, inque his sacra Iliaca, Phrygia et Mithriaca, paullo post Iudaica. Cum enim Romani victoriis rapinisque omnem terrarum orbem peragrassent, gentes vniuersae una cum ipsa vrbe Roma calamitatibus omnis generis oppressae, ope diuina humanaque frustra implorata, nouas malorum medelas vndique circumspicientes ex ipsa Syria et Aegypto, ad foedissimas superstitiones sunt prolapsae, easque ipsam in urbem intulere: nouo vlciscendae iniuriae modo a Nemese inuento, vt in auctores miserandae fortunae suae verteretur eadem malorum pestis quae ex iniuriis istis erant subnata. Ita enim aeternum ius et fas sancitum est, vt mala victis immerentibus illata in victorum capita serius ocys redundent, vtque aut ipsi aut posteri patratis paria experiantur. Si Romani saltem intra Italiae fines se continuissent et patrias religiones, seueras quidem et austeras, retinuissent: imperium illi condere potuissent firmum et validum, viris fortibus, libertatem et vitae simplicitatem tuentibus, agrorum prouentu abundantibus. Finibus autem ultra omnem modum productis, terris populisque diuer-

fissimis in indigestam molem coactis, ipsi in partem feruentium infimam et contentissimam cesserunt.

Prima mali labes fluxisse videtur a Bacchicis sacris per Italiam disseminatis, de quibus quaestio habita Sp. Postumio Albino, Q. Marcio Philippo Coss. V. C. 568. v. Liv. XXXIX, 8 sqq. qui, ex Etruria morbum tanquam contagio propagatum esse, ait. Notum est SCtum de Bacchanalibus, apud Liuium, illustratum a viris doctis; e quibus vnum nominasse satis est Bynkershoek, in Opusculis Num. IV. de religione peregrina, quae ad principum Rom. tempora maxime spectat. Nec tamen Bacchi religio tum primum potuit esse inuenta, quippe quam multo antiquioris moris et vsus fuisse testantur tot monumenta, inprimisque vasorum picturae. Sed initia sacrorum, antea iam constituta, tum fuere corrupta, aut noua illata. Graeculum aduenam auctorem fuisse Liuius monet, ignobilem, sacrificum et vatem; neque ex Graecia trans Ionium mare aduenisse dixerim, forte ne ex Graecia quidem Magna aut Sicilia, sed ex Alexandria, Ptolemaei Epiphanis aut Philopatoris temporibus, nouarum superstitionum iam tum secunda parente *d*). Ita etiam assequi licet, vnde in Etruscis et Campanis, multo magis in Graecis vasis pictis, Aegyptiaci moris vestigia appareant. Foribus ita semel apertis aliarum superstitionum pestis agmine facto irrupisse videtur:

Isiaca,

- d*) Mirari licet, etiam in Graeciam religiones Serapidis et Isidis et Harpocratis illatas memorari, nec tamen id euenisse arbitror ante Ptolemaeorum tempora, quibus et arma et auxilia ex Aegypto Atheniensibus missa et commercia Alexandriae religionibus Aegyptiis locum fecere.

Iliaca, Phrygia, Sabazia. Notabile est cum his sacris commemorari fere fortilegos, astrologos, fanaticos et agyras: qui inter istarum caerimonia- rum nouitatem praestigiis suis vulgus tanquam fascino defixerant. Liuius quidem XXXIX, 16 iam ante Bacchanalia prolata innumerabilia ait ex- titisse decreta pontificum, senatus consulta, aruspicum denique responsa, et saepius magistratibus negotium esse datum, vt sacra externa fieri vetarent, sacri- ficulos vatesque foro, circo, vrbe prohiberent, vaticinosque libros conquirerent comburerentque; omnem disciplinam sacrificandi, praeterquam more Romano, abolerent. Dicta ab eo sunt ista e per- sona Postumii Cos. in oratione habita de Bacchana- libus: nescio an a Liuiio magis oratorie dicta, quam a Cos. Saltem ab ipso Liuiio antiquiora in prioribus libris memorata haud memini, praeter- quam vnum L. Papirio Crasso, L. Iulio Coss. lib. IV, 30. De peregrinis superstitionibus ex vrbe eiiciendis post haec passim decreta et acta legimus. Nam M. Popillio Laenate C. Calpurnio Coss. V. C. 615. Chaldaeos C. Cornelius Hispallus, praetor inter peregrinos, editto intra decimum diem abire Vrbe et Italia iussit e), narrante Valerio Maximo. Adeo mature astrologorum fraudes vrbi ingruerant: vnde Tacitus (Hist. I, 22.) vbi de mathematicis novos motus et clarum Othoni annum obseruatione si-

N. 2

derum

e) Valer. Max. I, 3, 2. leuibus, adiicit, et ineptis in- geniiis fallaci siderum interpretatione, quaestuo- sam suis mendacijs caliginem iniicientes. — Paulo post: Idem (C. Cornelius Hispallus) eos, qui Sa- bazii Iovis cultu simulato, mores Romanos inficere conati sunt, domos suas repetere coegit.

*derum affirmantibus: genus, inquit, hominum potentibus infidum, sperantibus fallax; quod in ciuitate nostra et vetabitur semper et retinebitur. Praeclare auguratus est Tacitus ea, quae euenire debuerent, litteris bonis semel corruptis, libertate oppressa, seruilibusque hominum ingeniis ad religiones et superstitiones, firma dominationis praesidia, prolapsis. Eodem anno V. C. 615. Sabazia, (e sacris Thracicis et Orphicis ducta esse suspicor) ex vrbe fuere eiecta, eodem Valerio teste. Ad hunc annum refero quoque verba Tertulliani (Apologet. c. 6.) *Liberum patrem cum mysteriis suis Consules Senatus auctoritate non modo vrbe, sed uniuersa Italia eliminauerunt. Idem post ista addit: Serapidem et Isidem et Harpocratem cum suo Cynocephalo, Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso et Gabinius Coss. (a. V. C. 696.) euersis etiam aris eorum, abdicauerunt. Apparet, noluisse Consules deos Aegyptios inter publicas religiones haberi, sed eas priuatas coli haud vetuerunt. Contrarias his leges scribit Cicero de LL. II, 8. pr. sed a se rogatas cf. c. 10. extr. Nec enim abolita omnino ea sacra esse, docent ea, quae Valerius Maximus paullo post memorat. de Isidis et Serapidis fanis e SCto dirutis f). V. C. 704. At Cicero volebat omnia sacra contineri intra prisca patrias religiones, nec nouas addi; quemadmodum etiam Maecenas in suasionem siue vere habita**

f) Valer. Max. I, 3, 3. *L. Aemilius Paullus Consul (V. C. 704.) cum Senatus Isidis et Serapis fana diruenda censuisset, eaque nemo opificum attingere audebat, posita praetexta, securim arripuit, templique eius foribus inflixit.*

habita siue ex antiquiore adumbrata auctore a Dione Lib. LII, 36. sub a. 726. cum vterque iam ipsis euentis didicissent, quot et quanta mala per peregrinas religiones et superstitiones remp. inuaserant. In *astrologos* autem animaduersum est a M. Agrippa Aedile V. C. 721. (apud Dionem XLIX, 43.) et interdictum ab omni vaticinio et praedictione ab Augusto V. C. 764. (ibid. LVI, 25.) cum antea iam fatidicorum librorum quicquid erat, combussisset: id quod paullo post Pontificis Maximi nomen adsumtum (V. C. 711.) factum esse suspicor e Sueton. c. 31. pr. Quae quidem ille non tam veri et recti studio, quam periculorum inde sibi a callidioribus imminentium reputatione, facta esse facile est ad intelligendum. Auguria enim et auspicia in manu senatus, magistratum et Pontificum erant; (quemadmodum superioribus aetatibus religiones et sacra a Pontifice Romano eiusque Senatu Purpuratorum tenebantur;) enimvero nunc Senatus auctoritate in ludibrium versa, superstitionum coetus tanquam factionum fomites, cumque iis astrologicae caeteraeque divinandi et vaticinandi rationes, sollicitudinem iniicere potuere, quandoquidem promiscuo hominum usu habebantur.

Ingrauescentium malorum remedia esse quaesita, ex his patet; verum ea malis medendis haud suppetiisse, morbumque tanto magis increbuisse, docent ea, quae de superstitionibus inter haec tempora latius sparsis, professione ipsorum scriptorum, et monumentorum fide, satis constant: frequentata enim sacra arcana, initia Iliaca, Mithriaca,

Phrygia, fanaticorum furores, haud raro legimus. Per haec religionum ludibria, inter Iliacos coetus, eiulatus et cantus, antiquae virtutis Romanae quicquid supererat extinctum esse facile credas. Ne Bonae deae sacra commemorem, expendere licet, quae quantaque morum corruptelae per sacra Iliaca propullulare debuere, inter matronas praecipue Romanas, et ad disciplinam domesticam liberorumque educationem vitiandam g). Res igitur ipsa docuit, frustra leges scribi, poenas, supplicia quoque, sanciri, dum interea morum ratio nulla habetur. Quantopere praestat, sapientum monita tenere: leges sine moribus parum proficere, corruptelisque ciuitatis non satis occursum esse, vel seuerissima prohibitione, aut interdictis, quibus defungi se munere suo credunt forte magistratus, et propositis poenis, nisi publicae priuataeque disciplinae per optimatum exempla et vitae innocentiam satis prospectum fuerit; idque mature esse prouidendum, antequam et morum corruptela cum malis, et mala ex illis subnata, eum ipsis moribus, ita inualuerint, vt de medela desperandum sit.

Scilicet inclinatis semel ad externa et a patriis ritibus deflectentibus animis, mira Romanorum procliuitas ad probandas externas religiones, quae in Urbem confluxerant, insequuta est; ingenii humani natura ad noua quaeque rapiente; cumque in republica libera peregrini ne admitterentur quidem

g) Inspiciat aliquis enotata a *Böttigero* nostro, ingenio scriptore, in elegante libello *die Isisvesper*, et repetita in *Gött. Gel. Anz.* 1809. p. 172 - 6.

quidem ad sacra Romana, quippe quae tantum ciuium erant, nec nisi a ciuibus frequentanda; peregrina sacra non magis ad se pertinere iidem putabant, eaque ciue Romano dedecori esse statuebant; nunc noua et peregrina placere, patriis praeferrere, ambitiose affectari, et honore haberi; quam rem in cuiusuis populi exitium verti, et re et annalium exemplis obuium est. Neque tamen ne tunc quidem, cum admittere placuisset, patrias religiones *abdicare*, aut cum aliis permutare animus fuit, sed *tantum iis adiungere aliena*. Seruata quoque in actis publicis negotiisque ciuilibus, omninoque in vita publica ac priuata, instituta pristina, sacrorum et caerimoniarum sanctitas per magistratus et imperatores custodita, etiam moribus iam per luxum, assiduum dominationis affectum, inter palatii probra et turpia adulantium studia, virtute prisca, cum libertate, sublata. Quamdiu itaque inter plebis superstitiones referri solebant initia Isidis, Matris deum, et alia, tum agyrtarum et fatidicorum praestigiae: nulla magistratum aut principum cura desiderata est; nisi clandestini et nocturni coetus sollicitudinem et suspicionem iniecissent, aut abiurationes et detestationes, inprimis sub Imperatoribus in sacramento militari, odia metumque mouissent; omninoque cum coeptum est vereri, ne Imperatorum vitae et imperii incolumitati per malas artes cum superstitionibus propagatas insidiae struerentur: tum de astrologorum fraudibus, magicis artibus, peregrinisque, per quas in urbem illatae erant, religionibus seu superstitionibus quaerere, ad remp. et imperii consilia

pertinere visum est. Interea tamen, quod mireris, saepe videas ipsos Imperatores consuluisse mathematicos seu astrologos; in his etiam Augustum (v. Sueton. c. 94 extr.). Thrasyllum contubernio habuit Tiberius. (v. eund. Tiber. c. 14. sub f.) Dio LVII, 15. Antoninorum autem Pii et Marci religionem in consulendis Chaldaeis multo magis mirabimur.

Itaque sub Augusto, vt supra iam memorauimus, in astrologos et fatidicos animaduersum est seuerius; sub Tiberio autem ap. Tacit. Annal. II, 32. V. C. 769. a. C. 16. *facta et de mathematicis magisque ex Italia pellendis Senatusconsulta: quorum e numero L. Pituanus saxo deiectus est. In P. Marcium Consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere iussissent (ad populum conuocandum) more prisco aduertere h).* Et paucis annis post (V. C. 772. a. C. 19.) ibid. II, 85. *Adum et de sacris Aegyptiis Iudaeisque pellendis; deportati sunt, qui libertini generis erant (numero quatuor millia), in Sardiniam, ceteri iussi Italia cedere, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.* Haec sunt illa quae Suetonius innuit Tib. 36. *Externas caerimonias, Aegyptios Iudaicosque ritus compefcuit; coactis, qui superstitione tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere; Expulit et mathematicos.* Ex hoc et similibus aliis locis apparere videtur, nomine Iudaeorum et Aegyptiorum declarari fanaticos et praestigiatores ex vtraque gente, superstitiones astrologicas et magicas sectantes; idem quoque

h) Cf. Lipsium Excurs. P. vbi. docet alios retulisse Scutum ad annum sequentem 770. Rufo et Flacc. Coss.

que Christianorum nomini, fraudi fuisse, cum malarum artium auctores ex numero eorum Romae quaestum facerent; aut etiam essent, qui eorum nomen mentiti, malas artes exercebant. Fuere quoque in numero horum praestigiatorum et circulatorum philosophi, aut philosophorum loco et nomine habiti: vulgatae per hos omnes arcae caerimoniae, nomina et signa mystica. Iunguntur itaque, ut vidimus, Iudaici Aegyptiique ritus cum mathematicis et philosophis, quoties de sacris peregrinis et ritibus Roma fugandis memoratur; astrologos in hoc impostorum grege ordines duxisse manifestum fit; iisque adiutores qui magicas artes tractarent. Tam diuerforum generum superstitiones fuisse videmus, ut sub ipsa nominum confusione latebras facile haberent impostores, etiam sceleriores cuiusvis generis i). Atque ita per impostorum fraudes Iudaicae et Christianae religiones in suspicionem prauorum studiorum venerunt. Omnino enim de placitis doctrinae Christianorum parum laborabant Romani, referentes eam inter ceteras superstitiones: unde etiam dixeris, non religiosi, sed ciuilibus aut politicis consiliis, ab Imperatoribus in Christianos saeuire ante Constantini tempora. Vitellio principe iterum *pulsi Italia mathematici* (Tacit. hist. II, 62.), quippe qui *nouos motus et clarum Othoni annum observatione siderum affirmauerant: ut iam supra notauimus* (ibid. I, 22.). Adeo principes de sua salute, non de disciplina

N 5 populi

i) Haec si sic disposueris, recte se habet quod *Murssima* in Diss. apud *Oelrich in Germania litterat.* Tom. I. ab Tiberii imperio superstitiones ortum habuisse dixit.

populi Romani laborarunt; angebantur suspicione et metu, ne per astrologiam et magicas fraudes vitae suae insidiae pararentur, praedictione mortis aut successoris se dignioris. Inualuit is metus in nonnullorum animis, ut in insaniam verteretur, ferioribus temporibus, Constantinorum, Valentiniani, Valentis. Erat enim inter artes aulicorum principibus adulantium, ut, cum de eorum vita solliciti et anxii videri vellent, paratas iis insidias deferrent, quas ipsi finxerant, aut etiam in maius augebant, quum intellexissent, his timoribus, hoc metu, se principis animum et voluntatem in potestate sua habere, modo metu agentes, modo terrore leuantes; habebant hoc ipso opportunitatem mouendi suspiciones de iis, quos principi inuisos reddere vellent, abalienabant principis studium ab aliis, etiam ab vniuersis hominum ordinibus, ab vrbibus et prouinciis; inde delationes, accusationes, supplicia, iam inde a Tiberio principe lege maiestatis exercita. Ita bonorum quoque principum mentibus virus malitiae suae instillarant mancipia palatina, principem obsidentia et viros probos ab aditu eius excludentia; ut plura mala ab iis manasse intelligas, quam, non modo principum, sed ipsis naturae elementorum corruptelis. Harum artium exemplis referta est in primis historia imperii Byzantini.

Non defuere inter haec nec in republica nec sub imperatoribus illustrium virorum studia ad philosophiam conuersa; ex his ii, qui philosophia Stoica erant imbuti, antiquiorem morum severitatem aemulabantur, corruptelas temporis sui increpabant quidem,

dem, non tollebant; reliquarum scholarum auctoritas fuit exigua aut nulla ad disciplinam vitae publicae et priuatae; studiis omnium ad subtilitates et contentiones inter se conuersis, nec coercitis. Ipsa philosophia, ad mysticas doctrinas procliuior, ad corrumpenda ingenia doctiorum, etiam optimorum principum Antoninorum aetate, properauit, plebe interea superstitionibus suis deuincta et praestigiis circulatorum, imprimis in prouinciis, Asiae maxime et Syriae, obnoxia. Reuocentur in memoriam Alexandrum Paphlagonem nouum oraculum molientem apud Lucianum; et praestigias ab eo in Philopseude enarratas, tum Apollonium Tyaneum.

Erupit post haec omnia in effrenem licentiam Commodus, qui inter fanaticos Bellonarios se inscribi iussit, et sacra Isiaca coluit, ita ut ipse iactaret caput et Anubim portaret *k*); alias corruptelas morum et religionum Romam inducere imperatores e diuersis prouinciis, etiam e barbaris, oriundi, et cum comitatu et satellitio palatium Romae occupantes; in his imprimis illi, qui in oriente ab
exer-

k) Lampridius in Commodo c. 9. et in Pescennio Nigro c. 6. Ministeria Palatina iussa erant sacris Isiacis operari cum imperatore; ipsum Nigrum, grauem virum, depictum in opere musico parietis porticus in hortis Commodianis se uidisse scriptor memorat, sacra Isidis ferentem inter Commodi amicitissimos. Sacra Matris deum maiore quam antea apparatu idem celebravit. v. Herodian. I, 10. 11. *Serapidem conseruatorem Augusti* in numis Commodus signauit Consul VI. a. C. 192. in aliis numis se Herculem Romanum: eo progressus dementiae, ut se ipsum deum coli iusserit. cf. Eckhel Vol. VII. p. 128.

exercitu fuerant renuntiati. Verum haec seriorum sunt euenta temporum; et praecesserant iam alia, quae patrias religiones Romanorum alienis ritibus misere inquinauerant, Seueri, Caracalli, tum Elagabali temporibus: per quae ad Alexandri Seueri tempora peruentum.

Prae ceteris enim *Julia Damna*, Seueri vxor, prauis religionibus et superstitionum omni generi latam viam patefecit; illa quidem femina, parum probatis licet moribus, ingenio tamen, litterarum amore, quas illa tempora ferebant, et studio in sophistas ac philosophos, clarissima; sed muliebri ingenium ad miracula et superstitiones pronum bonis litteris et artibus plus obfuit quam profuit. Nota res est, qua Apollonii Tyanei, qui iam tum e viuis excefferat, admiratione percussa fuerit, vt etiam Philostratum, fatentem id ipsum (lib. I, 3.) iuberet ex Damidis stolidi hominis, qui familiaris Apollonii fuerat, commentariis describere eius dicta et facta. Confluxere ad eam, et ei placuere, qui praestigias et portenta narrabant. Scilicet in desidia et luxu aulicorum inexpletum est desiderium nouorum spectaculorum, pomparum et sollemnium. Habebantur itaque in ista aetate praecipuo in honore et amabantur ingenia fertilia nouorum inuentorum ludicarum rerum, spectaculorum iocularium, aut portentosorum, ad otiosam vitam fallendam et ignauiae taedium mentibus eximendum. Facit inter haec mirationem *ludorum sceni-*
corum nullum vsum nec desiderium inter homines otiosae voluptatis auidos memorari. Scilicet ludorum scenicorum inter Romanos fortuna fuit
admo-

admodum varia; iam sub Augusto ad oculorum auriumque voluptates omnis fere res scenica abierat; Pylade et Bathyllo auctoribus: omissis diuerbiis ὀρχηστρικῇ primas partes obtinuit, saltatio cum musica coniuncta, Romanis *pantomimus* appellatus, Graecis, vt vel ex Luciano patet, ὀρχηστis dicta: actione sola ante oculos ponens res, accinente tibia vel cithara et choro, seu cantico; nulli igitur nec histriones nec comoedi et tragici actores, aut scena et actio, qualis olim fuerat; sed cantus cum saltatione, h. e. gestu, actu, motuque corporis rem ipsam exhibente. Interdum et tibia vel cithara sola vel vox canentis memoratur: vt ex Sueton. Ner. 20. 21 sqq. discitur. Post haec tamen et musici et thymelici exoleuerunt, cumque iis omnino scenici; populusque Romanus acquieuit in circensibus, ludis gladiatoriiis, et venationibus in amphitheatro. Neapolis maxime arte musica celebrata. Interea in Asia et Graecia, Syria quoque, *ludi musici* celebrati sunt alio modo et nomine, in deorum imperatorumque honorem, frequenter in numis memorati: ad hos ludos habendos operam locabant *Dionysiaci*, i. οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται, *scenici* dicti: quorum collegia erant et θιάσοι. v. Diodor. IV, 5. et Strab. XIV. p. 663. et Marmora. Itaque nec Iuliae Domnae aetate, ludorum scenicorum mentio fit, quamuis tam auidi homines tum essent nouorum spectaculorum. Iam dudum studiorum bonorum et ingeniorum honos nullus erat, cum bonae litterae friuolis et nugacibus studiis cessissent.

Innutritus his studiis *Caracallus* inter vetera spectacula probauit vnice ludos gladiatorios et sacra
pom.

pompasque religionum exterarum; Caracallus *sacra Isidis* adeo excoluit et frequentauit, *ut ea Romam deportasse et templa ubique magnifica deae fecisse dicatur l)*, Elagabalus vero etiam *sacra peregrina ex Asia Matris deum et Solis in Palatium inuexit*, ad omne infaniae genus prolapsus; hunc, *ubi primum ingressus est urbem, omissis iis quae in prouincia gerebantur, in Palatino monte iuxta aedes imperatorias consecrauit, eique templum fecit, studens et Matris typum (Διονητὲς ἄγαλμα), et Vestae ignem, et Palladium et Ancilia, et omnia Romanis veneranda, in illud transferre templum, et id agens, ne quis Romae deus nisi Elagabalus coleretur. Dicebat praeterea, Iudaeorum et Samaritanorum religiones, et Christianam deuotionem, illuc transferendam, ut omnium culturarum secretum Elagabali sacerdotium teneret m)*. Voluit itaque Romae vere ita dictum *Pantheum*, et se omnium per terras religionum *Pontificem Maximum*, constituere. Quae qui audiuit, non amplius mirabitur, Alexandrum Seuerum similia, saniora tamen, ausum esse in vrbe nouare, neque eam, temeritatem an nouationem, mirationem aut offensionem fecisse. Atque hoc erat, quo deducenda erat nostra commentatio.

Cete-

l) Spartian. in Antonin. Carac. c. extr. Ipse tamen recte monet: *In quo quidem mirum mihi videtur, quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam venisse dicantur, quum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit, ut et Anubin portarit et pausas (h. e. mansiones, stationes pompae) ederet; nisi forte iste addidit ei celebritati, non eam primus inuexit.*

m) Lamprid. 3. Alia nefanda c. 6. 7. Moderatius extulit haec Herodian. V. 5. et Dio Cassius, qui strictim haec attigit, LXXIX, 11. Restituit ciuitatibus et templis ablata signa et sacra Alexander: ibid. I, 1.

Ceteroquin, etsi Alexander Seuerus Christum inter heroes veteres adoptauit, non tamen, vt iam monui, inde tuto colligitur, voluisse eum patrias religiones deferere et in Christianorum castra transire; quid, quod ne hoc quidem pro explorato habebo, eum praecipue aliquo studio suo in religiones Christianas proniorem fuisse; aut omnino proprium aliquod iudicium hac in re sequutum esse. Si enim illorum temporum et hominum ingenia et studia recte teneo, omnino is multorum videtur animorum fuisse habitus: cum philosophia ab antiqua seueritate et subtilitate nimium iam descuiisset, et Pythagorea ac Platonica doctrina fines intelligentiae et rationis solidae semel transfiliisset: noua, mira et insolita, ingeniis transuersim actis, magis arridebant, quam vera et communia; ex omnibus itaque Orientis philosophandi modis et generibus adoptabantur ea, quae nouis argutiis aut somniis propiora essent iisque velificarentur. Iam illa quoque Orientis philosophia e pluribus fontibus aut riuulis deriuata farraginem potius opinionum et cinnum praebebat quam philosophorum sententias meditato excusas. Quod tamen maiorem noxam attulit, fuit hoc, quod, in indoctorum hominum circulos somnia sua disseminauerunt, vicissimque ea plebis superstitionibus locupletauerunt. Hoc modo ab hominibus istius aetatis, philosophica studia indocte sectantibus, superstitiones vulgi philosophica subtilitate sunt expositae, in primis de rebus abditis et occultis, quarum causas ignoramus, ipsam autem facti et euenti veritatem non satis diligenter excutimus. Pertracti sunt in eundem gurgitem multi e Christianis parum felici-

cet

ter philosophantes; quandoquidem aut ipsi ex istis philosophicis studiis ad nouam sectam transierant, aut, imbuti doctrina Christiana, istorum studiorum vana specie decepti fuerant. Omnino enim disciplinam Christianam pro philosophandi genere habitam, et inter philosophantium sectas Christianos relatos esse apparet; vti altera parte ex Christianis ii, qui ceteris doctiores haberi volebant, philosophandi morem et disciplinam in doctrinam Christi intulere, Platoniam et Iudaeam et quamcunque aliam Orientis: hanc quidem a symbolicis effatis ductam, et eodem modo symbolice expressam, varieque acceptam et propositam: ita vt iterum multa ambiguitate et obscuritate symbolorum laborarent et corrumperentur. Inprimis confusae vtriusque miscellae doctrinae incusantur *Gnostici*: quo nomine putandum est diuersorum generum homines male philosophantes esse insignitos. Fuere inter eos manifesta opinionum dissidia, subtilitatum et superstitionum discrimina; quae res haud satis animaduersa viris doctis nubem obiecisse videtur, vt Christianos profana et profanos Christiana studia miscentes passim confunderent.

Foedissimarum superstitionum genus quod tamen latissime regnavit, fuit hoc, quod *astrologicis* et *magicis* fraudibus contextum erat, plurimorum doctorum et indoctorum persuasione propagatum de viribus naturae occultis, ad res tamen miras et prodigiosas, si modo ars aliqua arcana adhibita esset; perspicendas valentibus; tum de daemonibus, angelis, geniis, omnino que de naturis humana natura potioribus, per sapientiae tamen
arcanae

arcanae vim et studium ad rerum miracula et prodigia patranda facile pertrahendis et adigendis. Permissis et copulatis hunc in modum fraudibus omnis generis et superstitionibus, etiam ex corruptis istius aetatis initiis, sacris et profanis, disseminatae sunt artes magicae malis depellendis et bonis arcessendis idoneae. Exercitae autem sunt artes istae partim ritibus certis arcanis, partim formulis verborum ignotorumque seu mysticorum nominum, aut etiam signorum et figurarum ludibriis, pronuntiatis, sculptis ac scriptis, quibus ea vis aut inesse aut includi posse credebatur, vt, si appensa corpori (*περιαπτα*) essent aut si quis ea secum ferret, aut domi seruaret, illaesos ac tutos homines praestarent; in talismanum et amuletorum numero habita. Incredibile est, quam late per totum terrarum orbem Romanum animos pudentis erroribus occaecatos tenuerint istae superstitiones, quae ex primo illo fonte disputationum de rebus humanae rationis limites excedentibus pedetentim emanauerant, ex iisque quanta prauarum artium lues. A Christianis scriptoribus hae superstitiones Gnosticis fere et Carpocratianis aliisque haereticorum nomine notatis tribuuntur. Enimvero habendae illae erant inter corruptelas temporum longinquis variisque de causis, tanquam morbi seminibus, contractas et sparsas, certis aetatibus, inprimis in imperiorum conuersionibus, contagio propagatas. Fuit quoque inter eas superstitiones imago Christi, de qua paullo post dicam; nunc monuisse de iis satis est.

Interea offert se obseruatio molesta, quoties in eam incidi, acerba et luctuosa, quod su-

perditiones istae et fraudes astrologicae et magicae post Constantinorum tempora, tantum abest ut Christianae doctrinae auctoritate reprimerentur, ut etiam multo magis, quam antea, increbuerint et effreni licentia grassatae sint: maxime si Valentinianorum, Valentis et Theodosii tempora memineris. Coniuratione quasi facta philosophiae sacrae et profanae, nihil de veritate et auctoritate praestigiarum et praestigiatorum Christiani dubitare aut suspicari, sed in id tantum acumen mentis intendere, ut narrata de rebus et eventis, naturae legem egressis, pro certis et evidentibus haberent, nec veritatem narratorum explorarent, sed ratiunculis subtilibus incerta commenta firmare et probare studerent. Adeo ad miracula et prodigia proclives omnium erant animi, ut ea, quae naturae aeternas leges excedunt, etiam si leuissima vel fide nulla digna, auide tamen amplecterentur, ea autem, quae naturae more et ordine procedunt, adspernarentur. Tantum refert, saniores cum bona mente philosophiam retinere, intra fines eorum, quae, ex intelligentia rerum naturalium, indagatione sedula explorata, habemus, se contentem; cetera autem, quae nostrae cognitionis angustiam et tenuitatem exsuperant, aeternae menti seruata et consecrata seponentem; saltem non nisi modelle, dubitanter et cunctanter, ariolantem; nihil de tripode pronuntiantem; tantum abest, ut mundum hunc sensibus subiectum, legibus naturae notae spretis, ex legibus commentitiis, ultra fines rerum quae vere sunt euagati, constituere nos posse arbitremur.

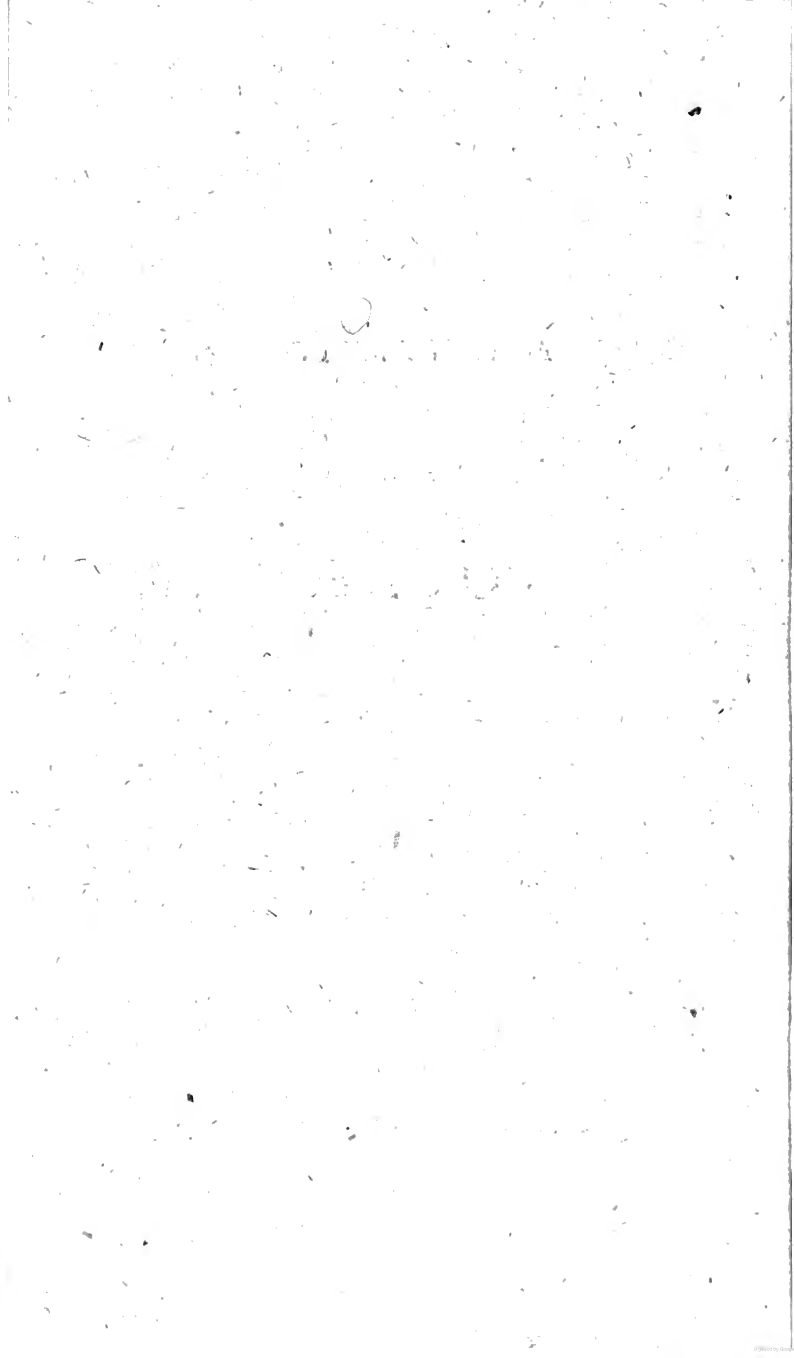
AD COMMENTATIONEM

DE

ALEXANDRO SEVERO IMP.

RELIGIONES MISCELLAS PROBANTE

EPIMETRA VI.

E P I M E T R V M I.

*De Christi effigie in Alexandri Seueri
larario habita a).*

Antequam Alexandrum Seuerum et omne hoc nouarum religionum et superstitionum genus, quod vsque ad Theodosiana tempora prosequi constitueram, manibus dimitto, pauca adhuc subiungam: I. *de Christi effigie in Alexandri Seueri larario habita.* Quaeritur enim, unde Alexander istam imaginem acceperit? unde expressa illa fuerit? quo exemplo? qua veritatis auctoritate? Vix enim sibi persuadeat aliquis, veram Christi imaginem, dum in viuis fuit, a pictore aliquo delineatam et pictam fuisse. Nec magis probabile fit, primis ab eius morte annis et aetatibus imaginem eius pictam a quopiam fuisse, si Iudaeorum omnes imagines abhorrentium sensum, altera ex parte disciplinae Christianae originum tenuitatem vitaeque simplicitatem et paupertatem, reputes; post haec autem, cum de Christi imagine quaeri coeptum esset, de fuisse verum eius formae exemplum. Adoptata tamen est in artium operibus Christi effigies, quae etiamnum vsu habetur; multa quoque de ea a viris doctis rerum disciplinae Christianae antiquioris

O 3

studio-

a) Delineata erant haec et informata animo sub idem tempus quo scripta fuit Commentatio de Alexandro Seuero.

studiosis disputata sunt: e quibus quidem comperta habemus haec: quarto demum saeculo increbuisse curam imaginum, vt Christi, ita Apostolorum Petri et Paulli; quod etiam traditur ab Eusebio (H. E. VII, 18.) Ab eo tempore prodire commenta de statua Christi Paneadensi, de imagine Edessena ad Abgarum missa, et serius de imagine Christi precibus Veronicae impertita. Quae quidem commenta nunc recoquere aut refellere ineptum esset, cum a viris doctis res iam satis sit diluta; religiosae imprimis fraudis aut superstitionis respectu, a Dallaeo potissimum et Io. Reiskio b).

Si tamen *Alexander Seuerus Christi imaginem in larario* habuit, iam saeculo III. aliquam Christi picturam circumferri solitam fuisse necesse est. Narrantur quoque Carpocratiani iam saeculo II. imaginem Christi ostentasse e domo Pilati Iudaeae procuratoris ad se perlatam. Constat porro, cum primum de Christi effigie actum esset, non vnam de ea fuisse opinionem, aliis Christum mortalium pulcherrimum fuisse contendentibus, aliis deformem et miserabilem: neutrum ex veritatis et narrationis fide, sed iudicio ex vaticiniis de Messiae forma et habitu factis, vanaque adeo opinione asseuerantium. Ex dictis patet, nec Alexandri aetate aliam extitisse

b) Io. Dallaeus de imaginibus libri IV. L. B. 1642. praeter ea quae de credulitate in causa hac imaginum idem Dallaeus scripsit; imprimis Io. Reiskii memorandae sunt *Exercitationes historicae de imaginibus Iesu Christi, quotquot vulgo circumferuntur*. 1685. De Iablonskio, qui post scriptiorem meam prodiit, paullo post memorabitur.

tisse effigiem, quam seu fama seu opinione seu artificis ingenio adumbratam, eodem more quo Moſis, Abrami, et Orphei imago in eodem lario extabat, et quo more omnino heroum illuſtriumque virorum imagines ab artificibus expreſſae ſunt. Quo modo variatam, tandemque ad certam aliquam in operibus artium receptam et frequentatam formam deuentum fuerit: ad liquidum forte perducı poterit, exploratis narratis et delineatis Chriſtianis antiquitatibus ſculpturae et picturae ex coemeteriis et ſarcophagis apud Aringhium. Spes tamen certior facta eſt ex opere ab illuſtri viro d'Agincourt Romae euulgando, qui doctam et aſſiduam multorum annorum operam poſuit in exponenda antiquitate Chriſtianae omninoque vniuerſae hıſtoriae artium per ſaecula ſeqüiora inde ab artium deſtoreſcentium temporibus c).

Vulgata virorum doctorum opinio imaginum Chriſti, quotquot memorantur, commentum et

O 4

uſum

- c) Prodiere poſthaec operis Agincourtii aliquot fasciculi; ſunt quoque inter picturas capita Chriſti: III. Tab. 22. in Muſiis tab. 16. Verum expoſitionem plenıorem expectamus in ipſa picturae ſerıoris hıſtoria Factum quoque eſt periculum perſequendae hıſtoriae effigiei Chriſti a viro docto et ingenioſo Sickler in *Almanach aus Rom für Künſtler*, 1810. p. 173 ſq. Sunt etiam *ibid.* ex antiquis ſarcophagis ſex capita Chriſti delineata iuuenilis et virilis aetatis. Fuit autem, ſi recte iudico, exemplarium diuerſitas Graecorum et Romanorum, hoc eſt Byzantinorum et Italarum; quod etiam numis Byzantinis comparatis apparet; nam falſariorum fraudes, hebraicis quoque litteris inſcriptis, ne verbo quidem ſunt memorandae; de iis v. *Exercitationes hıſtoricas Ioh. Reiſke* tabb. p. 183. p. 178 ſq.

vsus superstitiosus Gnosticis tribuit, quos omnino aiunt auctores fuisse moris et inuenti imagines antiquorum heroum, philosophorum et illustrium virorum comminiscendi, easque cultu religioso prosequendi promiscue cum Christi et apostolorum imaginibus: tanta et infesta enim virorum doctorum in Gnosticos fuere studia, ut cupide arriperent et in eorum accusationes verterent, quicquid vsquam superstitiosae credulitatis vel fraudis in saeculis primis a C. N. narraretur. Habebant quoque viri docti auctoritates quas sequerentur, Irenaei maxime (adv. haereses I, 25. 6.) et Epiphani, quorum ille Gnosticos narrat habuisse imagines quasdam, alias ex alia materia fabricatas, (dicentes formam Christi adumbratam fuisse a Pilato) easque proposuisse cum imaginibus philosophorum, ut Pythagorae, Platonis et Aristotelis et aliorum, easque coronare ac colere profanis ritibus. Epiphanius autem haeresi XXVII, 6. Carpocratem et eius sectatores arguit effigies pictas et ex auro, argento aliaue materia fabrefactas habuisse, quas pro Pilati opere et Christi imagine venditarint et iuxta eum Pythagorae, Platonis, Aristotelis plurimumque reuerenter habuerint. Idem Augustinus de Carpocrate tradit simulque fabricatas imagines a Simone mago, primo hoc haereticorum patre, arcessit d).

Imaginum tamen virorum magnorum cultum non a Gnosticis Christianis, sed verius a philosophorum scholis esse repetendum arbitror, magistrorum suorum et sectarum auctorum principumque philosophorum memoriam honore prosequentium; quo factum

factum est, ut eorum imagines secum haberent, in bibliothecis, cubiculis et secretis proponerent, dies eorum natales et emortuales conuentibus et epulis celebrarent. Huic mori acceptas debemus tot imagines, thoraces, capita philosophorum ex marmore ad nostra tempora seruata, nonnulla etiam ex aere; paucae tamen, et ferioris aetatis, picturae ad nos peruenerunt. Nec minus hoc scholarum studium tantam gemmarum copiam produxit, capitibus philosophorum sculptis, inprimis Socratis, Platonis, Chrysippi et aliorum; idque studium iam ante haec tempora efferbuisset, ex locis Ciceronis et Plinii ^{e)} de Epicuro satis constat. Haec autem religio facile in religiosi cultus genus abiit aut pro eo haberi potuit, quandoquidem in istis epulis et coetibus ante imagines tus accendebant; etsi hoc nondum pro supplicatione et adoratione aut honore diuino haberi potuit, nisi forte ex quo tempore animae magnorum virorum pro Geniis ac Daemonibus coli coepere. Iam hunc morem Christianos adoptasse quid miremur aut accusemus? et cum in primis aetatibus Christianorum sacra et profana promiscue bona fide ac persuasione perinde haberentur, non mirabimur, cum Christo Orpheum, Abrahamum, Pythagoram, pari

O 5

loco,

e) De Finib. V, 1. *nec tamen Epicuri licet obliuisci, cuius imaginem non modo in tabulis nostri familiares sed etiam in poculis et anulis habent.* Plinius H. N. XXXV, 2, 2. §. 5. *Iidem (de sui temporis hominibus agens) vultus Epicuri per cubicula gestant ac circumferunt secum (puta, in annis) natali eius vicesima luna (XX. cuiusque mensis die) sacrificant, feriasque omni mense custodiunt, quas icadas vocant.*

loco, honore et cultu habitos esse. Adeo refert plurimum, ad aetatis cuiusque morem sentiendi et opinandi narrata quaevis exigere et inde constituere.

Haec cum iam tertio abhinc anno scripta essent, prodire interea (quod in hoc litterarum antiquitatis doctae et studii earum ad tabem festinantium languore, vix expectassem) eruditorum virorum curae de arte et antiquitate, quibus non nulla iam in meliore luce constituta vidimus. Praeclare de *Pauli Ernestii Iablonskii* memoria meritis est vir doctissimus *Jonas Guilielmus de Water* Opusculis eius collectis, aliisque, nondum vulgatis, in lucem editis; in quorum To. III. (Lugd. Bat. 1809.) extat *Dissertatio de origine imaginem Christi domini in ecclesia Christiana*, docta et diserta, et maiore iudicii subtilitate scripta, quam eiusdem argumenti Exercitatio est, quae a *Io. Reiskio* iam a. 1685, erat vulgata f). Ex iis, quae a Iablonskio exposita sunt, video confirmata esse ea, quae in superioribus probabili ratione disputaueram, Alexandrum Seuerum Imp. ex notitiis saeculi sui opiniones de Christo inter claros viros aut heroes referendo hausisse. Video tamen eum aliorum iudicium in hoc sequi, quod contendit Gnosticos imprimis auctores harum Christi imaginum fuisse quandoquidem ipsas religiones Christianas profanis illi admixtis et confusis contaminasse feruntur. Praeter nota Irenaei et Epiphanii loca

(p. 394

f) Cf. de Iablonskiana Diss. *Gött. Gel. Anz.* 1810. p. 1087. 88.

(p. 324 fq.) ex Augustino de haeresibus c. 7. verba laudat, in quibus is, cum Carpocratem potissimum et Carpocratianos auctores superstitionis edidisset, hoc quoque memorat: *Carpocratis etiam traditur fuisse socia quaedam, Marcellina, quae colebat imagines Iesu et Paulli, et Homeri et Pythagorae, adorando incensumque ponendo.* Me quidem minus procliuem esse ad damnandos Gnosticos vniuersim, vt nec ceteros omnino, nullo discrimine facto, haereticos, seu diuersa de rebus sacris et religiosis sentientes, ex iis patet quae superiore commentatione a me exposita sunt. A Gnosticis tamen Alexandro Severo, qui in Syria primae aetatis institutionem acceperat, mature instillatas esse statuit vir doctissimus variarum superstitionum notiones et propensiones in peregrinas et arcanas doctrinas, cumque his amorem imaginum studiumque promiscuum virotum memorabilium, philosophorum, iudaeorum et Christianorum cum cultu quoque eorum religioso. Hanc suam sententiam expositam disertius et communiter aliquando videre licebit in commentatione post mortem ab eo relicta *de Alexandro Severo Imp. Christianorum sacris per Gnosticos initiato*, quae in Vol. IV. Opusculorum vulgabitur, ex promisso viri laudati *te Water Tom. III. Opusc. p. 401.*

E P I M E T R U M II.

De superstitionibus aetatis Alexandri Seueri Imp.

Superstitiones multas variasque Imperatorum Romanorum temporibus, iam ante Alexandri Seueri tempora, in philosophiam et Christianorum disciplinam sese insinuasse, inter viros doctos satis constat, qui ad haec studia, inprimis historiae philosophicae et rerum Christianarum, curas suas admouerunt. De his quoque doctrinae sanioris corruptelis ab iisdem viris doctis abunde est disputatum. Mihi de certo superstitionum genere agere constitutum est, quod artium opera inuasit. Magna scilicet est in Museis copia gemmarum, quae vulgo *Gnosticae*, *Basilidianae*, aliisque nominibus appellantur, ductis a sectis Christianorum, quos haereticos vulgata voce designant: vnde fit, vt in libris a) rem antiquariam tradentibus, supe-

a) *Basilidianarum gemmarum* nomen iam a *Macario* et *Chiffletio* vsu erat receptum. *Magicas* appellare maluit *Passerius* Tom. II. *Gorii* gemmar. astriferarum; hunc refellere allaborauit et a Christianis omne hoc opprobrium transferre in ethnicos quos vocant, *Dominicus Schiauo* (in *Dissertationi dell' Accademia Palermitana* Tom. I. *Magicarum gemmarum* nomen idem praetulit; quod tamen ad partem earum tantum referri recte potest. Basilidem omninoque Christianos ab opprobrio liberat quoque *Beausobre du manicheisme* Tom. II. lib. IV. c. 4. p. 50. omne hoc lapidum genus ad ethnicos referens, et a Solis cultu deriuandum esse contendens; quod de gemmarum parte recte affirmes, at improbes

superiorum aetatum diuersa sint hominum doctorum iudicia aut opiniones de earum gemmarum argumentis, aetate et auctoritate. Diligentiore tamen studio adhibito, apparet male ei opinioni tanquam scopulo adhaesisse viros doctos; esse potius ad antiquiora tempora, ad religiones philosophorum, placita et doctrinas redeundum, e quibus istae superstitiones ad Christianos quoque aliquando, et cum iis ipsae quoque gemmae pervenere. Scilicet inde a primoribus aetatibus ex diuersis Asiae partibus et ex Aegypto deriuata confluxerat aliqua *philosophiae miscellae* eluuiies, quae inter Iudaeos quoque, mox et inter Christianos, late sparsa, nouisque interpretationibus et opinionibus cumulata, superstitiones eas, quas gnosticas vulgo appellarunt, peperit. Cum autem recentiores ab antiquitate Christiana studiorum suorum exordia duxissent: Patrum lectione imbuti, viri docti consueuerant ex haereticorum, quos vocant, erroribus omnem superstitionem repetere; Id quod tamen secus se habere compertum est. Iam ante rem Christianam superstitiones istae tenebant populorum animos, partim per philosophorum opiniones omnis generis, etiam inter vulgus, seu inter eos, qui liberaliore institutione vsi erant, disse-

bes alterum, quod vnice ille probat, philosophos Graecos formulas et nomina gemmarum figuris Aegyptiis addidisse, inuidiae, ludibrii et contumeliae causa, odio in Christianos et malitia adductos. Ex quo tamen nostra aetate viri docti res Orientis diligentius peruestigarunt, inprimis Indorum et Persarum, praeunte d'Anquetil et eius commentatore Kleukero, ad antiquitatem Orientis reditum est.

disseminatas; quarum aliae in religiones Christianas fuere illatae, aliae, ab iis adoptatae, et variis modis ornatae, a philosophis fuere probatae et in Graecorum philosophorum placita receptae. Eadem fors et ratio fuit Iudaicarum superstitionum ab exteris populis petitarum, receptarum, et variis modis confusarum, mox et in Christianas opiniones immigrantium. Ita euenisse existimandum est, vt antiquissimas Orientis opiniones, per omnem aetatem propagatas, temporum hominumque vicissitudinibus interpolatas aut commixtas, videamus in philosophorum seriorum scholas et Christianorum doctrinas sese insinuasse. Inter superstitiones has sunt quoque habendae *magicae*; et cum his quoque *gemmae*, quarum pars aliqua etiam ad magicas superstitiones et praestigias adhibita est, a Christianis quoque, nec tamen ab his solis. Sane inter saeculi tertii maxime superstitiones memorari solent *amuleta*, eorumque frequentior vsus, in quibus praecipue fuere *gemmae sculptae*. Cum enim seu rerum ignoratione, seu certorum philosophantium hominum fraude eo adductum esset seu vulgus omnino seu certae hominum classes ac sectae, vt res et animas supra naturam, quatenus quidem nos eius morem sollennem assequimur, positas noscere, in potestatem suam redigere, iis pro arbitrio vti et noua mira atque incredibilia perficere se posse seu crederent seu iactarent: inualuere superstitiones, per omnia quidem tempora et inter populos barbaros et politiores passim in vsu habitae, vt arcanis modis et artibus fata mutari, bona ac mala arcessi aut auerti,

auerti, morbos depelli, corpora corroborari, fortunas et opes cumulari posse, multis persuasum esset. Creuit mala religio deprauatis melioribus ingeniis et disciplinis, inter dominationis mala; libertate sentiendi, bonaque hominum institutione sublata, studiis melioribus neglectis, vi ac metu, fraude et malitia, extinctis. Itaque aut occultis naturae viribus, aut daemonum; geniorum, animorumue ope ignota, multa perfici posse, quoniam in votis vt nossent habitum erat, creditum est, et iactatum ab iis, qui eam artem et scientiam tenere profitebantur.

Itaque *metallis et lapidibus* certis abditam vim inesse aiebant ad sanandum *corpus humanum* aut incolume præstandum validam; quae res si forte indoctos ad fidem, habendam adducere posset, portentosum tamen erat, si aliis persuaderent, etiam *ad animos humanos* similem aliquam vim in metallis et lapidibus latere, ad amorem, studium, odium mouendum idoneam; porro, quod prorsus incredibile, ad fortunas hominum, conditionem, vota ac metus, vires *radicum, herbarum, metallorum, lapidum*, abditas elici posse, et ad similes vsus transferri, idque fieri seu certo apparatu, seu verborum formulis; tandem ad eam nugacitatem processum est, vt etiam *solis nominibus ac formulis arcanis litterarumque ductibus*, barbaris aut commentitiis, eadem prodigia a se posse peragi plebeculae persuaderent aut *daemonum et animarum* opem clam sibi subuenire iactarent. Cum his fraudibus, antiquioribus iam aetatibus, coniuncta fuit alia *superstitio astrologica*, vt astrorum vires in
terrarum

terrarum naturas et prouentus, ignotis viis ac modis, manantes, ad res non modo naturales aut naturae morem aemulantes, verum etiam ad fortunae casus, hominum voluntates, animorum curas et desideria, deduci posse profiterentur.

Fuisse tamen inter eos, qui *gnosin*, quam *philosophiam miscellam* appello, profitebantur, *gnosticos*, si ita dicere placet, hoc est viros doctos, philosophos, eo nomine aut ab aliis insignitos, aut nomen sibi ipsos sumentes, homines qui miros errores ipsi conciperent, dubitari nequit *b*); quo quidem respectu Gnosticis magiam, praestigias, et omne genus *γαντείας* ab aduersariis adscribi haud miramur. Nec tamen omnes istius generis fuere homines Christiani, nec omnes *γόντες* fuere Gnostici. Ita inter Essaeos fuisse apparet [ap. Ioseph. de B. lud. II, 8, 6. *c*)] *arcanam philosophiam sectantes*, ad morbos curandos radices et lapidum virtutes exquirentes: persuasione nescio qua adducti.

b) Attigi haec, quae olim disputata sunt ingenti contentione a viris doctis in tradendis iis quae ad litteras *hist. eccles.* pertinent, ex parte quoque *historiae philosoph.* Quae ex iis iudicio recto et aequo probari possint, collecta et digesta sunt a Moshemio, a Valchio olim nostro, tum a Starkio, nuper a Müntero, Viro Rev. in docto et elegante libello *Versuch über die kirchl. Alterthümer der Gnostiker.* 1790. 8. Serius tamen animaduertissem fateor, minus bene me studium hoc antiquitatis exorsum esse ab hoc librorum genere; ut religionum omnino antiquitatis et mythologiae studio obfuit hoc, quod a patrum christianorum lectione illud primum processerat.

c) Πρὸς θεραπείαν παθῶν ἢ ζῶν τε καὶ λείων ιδιότηας ἀνερευνῶντες.

adducti. Eiusmodi autem superstitiosos homines vidit omnis aetas, singulos et plures consociatos; etiam in aetatibus mythicis Graecorum, in quibus Hecaten et Medeam et alia nomina occurrere quis non meminit! multa passim memorata in teletis, nec minus in Oriente, iam in libris Moſis, magiae detestationes occurrere! Antiquiores gnostici, qui in christianae disciplinae alumnis habiti sunt, intra philosophorum fere Orientis castra et intra philosophiae alicuius orientalis miscellae vallum se continuerunt; ab *Aeonum* commentis progressos eos esse facile agnoscere licet; postea Aegyptii et Alexandrini ad eadem castra transiere et de suis plurima attulere et cum iisdem miscuerunt, saltem inde a *Basilidis* aetate, saeculo inde a C. N. II. sub Adriano, cum altera ex parte Christiani philosophiae isti miscellae addicti per Asiam peregrinantes vicissim Graecorum philosophorum placita suis passim accommodabant, ut iam de Cerintho suspicari licet, (saeculo forte I. exeunte et II. ineunte. Saturninus enim totum se intra Orientis opiniones continuisse videtur, ei aetate fere aequalis) cum *Αὐγὴν* et *Νοῦν* ex Monogene, vno ex Aeonibus progenitum, et *Νοῦν* Aeonem, Christum a deo missum, tradidisse memoretur; post eum *Carpocrates*, qui Alexandriae sub Adriano, vixit saeculo II. fere medio, etsi Platonica philosophia inbutus, totus tamen novis philosophorum placitis et partibus fuit addictus; sub numine summo Aeonum ordines et successiones, mundum per eos creatum, materiae aeternitatem, mali ex ea originem et durationem, et

animarum ex ea ductam miseriam, cumque his etiam magiam, seu scientiam et artem, per animas et genios miras et naturae morem superantes res peragendi, profitendo. Itaque gemmae, gnosticae dictae, Carpocratianis sunt attributae, cum imaginum studio et cultu, vt Christi, ita et aliorum clarorum virorum, seu magnarum animarum, corporum carceribus inclusarum. Eodem fere tempore inde ab Adriano fuit *Valentinianus* ex Aegypto oriundus, in Alexandrinis scholis Pythagoreo-Platonicis enutritus, Orientis tamen, miscellae philosophiae studiosior; Romae vixerat, vnde in insulam Cypri se contulit ibique scholam seu sectam condidisse fertur d).

Gnosti.

- d) Loca classica sunt (siluam enim litterariam in his notis serere haud placet): de litteris et vocibus declarantibus ordines angelorum et principatus ap. Epiphan. adv. haeres. XXIV. c. 6. 7. (vbi de voc. Abrasax.) ex Irenaeo de Basilidianis et sub Marconiis XXXIV. c. 4 - 11 et sq. ex Irenaeo: quem vid. c. 23. extr. et c. 24. c. notatis ad e. l. a Io. Grabe. Ad consilium meum maxime facit locus Epiphan. adv. haereses: (haeresis XXVII. c. 6.) vbi Marcellinam dixerat Romam venisse ibique Carpocratis doctrinam vulgasse: καὶ ἐνθεν γέγονεν ἀρχὴ Γνωστικῶν τῶν καλουμένων. ἔχουσι δὲ εἰκόνας ἐν ζωγράφους διὰ χρωμάτων, τινὲς δὲ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λοιπῆς ὕλης, ἅτινα ἐκτυπώματα εἶναι φασὶν τοῦ Ἰησοῦ. καὶ ταῦτα ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου γεγενῆσθαι τὰ ἐκτυπώματα τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ, ὅτε ἐνεδήμει τῶ τῶν ἀνθρώπων γένει. κρύβδην δὲ τὰς τοιαύτας ἔχουσιν εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ φιλοσόφων τινῶν, Πυθαγόρου, καὶ Πλάτωνος, καὶ Ἀριστοτέλους καὶ λοιπῶν. μεθ' ὧν φιλοσόφων καὶ ἕτερα ἐκτυπώματα τοῦ Ἰησοῦ τίθενται, ἰδρύσαντές τε προσκυνοῦσι, καὶ τὰ τῶν ἑθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια στήσαντες γὰρ ταύτας τὰς εἰκόνας τὰ τῶν ἑθνῶν ἔθνη λοιπὸν ποιοῦσι.

Ex

Gnosticorum ille partibus accensus, in doctrina de Aeonibus, post alios et cum aliis, multa subtilius tradere visus, diuersis eorum ordinibus ex perfectioris naturae gradibus constitutis XXXIV in quibus et Christus est numeratus. Quorum commentorum rationes qui expenderit, facile assequetur, ex usu istorum hominum, non modo Valentinianorum, sed omnino eorum, qui de his philosophati sunt, vocem *Aeonum* declarasse *successiones intelligentiarum*, entium intelligibilium, geniorum, deorum, daemonum, animarum atque virtutum et attributorum, tanquam substantias, seu subsistentes per se naturas bonas seu malas, sub personarum habitu, nomine et imagine, figura, repraesentatas e). Est quoque manifestum permulta

ex

Ex aliis, qui de his ineptiis scripsere, nominabo Jablonskium in Miscell. Lipsiens. nouis Vol. VII. P. I. — *Chiffletii* in *Macarium*, *Passerii* Obs. ad *Gorii* Gemmas astriferas, *Marietti* congestae notitiae satis innotuere. Iudicio tamen potius res eget quam multa lectione.

- e) *Αἰών*, aetas, vita. Eodem more, quo *βίος* ipsam viuendi rationem, studia et disciplinam, sectamque declarat, (quemadmodum *βίος* philosophorum sectas et doctrinas apud Lucianum,) *αἰών* quoque, id, quod per temporis durationem agitur, fit, euenit, declarasse videtur. Aeterni temporis partes et ipsae sunt *Αἰῶνες*; porro res per has partes distributae, tanquam enenta et acta; tum intelligentiae, per quas eae res euenerunt. Cum itaque eae, quae inde a rerum ortu successerunt, vicissitudines per *Αἰῶνες*, ex usu vocis similis hebraicae seu alterius sermonis Orientis, essent designatae; nouae res creatae, cogitatione tantum conceptae, nouae naturae intelligibiles, ad certa tempora a philosophantibus reuocatae iisque adstrictae; exinde, more

ex his in feriorum Platoniorum disciplinam sese insinuasse, in alium tamen habitum, Pythagoreis placitis consentaneum, versa et inflexa; de quibus tamen hic agendi locus haud est. Plurimorum omnino phantasmatum philosophicorum origines et stamina ex more sapientum enuntiandi sensa sua petenda esse apparet, saltem iis communia fuisse. Permulta quoque cum Indorum philosophematibus conuenire, in confesso est; hoc est. cum animorum visis et phantasmatibus metaphysicae subtilitatis per historias, facta et figmenta, expositis. Ea constitue-

Orientis omninoque priscorum hominum, haec *νοητὰ* in *αἰσθητὰ*, res sensibiles, personas, sunt mutatae; ita *Αἰῶνες* habitus sunt daemones, genii et sic porro. Habemus iam metaphysicam doctrinam Orientis, et, an vera ac certa rerum cognitio ex his pronenerit, hoc saltem exemplo intelligas. Creditum autem est, ante hunc mundum conditum plures mundos fuisse, etsi tantum mente et cogitatione conceptos; nunc sunt *Αἰῶνες* illae intelligentiae, per quas mundi conditi et administrati esse putandi sunt; omnia igitur haec simul sunt animo repraesentanda. Sunt, ut verbo dicam, Aeones vaga, nec satis definita notione, res intelligibiles ab intelligentiis, quae ex aeterna intelligentia et mente prodierant, seu ut dicunt, emanauerant, profectae, cum notione causae et effectus. Ita ex attributis in personas mutatis, genios, daemones, aeones, effectus videmus. Eodemque modo daemones sunt *γνώσις*, *νοῦς*, *σοφία*, *ὄρος*, *ἐνθουσιασμός*. Notio autem successionis, seu effecti a causa ducti, reddita est per sexus discrimen, maris et feminae coniunctionem, omnis rerum ortus et effectus sollemnem symbolicam adumbrationem. Mutatio autem in personas peperit acta et facta, eorumque narrationes et historias, abstractis istis mente et cogitatione accommodatas.

stituerunt, exornarunt, immutarunt sequentes aetates, populi et homines, pro suis ingeniis, vita, moribus, institutis; plerumque sic, ut non in notionibus se versari, sed facta, gestas res et euenta tractare sibi viderentur, quas commentatione sua diluerunt et illustrarunt; unde euenit, ut tandem mera figmenta pro metaphysicis venditarentur. Ita locum habet versus Prudentii: *vna superstitio, quamvis non concolor error.* (in Symmach. I, 371.)

EPIMETRV M III.

De superstitionum, quae sub Romanis increbuerunt, originibus ex symbolorum usu.

Superstitiones variorum generum, cum nouis religionibus, tanquam agmine facto, sub reipublicae Romanae libertatisque extinctae imperatorumque priora saecula, erupisse et prouincias Romanas obsedisse, in confesso est. In constituendis tamen iustis ac veris de toto hoc genere iudiciis non erat subsistendum in his post Christum natum saeculis; multo minus in doctrinae Christianae corruptelis tanquam earum fontibus; immo vero aliunde eae et e longinquo, tanquam eluuie facta, in illam irruerunt. Si de causis quaerimus, redeundum est ad superiora tempora, donec ad vltimam antiquitatem et ad ipsas rerum generisque humani origines perueneris. Duo sunt, a quibus tanquam causis omnes illae seu religiones seu superstitiones

profectae sunt; primo, praeceptis *humanae mentis temeritas* nimis propere et incaute delatae ad solvendas quaestiones, rerum naturis nondum cognitae et rationis viribus nec maturis satis nec firmatis; tum vero *sermonis humani egestas* ad novas notiones animique cogitata et sensa reddenda. Deduxit homines ipsa mentis humanae natura eo, ut similia similibus copularent, ignota per res notas, intelligibilia exprimerent per res sensibus perceptas; Ita ea, quae modo animi erant cogitata, habita sunt pro visis, et, more aliorum visorum, induerunt formas, et corpora; sicque adsciungere ea inprimis formas humanas: quo mature evenit, ut notio et opinio *naturarum naturis humanis similium* existeret, et cum eo *dii, daemones, genii, humana specie induti*: qui ipse fons omnis huius religionis factus est, eoque simul *mythicarum rerum* scaturigo.

Hae duae causae, modo coniunctim modo singulatim quaeque per se, errores necessario peperere ante veritatis cognitionem maturam; et ignoscendum est hominibus antiquioribus, seu per familias et tribus, seu per coetus et agmina collectis, si aut vera accepta mox erroribus contaminarunt, aut ab erroribus et superstitionibus prima cognitionis elementa duxerunt. Inopia quidem sermonis, et rationis idoneae, sonos vocis accommodandi notionibus mentis, homines coegit multa per qualemcunque similitudinem, inde per rerum adumbrationes, figuras, symbola, declarare. Adsueta huic mori et usui loquendi aut loquelam supplendi, induerunt habitum consociandi notionum
simi-

similitudines et *signa*, tum etiam *signorum naturas* cum iis cogitationibus; quo ipso procliuitas orta ad rerum naturas et proprietates confundendas; cum symbolis; et hinc via patefacta est ad credendum abditas rerum naturas, per symbola declaratas, easque attribuendas signis, quibus ad notiones designandas vsi erant et utebantur. Progressum est in iis, quae sensus ferirent, simili modo, aliis ad alia referendis: eaque prima fuere logices elementa; hoc est phantasiae lusus et errores. Iam si adiunxeris alterum, quod dixi, homines processisse a quaestionibus subtilibus de rerum origine, primaque causa, et rerum dispositione in hoc mundo, et in humano genere per terras tam iniquis conditionibus utente; antequam ii naturae rerumque cognitionem satis locupletent et idoneam habuere; si haec ante oculos ponimus, non tam quaerere lubebit, unde errores humani generis orti sint, et cur necdum ex iis longe maior generis humani portio se exsoluerit, quam potius mirabile videbitur, factum tamen esse, ut, nonnulla saltem, veriora per genus humanum sparsa sint. Porro reputandum est, easdem res, symbolice acceptas, traditas deinceps fuisse aliis, idque eodem modo per figuras, res sensiles, per symbola ac similia, manasse quoque notitias ad vulgas: quam latum campum patere videmus ferendorum errorum, superstitionum, ineptiarum! Ex his tamen argumentati sunt alii, transtulere audita ad alia iis similia et dissimilia; ita figurae symbolicae excrevere in numerum; hieroglyphica fuere subtilius constituta: quo facto ne intelligi quidem illa

potuere nisi adstante inuentore et auctore; ignotis sensum probabilem pro lubitu subiecere alii, cum interpret idoneus deesset: quam innumeros errores, mox fraudes, propullulasse credas! Serius ita ex ignorance quoque creditum est symbolis et hieroglyphis non modo sensum occultum, sed et vim aliquam arc nam inesse; quo animaduerso superuenere praestigiatores, nouum genus interpretum, qui et verbis scriptis vel pronuntiatis, numinum, daemonum, litterarum quoque ductibus obscuris, etiam commentitiis, parem vim occultam tribuerent; aut etiam noua monstra, et portenta figurarum et imaginum, excogitata, vel iam nota, ad similem fraudem adhibuere.

Omnino philosophia Orientis processerat a *quaestione de origine mali*, et per eam praecipitata est ad alteram *de origine mundi*, et adducta ad mirum illud *studium condendarum cosmogoniarum*, quo tanquam contagione correpta fuerunt ingenia primorum philosophantium, etiam inter Graecos. Cum primam aliquam omnium rerum causam fuisse credendum sit: *numen*, quocunque nomine appellandum, idque *bonum esse* necesse sit; vnde tandem fieri potuit, vt mundus malis omnis generis, physicis et ethicis, laboret? cum tamen bonam causam bona effecturam esse consentaneum sit. Ex quo itaque intelligentia hominum percipere res et de iis iudicare coepit, quaestionem agitauere prudentiores, quomodo hoc in naturam Boni cadat, vt Malum producat? voluntate et consilio factum esse nequit, hoc naturae et notioni Boni repugnat: ergo fuit alia causa mala, vnane cum meliore
illa

illa existens? et unde orta? ei ne par? an maior? Deuenerunt mentes hominum in varias opiniones, et ita statim in errores discesserunt et phantasiae commenta. Ab aliis creditum est, duo statim ab initio principia extitisse, cum bono alterum malum; ab aliis, materiam extitisse per se, eamque esse mali causam, neque eam a numine potuisse, nec adhuc posse, tolli ac superari. Deducti sunt acutiores ad varia subtiliter excogitata, ut haec aut componerent aut conciliarent inter se, aut causas probabiles eius, quod assequi non poterant, redderent. Commentum sunt eas, quas vulgo *emanationes* appellant, intelligentias ex aeterna intelligentia progressas, quae iterum alias procrearunt ex se; causas, vires et facultates, effectrices aliarum, donec aliquando ad *mundum* hunc *sensibilem* peruentum est. Phantasiae figmento, inductae sunt intelligentiae forma visibili, indita cum mente voluntas, actio. Peracta haec sunt, more quem dixi, cum verba propria iis commentis nulla haberentur, per comparata, symbola, hoc est allegorice et aenigmaticae. Omnem fere Indorum mythologiam, si excusseris, patet, a metaphysicis doctrinis progressam his symbolicis visis ac formis esse constitutam, si v. c. ea perlegeris a), quae nouissime a nobilissima femina *de Polier* in lucem edita sunt. Haec visa seu phantasmata varia a sensibus et rebus sensibilibus ducta, ab aliis tanquam vere facta, acta ac gesta, sunt accepta; inde generationes, ordines, dissidia, praelia, motus, turbae intelligentiarum,

P 5

a) Sub nomine *Mythologie des Indous*: cf. Gött. Gel. Anz. 1810. 105. et 116. Stück.

tiarum, seu abstractorum, nunc corpore et specie obduatarum; aut ipsa corpora caelestia et elementa tenuiora, ut ignis et aer, in eorum locum succedere. Sic assumpta notio lucis et caliginis, chaos et demiurgus; ab aliis symbolum ignis; ab aliis astra; inde alia naturae elementa, ex iisque profecti rerum ortus et prouentus; ab aliis potestates (*δυνάμεις*) inferiores, variorum quoque ordinum, seu superiori causae, numini summo, obnoxiae, seu repugnantes, daemones, genii, angeli, spiritus, animae, naturis diuersis, ministri, quibus rerum creandarum cura et potestas esset permissa, vel propria vi et auctoritate materiam versantes et fingentes, malorum auctores ac promotrices seu faatrices, vnde varia iis nomina imposita. Eoque modo philosophantium dissidia et religionum diuortia sunt orta.

Talia fuisse philosophiae Orientis incunabula, ab una causa ducentis omnia, vnumque numen, aut duo saltem, alterum bonum, alterum malum, pro explorato habemus. Facile est ad perspiciendum, manasse ex his fontibus doctrinam Zoroastream, et creationes ac transformationes deorum ab Indis consecratas, et Sabaismum doctrinamque Babyloniorum, seu astrologiam Chaldaeorum; dummodo animo haud dimittas, quod pro certo et explorato habeo, "mature istas doctrinas inter se fuisse commixtas et confusas;" qua obseruatione multae difficultates tolli possunt. In hoc autem, notabili discrimine, recedit Hebraica doctrina ab omni vetere sapientia, quod simplicitate mira se commendat, etiam in hoc, quod, dum in Indo-
rum

rum et Persarum philosophicis commentis a summo deo per inferiores ordines deorum generatos seu creatos, tum per daemones ad inferiores naturas tandemque ad ortos ex iis homines, cosmogonia ducitur; contra in Hebraica philosophia, nulla intercedente alia generatione, a deo homo creatur. Ceterum haec aliter constituta esse a Graecis, haud mirabimur; cum illi ab aliis principiis suas religiones duxissent; vt paullo post opportunius monebitur.

Alium post Indos, Magos et Chaldaeos habitum induerunt philosophica et religiosa commenta in Asia citeriore inter *Affyrios, Syros et Phoenices*; quos quidem subtiliora nonnulla de rerum originibus antiquitus docuisse ex iis constat, quae sub Sanchuniathonis nomine ad nos perlata sunt. Enimuero mature vulgus ad pinguiore errores processerat cum ceteris populis finitimis, etiam cognatis: cum vbique idola seu simulacra deorum efficta et in templis posita memorata videamus: variantibus numinibus et figuris, humana tamen specie adumbrata. Ad *Naturam* mentes hominum ruere conuersae genetricem omnium rerum, cum notione generationis et fecunditatis, eiusque causa et auctore seu progenitore: ita ad vtrumque sexum, marem et feminam, connubium et amores, nouum prorsus symbolorum ordinem deductum videmus. *Naturam* deam haud vno habitu et ornatu procedentem multis variisque nominibus denominatam, modo *Deam caelestem*, modo *Terram*, *Magnam deum matrem*, *Cybelen*, Graecis autem nominibus *Veneris*, *Iunonis*, *Rheae*, *Artemidis*, *Bellonae*, a Syris per *Astharam*,

Asiharam, Atargatin, Aslarten, Derceto, serius *deam Syriam*, designatam. Altera ex parte virilis generationis causa plerumque *Sol* habetur. Vnde et ipsa natura comparata est cum *Luna*; fecunditatis causa et ipsa habita propter rorulentum noctis tempus. Ab his progressae religiones propius admotae sunt iis, cum quibus postea tantum non coaluere: primum permixtis Phrygiis sacris, tum Thraciis, quae coniunctim inuasere Pelasgicas religiones, ab alia indole profectas; Pelasgi enim colebant numina familiarum, quae primitus stipites fuerant, a stirpis auctore numinis loco habiti vel trunci saxaue religiose coli solita, et maiorum, ex ordine, superstitione sibi tradita: ita ut pro Lare suo, vel Penatium, seu dei tutelaris loco, rem inanimem et informem vnaquaeque familia haberet. Paulo post, cultu vitae meliore, ea in speciem humanam est versa, quam Hellenes proprio aliquo pulchritudinis sensu et affectu permoti ad pulchritudinem absolutam elaborarunt. Sic apertus est novus religionum, caerimoniarum et opinionum seu commentorum campus, finibus, per Asiam usque ad mare, et in Graeciam propagatis; inferentibus quoque se aliis ex Chaldaicis, Magicisque doctrinis, vna cum domesticis Persarum nonnullis ritibus, cum hi a Medis Zoroastrea accepta frequentare coepissent: verum de his iam alio loco est disputatum *b)*. Tenemus iam religionum genera diversa origine orta, quae non vno modo plus minusue coaluerunt, Indorum, Magorum, Babylo-

niorum,

b) Commentatione de dea Comana Tom. XVI. Commentation. Soc. R. Sc. Gotting.

niorum, Assyriorum, Syrorum, Aegyptiorum. Iam meminimus altera ex parte, antiquissimorum hominum, etsi ad speciem multum variata, placita fuisse perpauca numero, eaque versata esse siue circa rerum originem omnino et cosmogoniam, cumque ea ad theogoniam, siue circa naturam rerum, quae ex terra nascuntur, coeli solique, seu atmosphaerae, (ad quam solis, lunae siderumque propitius consensus refertur,) attemperata natura: altera ex parte non nisi symbolice haec, nec verbis propriis, fuisse declarata; cogitandum tandem, vnam eandemque mentis perceptionem ab aliis alia ratione inuentoque symbolo fuisse redditam; adeoque magnum symbolorum numerum ad paucitatem notionum miram retexi posse; Ita terrae fecunditatem, solis eam efficientis respectus, subnata semel generationis comparatione, incredibili varietate esse enuntiatam. Itaque, in magna notionum egestate, symbolorum, ex similitudine et cognatione seu rerum comparatarum seu verborum vsibus variis, frequentatorum, orta est ingens copia, et perplexa, eorum obscuro sensu, complexio: etiam tum cum prinitus simplicissima ipsa res esset. Delitescabant tamen in ea iam tum semina occulta futurarum aetatum interpretationis, tam diuersa numina ad vnum idemque numen Solis, Iouis, Apollinis, et sic porro (v. c. apud Macrobius et Apuleius lib. XI.) reuocantium, et ad *pantheorum* signa, *pantheismum*que, quem dicimus, nos deducendum.

Inter *superstitiones* antiquissimas fuerunt *astrologicae*, a Babyloniis et Chaldaeis maxime frequentatae:

tatae: a vicibus motus, anni tempestatibus, fertilitate terrae inde ducta, et corporum affectionibus ex coeli salubritate vel intemperie proficiscentibus, ad res futuras ex motibus et apparentiis praedicendas progressis, mox, themate natalitio constituto, ad artem apotelesmaticam aberrantibus. *Chaldaeorum* nomen hisce de rebus frequentatur, cum *Babyloniorum* propria haec seu religio seu philosophia habenda et dicenda sit. Chaldaei enim fuere barbari, qui, ex montium Armeniae iugis descensu facto regiones campestres occupauerant. Babylone occupata, Babylonios, Assyria origine, meliore vitae cultu utentes, in ditione habuerunt, nominis tamen celebritate istos obscurarunt. Solent itaque vulgo Chaldaeorum superstitiones astrologicae memorari. Mature quidem illae cum aliis superstitionibus, praecipue Zoroastreis, fuere confusae, daemonumque et astrorum communia coeperunt haberi munia; adiunctis quoque superstitionibus *Aegyptiorum*, apud quos astrologiam antiquissimis iam temporibus frequentatam esse docet Herodotus lib. II, 82. Reuixitque ea sub Ptolemaeis, et, cum ceteris superstitionibus copulata, sub Imperatoribus Romanis, praesertim sub Antoninis, effloruit, quod tot Aegyptiaci numi astris et zodiaco insigniti (apud Zoëgam) et imperatorum numi, tum gemmae testantur. Multa ex hac superstitione Aegyptiaca seruauit *Iulius Firmicus* in VIII libris *matheos* et in libro serius scripto *de errore profanarum religionum*; multa latent in his libris facem mysticis quoque studiis ministrantia. Indignamur tamen eum tam parum explorare antiqua, recentiora,

tiora, vera falsa, commiscuisse. Mature cum astris obseruandis error animos tenuit, non modo solis et lunae, sed et ceterorum altrorum et planetarum esse vim ad metalla quoque et lapides, mox etiam ad ea, quae arte inde facta essent. Inseruisse videntur astrologeorum vñibus *metalla et lapides*, vt vim astrologicam mutuare crederentur, vt equidem mihi persuadeo, quia iisdem inscribebantur notationes siderum et signa zodiaci; paullo post ad ipsam materiam transferri coepit fides ac religio, quae eas notationes et figuras, tanquam diuinas et effectrices euentorum, stupide venerabatur c). Tenuit locum suum astrologica superstitio, meliore quoque astronomia in scientiarum numerum accepta, latiusque est peruagata omnes terras Orientis et Aegyptum, inde Graeciam et Italiam; et adhuc fidem rei faciunt tot inuenta monumenta variorum generum, laminae quidem aereae pauciores, eaeque Persarum; lapides autem ac gemmae magno numero; quodque inprimis humanae menti funestum fuit, transit et ars et cum ea pravae opiniones in vitam humanam publicam et privatam. Fuit in his fatum fatique necessitas ex astro natalitio seu genitali constituta. Petierant alii ex Zoroastrica disciplina et in vitam induxerunt commentum daemonum et geniorum, praecipue in Italiam; ducta inde vulgata opinio est de Genio, perplexa multis modis cum aliis superstitionibus; vt

c) Elementa doctrinae huius breuiter et docte exposita vide a *Barthelemio* in *Diss. de numis Aulonini nonnullis in Aegypto excusis* in Vol. XLI. *Mémoires de l'Acad. des Inscript.* p. 509. 510. 513.

ut cuique homini suus adesset Genius, nascens cum ipso, eiusque vitam et fata aut regens aut communia haberet; eoque mortuo in astra migraret, quod ab aliis de ipsis animabus pronuntiatum est, aut creditum, animas in coelum euectas aut inter deos receptas esse: dum vulgo Manes vagari post mortem, placari, in Orcum aut in infera deduci opinabantur; et quae alia huius generis sunt, quae etiam in mysteria immigrarunt.

Laminae extant insignitae sole, luna et astris; aliis rebus religiosis fere, aut e vita populorum petitis; appositis; quantum tamen aetatem nihil habemus quod constituat; commune enim est omnibus his superstitionibus, earumque monumentis, ut antiquitatem habeant incertam. Quid? quod ne quidem de omnibus affirmare licet, signa sculpta ad religiones arcanas spectasse; possunt vris et ornatibus inseruisse. Gemmae autem sculptae diuersorum temporum et hominum sunt habendae; agnoscas vestigia Aegyptiae superstitionis et Alexandrinae, tum Persicae, sunt multae religionum mixtarum, Orientis et Graeciae; sunt in iis, quas Etruscas vulgo vocant, Aegyptus et Graecia confusa; sunt tandem gemmae agyrtarum et impostorum manifesta signa praebentes vocabulis ignotis, barbaris, iudaicis, christianis, graecis: his accensentur eae, quas a Gnosticis, Valentinianis aliisque huius census repetendas esse vulgo persuasum habetur; nec negare licet multos lapides et alia monumenta ad Gnosticos probabiliter referri; etsi vix pronuntiarı possit de sectae nomine, sintne Basilidianorum, Valentinianorum, an

Marcio-

Marcionis, Priscilliani, et sic porro. Nec omnes vniuersim gemmae astriferae ad id genus sunt referendae. Extat utique genus gemmarum Graecarum elegantiae et artis doctae, mythos aut res Graecas exhibentium, in quibus stella appositae ad horoscopus spectare videtur, in aliis signum zodiaci appositum; nobilissima ex hoc genere est gemma Augusti cum horoscopo capricorni.

Iam etsi vere dictum sit, mentem et rationem humanam inter vulgus pauca habere, nec nisi sensu communi rerumque experientia, percepta et cognita, contra figmenta et opinata esse innumera; si tamen accuratius intuearis, non tantam esse opinionum varietatem perspicias, quin et inter errores et superstitiones communia et cognata, antegressa et consequuta, origines et propagationes similes, nexus inter se arctiores et laxiores, animadvertas: ita ut etiam opinionum commenta ad genera sua, stirpes et ordines aut classes, reuocari possint. Hocque idem in religionibus, seu philosophia et metaphysica orientis, locum habet, si retexueris et discreueris ab antiquioribus simplicibus composita, addita serius, contexta, intexta, copulata, variata, adiuncta, adempta. Ita, cum ab astrologicis rationibus processissent alii, Chaldaei vulgo habiti, alii a Zoroastrea doctrina de daemonibus, geniis, animabus admixta, alii ab intelligentiis, subtiliore aliqua metaphysica: adsumpta est, praeter diuersos earum ordines, ad facta et acta deorum historico more disponenda, etiam temporum notio et per ea distributio; hinc quoque etiamnum ab Indis ex astrorum motu multa sunt
Vol. VI. Q adsumpta.

adsumta. Ad consilium nostrum spectant ea, quae nos ad superstitiones magicas deducunt.

Quae sit notio Aeonum, ipsiusque vocis origo, iam superius attigi (p. 227.). Scilicet, quo modo ea, quae existunt, a numine aeterno procreata sint, mentes et ingenia humana mirum in modum tenuit; fuere igitur inter philosophantium antiquiores, qui, non vno iactu, sed interuallis et progressibus quibusdam, a diuina vsque ad humanam naturam, emanasse, (quo verbo vti vulgo solent viri docti) ex summo deo alios deos, minores potestates, alios ex aliis daemones seu genios, et ex his seu ab his tandem prodiisse homines: ita natura humana, propiore aliquo commercio daemones attingere videri potuit; Sed hos progressus magnis temporum interuallis esse factos; fuisse ergo periodos temporum, per quas daemones, secundum classes et ordines, distribuerunt, pari modo atque is, quo viuimus, mundus tempora sua computat: sunt ea interualla, periodi, aetates, per nomen *αιῶνες* designata. Cum itaque tempus aeternum ante rerum originem, et post mundum visibilem, distribuere placuisset per *Aeones*, seu certas aetates mente seu phantasia conceptas et definitas, per quas illa cogitata et opinata, intelligibilia, seu intelligentiae, in res et facta versa, distribuerentur: fores apertae sunt infinitis, adsumtis quoque et permixtis astrologicis, commentis: ex quibus duxere multa Orphici et Platonici cum teletis et mysticis. Deriuatae quoque inde sunt superstitiones in gemmis et in signis Mithriacis obuiae; vt altera ex parte inter Persas et Indos philosophemata

phemata et phantasmata geniorum et heroum, poetarum quoque inigeniis nobilitata d). Quo vero latius et per diuersa tempora et ingenia et sectas fuere ea cum sigillatim, tum iunctim propagata in citeriorem Asiam; eo magis ea implicita et corrupta philosophandi ratio increuit per istas intelligentias variis modis acceptas, perque doctrinas metaphysicas philosophantium ex Chaldaeis Persis, Indis, Iudaeis, Aegyptiis, Syris, Phoenicibus (vt e Sanchuniathonis interpolato ex ferioribus fragmento perspectum est), de natura diuina, rerum origine, materia aeterna, mundo, rebus diuinis et humanis; quae ferius ad Christianos quoque deducta et eorum doctrinae accommodata, sectas illas, quas per haereses declarare solent, produxere. Ita credere licet, melius fuisse, si omnes has disputationes et controuersias in historiam philosophiae potius reiicere quam in Christianae religionis historiam intexere, et tot aliena ab ea de Gnosticis immiscere, placuisset.

Nouissimo loco commemoranda est corruptela promiscue illata religionibus Graecorum et Romanorum per peregrina sacra, ritus, notiones philosophicas et superstitionosas ex Oriente illatas accedente studio comparandi ea inter se et, interpretatione indocta et commentitia, confundendi. Possunt haud dubie, recte quoque, multa mythica Graecorum et Romanorum comparari cum barbarorum superstitionibus; non tamen omnia ex eodem fonte aut fluxere aut eodem modo et sensu aut opinione

Q 2

fuere

d) Vberius de his cum alii tum *Richardson Dissertations on the Eastern nations* chapt 3. Sect. 3. p. 175.

fuere accepta, etsi similia. Ex hoc genere sunt praecipue, quae de Crono et Saturno, de Vesta, Iunone, Venere, Mercurio, aliisque, mythice traduntur, quae ut persequar figillatim, haud est huius operae, in qua verior. Omnia haec ex vno fonte ducta esse si pronuntiamus, potest hoc recte pronuntiatum esse, si ab vna notione naturae rerum et generatarum et perpetuatarum declarandae duxeris, quam variis modis mens humana suscepit, finxit et sermone reddidit symbolico antiquioribus solenni; at vero ista notio non vni homini aut vni populo fuit propria et peculiaris; casus mox et rerum vices aut nexus ita tulere, ut similia inter se diuersorum hominum et populorum occurrerent et concurrerent, facile inter se copulanda. Euenisse hoc videtur praecipue in *Orphicis* et in theogoniis Graecorum et barbarorum, similibus inter se comparatis; ut sunt Chaos, Nox, Cronos, Phanes, Protogonus, Rhea, Natura, Mater deorum, et sic porro: de quibus Hymni videndi sunt: consentiunt alia, Aegyptiis sollemnia; quae, antiquiores etiam, ex Aegyptiis religionibus in Graeciam intulisse traduntur: ut de Osiride, Iside, Horo, nominibus, non ipsa re, diuersa. Serius accessere alia ex Oriente, maxime in Mithriacis e), sed ex antiquis temporibus ad seriores aetates deducta. Infinitis itaque modis miscellae superstitiones subortae sunt; maxime Alexandrinis et Platoniciis placitis accedentibus; e quibus et per omnes

e) Locus de his classicus est fragmentum Damascii ap. Photium, seorsum editum et illustratum a lo. Wolfio.

omnes inde aetates alia ab aliis sunt probata et usurpata, in Oriente vsque ad Arabes, in chemicis et astrologicis. Vulgata quoque haec sunt inter scriptores omnis generis, Christianos et profanos, praesertim in Nonni Dionysiis, antiquiorum et recentiorum cinno et farragine, etsi diuersis et variatis modis et nominibus, vt vix tandem assequi liceat, vnde hoc vel illud, quod occurrat, assumtum sit: vt v. c. de Demogorgone, seriore figmento vidimus f).

f) Sup. Vol. III. p. 296 sqq.

E P I M E T R V M IV.

De religionibus et superstitionibus miscellis per figuras symbolicas effictis, imprimis in gemmis sculptis a).

Quisquis animum ad haec, quae superiore commentatione expōita sunt, aduerterit, confestim intelligit, symbolorum naturam res non ipsas, sed a similitudine aliqua ab alia re ductā, declarantium, esse debere incertam, ambiguum, et passim obscuram nec enarrabilem, vt interdum relin-

Q 4

quenda

- a) Prima huius iudicii elementa proposueram in Pro-
lusionē de Demogorgone 1786. Opusc. Vol. III.
p. 291 sq. Add. Commentatio de sermone mythico
seu symbolico a. 1807. in Commentationibus Soe.
R. Sc. Gott. Vol. XVI. p. 285. Restat commenta-
tio de circumscribendo symbolorum usu praesertim
in doctrinis philosophicis, quam iis, quorum res
agitur, absoluendam, relinquo.

quenda sint symbola, quae nec intelligere et interpretari possis, quoniam similitudo inter duas res aut non perfecta est, aut varia est et fluctuans. Neque itaque symbolica, seu allegorica et mythica ratio eloquendi aut pingendi et sculpendi, idonea satis habenda erit philosophicis subtilitatibus. Ferendum quoque et fatendum est, in mythis antiquorum hominum plurimam esse quae nunc non satis constitui possint, siue a poetis siue ab artificibus expressa sint; nosque adeo labare in interpretatione haud erubescendum esse. Porro vix quicquam dixeris apertius esse ac certius, quam, e sequioribus non esse constituenda antiquiora, nisi comparata inter se sint ad elicienda ea quae sint e vita, aeuo, sensu et simplicitate antiquiorum hominum et temporum; a nostro forte cogitandi more diuersa et aliena; etsi bene eadem conuenire possunt vsui temporum et hominum seriorum aut etiam nostro: vt interdum haud vna tantum interpretatio recte locum teneat: alia e nostro sensu, alia ex Platoniorum aut seriorum acceptione vocum et rerum, alia ex aliorum more et vsu; vt tamen priscarum aetatum notio per symbolum expressa vel sic nos fugiat. Videas tamen eam rationem plerumque esse seu spretam seu neglectam a viris doctis, imprimis in philosophicis et religiosis opinionibus. Cum notiones non satis explicitae insiderent animis primorum philosophantium, seu in rerum naturas et causas inquirentium, saltem in eo occupatis, vt sensa sua communicarent aliis, vocum idonearum inopia eos premeret: per similia, symbolice et allegorice, quae

quae sentirent, reddere vsu et experientia consueverant. Eodem subsidio symbolicae dictionis vsi sunt primi philosophantium in tradendis iudiciis suis seu opinionibus seu sermone seu scriptione. Non enim recte statui arbitror, quaesitas esse symbolicas, allegoricas, hieroglyphicas, aenigmatikas, cogitata reddendi et exprimendi, rationes miro aliquo studio occultandi et alios celandi ea quae alios docere vellent: id quod serius forte accidere potuit seu metu seu inuidientia seu vanitate, aut ad poeticum oestrum aberrantium, aut etiam fanatico impetu abreptorum philosophorum. Enimuero sapientes illi, in tirocinio philosophiae quasi versantes, verborum copia destituti, captando rerum iam notarum similitudines, intelligibiles res per sensibilia enuntiarunt; etsi mox accedere potuit voluptas ex ambiguitate et obscuritate sublata profecta. At ex symbolica loquendi et docendi ratione orta est molesta res, quod inter antiquiores symbolorum vsu et more videmus mentes abreptas modo ad contemplationes mysticas et fanaticas interiore aliquo sensu, modo ad proferendum doctrinas et praecepta concitatore motu et impetu animi, qui oestro prophetico similior ac propior habendus esset, ita vt ea, quae per symbolica effata acceperant, phantasia viuidiore arrepta, tanquam vaticinia et oracula proferrent, sibi quae etiam, et aliis, a numine afflati consilia et monita dare viderentur; quae omnia subtiliori et accuratiori veritatis cognitioni et perceptioni plurimum obfuisse apparet. Nec magis recte primos illos sapientes putatum est statim scholas habuisse et

magisterium exercuisse, aut continuo ad systema aliquod doctrinae condendum prouolasse, ut nos vulgo solemus; forte illi vix, nec nisi sero, ad plures opiniones inter se coniungendas et comparandas processerunt; sed a singulis, contemplantibus res et euenta vel casus, singula iudicia communicata sunt familiaribus, ab his vulgata inter gentiles, tribules et populares; donec, pluribus iudiciis inter se copulatis requireret res auditionem intentiorem; ita nomen magistri subnatum; mox affectatum; pluribusque magistris se deinceps excipientibus, exorti sunt certi ordines, classes aut tribus, et dehinc sectae, si diuersae opinionationes incidissent. Hoc modo Chaldaeos et Magos et Brachmanes prodisse crediderim; ut philosophi ad leges scribendas ciuitatibus arcesserentur, serius factum esse, putabimus: multo magis in Oriente, quando ne nunc quidem, quod admodum saepe mirationem mihi fecit, philosophiae aliqua ratio habita est in condendis imperiis et scribendis legibus; etiamsi Magos et Brachmanes in regum quoque contubernio habitos esse haud ignorem; at anterioribus aetatibus philosophi adstupentes quidem habuere multos, at paucos sibi assidentes; etsi auctoritatem non modo doctrinae, verum etiam diuinioris naturae, consequuti erant, et facile consequi potuere. Fuere haec, et sunt adhuc, communia populorum barbarorum, ut ingeniosiorum seu prudentiorum, praecipue senum, iudicia et consilia ac monitus, vel opinionum phantasia conceptarum ludibria, visa et fraudes, facile admittant, quid? quod eos homines quoque in daemonum commercio

mercio versari credunt; ita ut ii facile inter ceteros auctoritatem principatumque adipiscantur; ipsis quoque principibus ac regibus reuerentiam et metum iniiciant. Porro et illud commune est, ex iisdem hominibus alios deflectere studia ad divinationes, praestigias et artes magicas. Communia haec fuisse philosophantium in Oriente, observatum est a veteribus: v. Strabo XVI. p. 762. et lib. I. p. 23. Diodor. II, 29. Scilicet iis, qui in his disputationibus versantur, ante omnia est exuenda vita, in qua ipsi degunt, et referenda est mens ad eorum hominum et temporum conditionem, morem et habitum, quorum opiniones sunt enucleandae, alioqui frustra laborant de toto hoc rerum genere.

Secundum ea, quae modo exposita sunt, ista phantasmata (quo nomine appellare placet opiniones symbolice aux allegorice expressas, quae abstracta erant in personas mutata, mox pro diis aut geniiis aut aliis habitis, naturis,) variis fuere instructa modis, formis, viribus et fatiis, ex quo semel coeptum erat, ea, quae iis tribuerant, vires et effecta, tanquam res vere actas et gestas enarrare, et opinata in historias mutare. Ita tradita pro veris factis habuere sectatores, ut Indorum philosophia, quae adhuc in nostris libris circumfertur, fatiis docet, ex similibus doctrinis, in narrationes versis, coagmentata. Multarum autem harum narrationum memoria intercidit, ita ut aliarum cum iis coniunctarum ea, quae supersunt, nec enodare, nec a qua origine, opinione et phantasmate processerint, assequi possis, ideoque per-

Q 5

peram

peram operam in iis eruendis ponas: quod ipsum Indorum exemplo satis constat.

Iam hoc idem in antiqua Orientis philosophia, hoc est in opinionum illa, aquarum more vndique corriuatarum, colluie sic se habet, quae a singulis ortae, ab aliis acceptae, aliisque iterum traditae, tum per collegia doctorum hominum, Magorum, Chaldaeorum, Indorum, propagatae, in doctrinas abiere, atque etiam litteris fuere consignatae; nec statim, quod iam monui, ab initio interpretem auctori superstitem ac scholam ab auctore conditam habuere, ut ad vnam eandemque formulam iisdem verbis conceptam ad seriores aetates doctrina magistri propagaretur; nec nisi serius scholae et sectae extitere, maioribus incrementis posthaec sublecutis: ita multas antiquiores doctrinas mature aut intercidisse aut sensum earum non intelligi necesse est. Etsi in his memorabile dixerim esse hoc, quod Magorum et Brachmanum fuere collegia et sodalitia, Aegyptiorum autem sacerdotum familiae coaluere: vnde etiam arguitur Pythagoras, dum sodalitium ipse instituit, Orientis philosophis plus tribuisse quam Aegyptiis; quod etiam ex symbolis ab eo adhibitis intelligitur.

Fac porro has doctrinas nonnisi per symbola expressas et efformatas ad alios peruenisse, quibus sensus eorum et significatus esset eruendus; eadem symbola, ritus et caerimonias propagatas esse ad finitimos populos, ab his ad remotiores: idque contigisse in omnibus Orientis religionibus in Asiam minorem, Graeciam et Italiam propagatis: mirabimur ne eas omnem fere habitum pristinum exuisse

exuisse b)? Zoroastris doctrina, quaecunque illa fuit, per se et in primordiis fuit simplex; ab initio *lux et caligo*; at in eadem mox potestates, *δυνάμεις*, angeli; eaque doctrina infinitis interpretationibus onerata; unde sunt orta placita accepta ab aliis, aut improbata, mutata, submissis nouis variata, adiunctis aliis aut demtis; per haec via facta sectis: quarum placita nec ipsa intacta mansere, sed nouis opinionibus et interpretationibus ea aucta et uariata; ita Zoroastrica et Chaldaica permixta, alia etiam adsumta e Mose (cuius tamen philosophia omnium aliarum erat simplicissima, et se etiam nouum potissimum hac sua simplicitate, in rerum origine inprimis, commendat) et a Iudaeis, qui ipsi adsciuere alia ex istorum doctrinis; alia ab Aegyptiis petita. Atque hoc modo *philosophia Orientis*, quam uocamus, tam multa ac varia, temere ac consulto attexta, coniuncta et permixta habuit, ut omnis notio vocis et rei sit vaga et incerta; hoc habitu tamen ea insinuata, partim aucta, variata, coaluit cum philosophia Graecorum, Alexandrinorum, serius Pythagorico-Platoniorum. Atqui, ut iam professus sum, fuit Graecorum philosophia ab aliis diuersissimis primordiis ducta, aucta postea doctrinis Aegyptiis Phoenicumque. Cum Graeci progressi essent a cultu rerum a maioribus pro sacris et sanctis, etiam potentiore natura iis indita, habitatum, per simulacra mox effictarum, et ritibus sacris celebratarum: iidem utique, quod nec mireris, de origine

b) Multa huius generis exempla illustrata sunt in Comment. de dea Comana Vol. XVI. Commentat. Soc. R. Sc. Gotting.

origine mali parum laborarunt; etsi mala a nonnullis sibi ignotis metuenda esse censerent, ad Moeras et necessitatem ea referre contenti.

Diuersissima igitur fuere Orientis et Graecorum primordia philosophandi; coaluere tamen vtraque aliquando; idque praecipue deberi puto hominibus et studiis Alexandrinis, partim ex situ vrbis in finibus Asiae positae, partim ex recepta philosophia Platonica, quae homines procliuiiores reddere potuit ad Orientis placita recipienda, quam Aristotelica, quae, recentior et nouitate sua forte praeferenda, tamen fuit posthabita. In Graeciam inducta fuerant mature nonnulla ex barbarorum hoc est Orientis, Phoenicum et Aegyptiorum, ritibus, et placitis, seu philosophia, h. e. opinionum farragine. Serius tamen, philosophiae melioris luce inter Graecos sparsa, ea ipsa ad rationis melioris et politioris subtilitatem sunt exacta et constituta. Hoc est, quod videmus Graecos suos religiosos mythos duxisse a Chao, elementis rerum et naturis in personas mutatis; qua de re iam satis disputatum est in Commentatione de Theogonia Hesiodi *e*), et aliis in locis.

Prolusum tamen aliqua ex parte est ingruentibus serius peregrinis religionibus et paratus iis aditus prauo Graecorum et Romanorum scriptorum vsu comparandi numina et religiones patrias cum diis aliorum populorum, hosque pro iisdem cum suis

c) In Soc. R. Sc. Gott. Commentationibus Vol. III. Hist. p. 125. In Theogoniis vtique prima vestigia sensus elegantioris et venustatis agnoscere mihi videor.

suis habendi; turbata ita est omnis religionum veritas historica, et patriorum sacrorum sanctimonia. Successit alia subtilitas philosophantium de diis, quorum multitudinem ad vnum Iouem seu Solem referre studebant: qua de re vel vnum Macrobius inspicere satis est lib. I. Saturn. c. 17 sqq. vbi etiam contenditur, Liberum esse eundem cum Sole, sicque etiam Martem, Mercurium, Herculem, et alios. Etsi, si ad antiquiora animum referas, similem quodammodo rem actam esse videas a Stoicis, qui fabulas Homericas philosophico acumine modo physicis modo ethicis rationibus accipiendas esse contendebant: qua de re in Excurss. ad Iliadem et ad Apollodorum satis multa sunt dicta.

Iam si superstitiones, de quibus egi, magna ex parte a philosophicis quodammodo rationibus repeti forte possint, succedere tamen aliae pro commentis, somniis, et fraudibus habendae, mente per phantasiae errores obscurata: duobus maxime modis: primo enim coeptum est, diuersas ac diuersi generis superstitiones copulare et nouum inde figmentum componere, tum ad fraudem et ludificationem aliorum nouis commentis id variare, refingere; et per haec ad *magiam* peruentum est.

Ex priore more miscendi superstitiones *Zoroastreas* et astrologicas, vulgo dictas *Chaldaicas*, processum est ad transferendas eas ad *religiones alias*, *Phoenicias*, *Iudaicas*, *Aegyptias*, *Graecas* et *Italicas*, serius ad *Christianas* quoque, cum his miscendas, ad noua commenta ex iis contulis producenda; idque modis, et artibus, variis: inque his, Pythagoreo-Platonicis subtilitatibus. Haec sigillatim perfe-

persequi aliorum studiis relinquo: propositum mihi est, ea tantum delibare, quae ad gemmarum figmenta et monstra spectant. Itaque mihi satis esto, genera potiora attigisse, et animos le- gentium aduertisse primo ad *communem harum superstitionum fontem, symbolici sermonis usum et necessitatem*, tum vero ut intelligatur, ea, quae *ab illo primo fonte manarunt, per diuersas scaturigines, riuulos et canaliculos diffusa et diducta, admodum turbata, nouum colorem, naturam, et multiplicem corruptelam adsciuisse*: quorum discriminis obseruandi cura diligens est adhibenda, si recte de partibus aut de singulis iudicare volumus.

Per tot superstitionum genera materies immensa suppetebat fabricandis erroribus, fraudibus et artibus hominum seu fanaticorum, seu impostorum, cum plura essent, quae eorum studia incenderent: primum vitae mala, quibus ea obseffa est, in tanto calamitatum publicarum et priuatarum affliente vndiquaque agmine, aut eminus minitante et animum metu exagitante; a quibus ut liberemur aut incolumes praestemur, lubenter audimus eos qui medelam certam pollicentur; altera ex parte haud defunt, qui ex credulitate aliorum quaestum faciunt: cuius generis immensa multitudo per ista saecula, de quibus agitur, existit, impostorum, agyrtarum, circulatorum, magorum, quo quidem nomine interdum omnis illa turba nuncupatur. Diuersa ex parte stolidi et infausa hominum propensio ad praescientiam futuri, innumeras praenoscenti et praedicendi futura artes et superstitiones peperit et aliis impertiit: per quas

quas iterum alia fraudis neſtendae et quaestus faciendi via est inuenta. Supernenerat studium prauum *miracula* et *prodigia* probandi, procliuius mentibus, et affectibus in ea defixis. Inde iterum nouae animorum corruptelae, superstitiones, et credulorum hominum, omninoque plebis, ludibria, et fraudes. Existere eorum, quae Iudaeorum aetatibus mira et prodigiosa euenerant, aemuli praestigiatores. Ita Christi apostolorumque exemplis paria perpetrando se tueri voluit notus ille Simon magus: adoptarunt quoque eas opiniones alii imbuti placitis Pythagorico-Platonicis: quibus male utebantur ad *γυντείας* suas, ut etiam Manes se cogere et in vitam restituisse exanimos iactarent.

Nec praetereundum est adminiculum fraudis ex ipso antiquo more per hieroglyphica et symbola reddendi sensus animi et cogitata. Ars fingendi et formas imaginesque lineis describendi multum praesidii et adiumenti attulit nouis superstitionibus, et ex iis cepit lucri et quaestus plurimum; in fictilibus, aere, lapide, res symbolicas et allegoricas sensibus oculorum redhibendo. Cum itaque superstitiones astrologicae et magicae increbuisse, etiam iis effingendis metalla et lapides adhiberi coepere: unde tanta inprimis gemmarum sculptarum copia in medium prolata est; magna ipsius artis corruptela, formis et figuris nouo more componendis et fingendis, monstrisque a natura abhorrentibus, abnormibus et odiosis: cuius generis omnino sunt gemmae magicae, et in his abraxas. Noua quoque monstra ex coagmentatis

tatis diuersarum religionum, sectarum et populorum figuris, Persicis puta et Aegyptiis aliisque, praecipue in mysteriis: vt plura sunt in Mithriacis. Ex eo genere est ipse Aeon in Mithriacis, docte illustratus a desiderato viro Zoega, et ex anaglypho exhibitus d). Manifestum fit, in monstro confusa esse Persica, Aegyptiaca, Chaldaica. Cumque hoc anaglyphum inter Mithriaca monumenta sit repertum, vt alia similia: in comperto habetur, Mithriaca eiusdem esse indolis et superstitionis miscellae. Verum tanta est huius generis monumentorum antiquorum copia, vt alia commentatione diligentius de iis agendum esse videatur.

d) *Bassiriliensis* Tom. II. tab. LIX. vbi v. a docto viro obseruata, in quibus Orphica et Platonica comparat.

EPIMETRUM V.

De gemmis astrologicis et magicis inter amuleta habitis.

Simulacris deorum effidis et publice consecratis, cum antea rudibus stipitibus saxisque religiosus cultus habitus esset, ex hominum indoctorum opinione consentaneum esse visum est, ipsas imagines deorum prodesse et mala depellere. Vulgaris itaque inter indoctum vulgus fuit persuasio, vt a deorum simulacris tanquam diis praesentibus opem peterent, numenque aliquod simulacris ipsis inesse crederent; tanto cum stupore, vt de modo, ratione et veritate, quaerere vix auderent.

Translata

Translata est eadem opinio ad *materias* aut imaginum aut rerum diis consecratarum, vt et iis numen inesse crederent. Itaque cum diis, qui tutelam vrbiū habebant, ipsa eorum signa, eodem loco habita, incolumitatem vrbiū praestare visa sunt: ex quo genere Palladia sunt notissima; accessere τὰ διονυσῆϊ ἑόανα. Ita natae superstitiones aliae ex aliis: vt, solent errores hominum recta vtique ratione procedere, non animaduersa vanitate et vitio principii, vnde omnia, quae sequi aiunt, concidunt. Eodem modo cum *natura*, *elementa*, *astra*, in numinum loco haberi coepissent: iis in personas mutatis par cultus habitus, ex iisque eadem vis tuendi et medendi, bona et mala procurandi, manare credita est.

Secundum haec inprimis *astrologicae* superstitiones obtinere, vt vim illam commentitiam, ex certa obseruatione ortus et occasus siderum, aut eorum positus inter se et respectu planetarum et zodiaci, lapidibus et metallis includi posse crederent: assignarent quoque auro, argento, aeri et ceteris metallis, planetas. Inde opinione occultae alicuius emanationis aut communicationis virium, gemmarum certarum et metallorum naturis inesse credita est relatio aliqua ad astra et intercursum occultus. Cuiusmodi superstitiones de lapidum virtutibus notae sunt vel ex Orphicis. Par fuit persuasio de occultis, interdum ex solo nomine et appellatione, herbarum virtutibus, et de appensis ex collo vel brachiis, iam ex Homero et ex Pindaro. (Pyth. III, 94.) notis. Pari modo satis esse visum est, si figurae siderum, earumue *characteres*, proprietates et *signa* arbitraria, aut vsu recepta, in

laminis ac gemmis scalperentur; ita et aliae res, veluti laurus inscripta vim habere credita est ad pericula fulminum auertenda, quia laurus iis non attingitur; simili superstitione oscilla, seu laruae Bacchicae, ex arboribus suspensae, ut vel ex Virgilii Georgicis notum est, grandines auertere, mox et laruae in gemmis signatae.

Antiquissima est memoratio huius superstitionis facta per *Theraphim* a Mose memoratos. Incubuerat illa primis temporibus inter Aegyptios, per *hieroglyphas*, imagines deorum rerumque sacrarum referentia; quemadmodum usus *symbolicarum* adumbrationum eorum, quae sentirent et iudicarent homines, per *figuras*, variis attributis et symbolis insignitas. Largam ex his succreuisse superstitionum messem in aperto est. Est enim incredibile, quantopere prouum sit ingenium humanum ad errorem permutandi causas et effecta: qui plurimarum superstitionum fons et parens fuit, imprimis in iis, quae ritibus et caerimoniis usu habentur. Ut vno exemplo defungar: ad initiandos mystas, et consecrandos etiamnum muneribus sacris, morti quoque instanti, homines, vinctio frequentatur, antiquo more honoris habendi, in aestiuis Asiae caloribus, mox sollenni ac religioso, accedente serius opinione, esse sacri olei vim ad medendum morbis, auertendas incantationes, et ad mortem placidam, vitamque post fata meliorem consequendam; cuius quidem generis opinata sunt plurima in vita communi.

Accessit tandem altera superstitio *carminum*, seu formularum, quibus, cum a diis opem implorassent et

et obtinuisse ab iis crederent a), vim arcanam, cogendi quoque deos, inesse putarunt. Itaque his etiam, si scripta essent, parem vim inesse, ut inter τὰ ἀλεξήτρια numerarentur carmina seu formulae certis verbis conceptae. A nominibus deorum, geniorum ac daemonum, deventum est ad litteras, characteres, ductus insolitos et ignotos. Contaminavit haec superstitionum lues praecipue artem medicam flagitiosa et pudenda seu imperitia seu fraude, obuia iam in Catone de R. R. in Plinio et in Geoponicis. Scilicet ab omni inde tempore ars medendi superstitionibus omnis generis fuit obnoxia; cum aut omnino experimentis solis otiose se committerent nec eorum rationes explorarent, aut a rationibus, subtilitate physica et metaphysica praeconceptis, medici morborum incerta et causas constituere vellent ante ipsorum morborum studiosam et prudentem notationem et scientiam. Vulgata fuit ars medendi superstitiosa, astrologica et magica, sub Romanorum principibus, et iam inter bella civilia. Egitque de ea copiose ac docte auctor praecleari operis historiam artis medicae tradentis Kurt Sprengel V. C. in Vol. II. Superfunt ex hoc genere sigilla medicorum oculariorum de quibus egere Saxe et Walch, et Rich. Gough Archaeol. Britann. Tom. IX. p. 227. Aggregata sunt ac permista plura inter se ab Alexandrinis,

R 2

tum

a) Renocemns in animum Aeacum pro Hellenibus preces facientem ad Iovem in calamitate publica apud Pindar. Nem. V, 17. Conceptis autem verbis preces faciebant, formulis verbisque sollemnibus, iisque aliquoties repetitis: fere ad modum nostrarum *litaniarum*.

tum a Iudaeis, qui nomen Iehouae arcanum, tum et Elohim, Adonai aliaque, suggesserunt; alia quoque Christiani, qui siue a profanis ad sacra, siue ab his ad profana, errores et superstitiones traduxerant. In quo genere nomen Gnosticorum vidimus celebratum esse.

Memorantur itaque passim gemmae *magicae*, gnosticae, orphicae, cabbalisticae, astrologicae, mithriacae, ophiticae, Persicae, Indicae: namque etiam ad Arabes et Indos perlatae sunt superstitiones hae et praestigiatorum fraudes. Vtar equidem, cum Passerio, *gemmarum magicarum* nomine, tanquam omnibus communi. Praelatae ceteris gemmae colore insignes, aut nomine ipso fraudem adiuvante, verbi causa, haematites, crystallus, adamas, ophites *b*). Multa de his sunt quoque carminibus celebrata, velut ab Orphicis et Marbodaeo. Mireris vero fuisse quoque viros doctos ac prudentes, qui vires has lapidum et metallorum arcanas pro exploratis haberent, easque ab astrologicis rationibus repeterent, ut vires astrorum in metalla transferrent ac deriuarent. Multo tamen magis inter prodigiosa referam, quod hae superstitiones per tot saecula regnum obtinuerunt, per physicas et philosophicas rationes demonstratae, (ut creditum est), primo per Platonicos seriores, theurgos, et mysticos; tum per Arabes, inter quos multi fanatici et impostores fuere, qui annulos, imagines et sigilla fabricati sunt, ex trina caeli,

b) Collecta generis huius sunt multa et illustrata a viro Ven. *Velthusen*, in lib. *de amethysto* 1806. Adeundus quoque de Indicis *Sonnerat*.

caeli, terrae et aeris sympathia, hoc est, astro-
rum lapidumque naturis consentientibus: tandem
per philosophos sequiorum saeculorum, maxime
inde ab Alberto Magno, Marfilio Ficino, Hiero-
nymo Cardano, Agrippa aliisque c).

Has gemmas, lapides, et laminas, cum alia,
signa, sigilla, imagines, in domo habere satis
esset, secum habere et gestare: mos et superstitio
suaserat, vt ad auertenda mala, morbos, daemo-
num noxas, valerent, et pro *phylacteriis* essent;
ab aurigis circensibus, etiam a militibus, vsu ha-
bitas esse multas, ipsa argumenta gemmarum do-
cent. Scarabaeum, fortitudinis masculae hiero-
glyphum, in militum annulis Plutarchus memorat
de Iside et Osiri p. 355. A. et Aelian. de Animal.
nat. X, 15. Aliae gemmae scalptae *annulis* fuere
inclusae, aliae, appensae e collo, vel brachiis, vt
pro armillis essent, alligatae, appellatae sunt ex
ipsa re *περίαπτα*, *περιάμματα*, *ἐγκόλπια*. vnde
multae supersunt perforatae, more Orientis anti-
quo et seriore, etiamnum superstitie; diuersae eae
ab annularibus gemmis; ad signandum adhibitis.

Nomine vulgari haec et alia, quae simili vsu
habita sunt, ex auro et argento, vt de Alexandri
immagine narratum est ap. Trebell. Poll. in Quieto

R 3

C. 13.

- c) Ex eo librorum genere inprimis sunt notabiles:
*Petrus Arlensis de Scudalupis in Sympathia septem
metallorum ac septem lapidum ad planetas*, et
Camillus Leonardus Pisaurensis in Speculo lapidum
1533. Augustae Vindel. edito; Coniunctim ii sunt
repetiti Paris. 1610. et Hamburgi 1717. adiecta
*Magia astrologica Petri Constantii Allinei Villano-
vensis. Conf. Chiffletum ad Macarium p. 125. et
Tiedemann. de magia cap. extr.*

c. 13. veniunt *amulatorum*, quod Plinio est *vfita-*
tum; in Oriente, *Talismantum*, quod ex hebraico
alii ex Persico nomine deducunt: verum de his
libri sunt inspiciendi, qui de toto hoc genere
agunt; inprimisque *Tiedemann de magia* (p. 102 sqq.)
nam *Athanas. Kircherum* (*Oedip. Aegypt.* Tom. III.
Syntagmate 19.) *Pignorium* et alios, qui de *amule-*
torum superstitione ipsi superstitione scripsere, nemo
nunc cum fructu inspexerit; et si et aliae res iisdem
superstitionibus consecratae eodem nomine com-
prehenduntur, ut imagines, anaglypha e lapide
vel aere facta.

In gemmis varietas notatur *naturae et artis*: Natu-
rae, propter arcanas virtutes iis, ab astris impertitas,
inesse creditas, interdum ex colore d); artis, ex
sculptura aliqua mirabili. Eleuat superstitionas in scitior
scalptu-

d) Ex vi electrica vel magnetica. Iam apud Plinium
de hac superstitione magorum plura leguntur.
Inter haec lib. XXXVII. S. 40. gemmis, colorem
vini habentibus, magorum vanitate ebrietati re-
sistere, aliis, alio colore, mala auertere creditis,
subiungit: *nam smaragdis quoque similia promittere,*
si aquilae scalperentur aut scarabaei: quae quidem
scripsisse eos non sine contentu et irrisu generis
humani arbitror. Frandem geminam deprehendi-
mus eo, quod Plutarchi nomine venditatus liber
de fluviis p. 1155. de Sagari Phrygiae flumine me-
morat; reperiri in eo lapides *αυτογλυφους*, a na-
tura insculptam Matris deum imaginem referen-
tes, quam qui secum habeat, omnis metus ex-
pertem habet animum: *τοῦτον τὸν λίθον ἔχον εὖρη τις*
σκανλως κύρισκεμενον, ἀποτεμνομένων εὖ ἐνέχεται,
ἀλλ' εὐψύχως (non *εὐψ.*) *Φέρει τῆς πάρα φύσιν*
πράξεως τὴν ὄψιν. nisi locus laborat, accipio de
Gallis per insaniam praecisis sibi genitalibus, ubi
ad se redierint, non obstupefcentibus, sed aequo
animo iacturam ferentibus.

sculptura, argumentorum dilectus ex superstitionibus certi generis iam aliunde notabilibus et notatis, verbis quoque et siglis, vsum, cui destinata gemma est, arguens; symbolicae et allegoricae, a Graecorum tamen Romanorumque more et indole alienae, ad religiones barbarorum Asiae et Aegypti, eorumque sensus, superstitiones et artes, plerumque effictae; ita quidem, vt aliae figurae sculptae Aegyptium, aliae alium morem et habitum referant, aliae certarum religionum arcanarum, superstitionum, artium et praestigiarum, indicia, vestigia et notas habeant. Inter barbaros fuere inprimis *Phrygum* religiones Magnae Matris deum seu Cybeles aliisque nominibus, specie et nomine multiplici, celebratae, cum qua Dea quoque Syria conuenit, ad naturam genetricem designandam. Subueniunt illustrandis gemmis numi veteres magno numero Asiaticarum vrbiū.

Aegyptiacas religiones (v. Euseb. Praep. Evang. I, 7.) multae gemmae aperte exhibent, hieroglyphi, Osirin, Isidem, Horum, Cneph, Anubin, Serapidem; antiquiores religiones et Aegypti aetates discernere aut declarare haud licuit; sunt figurae in iis obviae ex temporibus Ptolemaeorum et Romanorum, sacris Isiacis in Italiam illatis; Alexandriae et ab Aegyptiis inde a Ptolemaeis regibus sculptas esse credere licet; commendantes se quodammodo Graeca elegantia, continuato studio per tempora sequentia, florente etiamnum arte sub Antoninis. Utile erit iis, qui in hoc genere curatius explorando operam posituri sunt, cum gemmis numos Aegyptios comparare; de

quibus praeclarum Zoegae opus extat; mihi enim in singulis rerum partibus excutiendis otium et opera haud suppetebat. Num antiquiorum Aegypti aetatum sculptae gemmae supersint, mihi quidem haud liquet; doceant nos ii, qui earum gemmarum copiam tractant, imprimis in Museo Imp. Napol. Paris. Etiam *vitreas* gemmas repertum iri suspicari licet ex iis, quae nostra aetate de Diospolitana fabrica gemmarum vitrearum et murrhinorum facitiorum memorantur; Praeiuerat his Periplus maris Erythraei p. 3. Maior tamen est numerus formae monstrosioris per serioreni superstitionem et artem, ut quatuor alarum, additarum Anubidi et aliis; in quibus tempestates anni aut mundi plagas designari putant.

Multo maior est copia gemmarum, quae *Aegyptias* quidem religiones referunt, sed multis modis *variatas et corruptas* adscitis et admixtis aliis superstitionibus, figuris, attributis, litteris: quas sigillatim annumerare, haud esset pretium operae; nec magis volumina, in quibus hae gemmae cum ceteris expressae sunt aere aut illustratae a Montefalconio aliisque vulgo notis e).

Aliam classem et ordinem constituere licet *astrologicarum*, aut nihil aliud quam astra, singulas stellas, aut zodiacum, aut singula ex iis signa, animantia, exhibentes, aut alia, etiam deorum et mythica, Graeca et Romana, apposito astro. Leo et Taurus, admodum obuia sunt, etiam in Graecarum

e) Adde Recensum gemmarum *Iacobi Tassie: Descriptive Catalogue of a general Collection by R. E. Raspe* 1791. Tom. I. p. 38 sqq.

carum vrbium numis; dubito an ea ex Aegyptiis translata sint. *Taurus cornipeta* verum fidus esse potest in caelum quasi enixum; an hoc quoque in numis Siciliae, Italiae, aliisque inde ductum putabimus? Probabilius videri potest, translata esse huiusmodi nonnulla ex Aegypto in Siciliam, Italiam, vrbes Syriae Graecas, vt in numis Comagenes scorpius et capricornus.

In ea classe habentur quoque gemmae doctioris et elegantioris sculpturae, forte nec ad hoc genus referendae, cum nihil aliud superstitionem magicam referat quam Sol, Luna, astrum appositum: quod facile intelligitur inspectis *Gorii gemmis astriferis*, a Passerio editis et illustratis. Ita capricornus Augusti horoscopus in gemmis et numis occurrit. Contra habentur annuli et gemmae ad hunc vsum non sculptae, serius forte amuletorum loco adhibitae; ita imago *Herculis* Diodoro referente lib. V, 64. extr. et Alexandri imago, vt iam supra monitum ex Trebellio Pollione. Quid? quod etiam argumenta libidinosa occurrunt, ex Bacchicis initiis, in censum tamen huius generis venientia, respectu, vt suspicor, mulierum fecunditatem et prolem votis expetentium.

Verum sunt aliae astrologicae, in quibus manifestum fit, seu praedictionis causa, seu arcanae artis auerruncandi mala, *thema natalitium* esse expressum, aut aliis superstitiosis vsum eas interviisse. *Mythos Graecos Romanosque* eae, passim exhibent, etiam res e vita petitas. Credere licet, esse in his multas, quibus serius astrum incisum fuerit, forte ab impostore, qui suis artibus eas

R. s. accom-

accommodare voluit. Sollemnia argumenta porro sunt ea, quae spectant *ad naturam rerum*; deos salutare, *curāque*, omninoque per religiones feriores et initia nobilitata numina: Cybelen, Dianam, Lunam, Hecaten tricipitem, Aesculapium, Dioscuros, Herculem, Mercurium, interdum attributis nouis, aut variatis formis *f*); etiam Aegyptiaca: Serapidem, Isidem, Horum, Anubin, appositis astris, etiam septem errantibus *g*).

2. 2007 DE *Periscar*

f) Venus caelestis huc referri potest radio signans Scorpionem in globo (apud Gorium tab. 68.) nisi verius Musa est Vrania; vt tab. 69. Vraniam interpretantur, tenentem globum cum Scorpii sidere; Genium tamen facile agnoscas; male quoque laudatur e numo Pertinacis, mulier, quae globum caelo demissum excipit; est enim mulier caelum versus manus extendens, cum adscripto: *Providentia deorum*; quod inspecto numo facile assequaris, at LXVII. est Diana lucifera, apposito globo radiato: artis iam serioris. Ex religionibus Syrorum expressa est passim *Athergatis*, et in gemma ap. Gorium tab. 77. (*Capello* 209.) *Venus Paphia*, de qua nuper egerat, quem ereptum bonis litteris lugemus, *C. G. Lenz.* (cf. *Gött. Gel. Anz.* 1808. p. 2073.) Occurrit ea quoque in numo Pergamenorum cum capite Eutypyli, quem in medium protulit Ill. (*Choseul Gouffier* pl. 50, iam antea memoratum a Spanhemio et Frölich *notit. Element. numism.* p. 231. Obseruavi quoque gemmas et numos passim consentire in vnum idemque argumentum: vt in Iove Argaeo.

g) Est quoque horoscopus vrbium, ex numis cognitus et illustratus. v. *Barthelemy Mem. de l'Acad. d. Inscr.* Tom. XLI. p. 513. cf. *Neumann.* Numi Tom. II. p. 30. Regiones scilicet, vrbes, terrae, erant assignatae certis signis zodiaci; variata opinione, qua *Genii locorum et vrbium* ferri vulgo solebant, vt Virgil. *Aen.* VII, 136. *Geniumque loci.* Coniuncta notio *dei tutelaris.* *ἑγχαπλου.*

Perfitas religiones paucae gemmae referunt, et pauca anaglypha, et in his nonnulla cylindri forma facta. (vt apud Montfauc. *Antiq. expl.* Tom. II. pl. 135, 1. et ap. *Com. de Caylus.*) Frequentiores sunt eae, quae Mithriaca offerunt, genus superstitionis maxime frequentatum sub Antoninorum et Commodi tempora. Impostores Iudaeos arguere videntur nomina dei Iao, Adonai et alia. Christianos in paucis deprehendi; ap. Macarium tab 5. est columba cum fronde arboris, et in altera parte Ιω. Αβρααμ. Αδωναι. Occurrit quoque vox *Μεσσίας*. Haecenus concesseris Iablonskio contendenti Christianorum, scilicet catholicorum; gemmas huius generis fuisse nullas sed tantum Gnosticorum et Basilidianorum v. *Diff. de Abraxas Miscell. Lips. nov. p. 79. Vol. VII.*

Sunt gemmae, *Romanorum* deorum effigies et attributa, vt Cornu copiae, manus votiuas, apotelesmatibus accommodatas, exhibentes, pleraeque tamen cum attributis Aegyptiacis ^{h)}, aut inuerso modo Idem cum Fortunae attributis; tandem etiam *Panthea* signa, superstitionibus multo magis opportuna; nisi hoc commentum pantheorum mythis et religionibus miscendis nouam opportunitatem fecit.

Enimuero infinitae esset operae, omnes variandi modos enarrare: accedunt enim Phrygia, Chaldaica,

h) V. c. Apollo et Sol cum flagro, Osiridis exemplo, Mercurius criophorus, adscriptum tamen: εἰς τὸν Σάρατις. Et apud Macarium nro. 105. Iuno cum hasta adstans, a tergo *Καὶ αὐτὴ σοφὴ Αδωναι*. Priapus cum Phanete Orphicorum permutatus esse videtur.

daica, Syria, ex quo coeptum est a Graecis, numina patria Graecorum et Romanorum substituere et miscere diuersa nomina et religiones: qua de re disputatum est in Commentat. de dea Comana. Commentat. Soc. R. Sc. Gopt. Tom. XVI. Adeo permutata aut composita aut confusa fuit omnis antiquitas: fatentibus quoque scriptoribus, vt, noto loco, Hieronymo, aduers. Iouinian. lib. II. (extr. p. 66. et haud longe a princ. p. 52 sq. ed. Frof.)

At mihi procedendum est ad genera gemmarum notiora et frequentiora; et in his primo loco ad *Abraxas*, nomine vulgatissimo, modo laxius, modo recte de certo genere lapidum. Qui proprie ita dicuntur, magno numero obuui, exhibent figuram armatam cum flagello Osiridis et clipeo, capite galli gallinacei et serpentibus pro pedibus: exemplo petito ex Aegyptiis Osiridis et Serapidis, sed attributis mutatis, symbolicis haud dubie; sed de quibus sollicitus esse nolim; apparet saltem auerruncum deum seu daemonem declarari, ἀποτρόπαιον, malorum depulsores i). Variant tamen attributa, et ipsa figura ac species monstri; adiectis litteris Ιαω, etiam aliis vocibus, interdum et septem vocalibus, respectu forte septem angelorum. Permittas agnoscas superstitiones Aegyptias, Iudaicas,

- i) Caput galli gallinacei ex eo repetitur, quod ales Soli sacer esse fertur: vt. ap. Plutarch. de Pyth. Orac. p. 400. c. Apollinis manu eum tenentis signum memoratur. Et apud Pausan. V, 25. pictus erat in scuto Idomenei, qui a Sole genus ducebat. Solem itaque per monstrum designari creditum est. Sol cum flagro etiam in numo Elagabali conspicitur.

Iudaicas, Christianas; Gnosticas praesertim, vnde et eo nomine gemmas eas appellare vulgo erat solitum; Basilidianas et Valentinianas appellarunt alii. Mithriacas superstitiones multae gemmae, magicae quoque, exhibent: addita in nonnullis barbara vox *Αβρασαξ*, de qua, Coptica forte, vt Münterus V. C. suspicabatur, multa disputata sunt; probabile fit, nomen fictum declarare numerum per litterarum valorem constitutum 365 dierum, vt adeo annus, et per hunc Aeon declaretur: quem alii totidem numero caeli orbes interpretabantur. Basilidem aiunt vocem reddidisse patrem *μονογενῆ*, et *λόγον* alios. Obseruatum est lapides fere esse adhibitos iaspides virides sanguineis maculis distinctos, heliotropios nomine Plin. XXXVII, 10. f. 60. vt superstitio etiam hunc dilectum constituerit. Voces *Ιαω* et similia nomina (Iudunt enim in litteris vocalibus A. E. I. Ω.) occurrunt etiam in aliis gemmis, et pro monstro leo, ore mordens caput bouinum; quod ad astrologiam spectare putatur; etiam vox *Abrafax* in gemmis cum Horo insidente loto. Visitur in nonnullis Sol, alatus, cum virilibus erectis; tantopere variat superstitio in toto genere; nec tamen digna satis, vt in his hora pereat.

In tanto figuras variandi studio sectari auctores *monstra* apparet. Sunt ea vel mythica, et symbolica a Graecis et Romanis iam ante frequentata, vel Aegyptia aut alia; aut noua, ex pluribus formis composita, indocta pleraque et informia. In prioribus habentur: Medusa, Harpyiae, Sirenes, gryphes Apollinis, chimaera, laruae, locus, Comus,
 Bonus

Bonus Euentus; in altera classe sunt nouae formae ex superioribus compositae, maxime ex Aegyptiis, additis quoque nouis symbolicis: quae inspecto Capello et Gorio sponte se offerunt. In monstris his superstitiones ad fraudes aliis faciendas, rerum miraculis ante oculos positae ab impostoribus et agyrtis, cognoscere in promptu est; eoque merito inter *magicas*, seu magicis fraudibus inferuientes, habendas.

Nec vero harum gemmarum omne genus feriorum aetatum, inde ab Alexandrinis, aut ab Antoninorum inde temporibus, aut, vt vulgo aiunt, tertii et quartii post C. N. saeculi *k*), fetus est habendum; increbuit tantum vsus et superstitio tunc inter homines vel maxime. Antiquior longe mentio est gemmarum *magicarum*, igitur etiam vsus. Memoratur apud Clementem e Graecis quoque Execestus, Phocensium tyrannus, qui duas gemmas habuit monentes de imminente malo et periculo *l*).

Ceterum in harum gemmarum numero paucae esse arte et opera probandas iam dixi, exceptis non-

k) Nec Zoega p. 549 sqq. et p. XXIII. est accipiendus, de inuento talium gemmarum, sed de vsu frequentato, cum ad noua mysteria, theurgica, gnostica, magica, chemica, traducti fuere characteres hieroglyphici, vero eorum sensu fere obliuione iam extincto.

l) Clemens Alex. in Stromateo I. p. 399. (Sylb. p. 334.) — δύο δακτυλίους φορῶν (Ἐξήκестος) γεσητευμένους, τῷ ψόφῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους διηττάμετο τοὺς καιροὺς τῶν πράξεων: ἀπέδυνε δὲ ὁμῶς δολοφονηθεῖς, καὶ τοὶ προσημνήσαντος τοῦ ψύφου· ὥς φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φωνικῇ πολιτείᾳ.

nonnullis, quibus, olim in mundo et apparatu habitis, serius praestigiatorum manu et opera appositum est astrum, aut figura scalpata, magico vsui destinata; reperiuntur inter eas nonnulla, quibus ab indocta manu sculptura deterior monstri vel hieroglyphi est apposita. Est in his Ptolemaei caput ab Aulo scalpum, monstrosis figuris additis foedatum. Contra immensa copia est lapidum vix dignorum, vt Musei partem constituent, indocte et inscite scalpitorum; etiam inchoatae operae, delineatis tantum, scalp pro terebrante admoto, figurarum extremis partibus: vnde, cum informi adhuc sint adpectu, faciendae fraudi opportuniore eae visae sunt. In eundem censum referam icunculas ex aere vel argilla inscite factas, quae passim pro antiquissimis Etruscis habitae sunt, v. c. in iis quae apud Com. de Caylus occurrunt, Tom. V. tab. 37. et 32. Omnino in ista rerum antiquarum farragine multa huius generis occurrunt, gemmarum et sigillorum scilicet, inter Aegyptia et Etrusca, quae a magicis impostoribus sunt profecta. Infimo loco habendae sunt magicae gemmae nil nisi *verba barbara* aut *litteras* solas et *ductus* obscuros exhibentes; etsi interpositis vocibus Graecis, appositis quoque nominibus angelorum aut mysticis diuinae naturae, saepe declaratis per vocales variante positu, comparari solitis cum septem stellis errantibus: de quibus videre licet nonnulla docte obseruata a Barthelemyo l. l. *Memoires* XLI. p. 515 sq. in Inscriptionem ad Miletum urbem spectantem. Egerat quoque de his vocalibus et sonis septem fidium lyrae Gesnerus noster in *Commentar. antiqu. Soc. Gott.* 1751. Tom. I.

Supereſt

Supereſt genus nomine et forma mirabile, *ſcarabaeorum*, ſcarabaeum ſacrum referens *m*), Aegyptiorum hieroglyphum fuiſſe ſatis conſtat; ad ſolem referunt, etſi incerta ſymboli notione et cauſſa, iam apud Plinium (lib. XXX, 11, 30. Euseb. Praep. Evang. III, 4.) Egit de hieroglypho Aegyptiorum docte et accurate *Zorga* (de Obeliſcis p. 446.) etiam de uſu in gemmis ſcalptis, quem iam antiquitus Aegyptiorum fuiſſe haud dubito, ſerius magicis artibus adhibitum. Mirationem tamen mihi facit, quod ſcarabaeos multos ſervant Muſea, Etruſcos vulgo dictos, ſeu Graecae artis antiquiſſimae; quorum vnde tandem et quomodo tanta copia ex Aegypto in Italiam allata eſt? fit igitur mihi probabile, commercii inter Italiam et Aegyptum habitis, gemmas ſcarabaeorum ſpecie et forma elaboratas in Italiam eſſe apportatas; in quibus Graeci ſua argumenta ſculpſerunt; vnde ſerius eae affectatae ſunt ab impoſtoribus forma ludibrio vulgi inſerviente. Aliae gemmae inque his etiam ſcalptae, ex Asia mercatu per Syriam et Aſiam citeriorem, in Graeciam et Italiam fuere apportatae, et ſimul cum his diſſeminatae fuere ſuperſtitiones, quibus illae inſervierunt, cumque de his nonniſi ea, quae mercatoribus narrata erant, comperiffent emtores, rerum Orientis parum periti, mirum non eſt, ſi nova, diuerſa et aliena commenta, ab his inuenta et excogitata, omnis antiquitatis Orientis notitias corruperunt.

m) Cf. Beckman. ad Mirabil. Ariſtot. p. 268. Iam ap. Plin. XXXVII. S. 40. ſcarabaei ſcalpti memorantur.

EPIMETRYM VI.

*De artis fingendi et sculpendi corruptelis ex
superstitionibus et peregrinis religionibus.*

Profecta quidem est ars fingendi et sculpendi ea, quae oculorum sensui occurrunt, a naturali aliquo studio ea, quae sensibus cognita sunt, imitandi; hoc tamen ingenia iam aliquantum exculta desiderabat, antequam artis nomen sumere sibi posset; antiquior eius studii usus fuisse reperitur in communicandis notionibus et sensibus animi, qui proficiscebatur a necessitate in vitae humanioris elementis declarandi aliis animi sensa deficientibus rebus, quas obtutui subiicere aliquis vellet, nec nomen ac vocem haberet, qua aliis eas designaret; rudi itaque manu sculpere aut pingere studuit. Sequuta est mens humana in hoc quoque eandem rationem, qua in sermone usa erat in vocibus inueniendis ad sensus animi aliis communicandos. A notis ad ignota, similitudine aliqua, quae inter vtraque intercederet, observata, ille progrediebatur. Vnde apparet, consilium exhibendi qualicunque modo aliorum oculi et animi sensibus percipienda ea, quae vellet ab eo nosci, symbolicam naturam habuisse, ut declararentur res ignotae similitudine aliarum rerum iam notarum. Fuisse haec prima plastices elementa, uti et sermonis, nominum rebus imponendorum, manifestum est: quod per ea, quae in Americae populis observata sunt, pariter atque

in Aegyptiis, confirmatum esse constat. Species et formae rerum adumbratae, quamvis parum scite, dicta vulgo *hieroglyphæ*, multis modis postea variata, prima plastices et picturae elementa constituerunt. Vsu et temporis progressu, etiam, si eaedem aut similes, nouae tamen res, aut cogitata de iis occurrebant, quae declarare necesse erat, eadem aut similia delineata, adhibita sunt; ita certis symbolis inuentis vti iam homines videri poterant. Ex his primi mythi ortum habuere; ad imaginandi vim, ad phantasiam et phantasmata, reuocare necesse erat cogitata mentis; et processum ita est, id quod docet antiquior doctrina Graecorum, in principiis physicis et metaphysicis scholæ Ionicae, inde a Thalete, tum Heracliti tenebrae, nouis symbolis inueniendis et consilio accommodandis, vsque dum copia vocum, easdem res denotantium, vsu succreuerat satis idonea; ita enatae sunt voces, quae essent rebus quibuscunque propriae; nunc, sermonis vltus melior subsidiariam symbolorum operam indies magis magisque contempsit, adeoque etiam scripturam symbolicam, et hieroglyphicam; nec nisi in sacrum rerum ritibus et religionibus vltus symbolorum durauit: etiam in philosophantium conatibus: praecipue in mysteriis: cogitatis animorum per ritus et pompas exhibitis. Habuit ex his causas suas omnis apparatus sacrorum; et ipsae statuæ signa et effigies deorum; et per haec ars fingendi et pingendi initia sua.

Notionibus naturae diuinae auscultis et variatis noua inuenta sunt symbola ad eas declarandas;

ars

ars itaque variavit quoque sua figmenta; robur virium, per centimanos, prudentiam per tria Iovis capita, et sic porro alia, reddidit; ducta inde monstra antiquitatis, et pari modo fabulae, ut adhuc apud Indos et alios, ita quoque apud Graecos. Servataeque effigies et formae religionibus consecratae, etiam serius, iam quoque usus ignorata necessitate ac causa, et monstrosa simulacri forma iam diu displicente. Miramur Graecorum *theogonias* ac *cosmogonias*: atqui eae non alium habuere ortum quam necessitatem utendi symbolicis causarum et effectuum denotationibus in rebus physicis et divinis constituendis. Ut in Oriente per Aeonēs aut Daemones deductae erant potestates, *δυνάμεις*, demiurgicae, rerum, quae inde a primo Ente emanasse vulgo sunt dictae: ita ab Hellenibus omnia fuere per τὸ γεννᾶν, et per stirpes et generationes disposita; cum autem in mundo visibili subsisterent, ea ex chao deduxere per τὸ Νεῖκος (seu per Eridem) et τὸν Ἐργωτα, et inde reliqua, abstractis in deos versis, generatos alios ex aliis; hocque, seu Hellenicum seu iam antea Pelasgicum symbolum, ortum declarandi, non modo poetis, quibus inexhaustum fontem figmentorum suppeditabat, verum et in philosophandi elementis est servatum; nec rerum ortus per Monadem et Dyadem abhorrebat.

Soli Graeci seu naturae aliquo beneficio seu felici casu eo fuere adducti, ut in corporis humani formis reddendis consistere, nullo symbolorum usu et respectu habito, sed id agentes, ut formae humanae similitudinem studiose exhiberent, mox et pulchritudinem, tandem absolutissimam,

imaginandi vi assequendam, speciem; atque hoc singulari studio factum esse credimus, ut Graeci soli fuisse dicendi sint, qui sensum pulchri haberent, artemque fingendi, tum artes omnino reliquas, perficerent.

Servata sunt ex symbolica ratione tantum ea, quae aut pulchritudinem variarent, per sexum et aetatem, et statum, aut per attributa, aliaque externa, quae non obtunderent sed acuerent sensum pulchritudinis et voluptatem inde perceptam. Cum, in antiquiore ratione symbolica, a *cogitandi* modo ductae essent species et formae, nunc ab *imaginandi* vi et modo processit omnis ars, et placuere primo loco ea, quae formae elegantiam insignirent et conspicuam redderent, eiusque sensum commendarent ex ipsa re: maiestatem Iouis, Herculis virtutem, Veneris venustatem et sic alia. Prodiere signa ad formae praestantiam aliquam mente conceptam: Iuno, Minerva, Apollo, Musae. Quod si assumerentur peregrina, ut Bacchus, Cybele, Isis, refingebantur ea ad eandem normam pulcherrimae formae; ita nonnulla Thracica et Phrygia transiere in Graecam venustatem. Reiecta et spreta sunt alia quae notioni et sensui pulchrarum formarum repugnarent; servata et recepta sunt alia ex mysteriis, praesertim Bacchicis, nonnulla quoque ex Aegyptiacis; verum omnia ad iucunditatem oculorum et sensus comparata; ipsa lascivia Satyrorum et Silenorum. Contra nulli picti aut sculpti sunt *centimani*, nullus Iupiter oculis trinis, aut alia similia iis, quae Indi adhuc amant; non Apollo quadrimanus (v. Zeno-

bius

bis Cent. I, 54.) At Gigantes ὀφιοπόδες non displicent oculorum sensui. Nec nisi sero, Ptolemaeorum temporibus, Osiris, Anubis, Sphinx, et alia, ex Syris Astarte, placuerunt. Igitur in forma humana aut vnice, aut praecipue, occupata erat artificum phantasia seu mens.

Vita per artes exculpta, superuenit philosophia, qua quae accepta erant per sensus, reuocata sunt ad intelligentiam, seu a sensu abstracta; eoque ea, quae per phantasiam fuerant inuenta et perfecta, iudicio et subtilitati cogitandi subiecta. Nonnullis forte in artibus melius ex hoc ipso constitutis, ars ipsa coepit corrumpi; iterum illata est per eos, qui τὰ νοητὰ ad τὰ αἰσθητὰ et φανταστικά retrahere, et diuina sensibus proponere volebant, subtilior cogitatio ad operum argumenta, et modos ea tractandi. Eaque res ingeniose, poetico fere ornatu, cum delectatione audientium, peracta, a Platone utique, reprehensionem non habuit. Ita tamen iterum se in artem insinuauit symbolicae rationis vsus; non quem aut poesis aut plastice postulat, ab ipsa phantasia progenita a). Primo loco nunc quaesitum est in arte, quomodo iudicium

S 3 animi,

- a) Est locus Dionis Chrysostomi notatu dignus Or. XII. p. 395. ed. Reisk. vbi notiones diuinae naturae ait quatuor habere fontes, naturam hominis ipsam, qua innata nobis sit notio τοῦ Θεοῦ, sensum communem, poetas, leges latas, et artes effingendi τὰ Θεῖα: τριῶν δὲ, ait, προκειμένων γενέσεων τῆς δαιμονίου παρ' ἀνθρώποις ὑπολήψεως, ἐμφύτου, ποιητικῆς, νομικῆς, τετάρτην φῶμεν τὴν πλαστικὴν τε καὶ δημιουργικὴν τῶν περὶ τὰ Θεῖα ἀγαλλμάτια καὶ τὰς εἰκόνας. Vltimum hoc disertius exponit in seqq. dignis quae legantur.

animi, hoc est abstracta actio, redderetur per speciem ad sensus accommodata. Nunc quoque in antiquis signis et simulacris contemplandis adhibita est ingenii subtilitas in declarandis rebus, fabulis, attributis aliisque, quae non tam ad artem et inuentum operis, quam ad argumenti sculpturae interpretationem spectarent *b*).

Noua nunc operum argumenta suppeditata fuere ab ingenio primum, tum a comminiscendi studio, per novos mythos, nouas religiones ac ritus, per mysteria, et per philosophandi noua genera et excogitata. Primo quidem ingeniosa Graecorum elegantia in nouis inuentis praeualuit, cuius generis habentur allegoriae multae argutae et suaues, imprimis in *numis urbium maxime Asiae*, quorum expectamus aliquando doctrinam aliquam symbolicam: quae quidem multa habebit communia symbolicis attributis signorum et gemmarum, passim quoque poeticis, multa tamen propria et peculiaria. Mox ea cessit indoctae audaciae dissona quaeuis et inter se abhorrentia iungendi: ut in signis pantheis. Prodiere formae ingratae, inconcinne compositae, inficetae, monstrosae. Ita, inde a bellis ciuilibus et imperio ac dominatione ab Augusto et Tiberio constituta, prolapsa est ars ad superstitiones mysticas et commenta philosophica, maxime Platoniorum serioris aetatis et moris: quas superioribus commentationibus attigi.

- b*) In parietibus pingendis prima facta pericula monstrorum adumbrandarum, vna cum aliis commentis a naturae veritate alienis, colligo e Vitruui memorabili loco lib. VII, 5.

attigi." Accessere superstitiones peregrinae Aegypti et Orientis. Actutum, multoque magis per astrologica et magica commenta informia et pudenda; omnis ars est corrupta tandemque extincta.

Cum interea pulchritudinis ac perfectae artis omnino ratio nulla haberi coepisset, substitit ars in lineis extremis formarum ducendis; cum elegantia et pulchritudo formarum nulla requireretur, satis erat, *notiones*, quae pictura redditae esse debebant, assequi animo; omnis fere ars credita est esse absoluta, delineatione. Retractam diceres artem fingendi et pingendi ad sua primordia designandi potius lineis cogitata, quam formas exhibendi. Frequentior quoque usus habitus est picturae, contentae, sola circumlitione, et in medio aut vno colore, vt monochroma esset, aut coloribus viuidis, sine colorum lumine et umbra c): nec tamen linearum cura docte satis habita. Mox nec huius honos ac decus est seruatum; sed est prorsus dehonestata et inquinata ars permixtis informibus figuris hieroglyphicis et mysticis Orientis, ac magicis, indocte delineatis scalp^{ro} aut penicillo.

Haec a me ab ipsa Graecae artis origine ad seriora tempora deducta firmare videntur id quod a me erat propositum, e symbolica loquendi ac fingendi ratione, angusta ea et egena, effreni ima-

S 4

ginandi

- c) Quam *compendiariam* dixit Petronius c. 3. Aegyptiis et etiamnum Indis ac Sinis usu habitam; etsi minus doctam. Num vero *compendiariae viae*, quas inuenisse fertur *Philoxenus* apud Plin. XXXV. S. 36, 22. eodem sensu dictae sint, dubito; nam nec eiusdem nec vnius generis illae viae esse videntur, et laudi potius habitae quam reprehensae.

ginandi luxuria licenter euagata, cum melioribus aetatibus a praestantissimis ingeniis poetarum, philosophorum, artificum, intra fines iustos esset coercita, iterum carceribus emissam corruptelas veri et pulchri infinitas tandem monstra et nugae protulisse: quibus iterum liberata est mens humana, meliore sapientia et sensu veri et pulchri doctrinis et exemplis propositis exulta. Quod si non eadem euenire in Oriente, seu in Asia et Aegypto, etsi aliae quoque cauae commemorari possunt, praecipue tamen obstitit religiones in deformibus signis et adspectibus ex antiquis *symbolicis doctrinis* deductis, mentes et oculos, ingenia et sensus, detinentes, ne ad sensum pulchri ac veri assurgerent. Regnabant autem, ut in superioribus expositum est, mira philosophantium placita per symbola, allegorice et ambigue aut obscure declarata. Neque ab iis recessum est, nec per Iudaeos nec per Arabes, superstitionibus passim sublati, cum vel fingendo et sculpendo numine esset interdictum, vel barbarie et ignoratione ingenia essent obscurata et ad meliora studia inhabilia facta.

Sane quidem iam antea, inter Hellenas quoque, ex quo rudibus stipitibus et saxi successerant signa et statuae deorum, necessitas obtinuit, ut symbolica ratione vterentur in diis seu ab Aegyptiis, Phoenicibus, Thracibus, adsciscendis seu nouis religionibus condendis; Postulabant quoque eandem operam sacra mystica et arcana Samothracica, Bacchica, Orphica, Eleusinia; ritibus variis cumulata, qui et ipsi erant symbolici: etenim sol-
lennia

lennia ista erant dramata. hoc est, res symbolicas exhibentia vt facta ac gesta, *δρῶμενα καὶ δείκνυμενα*; vnde quoque factum est, vt religiones omnino meris ritibus et caerimoniis continerentur. Sermo quoque symbolicus in mysteriis principatum tenuit; etiam tum, cum verba propria iam in vsu versabantur; Etiam vaticinia et oracula lufibus ex symbolorum ambiguitate petitis consulentes ludificabantur: Intacta tamen mansere per complures aetates vt artium, ita litterarum et philosophorum studia, quamdiu sensus veri, honesti et pulchri, humanitati meliori a natura insitus, in melioribus Graecorum ingeniis est seruatus; quo corrupto vel extincto, ad barbariem ruunt ingenia mortalium, nulla suppetente ope satis valida ad res in pristinum statum restituendas.

P R O L U S I O N E S
INDICENDIS CERTAMINIBVS LITTERARIIS
ACADEMICIS SCRIPTAE.

Certaminum litterariorum iuuentutis nostrae academicae, superioris saeculi anno LXXXIV. institutorum, et praemiorum perfolutorum, inductiones publicas apposueram in superioribus voluminibus: in *Volumine* quidem *tertio* annorum LXXXV — LXXXVII., in *quarto* annorum LXXXVIII — XCV., in *quinto* annorum XCVI — MDCCCI. Restant itaque vulgata de his certaminibus programmata, a me quidem scripta, annorum saeculi huius II — VII. quandoquidem anno sequenti consultius visum est, operam hanc utilem admodum et honorificam collegae MITSCHERLICHIO mandatam, a me deponi: continuatam a me per annos XXIV. Cum ad annales nostros academicos condendos haud parum intersit, vt horum certaminum memoria seruetur, nolui committere vt postremae hae VII scriptiones in opusculorum recensu desiderarentur. Me quidem, cum haec in manibus haberem, haud vno modo affectum animo sensi, cum nomina multorum praeclarae spei iuuenum recitata a me relegerem, qui ab eo inde tempore grauissimis muneribus et honoribus sunt
admoti,

admoti, meritis quoque suis clari: quique et nunc nomina sua relegi laetabuntur: ita vt de vtilitate huius instituti nulla dubitatio esse possit.

Est in his commentatio de *Alexandro M.* id agente, vt omnem terrarum orbem commerciis mutuis iungeret: Prolusioni quartae adiecta.

Adiectae quoque duae *Memoriae* seu *Elogia*, in obitu CAR. WILH. PAETZII Prof. et GEORGII L. B. DE ASCH, scriptae a. c1810cccvii.

I.
ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOHANN. TOBIAS MAYER
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. IV. IVNII ANNI HVVS c1800ccii.
REGIS NOSTRI INDVLGENTISSIMI
SOLLENNE NATALITIVM
INDICTO
CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA
P R A E M I A
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
N O M I N A
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI c1800cciii.
ADMITTI VOLENT
A R G V M E N T A
AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Reolutis mensibus et diebus redierat quarto
Iunii die iterum festa lux, qua natalem
Regis nostri Indulgentissimi celebrauimus a).
Exege.

a) A. saeculi 11. pace ad Ambianum facta M. Martio.

Exegeramus a multis inde annis hunc diem in rebus ambiguis et incertis, inter metus ac terrores hilaritatem publicam infestantes; neque tot malorum et calamitatum prospiciebamus finem; quoties enim animis reputabamus, quorsum processura essent haec irarum et odiorum certamina, hi furores ac mutuae clades, opibus populorum exhaustis, vel attritis, iuuentute caedibus ac praeliis, proscriptionibus, morborum contagiis, exhausta, cultu terrarum sublato, solitudine per agros latrociniis infesta, commercii populorum partim interceptis partim in expilationem eorum, qui pacis bona retinebant; conuersis, verbo, omnibus ubique ad res euertendas, iuris relique expulsiorem, morum religionumque abrogationem festinantibus; ut non iam de imperio et dignitate, de salute et incolumitate, verum de ipsa humanitate bellari appareret; haec quoties reputabamus, etsi prouidentiae diuinae confidendum esse persuasum habebamus, attoniti tamen et defixi in rerum perditarum conditione, ac si conclamatum esset, haerebamus, oculis tanquam praestriclis et animis fascinatiis. Ecce vero, antequam res ad extrema belli internecini deuenissent, et maturius, quam vlla mentis perspicacitate prospici poterat, conuersis repente potentum consiliis, arrepto quasi et in aliam partem deflexo gubernaculo, respublica Europae, tanquam iamiam voragine maris hauriendum nauigium, e naufragio est seruata, reditaque pax, saltem furoris mutui intermissio refarciendis damnis mutuis idonea. Eo enim res adducta est, ut per multos annos non tam de nouis

nouis populorum commodis, nouis bonis parandis, aut pristinis locupletandis sit cogitandum; verum vt eo tantum prudentum consilia sint conferenda, quo malorum, quibus oppressi vix animam ducunt populi, summa minuat, damna reparentur, donec in eum aliquando statum iterum deducantur res, in quo populi, iam tum satis afflicti et attriti, vitam saltem tolerabilem agebant.

Haec cum sit plerorumque Europae populorum conditio grauior leuiorue: etsi belli calamitatibus terrae Hannoueranae haud intactae mansere, ipsa tamen belli procella nostras res haud correptas penitus euertit; quod autem ad rempublicam nostram litterariam attinet, salua ea et incolumis seruata est; quid? quod etiam multis in partibus illa in mediis belli tempestatibus effloruit, multa incrementa litteraria et decora noua accepit, nec vlla in re studiorum et officiorum cursus est turbatus. Quod si recordamur, per decem hos annos aliquoties de Academiae nostrae incolumitate modo metuendum fuisse, modo depulsa pericula gratulandum: fatendum est, singulari aliquo beneficio diuino hanc Academiam bonis litteris tanquam propugnaculum et arcem in his terris esse destinatam, vt esset earum refugium tutum, vnde illae iterum, securitate publica restituta, ad alias terras se effunderent. Et sunt viri prudentes inter Gallofrancos, qui ex Germanicis terris, in quibus per quietum rerum statum litterarum incrementa facta sunt, sibi nunc petenda esse videant studiorum suorum noua fomenta. Quibus de rebus cum gratulandum nobis sit, agendum, omni ope

ope elaborandum nobis esse cogitemus, ne tantis bonis nostris indigni videamur, ne aut posteritas, aut praesens aeuum, et exterarum terrarum homines, qui his litterarum copiis priuatos se viderunt et adhuc vident, ne illi cum indignatione pronuntient: inter tanta haec prouidentiae munera, quae in Academiam Georgiam Augustam fuere cumulata, litterarum hoc vel illud genus, hanc vel illam disciplinam, ab iis, qui eam excolere et perficere debebant, quique in illustri hoc loco constituti, omnibus copiis bene instructi, operam suam collocare feliciter poterant, esse neglectam, splendore suo priuatam, nec ad eam lucem adductam, quo adduci ea facile potuisset, nisi studium, fides et sacramenti, quo adstricti sumus, religio defuisset. Quotus enim quisque nostrum, quoties perpendit et deliberat, quid sibi in ea statione, in qua collocatus est, agendum molendumue sit, non saepe ad animum reuocabit et apud se dicet: enitar vero omni ope, vt partes meas expleam; quid enim? "si, vna alteraque aetate post mortem meam elapsa, ii, qui tum superstites erunt, praesentium temporum statum litterarium recognoscent, et erit aliquid, de quo illi pronuntiare possint, me in vna vel altera re officio meo defuisse, eaque ipsa incuria me bonum aliquod Academiae mea opera ac studio praetermisisse, litterarum genus, quod mihi vt ornem et amplificem, mandatum est, mea culpa deperis-
se, honorem eius et dignitatem deminutam esse, meaeque operae in ornanda sparta mea desiderium aliquod memorabile deprehensum esse:
intole-

intolerabilem equidem vitam esse ducerem, si quid esset eius modi, quod mihi metuendum esse putarem.” Hoc sensu, hoc iudicio, Patres Academiae, haud dubito nos omnes animatos pariterque ductos esse; neque officio suo quenquam ita defuturum esse, ut posteritati iustam causam de se conquerendi, inertiam et fœcordiam accusandi, et memoriam damnandi, relinquat. Similibus curis agitados et incitados fuisse putabimus viros illos, quorum laudibus crevit Georgia Augusta, heroes illos litterarios, Halleros, Roedereros, Brendelios, Zinnios, Moshemios, Heumannos, Gesneros, Böhmeros, Michaelés, Gattereros, Kästneros, cum aliis, quos enumerare si vellemus, tædium faceremus. Debet autem hoc infixum esse animis, non latere alias academias, alias terras, homines, ipsam multitudinem, si quis munere suo in hac nostra litterarum sede cum fide et laude secusue fungatur: non nostram Academiam adeunt, ut olim, tantum illi, qui tirocinium in litteris posituri sunt; immo vero, magna ex parte, viri peracto iam aliis in Academiis curriculo, apud nos aut ultimum decursum facturi, aut expolendis perficiendisque studiis suis et profectibus operam daturi; hi de nostris litteris, studiis, naevis et laudibus cognoscere ac dispicere possunt, famamque de nobis ad alias terras perferre secundam vel sinistram: quis autem de se ad externos manare vellet famam: per se stetisse, ne Academiae nostrae existimatio esset integra, et omnibus numeris absoluta.

Ad famam laudemque Georgiae Augustae in externas oras perferendam haud parum profuit hoc ex regia munificentia institutum certamen litterarium; iis constitutum, qui profectum suorum periculum facere primumque industriae specimen volunt proponere. Institutum praeclarum: si modo recte eo uti volent ii, qui ad certamen sunt accessuri; non enim instituti consilium est, ut cruda studia in forum protrudantur; non, ut, si Quintiliani verbis uti licet, tanquam immatura adhuc vindemia, quicquid est acerbum, proferatur; non, ut fundamenta impudentiae iaciantur, et, quod est ubique perniciosissimum, praeueniat vires fiducia; verum, ut, antequam in aream procedat, sui quisque ingenii suaeque doctrinae in umbra experimentum facere queat, nec, nisi illa iam ubertatem habeat satis magnam, ut iudicari possit de proventu aliquando in vita publica priuataque futuro, studiorum suorum fructum promat.

Haec atque his similia cum in corona coetus academici essent pronuntiata ab eo, cui partes mandatae sunt *b)*, ut publice iudicia Ordinum academicorum de scriptis, quae in certamen litterarium a ciuibus nostris confluerunt, praeconio suo nuntiet, processum est ad ipsam enarrationem certaminis, et ad exponendos successus, quos concertantium studia habuere. Accipite igitur, Commilitones, quale primo loco

Iudicium *Ordinis Theologici* de commentationibus ipsi exhibitis fuerit:

b) Professore eloquentiae.

Vol. VI.

T

“Postu-

“Postulauerat Ordo Theologorum, *ut insigniores conuersiones, quas Theologia moralis seculo decimo octauo experta est, describerentur et a causis suis reppererentur.* Duae nobis oblatae sunt commentationes, altera insignita verbis *Ammonii* in decem categorias *Aristotelis*:

ὁ ἐξηγουμενος οφείλει κριτῆς ἀπαθῆς τῶν λεγομένων ὑπαρχειν· καὶ πρῶτα μὲν τὴν διανοίαν τοῦ ἀρχαίου σαφηνίζειν, καὶ ἐρμηνεύειν τὰ αὐτῷ δοκούντα· σπειρά τὴν παρ' ἐαυτοῦ ἐπιφέρειν κρίσιν.

altera verbis *Quintiliani*:

Modeste et circumspetto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne, quod plerisque accidit, damnent, quod non intelligant.

“Prima commendabat se admirabili industria et partium dispositione egregia. causas conuersionum sedulo indagabat, diuersorum systematum rationem et ingenium subtiliter exponebat, ipsamque doctrinae moralis in scriptis popularibus et asceticis, et in moribus christianorum vim et effectum attingebat, totamque quaestionem propositam exhaustire videbatur. Altera eminebat orationis puritate et ornatu, modestia amabili, ipsius disciplinae morum cognitione eximia, lectione selecta et curata, iudicio sano et circumspetto, atque Introductione viam sibi ad historiam conuersionum Theologiae moralis enarrandam parabat et munitabat. In tot ac tantis et tam aequalibus virtutibus concertantium, Ordo Theologorum non ausus est iudicare, cui ex ambobus praemium regium discernendum sit. Si prima commentatio vna virtute vincere videbatur, secunda vincebat alia.

Si

Si prima maculis et vitiis nonnullis laborare videbatur, secunda laborabat aliis. Si ista nimium videbatur dare et praescriptos limites transgredi, haec nonnullas quaestionis partes negligebat vel attingebat tantum, aliis diutius immorabatur. Vtramque igitur commentationem praemio dignam esse iudicauimus, et, permittentibus atque munitissimè largientibus viris illustribus, qui augustissimo Regi sunt a consiliis intimis, suum unicuique concertantium praemium regium totum et integrum decernimus, et hancce sententiam non sine insigni animi pietate et voluptate pronuntiamus."

Solutis inde schedularum, quibus nomina inscribi solent, vinculis lectum est, *prioris* quidem verbis graecis inscriptae,

Io. HORN, *Verdensis*,

Seminarii Regii Philologici, Seminarii Regii Homiletici, Societatisque Gottingensis privatae litteris humanioribus addictae et Helmstadiensis Teutonicae sodalis.

posterioris:

PHILIPPUS CONRADUS MARHEINECKE, *Hildesienfis*.

"Praemium *homileticum* propositum erat oratori sacro, qui optime verba facturus esset publice, praeeunte diuo Paulo i Timoth. c. I. v. 5.

De vinculo, quod inter fidem et virtutem intercedit, arctissimo.

Von der Unzertrennlichkeit des Glaubens u. der Tugend.

Concertauerunt de praemio in vniuersum sermones quatuor, quorum

primus, verbis Ciceroni insignitus, fieri potest, vt fallar,

T 2

multa

multa continebat bene et egregie dicta, dignus omnino, qui coram concione haberetur, nisi fidem, quam libri sacri omnis religionis et virtutis fontem esse docent, versa vice ab officii et virtutis natura deriuandam esse putauisset auctor; quae quidem sententia vel in secunda orationis suae parte transuersum abreptus est. Caut, ne in tantas se difficultates induceret,

orator secundus, Schilleri sententiam praeferens:
den himmlischen Glauben bewahre!

qui de summa orationis sibi proposita breuiter quidem, sed apte et clare exposuit, ita saltem, ut auditoribus, si non plane satisfecit, persuadere tamen inciperet feliciter. Maiorem notionum et argumentorum molem coniecit auctor,

orationis tertiae, dicto Iacobi insignis:

βλέπεις, ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις

ea tamen sedulitate, quae nonnunquam a fine proposito aberrauit et neglecti ornatus linguae inuidiam non effugit.

In *ultimo*, qui auditores suspensos tenuit, sermone, Ioannis epigrapha claro:

Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν
multa quidem occurrebant profunde cogitata; consideratus tamen est ordo, qui meditationi et memoriae lucem adfert, et quo oratio sacra inprimis caret aegerrime.

Subductis rationibus praemio dignus iudicatus est auctor orationis secundae:

AUGUSTUS PHILIPPUS PETRI, *Hannoueranus*,
Seminarii Homiletici Sodalis:

proxi-

proxime autem ab illo abesse existimatus est:

DIETERICUS AUGUSTUS GUILIELMUS TAPPE,
Hannoueranus.

Ordo Iureconsultorum desiderauerat:

Vt exponeretur nexus inter successionem ab intestato et querelam inofficiosi testamenti ita quidem, ut quatenus ab illa ad hanc argumentum duci possit, definiatur.

“Concertarunt hac de re quinque commilitones his distincti symbolis:

I. *O curas hominum! quantum est in rebus inane.*
IUVENAL.

II. *πετομαι ελπίσι.* *SOPHOCLE.*

III. *Quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.* *ULPIAN.*

IV. *Pia est causa.* *VIRGIL.*

V. *Magis in studiis timor, quam fiducia decet.*

“Quae tertio et quinto loco nominatae sunt commentationes, reliquis palmam dubiam reddere non potuerunt, quoniam in vtraque doctrinae studium et ingenii acumen multo quidem magis, ac in reliquis omnibus desideratur, praetereaque dissertatio *tertia* quaestionem ipsam nimis leuiter tractat, et *quinta* neglecto die exhibitionis longe serius, quam oportuerat, tradita est. Quamquam autem in tribus illis, quae restant, commentationibus plura reperiuntur, quae subtiliori iudicio ponderari, aut maiori in luce collocari debuissent, omnes tamen tanta eruditione tantoque studio compositae sunt, ut vnaquaeque praemio digna videri posset, si sine aemula spectaretur. Instituta autem comparatione intellectu haud fuit difficile, commenta-

tionem *primo loco* nominatam doctrinae copia et subtilitate vinci ab illa, quam *secundo loco* indicauimus, hanc vero cedere illi, quae *quarto loco* memorata est. In hac enim, quae ad rem pertinent, non solum summa diligentia conquisita, verum etiam magna iudicii sagacitate adornata, iustoque ordine et sermone satis culto proposita sunt. Quae cum ita sint, vnanimi arbitrorum consensu praemium regium addictum est auctori commentationis *quarto loco* positae, cui praescriptum est elogium:

Pia est causa.

Huic vero eam, quam *secundo loco* Sophoclis verbis insignitam, et vtrique illam, quam *primo loco* Iuuenalis sententia distinctam nominauimus, proxime accedere iudicatum est.

Victricis commentationis auctor, resignata schedula editus est

EDUARDUS SCHRADER, *Hildesienfis*.

Ab *Ordine Medicorum* ad concertationem proposita erat:

Accurata, et obseruationibus ac experimentis nixa historia effectuum caloris et frigoris externi in corpus humanum viuum.

“Exhibitae sunt scriptiones tres, his notis insignitae:

- I. Ὅμως τολμητεον και ζητησεον το αληθες. ει γαρ και μη τυχωμεν αυτου, παντως δηπου πλησιεστερον, η νυν εσμεν, αφιξομεθx. GALEN.
- II. Fructum studiorum viridem, et adhuc dulcem, promi decet, dum venia et spes est, et paratus fauor; et audere non dedecet. QUINCTILIANUS.
- III. Calor et frigus duae manus sunt, quibus praecipue operatur natura. BACO.

Tertiae

Tertiae huius commentationis auctor succincte et probe exposuit ea, quae quaestionem expedire possent; nec tamen ea cum industria studiique intentione, qua reliqui duo; quorum *is, qui graece inscripsit commentationem*, dispositione considerate facta, perspicuitate, et lectione diligente et accurata se commendat; comparauit quoque sedulo, intelligenterque et modeste examinauit opinionem in scholis medicorum nuper diuersis iudiciis agitatam de caloris et frigoris vi in corpus humanum; idemque iudicium suum substruxit coniectura admodum acuta. *Alter*a commentatio verbis *Fruſtrum studiorum viridem* etc. signata, et rerum momentis potioribus plerisque cum ista conuenit, nec diligentia curaque cedit; subtilius tamen in alia quaestionis capita inquisiuit, inprimisque in caloris temperamentum varium ex coniunctione cum materiis quas ponderabiles vocant, per quas calor corpori communicatur. Occurrunt praeterea in libello plura, etsi in quaestione diserte haud comprehensa, ex ea tamen sponte manantia, haud vulgaria ab auctore scite obseruata, et, si qua sunt de quibus monendum est, sunt ea minoris momenti. Comparatione itaque vtriusque commentationis instituta, cum non satis liqueret, vtri Commentationi praemium esset assignandum, subuentum tandem est fluctuantibus Ordinis iudiciis liberalitate regia, et pro vno praemio hac vice decreta sunt praemia duo, quorum *alterum* commentationi inscriptae verbis: *Fruſtrum studiorum viridem* obtigit: cuius auctor recitatus est:

GUILIELMUS FRIDERICUS BAUR, *Allendorpinus*,
Societatis Scient. Physicarum priuatae Gotting. Sodalis;
 alterum *Commentationi graecis verbis inscriptae*,
 cuius auctor est:

CAROLUS FERDINANDUS BECKER, *Paderbornensis*,
Soc. Scient. Phys. priuatae Gotting. Sodalis Ordinarius,

A *Philosophorum Ordine*

quaestio in annum saeculi secundum proposita
ordinaria erat haec:

*Vt contexeretur historia doctrinae Graecorum ac
 Romanorum philosophorum de statu animarum post
 mortem.*

“Non nisi vna commentatio Ordini oblata est,
 versu Homérico inscripta:

Ω ποιοι, η ρη τις εστι και ειν Αιδαο δομοισι ψυχη και ειδωλον,
 quae tamen lectione et doctrina, ex ipsis fontibus
 inspectis hausta, graecarum latinarumque littera-
 rum notitiae vestigiis haud obscuris, iudicii quo-
 que acumine, Ordini se approbavit; etsi sint in
 ea, quae emendatiora esse vellemus, partim in
 oratione latina, quae diligentiore curam desi-
 derat, in dispositione partium, et in otiosa in
 nonnullis copia, cum inopia in aliis magis memo-
 ratu dignis. Cum tamen in his pleraque ita com-
 parata sint, vt ea tolli aut elui possint, ante-
 quam prelo tradita fuerit commentatio: praemio
 quaestioni constituto studium auctoris ad maiora
 excitare decreuit Ordo philosophicus.

Aperta scheda lectum est nomen:

CAROL. LUDOV. STRUVE, *Holsatus*,
Seminarii Philologici Sodalis.

Ex superioribus annis restabant adhuc praemia duo suo tempore haud persoluta: ad haec consequenda *quaestiones duae extraordinariae* in hunc annum erant euulgatae:

Altera vice altera proposita:

Vt ex ingenii humani diuitiarumque ipsarum natura, atque ex historia tam antiqua quam recentiore, declaretur: quam vim habuerit, quosque effectus, tam bonos quam nociuos, morales, politicos, atque physicos, metallicarum diuitiarum eminens, respectu ad alias gentes minus opulentas habito, affluentia; siue sit subito, siue pedetentim, quibuscunque de causis, exorta.

Non ignorabamus, quaestionem ita esse comparatam, vt desideraret ingenium iam exercitatum, iudicium paullo maturius et studii assiduitatem in disciplinae genere ab haud multis frequentato. Reddita est vna scriptio cum verbis: *Auri sacra fames*: in qua lectionem librorum in hoc genere principum diligentem, prudentem et acutam, intenta cura ac cogitatione institutam agnoscimus ac probamus; ea autem desideramus quae ex historiarum penu erant promenda. Ipsae res, de quibus agitur, desiderabant sermonis Latini copiam ac facultatem haud vulgarem; quam auctori defuisse aegre tulimus; veniam tamen ex ipsa argumenti, in patrio sermone tractari, non ex antiquioribus scriptoribus erui soliti, indole petendam esse, facile intelleximus. Itaque praemio auctoris industriam ornare placuit.

Relinquata scheda pronuntiatum est nomen:

FRIDERICUS JUNCKER, *Badensis*.

T 5

Altera

Altera quaestio extra ordinem pronuntiata erat:

Vt describeretur peninsula Arabum geographice ex Abulfeda, ita ut Abulfedea descriptio commentario perpetuo illustraretur.

Doctae huic quaestioni docta obtigit commentatio, cum lemmate:

Quod totum non scitur, tamen neque totum praetermittatur;

quae Abulfedae verba sunt. Eam tanto lubentius pronuntiamus votis nostris satisfecisse, quanto propius illa accedit ad exempla olim in Hartmanni Africa Edrisii et Wilkenii historia bellorum in Orientem a Christianis cruce signatis susceptorum ad imitandum proposita. Ipsa commentatio cum iudicio subacta et doctrina haud vulgari elaborata commentarii in Abulfedam locum occupat, ordinem rerum meliorem in ipsam Abulfedeam Arabiae descriptionem intulit, magno cum fructu legentium; crisin in ipsis verbis, quantum sine codicibus manuscriptis fieri potuit, adhibuit salubrem; interpretationem emendatiorem; rerum illustrationem prudentem, doctam et fructuosam: inque his, etsi in magnum volumen excreuisse videri debet, libellus, non tamen temerariae profusionis reprehensionem admittit. Hanc itaque, dignam praemio, commentationem honestissima quoque laude lubentissimo animo prosequimur.

Aperta schedula prodiisse vidimus nomen:

CHRISTOPHORUS ROMMEL, *Hoffo-Cassellanus,*
Seminarii Regii Philologiae Sodalis.

Mira-

Mirabimini, Commilitones, rei nouitatem, quomodo tandem euenerit, vt extra ordinem praemia tanto numero distributa sint. Videlicet duae propositae erant extra ordinem quaestiones ab Ordine philosophico; et, cum duae commentationes ad quaestionem Theologici Ordinis, vtraque praemio digna, exhibitae essent, scitote, tantum fuisse summi in his terris rerum administrandarum Senatus liberalitatem, vt extra ordinem alterum praemium adiungeret; similis munificentia obtigit *Ordini Medicorum*, vt, dum de praeferenda alterutra commentatione praemio digna, incertus haereret, vtrique praemium assignare ille iuberetur.

Videtis, Commilitones, quae praemia maneat studium intentius in bonis litteris positum. Nec tamen aut vos, quibus tam felicibus esse contigit, vt illa reportaretis, aut alii omnem operae disciplinis ingenuis impensae fructum et dignitatem ex hoc fortunae beneficio aestimate; immo vero vitae bonis litteris consecratae, nominatimque curriculum academici ex praescripto in solidiore doctrina exacti, reputate praemia constituta esse maxima et amplissima alia, in conscientia virtutis, consiliorumque rectorum, quae sequuti estis, et maturorum aliquando fructuum ex academia reportatorum, tum, vbi in patriam redieritis, ex iudiciis eorum, qui exploratione facta de vestris profectibus bene augurabuntur vosque ad munera publica obeunda, eorumque praemia, dignitatem et amplitudinem euehent.

Vt vero alii in posterum annum simile suarum ingenii facultatum et studiorum experimentum faciant:

faciant; nouas accipite quaestiones in annum saeculi tertium propositas.

ORDINIS THEOLOGORVM
pronuntiata est in annum saeculi III.

Quum de pleromate multa occurrant in libris sacris: digna est, quae iterum exagitetur, quaestio de gnosi biblica. Inquiratur itaque in gnoseos sacrae veritatem, eius notiones uniuersas, cum in Vetere tum in Nouo Testamento et apocryphis, totiusque doctrinae nexum cum sententiis eorum, quos Gnosticos adpellat historia ecclesiastica saeculi primi et secundi.

Quaestio homiletica. Ex loco 1 Cor. VIII, 7. exponatur:

Quantopere nobis a iudicio conscientiae erroneae cauendum sit.

Wie sehr wir uns vor den Aussprüchen eines irrenden Gewissens zu hütten haben.

ORDINIS IVRECONSVLTORVM quaestio:

Exponantur principia de re iudicata, eiusque effectu, in caussis criminalibus, ut et de remediis, quae contra sententias criminales competunt.

ORDINIS MEDICORVM:

Quaenam metuenda sunt detrimenta, ex neglectu doctrinae medicae crispum in morbis oriunda.

ORDINIS PHILOSOPHORVM:

Descriptio Caucasi, seu, regionum inter Nigrum et Caspium Maria, Armeniam et Campos Siracicos, patentium, gentiumque Caucasiarum, ex Strabonè lib. XI. comparatis scriptoribus recentioribus, inprimis

mis Gùldenstädt et Reineggs, qui de his terris accuratius exposuerunt.

Pronuntiatis his quaestionibus subiungendae sunt iterato conditiones conatibus in iis tractandis praescriptae. Primo, vt videatis, Commilitones, ne studiorum vestrorum rationes turbetis, aut curriculum academicum importune et temere interrumpatis, nec praecocia nimis studia ad hanc operam protrudatis; nec nisi nouissimis curriculi academici stadiis ad hoc experiendarum virium genus accedatis. Porro ii, qui se accinxerint ad hanc scribendi exercitationem, monendi sunt, vt sibi non, nisi quae ipsa rei expositio, demonstratio et probatio postulant, scripto comprehendenda esse statuunt; a vulgaribus et satis notis et nimis generalibus ex doctrinae compendiis repetendis, nec non a locis vndecunque compilandis, abstineant; parum necessaria non nisi per summam attingant, et in rerum cardine sibi operam ponendam esse cogitent; ne in tantam molem, quantam saepe vidimus, excrescant scripta inutili copia laborantia; praescripti memores, haud in censum porro admittendam, saltem non typis excudendam esse commentationem, quae vltra sex plagulas prelo excusas temere excurrat. Tandem latinae dictionis puritatem et proprietatem esse seruandam, ne barbarismis et solecismis foedatae scriptiones fastidium faciant. Altera ex parte persuasum vobis habetote, veniam et spem et fauorem vestris conatibus, etiam si successus non omni ex parte responderint, esse paratum.

Restat,

Restat, vt, quae in huius diei sollennibus sollennia vota suscepta sunt, nunc quoque iterum nuncupemus pro Rege et omni republica. Votorum quidem nostrorum superioribus annis rite susceptorum damnati sumus in hoc, quod Regi Optimo ea felicitas obtigit, vt bellum truculentissimum et exitiosissimum compositum ipse adhuc videat, et studia sua ac consilia in pace redintegranda successu fortunata esse laetetur. Quod igitur augurabamur, fore, vt Pacatoris Europae omniumque terrarum nomen eum aliquando exciperet, hoc iam euentum habuisse exultamus. Vtinam tantae felicitatis fructus ei maneat integer et illaesus vsque ad extremos vitae humanae annos! Accessit laetandi hoc die sollenni causa alia, quod expectatus diu aduentus Principis e stirpe Regia Serenissimi, *Adolphi Friderici, Ducis Cantabrigiensis*, in has terras faustis auspiciis factus, nuntiatus est; quibus plausibus totius populi ille exceptus sit, narrari vix potest; quantam esse necesse est laetitiam et gratulationem nostram in reditu ad has terras Principis desideratissimi, *Georgiae Augustae* dilectissimi olim alumni, nunc praesidii et decoris summi, quo nos maiore modo si gloriamur, nos recte meritoque id facere etiam inuidientissimi fatebuntur. Exoramus numen O. M. vt, cum pace Europae reddita, cumque reditu Serenissimi Principis, antiqua terrarum Hannouerandarum prosperitas, per bellorum contagem valde attrita et imminuta, nobis restituatur, vtque iste reditus bonum sit augurium boni frugum proventus, solidae tranquillitatis, fortunaeque stabilis pacisque securae.

Prosperet

Prosperet numen curas et consilia eorum, qui in summis dignitatibus constituti nostris rebus provident; fortunetque studia nostra in tuenda Georgiae Augustae dignitate occupata una cum vestris, Commilitones, studiis in fingendis locupletandisque ingeniis, copiis doctrinae fructuosae parandis, et animis ad recta consilia, virtutes, vitam, futurasque munerum vices, rite informandis collocatas. Ita vere locum habebit quod poeta ait: *sunt hic sua praemia laudi!* hoc est virtuti ac merito. Vt enim propitium numen successus det prosperos: primo loco, ut iis digni habeamur, allaborandum esse intelligitis.

P. P. in Georgia Augusta M. Iunio c1010ccii.

II.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GEORGIUS FRID. DE MARTENS
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS c1810ccciii.
REGIS NOSTRI INDVLGENTISSIMI
SOLLENNE NATALITIVM
INDICTO
CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
SIBIVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI c1810ccciv.
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Ab Ordine Theologorum proposita erat quaestio:
*Quum de pleromate multa occurrant in libris sacris;
digna est, quae iterum exagitetur, quaestio de gnosi
biblica.*

biblica. Inquiratur itaque in gnoscos sacrae veritatem, eius notiones uniuersas, cum in vetere, tum in nouo testamento et apocryphis, totiusque doctrinae nexum cum sententiis eorum, quos Gnosticos adpellat historia ecclesiastica seculi primi et secundi.

“Incurrerat in oculos, omnem quaestionis ambitum in tres describendum esse partes; primam philosophicam, vel criticam, quae ambiguam gnoscos notionem ad certos limites reuocaret; alteram exegeticam, quae loca scripturae sacrae, quibus ea Deum, mundum, Christum, ipsamque adeo ecclesiam, implere dicitur, excuteret, et cum gnoscos, vel emanatismi placitis contenderet; postremam denique historicam, quae in Gnosticorum ecclesiae primaeuae doctrinam, eiusque cum scripturae sacrae imaginibus dictisue nonnullis nexum, inquireret. Monitum erat in praelectionibus:

Quanto exquisitiori ad hanc quaestionem feliciter tractandam opus sit doctrina, eo maiorem gloriam expectaturam esse victorem.

Hanc itaque sententiam, quae concertantium aemulationem excitare atque incendere, non autem reprimere vel extinguere debebat, prae se ferens, vnus tantum fuit e commilitonibus, qui, victoriam sine puluere reportaturus, in arenam descenderet. Disputauit nimirum, in prima praesertim commentationis suae parte, de gnosi in vniuersum, copiose atque docte, eaque spem prae-buit, fore, vt secundam adhuc, atque tertiam, in quibus profligandis ardor primus aliquantum refrixisse videri queat, reuocata in opus inceptum diligentia, feliciter absoluat.”

Resignata, quae addita fuit libello, schedula nomen prodiit HORN: idem Io. Horn, *Verdensis*, qui superioribus annis duas palmas consecutus erat.

Ad habendam orationem sacram praemio regio ornandam, proposita erat quaestio ex 1. epistola Pauli ad Corinthios c. VIII. v. 7. deriuata:

Quantopere nobis cauere debeamus a iudicio conscientiae errantis?

Wie sehr wir uns vor den Aussprüchen eines irrenden Gewissens zu hüten haben.

Redditae sunt Seminarii homiletici directori orationes quinque, quatum indoles singularis propediem in commentatione theodisca recensetur. Post delectum ab Ordine factum, singularumque orationum, iam publice habitarum virtutes exploratas, praemio dignus iudicatus est:

GEORGIUS ERNESTUS PLATE, *Gottingensis*,
Seminarii Homiletici nunc quoque Semin. Philologici Sodal.;
proxime autem ab eo abfuisse decretum est:

CHRISTOPHOR. FRIDERIC. WESTPHAL, *Gottingensem*,
Semin. Hom. antea Semin. Philog. Sodalem.

Ab Ordine Iureconsultorum quaestio pronuntiata erat:

Vt exponerentur principia de re iudicata eiusque effectu in causis criminalibus, ut et de remediis quae contra sententias criminales competunt.

“Exhibitae sunt commentationes quinque, his insignitae symbolis:

I. *Cedant arma togae, cedatque laurea linguae.*

II. *Neque enim laetabitur unquam, nec moerebit nimis,
quod semper in se ipso spem reponet sui.*

III.

III. Τὸ δὲ τυχεῖν,

Πειρώμενον ἀγωνίας

Παραλύει δυσφρόνων.

IV. *Satius esse, impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damniari.*

V. *Non tam perficiendi spe, quam exponendi voluntate.*

“Inter has commentationes, eam, quae sub N. III. memorata est cum symbolo *Τὸ δὲ τυχεῖν* cet., reliquas antecellere censuit Ordo, tum studio et industria in conquirendis materiis, copiosis, maxime ex ipsis fontibus, speciatim iuris Romani, tum et iudicii acumine, et dictionis genere; quamquam nec in ea desint culpanda, nimirum quod auctor passim nimis diffusus et abundans fuerit, nominatim in tractandis remediis aduersus sententias criminales, contra in definiendis principiis de re iudicata eiusque effectu nimis parcus, quodque erronea nonnulla principia, circa usum hodiernum iuris Romani, et in effingendo peculiari remedio reuocationis ex articulo 91. Constitutionis criminalis Carolinae, posuerit.

Proxime ad hanc commentationem accedere visa est Ordini illa, quae sub Nr. V. cum symbolo: *non tam perficiendi spe* cet. nominata est. In eius auctore laudanda quidem est diligentia assidua, scrutatio atque meditatio accurata, et apta quaestioni propositae tractationis dispositio. Tamen vero haec commentatio, priori, non modo, quod ad fontium studium et usum, itemque quod ad iudicii vim attinet, sed etiam ideo postponenda, quod orationis concinnitate careat, ac subinde ab obscuritate, et offensionis in alios specie liberari nequeat.

Quae cum ita sint, vnanimi arbitrorum consensu praemium adiudicatum est auctori commentationis tertio loco positae, cum inscriptum est symbolum: *To δε τυχειν.*"

Resoluta scheda apparuit auctorem esse

EDUARDUM SCHRADER, *Hildesensem*, eundem qui iam superiore anno praemio ab Ordine Iuris consultorum ornatus fuerat.

Eius autem, qui *accessisse* ad primariam laudem iudicatus est, nomen est

FRANCISCUS BERNHARDUS GERICKE, *Hildesensis*.

"Proposuerat Ordo Medicus quaestionem:

Quaenam ex neglectu doctrinae medicae de Crisibus in morbis metuenda sint detrimenta?

Non nisi vna commentatio Ordini est reddita cum dicto: *experientia et ratio ducant.* Etsi auctor huius commentationis ad plura adhaesit, quae cum quaestione haud sunt coniuncta: ea tamen, quae ad quaestionem ipsam spectabant, docte ac scite exposuit, ita vt, quid de summa rei iudicandum sit, facile inde intelligi possit: digna itaque commentatio habita est, quae praemio regio ornaretur: cuius auctorem edidit scheda resignata

WILHELMUM LIEBSCH, *Peima Hildesensem*.

Ordinis philosophici quaestio:

Descriptio Caucasi, seu regionum inter Pontum Euxinum et mare Caspium, Armeniam et Campos Siracicos patentium, gentiumque Caucasiarum ex Strabone libro XI. comparatis scriptoribus recentioribus,

ribus, imprimis Gùldenstedt et Reineggs, qui de his terris accuratius exposuerunt.

Exhibitae sunt Ordini Commentationes tres: prima cum dicto: *Est quodam prodire tenus, si non datur ultra*: ab auctore illa profecta eximii ingenii, de quo, si maior rerum vsus maturitatem addiderit, praeclara quaeque expectare licet, adminiculis, quae habuit, vsus est satis dextre, et expositione rerum se commendauit commoda et perspicua. Pari fere inter se Marte congressae sunt duae caeterae commentationes; insignita quidem dicto altera: *Certandum est: nulli veniunt sine marte triumphi; et nisi certandi nulla corona datur*; tertia autem dicto: *Tantum acui longinqua valet mutare vetustas*. Iam tertia haec haud dubie loco principe est habenda, si lectionis copiam et doctrinam spectes; maiorem forte ac locupletiolem quam aut quaestio aut ordo philosophorum desiderabat; eruditionis igitur specimen proposuit auctor praeclarum; admiramur studium ardens, euagatum ultra ea ipsa, quae ad quaestionem et ad Strabonis interpretationem et geographicam illustrationem faciebant. Diuersam expositionis rerum, etsi minore cum doctrina, laudem habet commentatio secundo loco memorata, inscripta: *Certandum est*. Quaestionem auctor accurate constitutam animo nunquam dimisit, seuerò cum dilectu ex iis quae collegerat ea tantum apposuit, quae ad Strabonem illustrandum et ad geographiam declarandam vim habere poterant; obseruata disposuit industrie lucido ordine, et perspicua aptaque dictione; de commerciis Caucasiarum gentium in fine nonnulla

adiexit, quibus etsi sint quae addi possint, pauca tamen reperiās quae detracta esse malis. Probatum igitur est in hac scriptione iudicium in rerum dilectu, sollertia in dispositione et recta ac candida dictio: censuitque ideo Ordo amplissimus, has laudes, in iuuenilibus conatibus raro obuias, mereri, ut praemio ornaretur commentatio haec inscripta *Certandum est*; amplissima tamen doctrinae et industriae laude relicta alteri commentationi, dignissimae utique quae typis excudatur. Vidrix scriptio auctorem habet

GEORGIUM HENRICUM LÜNEMANN, *Göttingensem,
Seminarii Regii Philologici Sodalem.*

Recitatis his nominibus eorum, qui palmas ac praemia reportauerant, pronuntiatae sunt quaeſtiones ab Ordinibus Academiae in annum proximum, Saeculi quartum, propositae:

“Ab iis, qui de praemio anni 1804 reportando concertaturi sint, requiritur

ORDO THEOLOGORVM:

Vt accurate examinetur ac ponderetur, quantum valoris ac momenti tum in adſtruenda veritate hystoriae Christi, tum in demonstranda authentia et integritate librorum N. T., testimonia aduersariorum, qui fidem christianam, et haeticorum etiam, qui fidem catholicam in tribus primis seculis impugnant, habeant et habere possint.

Orationis sacrae autem argumentum, e loco Psalm. XXXIII, v. 13 - 15. deriuandum, hac propositione continetur:

De

*De veritate providentiae diuinæ e vitis clarorum,
magnorumque hominum adstruenda.*

*Von der Gewisheit der göttlichen Vorsehung aus
dem Leben großer und ausgezeichneten Menschen.*

“In annum proximum ab ORDINE IVRECON-
SVLTORVM constituta est quaestio:

*Exponantur effectus actuum iurisdictionis volun-
tariae et mixtae in alieno territorio secundum prin-
cipia iuris ciuilis, publici Germanici, et gentium.*

“ORDO MEDICORVM desiderat commen-
tationem:

De aëre, aquis et locis Goettingensibus.

Ab ORDINE PHILOSOPHORVM:

*Quae sunt ea, quibus systema dynamicum in
physica disciplina iure meritoque praefertur atomi-
stico systemati?*

P. P. in Georgia Augusta d. iv. Iunii c180ccccciii.

III.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

GEORGIUS FRID. DE MARTENS

CVM SENATV

CIVIVM SVORVM

QVI

IN CERTAMINE LITERARIO

IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS c1o1ccciv.

GEORGII III.

PATRIS PATRIAE INDVLGENTISSIMI

SOLLENNE NATALITIVM

INDICTO

CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA

P R A E M I A

ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTAVNT

N O M I N A

SIMVLQVE

COMMENTATIONVM

QVAE

AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI c1o1ccciv.

ADMITTI VOLENT

A R G V M E N T A

AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA

PROMVLGAT.

Quum anno superiore hoc idem solenne ageretur, ut constituta academicae iuventuti praemia ex Ordinum academicorum sententia distribue-

stribuerentur, multorum animos metus inceserat, ne vltimum illud esset sollenne, quod Georgiae Augustae fato concessum esset. Et erat rerum, in quibus tum versabamur, ea conditio, vt ancipiti metu trepidari posset. Recordantur forte, qui isti sollenni coetui interfuerunt, quae tum erat animorum infractio ac demissio, qui vultus, qui sermones; bene meminimus et ipsi, inter quas sollicitudines metusque, inter rerum incerta, crebros rumores, nuntios sinistros, illud tempus exegimus. Copias hostiles terrarum Hannoueranarum fines intrasse; nostras copias ad arma vocatas exiisse; esse publice legatos, qui de conditionibus cum hoste agerent, in quas ad incolumitatem terrarum Hannoueranarum conueniri posset; durissimas eas fore, cum, per fata iniqua, ab ea parte, quae armis superior erat, eae dicerentur, facile poteramus augurari; de copiarum nostratum fortuna, de virorum fortissimorum salute, anxia nos tenebat sollicitudo. Peracta tamen a nobis sunt eius diei sollennia animis firmatis et ad pietatem compositis, susceptaque sunt vota pro patria et pro patre patriae indulgentissimo, cuius natali celebrando sollenne illud erat indictum; et, quae constituta sunt eius munificentia praemia, sunt addicta merentibus et soluta. Proximis diebus cum nuntiatum esset, Hannoueram urbem a copiis Francicis esse occupatam, decreta est legatio ad summum exercitus Francici in his terris ducem, virum illustrem, *Eduardum Mortier*, his ipsis, quos agimus, diebus inter Mareschallos Imperii Francorum adscriptum. Vt, tanto maior legationis

esset dignatio, haud dedignatus est eam obire ipse Prorektor nostrae Academiae Magnus *de Martens*, cuius merita de rep. nostra academica temporibus hisce difficillimis tanta sunt, vt, nisi gratissimis animis digna laude ea praedicemus, officio nostro ac fidei deesse videri debeamus; ea enim cum prudentia et industria commodis publicis prouidit, ea cum vigilantia et sagacitate, quod factu opus esset, dispexit, et cum celeritate, ipso rerum agendarum articulo et momento, peregit, vt seruatae reip. academicae meritum haud minima ex parte eius operae, consiliis, prudentiae, debitum sit. Nisi enim vir grauissimus rerum agendarum vsu imbutus academiae gubernacula tenuisset, his procellis iactata resp. nostra statum tenere vix potuisset; quandoquidem, vrgente rerum discrimine, ex formula solita, et per consultantium ambages et moras, nihil recte peragi potest; verum momento, et opportunitate oblata, e vestigio consilia prudenter capta ad actum sunt deducenda et fortiter ac constanter perficienda. Prorektori in legatione modo memorata comes ex Professorum numero delectus est vir illustris, *Blumenbach*.

Curata quidem erant iam ante hos dies alia, quae prouidis studiis ad placandos deuinciendosque Francorum animos vim habere poterant; imprimisque curatum, vt summi Francorum Consulis, nunc Imperatoris Francorum, propitiam haberet voluntatem academia, vtque ab eo securitati et tranquillitati, nostrarumque rerum incolumitati, iussu et edicto consuleretur; horum tamen consiliorum exitus ante plurium dierum decursum rescisci

rescisci haud poterat. Propiora loco et tempore erant ea, quae a legatis reducibus expectabantur.

Cum ita inter spem metumque haereremus, rediere legati Hannouera vrbe, et speratis laetiora renuntiarent; admissi illi et excepti cum facilitate et comitate (d. XII. Iunii) a summo copiarum duce *Eduardo Mortier*, responsum et pronuntiatum acceperunt: "*Vniuersitatis Gottingensis dignationem habitum iri respectu curaque rerum omnium, quae ad eam ullo modo spectare possint;*" adiectum quoque, licere, si e re nostra visum esset, ephemeridibus Hamburgenfibus haec ipsa pronuntiata inferere. Mox compertum est, dignationem Georgiae Augustae habitam esse tantam, vt, antequam preces nostrae ad summum rerum Francicarum arbitrum essent perlatae, statim in ipsis Conuentionis Suhlingensis conditionibus (d. III. Iunii) quibus de summa rerum constituebatur, scriptum esset: "*relinqui vniuersitati Gottingensi redditus quibus illa aleretur.*" Ita academiae necessitatibus commodisque prospectum erat. Premebat tamen animos tacita anxietas, ne, dispositis per loca idonea militum turmis, praesidium in urbem agrumque Gottingensem introduceretur: quo facto verendum erat, ne de securitate et tranquillitate academiae, eoque ipso de frequentia ad nos commeantium, actum esset.

Iam antea per eos dies, quibus hostem ad fines Hannoueranos aduentare nuntiatum erat, Curatorum academiae, etsi innumeris sollicitudinibus districtorum, prouida cura, ad incerta euenta parata erant rerum nostrarum praesidia alia: cautum erat de pensionibus semestribus praesenti pecunia ante diem

diem numerandis; institutis publicis erat subuentum assignatis in menses proximos erogationibus, nihilque omissum, quo malorum instantium metus minui, ingruentium leuari, damna sarciri, saltem differri possent; aliarum rerum agendarum consilia salubria erant impertita. Quae si animis repetimus, nam memoria excidere nunquam possunt, quis est, qui ad omnem boni rectique sensum adeo occalluisse videri debeat, vt, tanta in nos cumulata bona, virorum summorum tam paternam nostri curam, recolendo, non grato animi affectu moueatur. Nisi enim tales viros nostrae incolumitatis prouidos academia habuisset: verendum erat, ne inter tantos terrores omnis res academica, subductis iis, quibus sustinenda erat, vel ipso metu euentorum, labefacteretur.

Anxiis curis diu iactati, quae fortuna foret precum nostrarum, Parisios ad summum Consulem, nunc potentissimum Francorum Imperatorem, delatarum, vna cum litteris ad alios viros gratia et auctoritate valentes, de impetranda academiae nostrae securitate et tranquillitate; ecce sub exitum M. Iunii litterae allatae sunt summi rei bellicae administri, *Alexandri Berthier*, manu scriptae, vna cum litteris *Eduardi Mortier*, quibus nuntiatum est, *a summo Consule, nunc Francorum Imperatore, Academiam nostram in tutelam reip. Francicae esse receptam, cumque ea omnia Academiae instituta et academiae Ciues; ipsum summum Consulem vetare, in studiis nostris pacate et tranquille prosequendis ullo armorum strepitu nos turbari; significauit simul summus copiarum in his terris dux litteris suis procliuem*

cliuem voluntatem ad exsequendum hoc summi Consulis mandatum, fecitque fidem promissis per totum annum, quo rerum summae in his terris praefuit; cognouimus quoque mite eius humanumque ingenium, cum aliquanto post M. Novembri (d. XXI. XXII.) urbem academiamque nostram inuiseret nobisque eius conspectu adituque frui liceret.

Nunc itaque res nostra academica in saluotutoque versari videri potuit; supererat tamen sollicitudo de praesidio Francorum vrbi Gottingae imponendo, militumque turmis per principatum Gottingensem disponendis; qua ex re magnus erat metus, ne casu consiliorum tranquillitas turbaretur victusque parandi facilitas interciperetur; nam rerum vendibilium pretia, annonae difficultatem, hospitiorum locaria augeri, ciuium, cumque his professorum, rem familiarem atteri, aduenis militibus aedes ciuium insidentibus, manifestum erat. Exemptus est hic quoque scrupulus animis nostris infixus: impetratumque est, ne in terras Gottingenses ullus esset copiis militum, qui ceteras terras tenebant, aditus; satisque factum ita votis nostris, pro praesenti rerum conditione; neque quicquam inde est detractum, nisi quod, cum, instigante homine seditioso, essent, qui tributa imposita soluere obstinate recusarent, essentque motus orti, suppeditata est opportunitas, vt in has quoque Principatus Gottingensis partes copiae praesidii loco mitterentur; prouisum tamen est academiae tranquillitati, ne in propioribus vrbi locis vicis agrisque militaria signa conspicerentur; ita

ita nos calamitatis publicae, qua Hannoueranae provinciae afflictæ contabescunt, minima pars per totum hunc annum attigit.

Neque fortunam mutauit discessus summi copiarum ducis, *Edüardi Mortier*, qui in Franciam rediit, nuncque ad summos militiae honores est euectus; omnia acta et commoda nostra rata habuit, litteris ad nos datis humanissimis animos erexit, tum ipsa re academiae incolumitatem praestitit is, qui in ductu summo copiarum Francicarum successit, *Dessolles*, vir humanitate et integritate laudatissimus, ingenio litteris liberalioribus exculto conspicuus. Memorandum quoque est aliud nomen nostra laude dignissimum, viri polita cultura et morum facilitate eximii, *Werle*, e praefectis summis copiarum Francicarum per Principatum Gottingensem, cuius litteris, adspectu, sermone, mirifice nos recreatos sensimus: interdixit ille se vere, et diligenter cauit, ne milites propius, quam necesse esset, ad agrum vrbis, in praesidiis collocarentur, aut urbem intrarent, nisi hospitum iure ac more, sine omni molestia nostra.

Constituta hunc in modum respublica nostra, fortunae secundae aura afflante, eluctata erat laud vnus scopuli minas et vada: cum in aliud illa discrimen incidit, ingruente ab aquilone tempestate; qua, etiam tranquillis rebus, affligi illa potuisset, praesentibus vero rebus facile tota submergi videri potuit. Dum enim per Russiam, sapientissimi Imperatoris studio et liberalitate mirabili, nouae academiae condebantur, inuitabanturque e Germania lautis conditionibus viri docti ad
nouas

nouas cathedras et professiones disciplinarum; dum porro in ipsa Germania subitae rei academicae vicissitudines multis mutationibus locum faciebant: euenit, id quod facile praeuideri poterat, vt ex nostra imprimis academia complures sollicitarentur, vt fortunas suas alio transferrent. Conatum successus spes calamitas nostrarum terrarum fecerat, propositis insuper conditionibus ad speciem opiparis et lautis. Metus itaque inceserat haud levis, ne contubernium nostrum vltra modum minueretur, ornamentis suis spoliaretur academia, praerferrenturque a multis noua speciosa antiquis vsu probatis; et sane, discessu plurium e nostro collegio vno tempore, eoque tam iniquo, facto, adum erat de splendore academiae nostrae. Seruauit eam nunc quoque propitium numen; nam cum securitas et tranquillitas academiae, summi Consulis, nunc Imperatoris Francorum, iussu edicta, innotuisset, moxque ab omni praesidii militaris metu liberati essemus: restinctus est impetus incerta experiundi; aliorum fides et religio academiaeque nostrae amor aduersis in rebus praeclare enituit. Vel sic tamen malum longius serpere potuisset, nisi virorum summorum, quorum consiliis et curis salutem nostram acceptam debemus, nunc quoque prudentia admirabili effecisset, vt consilia discessus a plerisque abiicerentur.

His iterum recognitis, grato pioque sensu permoti summum rerum nostrarum moderatorem deum O. M. precibus religiose factis adoramus, et pro patria patriaeque parente ei supplicamus. Hanc enim libertatem affectuum nostrorum in Re-

gem

gem indulgentissimum nullo iussu, nullo interdicto, compressam aut coercitam videmus; id quod ipsa huius diei, natalis Georgii III. celebritas testatum fecit; pietatem nostram erga nutritorem nostrum palam profiteri, et cum praemiorum, quae hoc sollenni assignanda essent, memoracione, liberalitatem quoque munifici principis, litterarum et Georgiae Augustae amorem, meritis laudibus praedicare, et enumerare licet, qua indulgentia, cura et caritate, eam per tot annos complexus sit, quibus copiis litterariis, scientiarumque instrumentis, eam instruxerit. Quod hos sensus, quos natura et fides officiumque instillant, palam profiteri licet, hoc ad ea accessit, quibus Francos cultissimae et politissimae gentis nomen et gloriam merito sibi vindicare fatendum est. Quo enim alio tempore hoc factum nouimus, ut inter arma et belli terrores litterarum bonarum officinis ita provide-retur, ne detrimentum caperent; contra vero, securitas et incolumitas imperaretur et ediceretur, relictis intactis iis, vnde alerentur, concessis stipendiis, salariis, institutis; quae omnia aliis temporibus in bellicos usus versa et consumpta, iure belli tolli et euerti solebant: vnde bellorum calamitatibus ne in pace quidem medela reperiri poterat.

Cum piis votis factis progressi sumus ad ea, quorum causa sollenne huius diei indictum erat; recitataeque sunt primo loco quaestiones ab Ordinibus academicis anno superiore propositae, quibus qui scriptis traditis inter ceteros apprimè satisfecissent, nunc praemia, non tam operae remunerandae,

randae, quam incitandae industriae et acuendi studii causa, adiudicarentur.

Ab Ordine Theologorum

“fuerat postulatum: *Vt accurate examinaretur ac ponderaretur, quantum valoris et momenti tum in adstruenda veritate historiae Christi, tum in demonstranda authenticia et integritate librorum N. T., testimonia aduersariorum qui fidem christianam, et haereticorum etiam, qui fidem catholicam in tribus primis seculis impugnarunt, habeant et habere possint.*

“Vnus saltem inuentus est, qui discussione non adeo quidem facili nec tamen nimis impeditae sese immitteret, sed parum abfuit, quin vnus ille, de cuius commentatione Ordini exhibita iudicium ferri potest, efficeret, ne plures desiderarentur, etsi laetissimum nobis euenisset, si plures ipsi similes in certamen prodissent. Ille enim in tractanda materia ita versatus est, vt non solum in summa causa constituenda, quae a multis, quod mirati sumus, ne perspecta quidem videtur, sed etiam in disquirenda et disputanda tantum acuminis atque ingenii, quantum diligentiae, eruditionis et lectionis comprobaret: quae quidem eo maiore laude digna nobis visa sunt, quo certius plura alia in Commentatione obuia primam iuuenis auctoris necdum sedatae inuestigationi adfecti operam prodere videntur. Quamuis itaque non pauca ex istis hac ipsa etiam excusatione egeant, nec excusari adeo festinata styli negligentia semper possit, impetrare tamen a se vix Ordo potuisset, quo

minus auctorem huius Commentationis praemium etiam sine concursu meruisse pronuntiaret, nisi alia sese ratio obtulisset, ea, quae instituto nostro, quae ipsis nostris literis, et quae auctori etiam debentur, conciliandi. Cum enim — quod honestissimum de auctore possumus iudicare — talis ille nobis videatur, qui non de praemio solum concertaturus, nec laudis modo, sed litterarum quoque amore ardens in certamen descenderit, satis ei factum existimamus, si viam ostenderimus, qua et illis inferuire, et se ipsum digniorem adhuc praemio possit exhibere: quod quidem prorogata in sequentem annum quaestione, nouo certamini, in quo ipsi iterum concurrere licebit, hoc modo materiam praebitura, obtineri posse non nouo prorsus exemplo confidimus."

Sermonis e suggestu aedis sacrae habendi argumentum e loco Plalmorum XXXIII, v. 13 - 15. eliciendum hac propositione continebatur:

De veritate prouidentiae diuinae, e vitis clarorum magnorumque hominum adstruenda.

Von der Gewisheit der göttlichen Vorsehung aus dem Leben großer und ausgezeichneten Menschen.

"Inter decem Orationes sacras Ordini exhibitas, de quibus alio loco sententia ferenda est, praemio ille dignam iudicauit eam, quae verbis insignita:

Φανερωσον σεαυτον τω κοσμῳ! —
auctorem habuit

CHRISTIAN. HENRIC. AUGUST. GERMAR,
Wernigerodensis:

Proxime

Proxime vero ad hanc accessisse eam declarat, quam sententia notatam:

Longum iter est per praecepta, breue et efficax per exempla:

exhibuit GE. AEMIL. GUIL. ARNOLD, *Lippenfis*, et ab hoc secundo loco JO. CHR. FRID. HOLLE, *Gottingensis*."

Ab Ordine Iureconsultorum constituta erat quaestio:

Exponantur effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio secundum principia iuris ciuilis, publici Germanici, et gentium.

Mirari licet, ne vnum quidem in concertationem prodiisse.

Ordo Medicorum desiderauerat commentationem:

De aëre, aquis et locis Gottingensibus.

Ad tractandam hanc quaestionem Medici Ordinis tres libelli in concertationem prodierant: primus cum verbis: *Quicquid igitur visa* etc. delineationem exhibet omnium earum rerum, quae in tali proposito in considerationem venire possunt, ipsum propositum auctor persequutus haud est, corporis valetudine impeditus; itaque nec de praemio consequendo cogitauit; commendanda tamen est viri docti industria et debita laude ornanda; etsi fatendum est magnum volumen proditurum fuisse, si opus ipsum perfecisset, non scriptionem in certamen mittendam: cuius fines intra paucos numero plagulas continendos esse iam superioribus annis identidem edictum est, ita vt ab ea lege

recedi haud possit. *Alter* libellus inscriptus: *non primi possunt esse omnes.* Commentatus est auctor de singulis rebus, quae in quaestione proposita continentur, cum aliis quoque quae aut animadverterat aut obseruauerat, cum iudicio recto et industria: operi tamen compositione et oratione idonea elaborando non satis curae adhibuisse visus est. *Tertius* tandem libellus verbis insignitus: *habet profecto Gottinga saluberrimam coeli temperiem* etc. rerum ad quaestionem spectantium locuplete penu, iudicii subtilitate, tractatione et oratione comta eminet; rerum copiis cum dilectu adhibitis, comode digestis, multis acute obseratis, quae ad situm urbis, incolentium victum, vitam, moremque spectant. Huic itaque scriptioni praemium, et cum praemio laudem aliquam praecipuam decreuit Ordo Medicus; libellum autem, altero loco paullo ante memoratum secundo quoque loco haberi voluit. Remoto sigillo solutaque charta apparuit nomen

CAROLUS JULIUS PICKHARD, *Holzmunda-Brunsvicensis.*

Ab Ordine Philosophorum:

Quae sunt ea, quibus systema dynamicum in physica disciplina iure meritoque praefertur atomistico systemati?

Neque de hac quaestione, qui in certamen se demittere auderet, fuit.

Temporum iniuria euenisse credimus, quod certantium studia per hunc annum refrixerunt, spemque

spemque concipimus fore vt in futurum certamen illa iterum incalēſcant, generosoque ardore, laurea, quae industria et doctrina eminentibus constituta est, potiundi inflammentur. Ea spe recreati euulgauimus Quaestiones in IV. Iunii anni quinti huius saeculi propositas;

Ab ORDINE quidem THEOLOGORVM:

repetita prioris anni quaestione, iterum postulatur:

Vt accurate examinetur ac ponderetur, quantum valoris et momenti tum in adstruenda veritate historiae Christi, tum in demonstranda authentia et integritate librorum N. T., testimonia aduersariorum qui fidem christianam — et haereticorum etiam, qui fidem catholicam in tribus primis seculis impugnarunt, habeant et habere possint?

Orationis sacrae argumentum ex loco Matthaei XI. v. 29. petendum, ostendat:

Eam, quam doctrina Christi postulat, humilitatem iustam ac liberalem sui ipsius aestimationem non excludere.

Dass die wahre christliche Demuth mit einem edlen Selbstgefühl gar wohl bestehen könne.

“ICTORVM ORDO superioris anni quaestionem iterum proponit, his quidem verbis:

Exponantur effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio secundum principia iuris ciuilis, publici Germanici et gentium.

“MEDICORVM ORDO quaestionem proponit:

An principii azotici siue nitrogenii, atmosphaerico aëre nunquam non inhaerentis, dum hic per respirationem atque exhalationem corpus animale intrat, nihil in eius interioribus deponatur?

“PHILOSOPHICVS autem ORDO pro quaestione hoc proposuit:

Vt religionum Latii veteris domesticarum notitiae e libris Faistorum Ovidii eruantur et ex aliis scriptoribus illustrentur.

Consultantur inprimis Varronis fragmenta cum Festo; Arnobius, Lactantius div. Instit. I, 20. Augustinus de Civ. Dei lib. IV. VI. VII. Macrob. Saturn. I, 7 sq. Pro fundo esse possunt disputata in Excursu IV. ad lib. VIII. Aeneidis.

Litteraria haec certamina ingeniorum, de laude profectuum in litteris inter se certantium, non nisi pace haberi posse videntur; est itaque admodum memorabile, licere nobis tale certamen indicere ac proponere inter armorum motus et terrores. Tanto notabilius hoc ipsum certamen, et reportandam ex eo victoriam tanto memorabiliorem fore putare licet. Agite itaque, quotquot vestrum, Commilitones, eos iam in studiis fecistis progressus, ut virium pericula facere possitis; reputate et memori mente tenete, conatus vestros tanto magis conspicuos fore, redditurosque esse conspicuos vosmet ipsos, et academiam nostram, si quando tempus ipsum memorabitur, quo omnia haec

haec sunt peracta. Quanto tamen insignius esse putabimus solenne hoc anno futuro, si, redditatum pace et tranquillitate publica priuataque, cum pacis bonis restitutis, metu armorum depulso, hilaritate animos omnium relaxante, promissa certamini huic praemia perfoluentur. In hoc tempus vitam nostram, et, quotquot nostrum sunt vita iam vergente, nostram senectam, vtinam seruet numen propitium! Quae vota nostra illud vt rata habeat, pie precamur, et, meliora ominando, euentura esse confidimus. Ergo, o boni, *reuocate animos maestumque timorem mittite; forsan et haec olim meminisse iuuabit. Durate et vosmet rebus seruate secundis.*

P. P. in Georgia Augusta d. iv. Iunii clolccciv.

* * *

Cum id, quod sub initium huius prohibitionis p. 313. 314. narratum est, euentum sit ad omnem posteritatem memorabile, quanta cum humanitate et clementia a copiis hostilibus Vniuersitas nostra litteraria a terroribus minisque sit liberata, moxque ab INVICTO HEROE in tutelam recepta: ad pietatem gratamque memoriam pertinere visum est, vt ipsae litterae, quibus tum recreata est vrbs et academia, hoc quoque loco exhibeantur.

Beilage zu den Götting. gel. Anzeigen 101. Stück.

Göttingen den 20. Juny 1803.

Auf die erste Nachricht von dem Einrücken französischer Truppen auf Hannöverischen Gebiet, hatte die Universität sowohl durch den Hofrath von Martens, als jetzigen Prorector, als durch den Geh. Justizrath Heyne, als Mitglied des National-Instituts, sich schriftlich unmittelbar an den ersten Consul gewandt, und

dessen Schutz für die Universität und deren Mitglieder erbeten. Der erste Consul hat hierauf durch den Kriegsminister folgendes Schreiben an den General Mortier, Oberbefehlshaber der französischen Truppen, unterm 10. Juny erlassen:

Copie.

Paris le 21. Prairial an 11 de la
République Française.

Le Ministre de la Guerre.

Au Général *MORTIER*, Lieutenant-Général Commandant
en Chef en Hanovre.

L'université de Gottingue, Citoyen Général, a rendu dans tous les tems les plus grands services aux sciences et aux lettres, et l'institut national de France lui a donné des marques particulières de son estime en nommant associé l'un des membres de cette université. L'intention du Premier Consul est que vous accordiez une protection spéciale à ses établissemens et à tous ses membres; faites leur connaître que le bruit des Armes ne doit point interrompre leurs paisibles occupations, et que la nation française honore les gens de lettres et les savans de tous les pays.

Je vous salue.

Signé:

AL. BERTHIER.

Der General Mortier, welcher schon vorher der an ihn abgesandten Deputation der Universität die kräftigste Versicherung des Schutzes ertheilet hatte, hat hierauf unterm 16. Juny folgendes Schreiben an den Prorector erlassen:

République Française.

Armée d'Hanovre.

Au Quartier Général à Hanovre
le 27. Prairial an 11.

EDOUARD MORTIER Lieutenant-Général Commandant
en Chef.

Au Recteur de l'université de Gottingue.

En donnant à Messieurs vos députés l'assurance de la protection spéciale que j'accorde à l'université de Gottingue

tingue je leur exprimais avec d'autant plus de plaisir mon intention personnelle, qu'en cela je ne faisais que prévenir celle du Premier Consul, ainsi que vous en jugerez par la lettre du Ministre de la Guerre dont je vous envoie copie, et par celle qu'il écrit à Mr. Heyne l'un des membres de votre université.

J'ai l'honneur de vous saluer

ED. MORTIER.

Das in diesem Briefe erwähnte Schreiben des Kriegsministers an den Geh. Justizrath Heyne ist folgenden Inhalts:

Paris le 21. Prairial an 11 de la République Française.

Le Ministre de la Guerre.

à Mr. *HEYNE* membre de l'université de Gottingue et associé de l'institut national de France.

Le Premier Consul, Monsieur, sait apprécier les services que l'université de Gottingue a rendus aux lettres et aux arts, et les droits qu'elle s'est acquise à la reconnaissance des savans. Que le bruit des armes n'interrompe pas vos paisibles et utiles occupations. L'Armée Française accordera une protection spéciale à vos établissemens; Son général en a reçu l'ordre et aura un grand plaisir à l'exécuter. Vous pouvez en donner l'assurance à tous les membres de votre université que le Premier Consul honore d'une grande estime et particulièrement à Mr. de Martens son Prorecteur.

Agrées l'assurance de la Consideration la plus distinguée.

AL. BERTHIER.

IV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

HENR. AVG. WRISBERG D.

CVM SENATV

CIVIVM SVORVM

QVR

IN CERTAMINE LITERARIO

IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS clolcccv.

GEORGII III.

BRITANNIARVM REGIS INDVLGENTISSIMI

SOLLENNE NATALITIVM

INDICTO

CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA

P R A E M I A

ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT

N O M I N A

SIMVLQVE

COMMENTATIONVM

QVAE

AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI clolcccvi.

ADMITTI VOLENT

A R G V M E N T A

AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA

PROMVLGAT.

Adiecta commentatio

*de Alexandro M. id agente, vt omnem terrarum orbem commerciis
mutuis iungeret.*

Ita ferre naturam humanam, vt, caeteris amissis
vel ereptis, cariora sint ea, quae relicta sunt,
vulgare

vulgare est dictum. Quod si ita se habet, consensaneum esse videtur, ut eorum, quae amissimus, desiderio sublato, solatia tanto facilius admittamus, iacturas et damna aequiore animo feramus, et in iis, quae in potestate habemus, quorumque fructus integer est relictus, acquiescamus. Contrarium tamen morem plerumque obtinent homines, nam amissorum desiderio contabescunt, bonorum, quibus abunde frui licet, sensum habent nullum aut exiguum, contra in amissorum contemplatione defixis animis, bona, quae pro solatio esse et amissorum desiderium leuare poterant, spernunt, verbis eleuant et cum indignatione damnant, non sine ingratae mentis peruersaeque obstinationis nota. In hunc animi morbum, Cives, iniquis his calamitosisque temporibus ne incidamus, sedulo nobis est cauendum. Non est huius loci ac temporis, Hannoveranarum terrarum miserari fortunam, vrbes agrosque stipendiis, tributis, com meatibus, pensionibus per biennium iam toleratis, ad noua imperata defetisci, exhausto penu, cella, horreo, patrimonio, re familiari non modo attrita, sed absunta, aere alieno ingrauescente, fide vacillante, cum viribus auxilia quoque virium reparandarum deficere; accessisse anni tempestates iniquas, agros fallaces, annium eluuiiones, spes quoque ereptas; vnde auctae sunt annonae difficultates, vendibilium caritas, rerumque ad vitam tolerandam necessariorum immodica pretia, animi tandem adeo fracti, ut meliorum vota vix concipere audeant. Inter haec, Cives, grata mente reputemus, per hos eisdem duo annos, etsi calamitate

mitate publica haud prorsus intacti fuerimus, nos tamen, fide promissorum integra, publica securitate, otio, studiorum praemiis, redditibus, commodis saluis, egisse. Quod si ex facultatum nostrarum incolumitate partem aliquam ad subleuandos populares oneri ferendo impares erogamus, quis non officium et humanitatem id postulare videat! Tota republica in summas angustias adducta, dum omnium ordinum et classium, omnis census, homines, egena quoque plebs, stipem conferre cogitur, quenquam vnum, fortunis integris, omnino fortunae publicae exortem esse velle, non modo inciuile, sed etiam inhumanum censendum est. Cum, more sollenni, armis motis, primi bellorum impetus in instituta publica, inprimis litteraria, erumpere soleant: rara fortunae indulgentia institutis nostris academicis saluis et intactis fruimur. In tanto humanitatis saeculi nostri cultu dudum expectatum erat, ab Europae principibus prouisum iri, vt bellorum furores a Musarum sacris arcerentur. Seruata est haec gloria aetati nostrae, vt belli asperitatem humanitate sua temperet imperium Francicum, habita hac sacrario nostro Musarum religiosa reuerentia. Duces quoque, quotquot ad summam rerum in his terris administrandam missi sunt, hac humanitatis et facilitatis laude conspicui fuerunt, inque his cum maxime veneramur ducem summae dignitatis et virtutis BERNADOTTUM, incolumitatem nostram strenue tuentem, ita vt laudibus suis eximiis novum hoc litterarum nostrarum seruatarum decus adiungere haud dedignetur.

Quidni

Quidni vero, exemplo hoc semel a Francis proposito, expectemus, fore, ut cetera quoque regna Europae, nouae huius laudis aemula, litteras bonas ac disciplinas studio pari tueantur, quarum cultu latius diffuso tandem effectum erit, ut bellorum furores mitigentur. Calamitates enim belli omnino vnquam tolli ne speremus, vetat ingenita humano generi feritas. Etsi nec eo adducimur, ut assentiamur viris doctis, qui, bellis sublatis, omne humanum genus, virtutis et industriae tanquam nervis incisis, in inertiam et torporem prolapsurum esse pronuntiant. Laudantur sane et multis verbis praedicantur commoda, quae bella feruntur attulisse litterarum studiis per noua gentium commercia et per litteras iplas in populos rudes et barbaros a victore illatas; Culturae ingeniorum, meliorisque doctrinae sacrorum per bella aliamque vim hostilem inter Saxones, Slavos aliosque barbaros prima habuisse sparsa semina. Verum perturbata sunt hominum de his iudicia parumque subtilia a). Negari quidem nequit, euenisse interdum, ut populi feri a victoribus meliore litterarum cultu expolitis rudimenta nonnulla acciperent; euenisse quoque, ut victores barbari melioris humanitatis cultum a victis adiscerent: cuius fortunae exempla praebent Romani a Graecis, Mogoli a Sinis, Arabes a Syris et Byzantinis doctiores litteras adoptantes: non tamen haec

a) Enucleauit et illustrauit hanc sententiam sagaciter, et ad animum meum vere ac recte, Vir doctus in *Magazin encyclopédique* anni 1806. Tom. III. p. 377.

haec belli munera, non magis quam victoris consilio destinata beneficia; sed *pacis bellum excipientis* nonnunquam fructus fuisse dixeris, dum nouo rerum ordine subsequente ad artes et litteras in vitam hominum reuocandas, non modo opportunitas se offert, sed et necessitas vrget et flagitat. Quanto meliore conditione haec bona, si qua sunt, per incolumitatem, pacem et societatem communicari poterant! magno enim dixeris rem bonam cum hominum strage et terrarum vastitie, erepta libertate ac prosperitate, extinctaque virtute innata, oblatam; nam, quotquot victi litteras pro solatio acceperunt, feruiles quoque mores induerunt. Ereptis aut turbatis legibus, institutis, religionibus, litteris patriis, populi victi cultum pristinum amittunt, nouum ab alienigenis et exteris illatum respuunt, si vi obtruditur, nullo cum vero fructu accipiunt. Quid vero, si a victore dominatio aut imperium militare constituitur? tum bonorum studiorum et litterarum doctrinarum cursum inhibebit ne an habenas immittet? Fac tamen, ita euenisse aliquando, vt vitae et litterarum cultura per victorem impertiatur victis: vel sic litterarum politiorum munera non per se expetenda dixeris, sed propter bona, quae ex earum cultura ad vitam melius, cum dignitate et iucunditate, instituendam possunt manare: quae bona si interclusa et negata fuerint, quis tandem aut honos aut quae iucunditas litterarum esse potest? Quanto optabilius est, procul a litterarum corruptelis in honestate rudi et priscis patrum institutis illiteratum con-
fenescere!

At enim laudant victorias Alexandri, quibus per omnem Asiam, et si, placet, per omnem terrarum orbem sparsa sunt bonarum litterarum, Graecarum scilicet, semina. Quam vere hoc dictum sit, nunc non est disputandi locus; innumeris tamen generis humani calamitatibus, quas illae victoriae pepererunt *b)*, ipso causarum nexu et ordine, etiam bonum aliquod fuisse admixtum haud mirabimur; quod tamen ipsum multo meliore conditione aliis viis parari potuisset. Recte utique observatum est, per magnas inter bella rerum molitiones, necessitates, discrimina, ad cladium reparandarum prudentiam, ad nova subsidia et remedia exputanda, acui hominum ingenia, sicque excitatas et collectas vires rebus compositis etiam ad pacis artes tanto felicius excolendas vigere ac feruere; etsi nec obliuiscendum est, innumera mala, ex ipso bello nata, vna cum istis bonis, ipsam pacem corrumpere.

Cum tamen res humanae non ad nostrum arbitrium procedant, sed vicissitudinibus et casibus aliis ex aliis natis bona et mala misceantur: bene nobiscum actum putabimus, dum modo per artes bellicas artes pacis non omnino extinctae fuerint, sique inter has belli procellas et in hac patriae clade litterae nostrae incolumitatem et dignitatem retinent. Non itaque ea tantum, quae votis nostris haud respondent, recensere, verum assumemus quoque in computum ea, quae fortuna aliqua propitia non sperantibus obtulit.

Refere-

b) Vid. Excursum.

Referemus autem inter ea hoc quoque, quod hunc diem natalitiis sollennibus Regis GEORGII III. consecratum solita pietate celebrare; antiquamque religionem ac pietatem, qua eum prosequimur, publice declarare, bonaque vota pro eo concipere licet: ea est Potentissimi Imperatoris moderatio, ut nec officiorum sanctitatem a nobis violari nec pietatis sensum extinguere velit; dum ex humanitate et aequitate veriore sibi, quam ex iussorum acerbitate, gloriam ad posteritatem manuram esse intelligit.

Quandoquidem autem huius diei sollennia in primis in hoc continentur, ut praemia Regis GEORGII III. munificentia constituta iis ex nostris Ciuib. distribuuntur, qui studiorum suorum profectus scriptis in certamen missis et Ordinum Universitatis iudicio probatis luculenter testatos fecerint: primo loco quaestiones in hunc diem pronuntiatas et certaturis propositas recitabimus; subiicientur iudicia ordinum de commentationibus; tandemque quaestiones in annum futurum praeconio nostro edicentur.

“Ab Ordine Theologorum anno iam c1010cciii proposita fuerat quaestio:

Quantum valoris et momenti tum in adstruenda veritate historiae Christi, tum in demonstranda authenticitate et integritate librorum Novi Testamenti, testimonia aduersariorum, qui fidem christianam, et haereticorum, qui fidem catholicam tribus primis seculis impugnarunt, habeant et habere possint?

“Cum

“Cum autem anno sequenti de praemio decernendum esset, nonnisi vnus erat, qui certamini sese offerebat. Hic quamvis talem se monstraret, qui solus etiam et sine puluere coronari posset, tamen ordo noster, quia videbatur iste praemio adhuc digniorem sese reddere posse, maluit ipsum ad nouum certamen inuitare, aliisque Commilitonibus denuo occasionem, vires suas in quaestione proposita exercendi, praeberet. Repetita igitur est prioris anni quaestio. Duo iuvenes in certamen descenderunt. Alter commentationem suam his verbis insigniuerat:

Et refellere sine iracundia et refelli sine pertinacia parati sumus;

alter vero his:

Cuius regio, illius religio.

Vterque suam nobis eruditionem ac diligentiam satis comprobauit. Prior autem quaestionis propositae vim ita perspexit et assequutus est, vniuersam materiam tam caute et circumspecte tractauit, tantamque in iudicando maturitatem et subtilitatem, tantam denique fontium antiquitatis christianae cognitionem demonstrauit, vt facile eundem agnosceremus, qui iam priori anno de praemio concertare vellet. Neque tamen non, alter insignem rerum, de quibus agebatur, et imprimis linguae graecae notitiam ostendit et cum laude in quaestione difficili et impedita versatus est. Priori itaque praemium decretum, alter vero proxime ad illum accessisse iudicatus est.”

Scheda soluta lectum est nomen:

LUDOVICUS HENRICUS PLANCK, *Göttingensis*.

Vol. VI.

Y

Secundo

Secundo autem loco ad laudem insignem accessit
IOANNES IACOBUS SACK, *Hannoveranus*.

“Orationis e suggestu aedis sacrae habendae argumentum, ex loco Matth. XI, 29. petendum, hoc propositum erat, ut ostenderetur,

Eam, quam doctrina christiana postulat, humilitatem non excludere iustam ac liberalem nostri ipsius aestimationem.

Daß die wahre christliche Demuth mit einem edlen Selbstgeföhle gar wohl bestehen könne.

Quinque exhibitae nobis sunt orationes,

I^{ma} insignita verbis gallicis:

Tel brille au second rang, qui s'eclipse au premier.

II^{da} verbis Petri:

ὁ θεὸς ὑπερῷα τοῖς ἀντιπασσεται, ταπεινοῖς δὲ διδωσι χάριν.

III^{ia} Iohannis:

ἀληθεύειν ἐν ἀγκυρῇ.

IV^{ta} Claudiani:

Inquinat egregios adiuncta superbia mores.

V^{ta} hisce:

Nescia virtus stare loco.

Haec quinta, quae laude sua minime carebat, quia tamen serius, quam per leges instituti licebat, oblata nobis erat, non potuit in concertationem venire. Ex reliquis prima, tertia et quarta iudicio ordinis dignae existimatae sunt, quae e suggestu dicerentur. Auctor primae commendabat se dicendi genere populari et perspicuo, translatione materiae vere christiana et sacris litteris consentanea, oratoris habitu suavi, amabili, facili, facundia, et actionis dignitate. Auctor tertiae contentus ea laude, quod in iis esset, qui ad orationem publice

publice habendam admitterentur, propter causas, quas non potuimus reicere, de ipso praemio noluit concertare. De ipso igitur iudicare non est huius loci. Auctor *quartae* caput rei, de qua agebatur, omnium optime exposuit, vniuersam quaestionem sagaciter et ingeniose excussit, honorem religionis christianae in commendanda humilitate egregie vindicauit, et tanquam orator ardorem et grauitatem, vim atque dignitatem, animumque, quamuis semel haereret, praesentem demonstrauit. Huic itaque decreto ordinis adiudicatum est praemium, alter vero, auctor scilicet primae orationis, ad eum quam proxime accessisse existimatus est. Prior est

GEORGIUS EMILIUS GUILIELMUS ARNOLD, *Lippenfis*, qui iam superiori anno primum post victorem locum occupauerat, posterior autem IOHANNES IACOBUS SACK, *Hannoveranus*."

"Ab Ordine Iureconsultorum

repetita prioris anni quaestione postulatum erat:

Exponantur effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio. secundum principia iuris ciuilis, publici germanici et gentium.

Ad quaestionem magni momenti non nisi vnus subeundi certaminis periculum fecit; qui commentationem bonae frugis quidem plenissimam, eruditionis et acuminis ingenii testem, obtulit, verbis Ciceronis inscriptam:

Et refellere sine iracundia, et refelli sine pertinacia parati sumus.

Sed in exponendis iis, quae in tractanda quaestione primum locum faciunt, ita versatus est auctor; ut dubitare liceat, quin sensum et intentionem eius satis perspexerit. Etenim primario sibi inquirendum fuit, quatenus vel iudex iurisdictionis voluntariae actus in alieno territorio suscipere possit: vel subditis ea de causa iudicem alienum adire liceat; neglectis fere, siue leuiter tactis iis, quae de effectu eius quod actum sit, praepriis ex principiis iuris publici germanici et gentium curatius exponenda erant. Qua de causa Ordo iuridicus praemium auctori tribuere non potuit; laudem tamen diligentiae et lectionis comprobatae nullo modo denegabit."

"Ab Ordine Medicorum proposita erat quaestio:

An principii azotici siue nitrogenii, atmosphaerico aëri nunquam non inhaerentis, dum hic per respirationem atque inhalationem corpus animale intrat, nihil in eius interioribus deponatur?

Difficultati et subtilitati, quam ipsi quaestioni a desideratissimo collega conceptae inesse diffidentum non est, tribuimus, quod vnica saltem ordini oblata sit commentatio inscriptis verbis Lucretii:

— quodcunque fluit de rebus, id omne aëris in magnum fertur mare; qui nisi contra corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis, omnia iam resoluta forent ut in aëra versa.

Et huius auctor commentationis ipsam quidem quaestionem neutiquam expediuit sed maximam partem in medio reliquit, attamen ea quae hactenus a chemicis et physiologis in vtramque partem circa eam disputata et indagata sunt, eximia diligencia

gentia congeffit, lucido ordine et cum iudicii acumine disposuit, passim etiam modesta epicrifi in ea animaduertit, in vniuersum vero laudabiles conatus scripto suo ordini ita probauit, vt hic nullus haestauerit, quin vnanimi consensu praemium Regium eidem decerneret."

Scheda soluta recitatum est nomen

FRANCISCUS SCHMITZ, *Agrippinas.*

Philosophorum Ordo

certantium studiis hoc agendum proposuerat:

Vt religionum Latii veteris domesticarum notitiae e libris Fastorum Ouidii eruerentur et ex aliis scriptoribus illustrarentur.

Ne euagaretur studium certantium ad aliena, quae talis scriptio capere nequiret, cautum erat diligenter. Rem iudicii et interpretationis esse volebamus, non lectionis infinitae, aut sedulitatis male collocatae in locis congerendis: erant *veterum Latinorum religiones, non Romanorum, erant religiones domesticae, paucae numero, non aduentitiae, quae essent commemorandae. Vna Ordini exhibita est commentatio docte et laboriose confecta; incredibili et aerumoso cum studio congestas vidimus eruditae operae copias e lectione varia, indagatione indefessa, erutas; praescripta in fronte sunt verba Ciceronis:*

Et refellere sine iracundia, et refelli sine pertinacia parati sumus.

Nihil a se desiderari voluit iuuenis egregiis litteris instructus, a quo talis commentatio scribi potuit, praeterquam iudicii maturitatem in tot tantisque

copiis digerendis, delectuque facto rite disponendis, et orationis Latinae elegantiam. Cum de prisca Latii religionibus fragmenta, quae extant, essent colligenda et illustranda, ille, praemissa de vniuersa Romanorum mythologia disputatione, Romanorum religiones, sacra et ritus, omnium aetatum ad Theodosium vsque Imperatorem exposuit, tum enarrationem valde doctam de diis maiorum et minorum gentium adiecit: quae omnia materiam libelli non aspernandi praebere possint, quaestioni autem propositae tantum ex parte sunt consentanea. Grauius itaque tulit Ordo spectabilis, tam eruditionis industriae ne praemium assignari possit, leges certaminis consilium institutumque vetare.

Adhuc actum est de praeteritis ac praesentibus; progrediamur ad futura, bonis cum votis prosequenda, et pronuntiemus *quaestiones* in IV. Iunii anni futuri commilitonum certantium studiis propositas:

AB ORDINE THEOLOGORVM postulatur, vt

Doctrinae de iureiurando in ecclesia christiana historia exponatur.

Die Geschichte der Lehre der christlichen Kirche von dem Eidschwur.

Orationis sacrae argumentum autem hoc esto, vt ex loco 2 Petr. II, 5.-7. ostendatur

Quantum fides in Iesum Christum ex sensu scripturarum sacrarum valeat ad virtutem humanam promouendam.

Der hohe sittliche Werth des Glaubens an Iesum nach dem Sinne der heiligen Schrift.

In

In annum futurum IVRECONSVLTORVM

ORDO quaestionem proponit:

Quae sint iure nouissimo hereditatis ciuile et bonorum possessionis tum conuenientiae, tum differentiae principes.

Die vorzüglichsten Uebereinstimmungen und Unterschiede, die sich auch im neuern Rechte zwischen Civil-Erbfolge und bonorum possessio finden.

A MEDICORVM ORDINE noua quaestione

edicuntur haec:

Cum certo constet, quaedam tum alimentorum tum medicaminum genera, eorumue partes, per vasa absorbentia ipsi sanguinis fluente admisceri, alia contra, quae ab his quasi respuuntur, nunquam eidem hac via affundi; desiderat Ordo medicus plenum, quantum fieri potest, et accuratum recensum eorum, quibus, siue tubo alimentario sint ingesta, siue communibus corporis integumentis applicata, ingressus in systema vasorum sanguiferorum aut concessus a natura, aut negatus sit.

Da es durch zuverlässige Erfahrungen entschieden ist, daß gewisse Nahrungs- und Arznei-Mittel (oder doch Bestandtheile derselben) mittelst der einsaugenden Gefäße zur Blutmasse gelangen, andere hingegen von jenen Gefäßen nie aufgenommen, folglich auch dem Blute durch diesen Weg nie beygemischt werden; so wünscht die medicinische Facultät eine möglichst vollständige und genaue Bestimmung derjenigen Stoffe, welchen der Zutritt zum Blute, seys durch den Speise- Canal oder durch die

Absorption von der äussern Haut, entweder gestattet oder aber versagt ist.

ORDO PHILOSOPHORVM in IV. Junii anni proximi eandem iterum quaestionem proponit, idemque, quo ingenia vestra exerceatis, stadium aperit, in quo a linea aberrauerat commilito vester, a quo profecta erat commentatio, de qua paullo ante est actum; eundem tamen iuuenem doctum hortamur cum maxime, vt a se scripta diligenter retrahet, aliena recita in aliud tempus seponat, seruatu autem digna luculento ordine disponat et oratione bene latina enuntiet. Id igitur curatum esto,

Vt religionum Latii veteris domesticarum notitiae ex libris Faistorum Ouidii eruantur, et ex aliis scriptoribus illustrentur.

Legendi itaque sunt primo loco, docto cum studio, libri Faistorum, enotanda ea, quae ad religiones veterum Latinorum, hoc est ad eorum mythos et sacra ac ritus, spectant; iudicium ad ea illustranda est adhibendum, comparandis iis quae ab aliis scriptoribus tradita sunt, et supplendis inde iis, quae ad iustam notitiam rei, de qua quaeritur, facere possunt. Consulenda esse iam olim diximus Varronis fragmenta, cum Festo; loca Arnobii, Lactantii, Augustini de Civ. Dei, Macrobbii; et pro fundo esse posse disputata in Ex-cursu IV. ad lib. VII. (non lib. VIII.) Aeneidis.

Simul tamen cum hac quaestione iterum proposita ORDO PHILOSOPHORVM promulgat in

in annum proximum quaestionem aliam, iis forte, quae hoc ipso tempore philosophorum et theologorum, de interpretatione doctrinae sacrae et religionum allegorica, disputationibus cum maxime agitantur, lucem aliquam allaturam. lubentur scilicet de praemio certaturi

Interpretationis allegoricae Philoniana principia et elementa ex ipso Philone elicere et declarare.

Es soll aus den Schriften des Philo selbst dargethan werden, worauf die von ihm angenommene allegorische Erklärung der heiligen Schriften gegründet ist.

Et haec quidem de certaminibus nostris litterariis ad vestra bonarum litterarum studia incendenda institutis dicta sunt: quae non modo victoribus, sed iis quoque, qui victi ex arena discedunt, honorifica et salutaria sunt: nemo enim hoc certamen sine laude ingreditur, et hoc ipso inter ceteros eminet, quod ingenii doctrinae et animi fatis habuit ad congregiendum. Vtinam similia his essent imperiorum de principatu certamina, victis victoribusque flebilia, etiam iis qui e proximo spectant, aut, qui ne spectare quidem vellent, damnorum et calamitatum contagione luctuosa, quorum numero nostrates primo loco afflictos attritosque numeramus. Inter haec quandoquidem praeter vota nihil nobis relictum esse videmus, his ipsis votis ita utamur, ut summo vniuersi moderatori permittamus, quid de rebus nostris statuatur quibusque modis fortunae publicae labefactatae succurrat: quandoquidem nos miseri mortales ne

Y 5

quidem,

quidem, quid rebus nostris salubre sit, satis recte nouimus; vtinam incendium hoc toti terrarum orbi exitiosum maturis consiliis extinguatur, rebusque compositis animisque placatis saluberrima pax strages generi humano paratas anteuertat! Ita quoque GEORGII III. Patris patriae senectus, laeta pace refocillata, integra valetudine nouisque viribus efflorescat! reiue publicae restitutae auspicia, ab eius curis consiliisque profecta, votorum nostrorum compotes nos faciant!

P. P. in Georgia Augusta d. iv. Junii c1010ccv.

Excursus

de Alexandro magno id agente, vt totum terrarum orbem mutuis commerciis iungeret.

Reuocant ea, quae de litteris et artibus per arma inter populos propagatis iadantur, in animum narrata de Alexandro magno, dum viri docti, quanta generi humano bona victoriis eius sint parta, magnifice praedicant, et nos ipsi praedicauius: diuersissimarum scilicet gentium mutua commercia, Graecorum humanitatem, litteras et artes ad extrema Asiae propagatas, eoque, meliori aliquando e Palaestina proditurae diuinae humanaeque sapientiae, omni humano generi communicandae, viam patefactam. Magna sane haec ac praeclara, quae nec omnino neges iure praedicari;

cari; cum terris enim et populis in ditionem redactis commercia mutua iungi, artium quoque et litterarum notitias inuicem impertiri, facile expectes; dubites tamen, an per arma esse parata recte dici possint ea, quae non nisi feris, rebus in melius mutatis, nec regum consiliis, aut voluntate et opera, vel cogitatione et animo, sed ipso rerum cursu, sunt subsequuta; tum ista ipsa, alia via ac ratione, absque caede et sanguine censeas multo melius ac salubrius ipso caussarum euentorumque nexu fuisse euentura. Certe non bene belli furoribus tribuuntur ea, quae non nisi iis sopitis, armis positis, et recreatis pace populis, euenire potuere; belli terroribus commercia populorum tolli, certe nulla lege aut consilio rite iungi, nec nisi rebus pacatis stabili foedere coire, manifestum est. Nec pronuntiandum erat, ad humanitatis cultum feros et barbaros populos non nisi ferro et igni adduci posse; meminerimus saltem maiores nostros per Germaniam non per arma, quibus noua sacra iis obtrudebantur, sed per thonachos balbutientes litterarum rudimenta accepisse. Quod si omnino non nisi per belli furores ac strages litterarum commercia ad alios populos possunt propagari: melius populos litterarum bonis carere dixeris. Alexandrum utique eo tempore, quo arma in Persas mouerat, de vtilitatibus ad litterarum vitaeque cultum serius inde manaturis cogitasse, nemo cum fide tradidit; quae caussae et consilia eum, et patrem Philippum, etiam antea Graecos, ad expeditionem generi humano parum proficuum impulerint, fatis constat. Ipso rerum progressu

gressu alia, vt fit, ex aliis nata, quam vtilitatem habeant, animaduersum est; in ipsis rerum exordiis ea esse prouisa, temere vulgo credi solet. Nec multo diuersum est iudicium prudentiorum de infestis ab aduenis Europaeis orbis alieni terris sub colore ac titulo specioso melioris vitae cultus per salutare religiones quaesiti, cum in aperto sint veriores causae a dominandi libidine, expilandi terras cupiditate, et mercantium auaritia profectae. Omnino quicquid praeclari instituti, operis et studii aut consilii, in genere humano eminet, si vere vtilitatis publicae causa fuit susceptum, in vmbra et obscuritate meditatam et designatum subnasci, aegre et aerumnose proficere, solet. Quae magnis et intensis viribus in antiquitate publice acta sunt, videmus pleraque ad mala aut inferenda aliis, aut a se depellenda fuisse peracta.

Verum de Alexandro traduntur alia, his etiam maiora, quae ab eo meditata esse feruntur; aiunt enim eum omnem terrarum orbem victoriis voluisse peragraré, vt commerciis mutuis omnes gentes iungeret et ad vnum eundemque vitae cultum adduceret; dignum sane Alexandri animo ingenioque consilium! Ita scilicet fuisset armis effectum, quod persuasionem, foedere, philosophicis somniis, haud effectum iri in aperto est, vt, dum vnus aliquis omnes terras in ditione habuisset, orbem terrarum pax aeterna bearet! Fuere quoque qui non ad hominum, sed ad rerum commercia, hoc est ad mercatum per omnes terras ex victoris arbitrio constituendum, consilia Alexandri spectasse

spectasse putarent c); ita sub coloniarum nomine facile credas certa mercatus fora eum condere voluisse, quorum metropolis designata esset Alexandria. Si hoc audias, in opinionem quoque venias, non alio consilio Tyrum fuisse excisam, et bellum aduersus Carthaginienses paratum. Extollunt itaque maximis laudibus mirabile viri ingenium consiliorumque sapientiam, et sagacitatem regis mercatorum lucra per exercituum virtutem venantis; talem enim Alexandrum suae quoque aetati fore exoptatissimum; scilicet iustum et aequum visum, omnes alios populos libertate, partis industriae fructibus, copiis opibusque, privare, commercia eorum suo arbitrio circumscribere, ad mercatoriam auiditatem iura populorum et commoda refingere. Egregium vero consilium, excindere Tyrum, urbem iam praeclaris ad mercatum institutis instructam, ut dominatio noua per Asiae continentem armis pararetur, mole sua haud dubie paullo post corrutur! His aliisque cum antiquiorum tum recentiorum commentis prauis que hominum iudiciis de magnis imperiis, eorumque ad generis humani felicitatem vtilitatibus, admiratione que eorum, qui talia imperia condiderunt, non modo hominum de Alexandro iudicia, verum ipsa fama de Alexandri meditati ita est obscurata, ut, antequam quicquam tuto possit pronuntiari, primo loco, quo auctore, qua fide, quoue

c) In his inprimis *T. POWNAL Treaty on the studium of antiquities* p. 89 - 95. qui mirifice iactat *the universal imperium of this great Statesman Prince*, suorum scilicet popularium inceptis praeludentem.

quove iudicio haec tradita et accepta sint, dispi-
ciendum esse videatur. Interea alterum, quod
Graeciam ex Alexandri expeditione in Asiam mala
innumera, calamitates et damna ad feram usque
posteritatem, accepisse satis constat, quas utilitates
perceperit, nondum quisquam docuit. Macedo-
nia autem ipsa, ad pristinam conditionem an-
gustam redacta, bellis, caedibus, tributis attrita
tandem iis, quos inter barbaros numerabat, Ro-
manis in praedae partem cessit.

Fundus itaque, si diligenter quaesiveris, omnis
narrationis est apud Diodorum d), qui memorat;
“in commentariis post mortem regis vulgatis fuisse per-
scripta, quae ipse adhuc exsequenda constituerat; in
his fuisse classem ingentem in Phoenicia, Syria, Ci-
licia et Cypro aedificandam ad expeditionem in Cartha-
ginenses et ceteros, qui littoralem Africae et Hispaniae
vicinasque ad Siciliam usque regionem incolebant; porro
ut iter per Africae maritima ad Herculis columnas ex-
peditum redderetur, utque pro tantae classis modo por-
tus et naualia locis opportunis exsisterentur.” Ex his
fatis

d) Diodor. XVIII, 4. ἘΦησπιδες: hae fuerintne privata
opera an regis iussu perscriptae nemo docuit. Gra-
viora utique ex iis mallempis servata, quam quae
de insanis in Hephaestionis et Alexandri funera
impensis factis, aut de Alexandri temulentia co-
piose sunt enotata. A Diodoto Erythraeo et Enmene
Cardiano Ephemerides seu scriptae seu in ordinem
redactae sunt: (ἔς ἀνέγραψεν) ap. Athen. lib. XI
p. 434 B. Fuit et Strattis Olynthius, qui περὶ τῶν
Ἀλεξάνδρου ἐφημερίδων βιβλία πέντε scripsit, apud
Suidam h. v.; quo sensu hoc accipiendum sit, ob-
scurum est. Epitomen a Stratide factam videtur
censere Vir III. SAINTE CROIX *Examen critique
des historiens d'Alexandre*. Ed. II. p. 481.

fatis intelligitur, non de Occidente in ditionem redigendo, aut de omnium populorum inter se iungendis commerciis, sed de bello *Carthaginiensibus inferendo* Alexandrum cogitasse: quos, cum Persis inde a Darii Hystaspis et Xerxis temporibus adversus Graecos societate iunctos, Graecas ciuitates Siciliae et Italiae saepe bello aggressos, Tyro, colonia, deleta sibi infestos, et Alexandriae, nuper a se in Aegypto conditae, clandestino odio imminentes facile suspicari, nouoque adeo bello ex India redux designare potuit. Sequitur tanquam ex commentariis proditum: "*ut ciuium in nouas urbes commigratio, et hominum ex Asia in Europam et rursum ex Europa in Asiam translatio fieret, et, per connubia et necessitudines, continentes orbis maximas concordia mutua et cognationis amicitia inter se contineret,*" haec tamen ad istam tanta molitione paratam expeditionem referri haud possunt; spectant enim ad eas, quae iam bello peragratae erant, Europae Asiaeque terras et ad Graecorum Persarumque commercia artiore vinculo copulanda.

Quae modo dicta sunt, fundum habent idoneum. Addita sunt alia a scriptoribus partim *ex re et iudicio ducta*, partim *ex incertis rerum euentis, quae contingere forte potuissent*, aut *ex seriorum saeculorum nostrae aetatis vicissitudinibus fortunae coniectata*. Sane si Carthaginienses classe vicisset, in promptu erat augurari, fore ut omnem Africae oram quae in Carthaginiensium ditione erat, subiugaret, et cum ea Iberiam Siciliamque Carthaginiensium virium robur. Iam videte, ex his quae alia Alexandri animo designata ediderunt scriptores

et post eos viri docti nostrae aetatis. Ut taceamus ineptias Curtii, iter Alexandrum terrestre per Africam facturum fuisse narrantis *e)*, narrant porro eum Iberiae iam victorem terrestri itinere per Galliam et Italiam, in qua cum Romanis erat signa collaturus, traiectu in Epirum facto, in Macedoniam rediturum fuisse, conditis per omnes terras locis munitis sub coloniarum nomine, et praesidiis idoneis relictis, forisque et mercatibus institutis, quibus cum extremis Asiae oris mutua commercia exercerentur. Incredibiles hi ausus viris doctis debentur, non scriptorum fidei; modestior ipse Curtius, qui omnia in maius efferre solet (lib. X, 1, 18.), voluisse ait *ex Ibero classe praetervehi Alpes Italiaeque oram, unde in Epirum brevis cursus est*; Alexandrum debellata Carthagine, eodem quo in Asia more, per Africae, et Iberiae forte, oram colonias fuisse conditurum, eaque re populorum commerciis viam aperturum, credere licet; mercatorum auiditati satis est novas terras monstrasse et aditum muniisse; hoc, non alio modo, Romani mercatorum sagacitati profuere simulque geographiae consulere (conf. Polyb. III, 59.): mercaturae autem, per omnes terras lucri sui alimenta explorantis, fundamenta iacere, aut humanitatis litterarumque Graecarum culturam propagare Alexandrum voluisse, quo tandem argumento, qua fide constat! Ex nostrorum temporum curis

e) Curtius X, 1, 17. Carthagine victa eum *Numidiae solitudinibus peragratu Gades dirigere voluisse*. Sane classe aditurum fuisse vrbes orae maritimae, saltem potiores aut obsequium negantes, facile credas.

curis et studiis haec et alia antiquiora tempora transferuntur; istis aetatibus virtutis fama, gloria nominis, et dominandi infatiabilis cupido, ingenia magna incendebat. Alexandrum autem multo magis instigabat vanitas aemulandi Bacchum et Herculem et persuasio de ortu ab Hercule et Ioue ducto. Mercatus commoda victorias sequebantur, inter belli causas et praemia haud erant; praeda ditescere in laude habebatur bellantibus; cauponari per arma et novas lucri cupidini inexplebili vias parare, si Carthaginieneses, et forte Ptolemaeos, consiliis ex ipsa re natis, exceperis, aliis aetatibus fuit relictum. Qui autem principes prudentius per pacis artes regni opes augebant, magis id curae habebant, ut interiore regni cultu, quem agricultura et artium utilium industria affert, ditescerent, quam ut cultu externorum populorum adscito et luxu peregrino in suos populos illato superbirent. Adeo generosiore spiritu et afflatu aliquo ipsa antiquiorum hominum vitia calebant. Itaque imperii proferendi et dominationis extendendae cupidine, forte et odio in Carthaginieneses incensum Alexandrum arma mouisse, in exploratis habebimus; cetera habeamus in iis quae coniectare licet, non pro certis pronuntiare; inque his forte haec quoque: non sine respectu ad Carthaginieneses in confiniis Aegypti haerentes Alexandriam in ipsis Aegypti finibus et ad mare fuisse conditam, regi tamen ex Aegypto in ulteriora Asiae profecturo, iam hoc ad providendum satis causae fuisse, ut, praeter Memphin et Pelusium, vrbe maritimo in loco posita, praesidia idonea et liberos ex hac

Vol. VI. Z vrbe

vrbe commeatus et commercia cum Macedonia et Syria haberet; porro coniectare licet ipsa loci opportunitate ductum Alexandrum forte ad casus futuros incertos animum aduertisse. Quae vero praeterea passim memorant eum ad urbem condendam adduxisse, ea hominis diuinitus afflati essent, qui iam tum loci opportunitatem ad commercia per omnem terrarum orbem iungenda prospiceret *f*). Multa huiusmodi nostri homines memorant, humanae sagacitatis exempla, quae non nisi ferius per noua et inexpectata euenta, fortuna miris modis casus variante, in hominum animos venire potuerunt, quae tamen in ipsis rerum primordiis, tenuibus plerumque et fortuitis, iam prouisa et meditata esse venditant, dum sibi ipsi placent,

- f*) Incredibile est quam late euagati sint commentis suis viri docti, in his *T. POWNAL* l. c. p. 89. Alexandrum Alexandria condenda iam tum destinasse nouam urbem omnis mercaturae per orbem terrarum metropolin, ita vt illa haberet ingentis pyramidis speciem trinis suis lateribus *Gades, paludem Maeotidem et Indiae extrema spectantis*. Satis magnam laudem Alexandri esse putabimus, quod animaduertit portum naturaliter tutum, emporium egregium, campos circa totam Aegyptum frumentarios immanis fluminis Nili magnas utilitates; etiam antea eius prudentiae in diiudicando situ locorum urbi condendae idoneo, cum Dinocrates ad eum detulisset efformatum cogitatione opus montis Atho in statuac virilis speciem, cuius manu laeua sustineretur ciuitas, dextra manus teneret pateram, quae exciperet omnium fluminum, quae sunt in eo monte, aquam, vt inde in mare profunderetur. *Delectatus Alexander ratione formae, statim quae-siuit, si essent agri circa, qui possent frumentaria ratione eam ciuitatem tueri.* Legantur haec et reliqua apud Vitruvium lib. II. praef.

placent, quod aliis acutius vident: non aliter ac Romani, qui suae urbis primordia terrarum imperium, opportunitate loci tanquam augurio, portendisse iactabant. Quum incognita terrarum pars occidentalis per Columbum et alios in notitiam Europae adducta esset, neminem meminimus de mutatione omnium per Europam imperiorum exinde prouentura cogitasse; auro et expilandis incolis omnes inhiabant. Ipsae rerum vicissitudines, nexus et successus, pleraque ex proximo aliquando ostendunt: quae animaduertere et in suam vtilitatem, aut, quod praestat, in commoda publica, vertere, sagacitatis satis magna laus est g). Nec tutiore iudicio viri docti Alexandrum iam tum, cum Macedoniae finibus egrederetur, totius terrarum orbis imperium mente ac spe concepisse pronuntiant. Enimvero ad arma Persis inferenda

Z. 2

excitati

g) Est quidem aliud futura etiam longinqua prospiciendi genus, quod ex similibus observatis ductum haud magni acuminis vim desiderat. Eiusmodi est praedictio, Imperii Ottomanici, viribus indies magis fractis, excidium magnam rerum conuersionem esse sequuturam; itidem, quando Africae borealis ora in ditionem victoris ex Europa venerit. Ita quantam rerum vicissitudinem allatura esset Aegyptus ab aduenis ex Europa occupata, dudum erat perspectum; quantopere autem ea consilia adiutura et turbatura esset Melitae opportunitas, qui prouiderit, non reperimus. Americam aliquando rerum summam esse adepturam, et accelerari hanc conuersionem nostrorum temporum fatis, vulgare est iudicium. Illud tamen omnium temporum et historiarum fide satis constat, magna imperia disparibus provinciis coagmentata, mole sua mature ruerẽ; atque hoc de Alexandri victoriis in confesso est.

excitati dudum fuerant Graeci, cum ii qui ex Asia veniebant, luxum aulae, infirmitatem regni, sordiam cum superbia docerent; in his inprimis illi, qui ex Asia cum Xenophonte redierant (cf. Plutarch. Artax. p. 1021 sq. c. 20.). Persas a Graecis armis esse aggrediendos et ultum eundum esse iniurias ab iis Graeciae illatas, a multo inde tempore demagogorum clamoribus fuerat persuasum; perstrepat talibus clamoribus Panegyrica oratio Isocratis; Philippus rem facile successuram esse intelligens ex perspecta imperii Persarum ignavia (v. Polyb. III, 6, 8 sqq.), belli apparatus providebat. Ab his initis progressus est Alexander ad liberandas Asiae vrbes a Graecis habitas, Persasque ab omni Graeciae inuadendae consilio in perpetuum abalienandos; quod si intra hoc prudenter et feliciter effectum se continuisset, dignum utique laude et nomine facinus patrasse diceres; at aliis ex consiliis ab ipso successu ductis, peruenit ad ea, quae in egressu ex Macedonia animo iam praecpta et explicita eum habuisse persuadere sibi velle arduum est, tandemque ad eam vesaniam progressus est, ut ea aggrederetur, quae nec exitum nec effectum habere poterant, si vero habuissent, nullum fructum habuissent, toti vero terrarum orbi nil nisi caedes, vastationes, ruinas, allatura fuissent; nec ipse ullum laborum fructum, nullam laudem, ablaturus fuisset, quam ut terris desertis et hominibus in solitudine efferatis imperasset.

Verum ut multa alia, quae effecta ab ipso non sunt, Alexandro tanquam ante quam vita excederet prouisa et meditata tribuerentur, oportu-

portunitatem attulere narrationes nonnullarum rerum quae paullo ante eius mortem contigerunt. Inter legatos, qui ei Babylonem proficiscenti occurrerunt, ut victorias gratularentur, narrantur (v. Arrian. VII, 15.) fuisse non modo ex Italia *Bruttii* et *Lucani* (qui per Alexandrum Epiri regem ad honorem Macedoni Asiae victori habendum excitari potuerunt) verum etiam *Etruscorum*, tum et *Gallorum* et *Iberorum legati*. Tam longinquarum terrarum extremi Occidentis legationes in Asiam missae iis aetatibus, quibus hae gentium et imperiorum pactiones et legationes nondum frequentabantur, merito mirationem faciunt. Quod si vere ea tradita sunt, videri potest fama de bello in Carthaginienses mouendo iam tum increbuisse, odiisque ex Carthaginiensium dominatione maris interni, mercatoriaque superbia et avaritia, incensos populos, erectis ad ultionem et libertatem animis, ad Alexandrum conuertisse. Ipsi quoque Carthaginienses suspicione et metu suspensi legatis missis partim regis consilia speculari, partim muneribus auertere h). Possit aliquis Roma-

h) V. Iustiq. XXI, 6. cum Gellio XVII, 9. med. c. et ex Iustino Oros. IV, 6. Arrian. VII, 15. Λιβύων τε προσβείαι ἐγένοντο etc. καὶ Καρχηδονίους τότε προσβεύειν λέγεται. Libyes, Libyophoenices dicti ap. Diodor. XVII, 113, fuere Afri a Carthaginiensibus ditone ac seruitute habiti. Κέλται nisi cum Iberis iunctim memorati essent, possint esse Galli qui finitima Thraciae versus Istrum iam tum occupauerant: quos etiam Diodorus l. l. memorat. Omnis haec inprimis de Iberis et Gallis memoratio est observatu digna, cum de Carthaginiensium re-

Romanorum quoque legationem ad Alexandrum, etsi parum probabilem Livio visam (IX, 18.), ex dictis tueri, tanquam ab odio in Carthaginienses profectam; ista tamen aetate inter illos populos foedere innotos inimicitiae nullae viguisse memorantur. Possit alius aliam causam legationis ex eo petere, quod apud Strabonem (lib. V. p. 354 B. p. 232.) Alexander ad Romanos memoratur misisse qui conquererentur de Ostiensibus socios se Tyrrenis praedonibus praebentibus. Falleretur tamen, qui id statueret; nam Alexander ille fuit Molossorum seu Epiri rex, qui in Italiam ascensionem fecerat, mox etiam pacem cum Romanis (apud Livium lib. VIII, 24, 13. 17. et Iustinum XII, 2.), paullo post ad Pandosiam interfectus, Olymp. CXII, 1. ante C. N. 332.

Accessit

bus per antiquiora tempora tam pauca sint memoriae tradita. Intelligitur enim, iam ante Amilcaris traiectionem in Hispaniam, primo bello Punico confecto, (ante C. N. 236. Ol. 136, 1.) eas Carthaginiensium opes in illa fuisse, ut Iberi aliena auxilia circumspicerent, gravante iam Carthaginiensium dominatione; annis ante Barcam supra octoginta octo (a. C. 324.). Is igitur in Hispania id tantum egit, ut imperium Carthaginiense proferret; quod iam ante non contemnendum fuisse vel sic facile credideris, quia, Tyro ab Alexandro excisa, Phoenicum colonias in eorum ditionem cecidisse haud dubites, et inde eos a Gadibus et maritimis locis ad interiora processisse. Memorantur aliquoties copiae ex Hispania collectae a Carthaginiensibus ad bella in Sicilia gerenda, ut Ol. 92, 3. ut Egestanis opem ferrent, Annibale Gisconis duce, Diodor. XIII, 44. 54. add. XVI, 54. Ol. 96, 1. Ad antiquiora tempora spectat, quod de auxilio Gaditanis consanguineis misso narrat Iustin. XLIV, 5.

Accessit ad ea, quae Alexandrum ante obitum destinasse exsequenda narrant i), aliud, quod ad Orientem spectabat. Parauerat proximis ante fata diebus classem ad Arabiam inuadendam, missis iam antea, qui sinum Persicum et Arabiae extrema explorarent: haec quidem cum fide tradita esse videntur; ad Persiam tutandam, antequam ad alia peragenda discederet, haud parum intererat, vt maritima ab hac parte explorata haberet et firmaret. Arrianus etiam memoriae traditum narrat, voluisse Alexandrum oram sinus Persici maritimam et insulas coloniis frequentare; Porro, vt ex Aristobulo Strabo narrat XVI. p. 1078. A (p. 741.) Alexandrum (Babylone), ipsum nauigantem et nauigium gubernantem, fossas Euphratis et Tigridis inspexisse easque multitudinis comitantis opera expurgasse et ora quaedam obstruxisse, alia aperuisse; cumque fossam quandam ad paludes et lacus, qui sunt versus Arabiam, tendere animaduerneret, habentem os intractabile (*δυσμεταχείριστον*) et obstruendo difficillimum, propter cedentem et mollem terram: aliud nouum os aperuisse XXX a priore stadiis, capto loco petroso atque traducto alueo; ea autem propterea fecisse, vt simul praecaueret, ne Arabia omnino difficilis esset ingressu propter lacus et paludes, cum iam tum propter aquarum copiam insulae faciem haberet; *habebat enim in animo regionem eam occupare, iamque ad hoc et classem et stationes parauerat*, nauigiis (*ὀρμητήρια τὰ πλοῖα* appellat) partim in Phoenicia Cyproque

Z 4

con-

i) Arrian. VII, 19. extr. 20. et inde Ste Croix p. 486.

constructis, quae, dissolubilia et clavis compacta, per septem stadia Thapsacum portata postea Babylonem flumine delata sunt; partim in Babylonia aedificatis, ex hortorum et lucorum cupressis; ibi enim materiae inopia est. Et si vel hoc sufficere poterat, quod navigationem ex sinu Persico et Euphratem ad superiora Mesopotamiae loca expeditiorem reddere in primis consiliis habere debuit rex: ea autem navigatio et ante eum et post eius mortem viguit. Gerrhaeorum partes in ea ex Aristobulo memorat Strabo p. 1110. D. Ceteroqui ea, quae modo memorata sunt, memoria et animo tenere nostri Othmani, sibi que providere debent, partim si hanc terrarum ad Euphratem partem, ne paludibus obruatur, servare, partim Mechabitas ab ora habitabili si excludere volent. Videte iam alia ab aliis cumolata: quorum partem Strabo eodem loco subicit. Aiunt, inquit, eum hanc causam bello praetendisse, quod ex omnibus gentibus soli Arabes nullam legationem ad regem miserant neque quicquam officii aut honoris ei detulerant; famam quoque fuisse, voluisse se hac in Arabes expeditione Baccho aequare *k*). Ipsi Arriano satis causae est visum, quod insatiabili proferendi regni cupiditate incensus, etiam laudata Arabiae opulentia incitatus, arma parare potuit. Apud Strabonem alia fama fuisse memoratur (lib. XVI, extr. add. p. 1070 C.), voluisse eum in Arabiam sedem imperii transferre. Quid

k) Verba Strabonis eod. p. 1078. c.

Quid autem statuas de Plutarcho ¹⁾ afferente, eum Arabiam et Africam circumnavigare et per fretum Gaditanum in mare internum ingressum redire in Macedoniam instituisse. Tolerabile erat, si dixisset, eum Arabia deuida per sinum Arabicum in Aegyptum tetendisse, e qua expeditionem aduersus Carthaginienſes erat factururus, classe interea in Phoenices, Syriae et Cypri portibus parata. Etiam Curtius (X, 1, 17.) minus portentose Alexandrum ait statuſſe *omni ad orientem maritima ora perdomita ex Syria petere Africam Carthagini inſenſum.*

Miserat quoque Heraclidem vnum e ducibus in Hyrcaniam ad aedificandam classem in mari Caspio, cuius notitia necdum certa habebatur (Arrian. VII, 16.). Nescio an fuerint qui eum putarent cogitaſſe de commerciis per hoc quoque mare et per Pontum Euxinum cum India iungendis; nam creditum eſſe video aſſeuerari ^{m)}, “voluſſe Alexandrum per Pontum Euxinum et paludes Maeotides peruenire ad ſeptentrionem Europae, et Italiam ac Siciliam inuadere, Asiae cum Europa iunctae Inſulas Britannicas adiungere, et ſuper omnia nouas terras exquirere.” Adeo portentum aliud ex alio fingere placuit; procliui ad miracula amplectenda ingenio humano, cumque ſemel de

Z 5

infatia.

1) Plutarch. in Alexandro p. 702. D. (c. 68.) ὥρμησεν αὐτὸς πλεύσας κατὰ τὸν Εὐφράτην στόλῳ μεγάλῳ, εἴτα πρὸς τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Λιβύην παρακομισθεὶς διὰ στηλῶν Ἡρακλείων ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἐντὸς.

m) V. C. SAINTE CROIX p. 482. Arriano quidem auctore laudato, nec tamen satis cum fide.

insatiabili gloriae cupiditate, qua ille inflammatus erat, vulgo constitisset, pari audacia rhetorica scriptores in eum absurdissima quaeque cumularunt, ita ut ne omnium quidem terrarum imperio expletum conquestum narrarent, quod unus tantum mundus victori pateret n).

Quorsum tamen in comminiscendis novis temerariis factis et conatibus, quos heroi Alexandro affingerent, operam vanam effuderunt scriptores: cum satis infaniae in ipsis eius factis gestisque sese offerat ei, qui res humanas ex vero aestimet, non ex opinionum humanarum vanitate.

- n) *Vnus Pellaso iuveni non sufficit orbis* etc. Iuvenal. X, 186. et, *Oceano classes inferre parabat* etc. Lucan. X, 136. cf. *DE STE CRAIX* p. 416. 417. Similia de Caesare apud Plutarch. Caes. p. 735. B. et de Pyrrho ap. eund. p. 391. neque res est ingenii magni aut vasti, quod putant multi, similem temeritatem animo concipere. Veriora tradita sunt de Mithridatis conatibus, ex Maeotide in Istri ostia classe ducta, arma in Italiam transferendi.

V.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
THEOPHILVS IACOB. PLANCK

CVM SENATV
CIVIVM SVORVM

QVI

IN CERTAMINE LITERARIO

IN A. D. III. AVGVSTI ANNI HVIVS c1813cccv1.

FRIDERICI WILHELMI III.

REGIS PRVSSORVM INDVLGENTISSIMI.

SOLLENNE NATALITIVM

INDICTO

CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA

P R A E M I A

ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT

N O M I N A

SIMVLQVE

COMMENTATIONVM

QVAE

AD CERTAMEN IN A. D. III. AVGVSTI ANNI c1813cccv11.

ADMITTI VOLENT

A R G V M E N T A

AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA

PROMVLGAT.

Praeconium faciendum est, Cives, victorum in certamine litterario Augusti die III. habito, praemiorumque in aliud certamen anni futuri indicen-

dicendorum. Quandoquidem enim recepti sumus in sinum ac tutelam Regis Potentissimi, Indulgentissimi, FRIDERICI WILHELMI III. cuius summum litterarum bonarum studium institutionisque publicae sollicitudinem mirabilem multis exemplis testatam vidit aetas nostra: in tanta rerum conversione, propitia aliqua fortuna vobis obtigit, ut pulcherrimum certaminum litterariorum institutum, tantum abest ut antiquaretur, nouo potius splendore, noua lege, nouis auspiciis elucesceret. Regis enim indulgentissimi munificentia *academiae nostrae iura ac decora, commoda et privilegia, cum scientiarum et litterarum institutis et apparatusibus, subsidiiis stipendiisque, unde iis omnibus sustentandis sumtus suppetunt, eorumque fundo ac sorte intacta relicta, et a domanio fiscoque separata, per regiam sanctionem ita sunt firmata, ut nihil iis sit derogatum, nihil detractum ac deminutum; constituto quoque in his provinciae Hannoueranae terris Curatorio perpetuo; et dato, qui academiae prouideat summoque loco praesit, viro laudatissimo, Illustri a b Ingersleben, Regis potentissimi reddituum curandorum Collegio a consiliis principe loco, et Praefide prouinciali, cuius eximiam humanitatem, beneuolentiam, prouidentiamque circumspectam, cum summo rerum nostrarum studio coniunctam, iam in ipsis muneris auspiciis, quae utinam faustissima sint, erectis animis satis perspeximus. Quae omnia cum ad mentes nostras, omni anxietate liberandas, incredibilem vim habeant, easque grata regiae munificentiae veneratione perfundant: beneficiis his in nos collatis decretisque laetamur accessisse quoque hoc, quod constitutum*

tutum est, vt certamen litterarium vestris, Commilitonēs, studiis propositum et superiore anno in IV. Iunii indictum, nunc iisdem conditionibus ac praemiis, quae pronuntiata fuerant, Augusti die III. Regis indulgentissimi natali, posset committi.

Quae cum ita essent, Commilitones, nos fortis, loci, fortunaeque nostrae memores, regiam indulgentiam animis gratis, et ad obsequium iustum deuinctis, sumus venerati, natalitiumque sollenne Regis FRIDERICI WILHELMI III, summis virtutibus ornatissimi, debita pietate gratulati, et faustissima quaeuis festis vocibus a summo rerum moderatore impertienda precati; officio autem nostro in hunc diem imposito ita cum maxime satisfaciendum esse putauimus, vt, certaminis legibus ante oculos positis, iudiciis sententiisque ex iusto aequoque ferendis, praemiisque religiose assignandis, nouisque quaestionibus docte prudenterque proponendis, testatum faceremus, nos instituti huius praeclari vtilitates bene perspectas, totque annorum experientia vsuque cognitās, in praecipuis, quibus Georgia Augusta eminet, decoribus numerare, ideoque illud, vt alia omnia, quae ad ciuium nostrorum commoda fortunasque spectent, quae studia incendant, ingenia expoliant, mores fingant, litterarum bonarum amore imbuant, desidiā et inertiam exterminent, curae cordi studioque cum maxime habere.

Vos autem, Commilitones, ex dictis intelligite et sedulo perpendite, quam praeclare commodis vestris fortunisque profusum sit, in hoc quoque, quod in his ipsis sollennibus, regio no-

mini

mini natalique consecratis, studiorum vestrorum ratio habetur, et, si modo sint inter vos, qui ad maiora adspirent, laudis famae ac fortunae vestrae tanquam fundamenta iacta sunt. Quisquis enim curriculi academici bene peracti, ingenii doctrinaeque suae, specimina futurorumque profectuum certa pignora hoc certamine ediderit, si auspiciis faustis prudentia ac virtus porto adfuerit, de futuro fortunae cursu non habet quod trepidet. Licet enim sine invidia profiteri, victores ex hoc certamine academico per superiores annos discessisse plures, nunc inter viros litteratos aut in rebus agendis spectatos, nominis celebritate claros; nec quemquam facile posse memorari, qui non muneri publico admotus ingenii doctrinaeque praemia consequutus sit. In tanta enim eorum, qui litterarum studiis sese addicere solent, multitudine, si quod vitae negotium grauioris momenti occurrerit, incredibile est, quanta sit ingeniorum rebus cum virtute intelligentia et industria peragendis idoneorum penuria. Idque per omnia officiorum publicorum non modo, sed et vitae litterariae in disciplinis litterarumque rudimentis tradendis, ita se habere testantur viri in rerum usu versati; eos enim, qui tanquam in transcurso et aliud agendo doctrinae studia leuiter degustent, esse numero satis multos, qui autem ex disciplinarum fontibus salubres vitalesque haustus largos imbiberint, paucos, et singulis fere annis rariores ac pauciores. Ad eorum itaque, qui horum certaminum opportunitatem ingenii doctrinaeque vires explorandi et acuendi haud alpernati sunt, nomen, locum, ac
laudem,

laudem, adspirate et vos, Commilitones, inflammatis studiis, tentando ingenia exserite, doctrinam promite, fortunae oblatas vices cupide arripite, totiusque vitae curriculo, insigniore cum laude et dignitate inter alios peragendo, hoc certamine praeludite. Ita aliquando honoribus meritisque conspicui, quo animo, qua recordationis iucunditate, quo gratae pietatis sensu Georgiae Augustae, almae altricis vestrae, bona praedicabitis, eamque amoris affectu, tanquam nutritii nutricem suam ac parentem, prosequemini!

Accedendum nunc est ad ipsam certaminis fortunam praeconio nostro edicendam.

“Ab Ordine Theologorum postulatum fuerat

Vt doctrinae de Iure iurando in ecclesia christiana historia exponeretur;

sed qui argumento non nimis difficili tractando parem se confideret, nullus ex nostris inuentus est; quod quidem modestum de se ipsis iudicium in multis approbamus, at in omnibus locum habuisse et dolemus et dubitamus.

Orationi sacrae propositum erat argumentum ex II. Petr. I, 5 - 7. petendum:

Quantum fides in Iesum Christum ex sensu literarum sacrarum valeat ad virtutem humanam promouendam?

Der hohe sittliche Werth des Glaubens an Iesum nach dem Sinne der heiligen Schrift.

Oblatae sunt quatuor Orationes,

prima quidem verbis insignita: Longum iter est per praecepta, breue et efficax per exempla.

secunda

secunda verbis Iacobi inscripta: Ἡ πίστις εἰν μὴ ἔργον ἔχει, νεκρὰ ἐστὶ καὶ αὐτὴν.

tertia cum verbis Simeonis: Herr! nun lässtest du deinen Diener in Friede fahren nach deinem Wort.

quarta verbis Christi conspicua: Ich bin der Weg, die Wahrheit und das Leben. Niemand kommt zum Vater, denn durch mich.

Cum vero auctores *primae* et *quartae* Orationis sphalmate typographico, quod in programma superioris anni irrepsit, sed statim in publicis nostris ephemeridibus correctum fuit, decepti in textum minus aptum et conuenientem incidissent, fieri non potuit, vt proposita materia eo ab eis modo tractaretur, qui iudicium comparatiuum admitteret. Ferri itaque sententia de *secunda* tantum et *tertia* potuit, atque ex his *tertia* quidem ita disposita, elaborata ac pronunciata visa est Ordini, vt dignam eam praemio regio, nec vero alteram etiam priuandam laude publica iudicaret."

Auctor Orationis praemio ornatae inuentus est:

IOANNES IACOBUS SACK, *Hannoveranus*,
auctor alterius, quae proxime ad istam accessit,

GEORGIUS OTTO DIETRICHUS KÖNIG, *Cellenfis*.

"Ab Ordine Iureconsultorum
proposita erat quaestio:

Quae sint, iure nouissimo, hereditatis civilis et bonorum possessionis, tum conuenientiae, tum differentiae principes?

Exhibitae sunt Ordini commentationis quatuor hisce symbolis insignitae:

I. Αἰεὶν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

II. Dubitare et aliquid nescire ausi sunt.

III. Speremus, agamus.

IV. In magnis et voluisse sat est.

Quae

Quae quamquam omnes diligentiae, ingenii et doctrinae luculentum praebent testimonium, auctoribusque suis in laudem cedunt, ita tamen inter se distinctae sunt, ut suum cuiusque pretium statuere non sit difficile. Quae enim *quarto* loco indicata est, auctorem quidem habet proprio iudicio utentem, sed neque scribendo satis exercitatum, neque doctrinae copia satis instructum. Maiorem laudem merentur auctores *primae* et *tertiæ* commentationis, quorum *ille*, quae proposuit, magna quidem iudicii sagacitate adornavit, sed non ubique pari perspicuitate explicavit; *hic* contra ambitum quaestionis et singula eius momenta consideratius expendit, praetereaque non solum dispositione rerum perapta, verum etiam perspicua earundem tractatione magnopere sese commendat. Omnium autem laudem exsuperat auctor commentationis *secundae*, qui non solum historiae et iuris cognitione eximia eminet, verum etiam in explicatione quaestionis propositae sermone usus est concinno et puro, ordine dilucido et plano, iudicio subtili et subactio. Admirari sumus auctoris industriam indefessam et operam doctam in explorandis investigandisque his, quae pertinent ad quaestionis partem historicam et litterariam; et quamvis hoc ipso tractatio, quae pro instituti ratione paucis plagulis comprehendi poterat, in spissum volumen excreverit, nimio tamen hoc eruditionis adparatu auctorem praemio defraudandum non esse censuit Ordo Ictorum, eamque ob rem praemium regium *huic*, *proximum* autem post hunc locum auctori commentationis *tertiæ* addixit."

Assignatum est praemium

GEORGIO GUILIELMO PLANCK, Gottingensi.

Accessit proximo ad primum loco

EDUARDUS GMELIN, Gottingensis.

“Ab Ordine Medicorum edicta erat quaestio:

Cum certo constet, quaedam tum alimentorum tum medicaminum genera, eorumque partes, per vasa absorbentia ipsi sanguinis fluento admisceri, alia contra, quae ab his quasi respuuntur, nunquam eidem hac via affundi; desiderat Ordo medicus plenum, quantum fieri potest, et accuratum recensum eorum, quibus, siue tubo alimentario sint ingesta, siue communibus corporis integumentis applicata, ingressus in systema vasorum sanguiferorum aut concessus a natura, aut negatus sit.

Oblatae sunt Ordini scripta quatuor his sententiis insignita:

- I. Ου τοις αἰσίοις ἡ τύχη ἐνλλαμβάνει. Sophocles.
- II. Veniam pro laude peto, laudatus abunde non fastiditus si tibi lector ero. Ovid.
- III. Ipsa rei intelligibilitas non est nisi aduentus et approximatio veritatis intellectus et intellecti, siue alteritatum in relatione destructio. von Helmont.
- IV. Selig sind die da arm an Geiste sind etc. Evang. Matth.

Scriptorum horum tria, No. II. III. et IV. ferius, quam dies constitutus fuerat, tradita sunt: sprete lege, quae iterum iterumque in programmatis memoriae fuit infixae et tantum non inculcatae: Si qui ingressuri sunt, iubentur commentationes suas reddere ante Kalendas Apriles. Declaratur publice ab Ordinibus, perituram esse operam, eiusque fructum,
eorum,

eorum, qui serius in certantium numero nomina profitebuntur et commentationes tradent. Commentatio tamen loco secundo memorata in decursu Aprilis, quarta verbis, ut diximus, getmanicis inscripta, in cursu Maii tradita; quae quidem omnino non potuit admitti, cum perscripta sit sermone vernaculo: cui in certamine hoc doctioribus proposito nullus prorsus est locus: id quod docuere verba legis certaminibus olim scriptae: *oratione uti libet alia nulla quam latina, vernacula exclusa esto omnis: hoc expresse ex Regia auctoritate promuntiatur.*

Quae autem loco secundo memorata est, inscriptis verbis: *veniam pro laude peto*, auctoris ingenium non infelix prodit quidem; ipse tamen proficitur temporis operae impensi breue spatium sibi suppetisse: idque multo magis testatum facit ipsa scriptio, summa incuria exarata, sphalmatibus foedata, nec sine molestia et offensa oculorum, quibus legenda illa offerebatur. Peccatum itaque in hoc quoque est in legem certaminis, qua in hunc modum est sancitum: *Si qui in commissionem descensuri sunt, mature cogitent de exemplari scripturae et apographo nitide et diligenter facto, ut lectio ne sit impedita et molesta. Saltem cauere par est ne iudices molestia ac fastidio ex lectione enecentur.*

Iam Commentatio tertio loco annumerata, inscripta verbis: *ipsa rei intelligibilitas etc.* capita tantum nonnulla quaestionis, etsi satis grauiam illa, attingit, inque his locum de chylo, quem tam sollerter et subtiliter pertractat, ut egregia laude digna visa sit.

Restat *commentatio primo loco* laudata et graeco versu Sophocleo inscripta, quae non modo omnes certaminis leges diligenter observauit, verum etiam internis dotibus, ipsaque tractatione rei quae sitae expositione et illustratione tam insigni modo se Ordini Medicorum commendauit, vt vnanimis suffragiis ei praemium sit decretum."

Praemium cum laude obtinuit

IO. FRID. LUCRETIVS ALBRECHT, *Hildesienfis*.

Ordo Philosophorum

duas quaestiones in hunc annum proposuerat, alteram *ordinariam*, alteram ex superiore anno iterum in certamen missam. *Ordinaria* erat, vt iuberentur concertaturi

Interpretationis allegoricae Philoniana principia et elementa ex ipso Philone elicere et declarare.

Tres fuere, qui in certamen descenderent, scriptis in hunc modum insignitis, vt prior *commentatio* inscripta esset verbis, *παντα δοκιμασετε*, altera dicto, *dubitare et aliquid nescire ausi sumus*, tertia verbis: *Persium non curo legere, Laelium Decimum volo*. In sinu laetati sumus inueniri in ciuitate hac nostra litteraria iuuenes, qui studiorum profectibus valerent satis idoneis, vt argumento doctiori conatus suos applicare auderent; nec infeliciter sunt ausi, etsi viribus disparibus; *primus* quidem, qui, *παντα δοκιμασετε*, adscripserat, doctiorem studiorum orbem ita emensus est, vt Platone et Philone degustato Iudaicae quoque antiquitatis notionem qualemcunque adiungeret;

tertius

tertius autem maturioribus iam doctrinae copiis instructus, etsi Iudaicae antiquitatis scientiam exquisitiorem desiderabamus, a Therapeutis progressam ex Orientis et Graeciae philosophiae riuulis confluisse allegoricam Iudaeorum, inprimisque Philonis, interpretandi sectam, bene perspexit, oratione quoque latina perspicua ac probabili ceteris praeferendus; is tandem, qui *secundo* loco est memoratus, cum dicto: *dubitare et aliquid nescire ausi sumus*, ea eminet doctrinae copia, lectionis Philonianaе usu tam familiari, ea artis hermeneuticae praeceptorum scientia; inprimisque allegoriae principia, causas et rationes ita habet perspectas, ut laudem integram et pulcherrimam consequutus esse videri posset, si bonis rerum sententiarumque copiis studium quoque styli addidisset: quo ipso euenturum fuisse visum est, ut subtilioris quoque ac severioris iudicii vestigia apparerent clariora. Quascriptionis dotes etsi non aequo animo desideravit Ordo philosophicus, iis tamen doctrinae copiis, ea ingenii facilitate, quamvis interdum solutae et perfunctoriae operae propiore, instructum vidit esse libellum, ut praemium quaestioni propositum promptis suffragiis ei decerneret; *tertiam* autem Commentationem ei adiungeret proximo loco comitem, et laude sua commendatam.

Victrix commentatio habuit auctorem

LUDOVICUM HENRICUM PLANCK, *Göttingensem*.

Nomen eius, qui *Accessisse* proximo loco visus est, euulgabitur, cum primum, quod valde optamus, innotuerit.

Altera quaestio, quam superiore anno iterum propositam diximus, spectabat

ad religionum Latii veteris domesticarum notitias e libris *Fastorum Ovidii* eruendas et ex aliis scriptoribus illustrandas.

Iterum processit in arenam et certauit, etsi nullo aduersario aduersus eum prodeunte doctus auctor Commentationis superiore anno exhibitae, iisdem, quibus antea, verbis inscriptae: *dubitare et aliquid nescire ausi sumus*; et rescissis iis, in quae intemperantius erat euagatus, dispositis subtilius aliis, meliore quoque dilectu et sagaciori iudicio expositione facta, nullam nisi forte orationis Romanae nondum perbene elaboratae, reprehensionem reliquit, laudem vero emendatiore hoc scripto consequutus est tantam, ut palma ei, etsi sine puluere, negari nequirit. Decretum itaque ei est praemium, quod ex superioribus annis, commissa sine victore pugna, in futurum certamen sepositum erat.

Auctorem esse compertum est

ERNESTUM SPANGENBERG, *Göttingensem*, cuius industriam, pietatem in parentem et modestiam, optimo cuique publice commendatissimam esse volumus."

Intelligitis ex dictis, Commilitones, quam proclui simus voluntate et studio in commendandis et ornandis laudibus vestris; videtis quam faciles simus in excusandis conatibus, virium maturitate et doctrinae apparatu nondum satis instructis. Credere itaque licet virtutis pulchritudine
laudis-

laudisque dulcedine contactos plures inter vos esse, qui latentes igniculos sentiant incalescere, similis laudis cupidine animos exardescere, ingenia gloriae ardore inflammari; quis enim natura esset tam proiecta et ignava, quin nomine suo cum laude memorato non exsultet! suae virtutis praeconium ut aliquando consequatur, haud in votis habeat! *) Ut igitur iis qui tam erectis sunt ingeniis, ut et ipsi laudum circumspiciant materiam, agedum pronuntiabimus in annum futurum, septimum saeculi, novas quaestiones, quibus expediendis matura studia, ingenii sollertiam, doctrinae accuratae copiam, approbare viris eruditis possitis. Accipite itaque argumenta ex studiorum vestrorum areolis decerpta, in quibus tractandis et bene latine exponendis manifestare poteritis parentibus, patriae, fortunae vestrae fautoribus, quocum fructu vestro scholas docentium frequentaue-ritis et, quandoquidem istarum sterilis est opera nisi priuati studii accesserit fecunditas, quā cum assiduitate studia priuata cum publicis auditionibus coniunxeritis.

Ab Ordine quidem Theologorum postulatur:

Ut ex documentis a Gregorio I. Pontifice Romano relictis, eiusque potissimum Epistolis, accurate quantum fieri potest, describatur status fundorum et patrimoniorum quae ad ecclesiam Romanam sub finem

Aa 4

Sec.

*) Antisthenes philosophus cum vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus voluptariis deditum, ait: miserum te, adolescens, qui nunquam audisti summum acroama, laudem tuam! Vet. Schol. Horatii Serm. II, 2, 94.

Sec. VI. pertinebant, tum quoad prouincias, in quibus sita erant, tum quoad redditus inde coactos, tum quoad modum qui in redditibus dispensandis et fundis administrandis obtinuit.

Orationis autem sacrae argumentum hoc esto, vt ex Iohannis Cap. XX. 29: ostendatur:

Quid intersit inter fidem, quae non solo sensuum testimonio nititur, et fidem, quam vocant, caecam.

sive

Der Unterschied zwischen dem Glauben ohne zu sehen und zwischen blindem Glauben.

Ab Ordine Iureconsultorum quaestio proponitur:

An seruitus in faciendo consistat, tum secundum ius Romanum, tum secundum ius Germanicum.

Ab Ordine autem Medicorum quaeritur:

Quid sexus conferat ad morborum ortum et indolem, ipsorum genitalium morbis exceptis.

Ordo tandem Philosophorum studia vestra, Commilitones, quotquot in antiquorum populorum historiis monumentisque illustrandis linguarumque vestigiis perquirendis versamini, ad doctiores notitias linguae Celticae, reuocat, quandoquidem etiam inter Gallofrancos ad Celticas litteras excolendas virorum doctorum Societas coit. Galliam in tres partes, Aquitanicam, s. Armoricam, Celticam et Belgicam, fuisse diuisam, et a diuersis populis, Aquitanis, Celtis et Belgis habitatam, ex scriptoribus antiquis nota res est: eos populos
lingua,

lingua, institutis, legibus, inter se discrepasse, diserte pronuntiat Caesar de B. G. pr. consentiunt Strabo, Livius, Mela, Plinius, (loca v. ap. Schoepflin: Vindic. Celt. p. 27 sq.) et inde recentiorum doctissimus quisque, nuper quoque Mannert (Geograph. P. II. p. 15 sqq.) Celtas, qui primi innotuerant, Romani appellarunt Gallos, nomen Κελτῶν frequentarunt Graeci, quod postea ad omnes Gallorum incolas fuit propagatum; serius quoque lingua Celtica credita communis fuisse totius Galliae, atque inde confusa est omnis Galliae antiquitas, neque diligentius inuestigatum, quid Aquitanis ac Belgis proprium, et qui vtrisque sermo fuisset.

Vestigia tamen trium linguarum etiamnum extare Büttnerus olim noster, et Illustris Collega de Schlözer (Allgem. Nordische Geschichte [1771] p. 338 - 344.) animaduerterant, *Aquitanae* quidem in lingua Vasconum (s. Basquorum, Basculorum, des Basques) cis et ultra Pyrenaeos montes; *Belgarum* eorumque linguae in Cambria, (s. Principatu Wallisiae, Wales) in qua Belgarum reliquiae, Cymry se appellant; supersunt quoque vestigia in Britannia Galliae; *Celticae* autem in lingua Galic inter incolas Scotiae septentrionalis Hiberniae et Hebridum. Similia ex parte iam a Schöpfungino erant tradita (l. c. p. 39. m. a. 1754) add. Notata ad Guthrie hist. vniuers. To. III. p. 973. 978. (1766) vers. germ. Ignoratis his seu neglectis persistere plerique scriptores exteri in nomine Celtarum, linguae Celticae et Celticae

antiquitatis, latius et promiscue contra historiae fidem et critices subtilitatem adhibendo.

Vt itaque error ille animis virorum doctorum penitus euellatur, quaestionis loco ab Ordine Philosophorum proponitur:

Vt trinarum istarum linguarum Vasconum, Belgarum et Celtarum, quarum reliquiae in linguis Vasconica, Cymry et Galic supersunt, comparatione sollerter instituta discrimen et diuersa cuiusque indoles doceatur.

Quod si feliciter effectum fuerit: de Celtica omnino antiquitate veriora a viris doctis traditum iri credere licet. Effici autem id poterit, cum trium linguarum extent grammaticae et lexica, e quibus earum natura et forma, seu *mechanismus*, facile possit cognosci, cum aliis linguis notioribus comparari, et ad grammaticae generalis praecepta referri; omnium autem studiorum fundus esto grammatica, quae nihil aliud est quam logica ad sermonem applicata, quam nemo accurate doctus potest ignorare.

Vt vero norint erectioris indolis iuvenes, qui ad hanc concertationem accingere se volent, quae sint conatum subsidia circumspicienda: satis erit, praeter iam memoratos viros doctos, alios inspicere qui ab iis laudati sunt, tum Herderum (*Ideen*. Th. IV. p. 6-17.) Götting. Gel. Anzeigen 1806. p. 384. Add. Meusel. Biblioth. hist. Vol. V. P. I. saltem inde a p. 320-323. antiquiora enim quae ibid. inde a p. 309. excitantur nolimus consuli;

fuli; nam perturbant potius iudicium quam rem dilucidant; tum Vol. VII. P. I. p. 113. Ita nec Commilitonum studia distrahi volumus ad legenda ea quae de Ossiani poematibus et sermone Hersico sunt disputata; etsi disceptatio de istorum veritate ex opera vestra certiora argumenta mutuari poterit.

Atque his peractis mandato praeconio rite defuncti esse videri poteramus. Restabat quod diei sollemne, quod officium et pietas, postulabant, ut, ad bona vota piasque preces conuersi, ab humanis ad diuina erigeremus animos, liberata curis mortalibus pectora religiosis sensibus imbueremus, pioque affectu animis induto Numen sempiternum, exsuperantissimum, quod hoc vniuersum vi sua moderatur, supplicibus manibus mentibusque precaremur, ut, quo nutu ipsos naturae tumultus terroresque comprimit, eodem foedas tempestates ac procellas, quae per omnem terrarum orbem strages et excidia late inferendo grassantur, componat, fluctusque decumanos, quibus iactata misere Germania nunc penitus submergitur, residere iubeat, ne, libertate publica sublata, liberalis hominum sensus cultusque omnis extinguatur, virtus Teutonum auita, consiliorum probitas, morum honestas prorsus exole scat; nec popularium ingenia ad seruile obsequium depressa, inertia et languore diffuentia, ad inania et friuola studia prono cursu, quo iam coepere, ferantur; sensu veri ac recti in animis obscurato, errorum tenebris offuscentur; litterarum sacrarum, eruditique religiosae doctrinae studii honos tollatur; tandemque

vbi

vbi luxuries perditorumque morum sanies omnem publicam priuatamque vitam contaminauerit, nutrita in tali contubernio barbaries omnia tanquam eluue vastata euertat. Huic generis humani stragi et omnis virtutis excidio quibus modis ac consiliis occurrendum sit, cum aeternae summi numinis menti vnice pateat: nos in eius sapientia, amore generis humani, et in recti verique aeternis consiliis legibusque acquiescimus, pieque precamur, vt dei O. M. curae ac tutelae consecrata sit vita FRIDERICI WILHELMI III. cuius paratissimam ad pacem conglutinandam voluntatem toties testatam vidimus. Faxit numen, vt haec optimi regis consilia et reducendae tranquillitatis publicae studia fausto euentu illustrentur!

PP. in Georgia Augusta d. III. Augusti c1810ccvii.

VI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

IO. PETR. WALDECK

CVM SENATV

CIVIVM SVORVM

QVI

IN CERTAMINE LITERARIO XXIII.

IN A. D. IV. IUNII ANNI HVIVS c1010cccvii.

INDICTO

P R A E M I A

ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT

N O M I N A

SIMVLQVE

COMMENTATIONVM

QVAE

AD CERTAMEN IN A. D. IV. IUNII ANNI c1010cccviii.

ADMITTI VOLENT

A R G V M E N T A

AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA

PROMVLGAT.

Certamina nostra litteraria, Commilitones, tum per se inter academiarum Germaniae memorabilia referenda sunt, et referentur per futuras aetates; tum vero ea, ex temporum vicissitudinibus, inter quas celebrata fuere, multa habuere memoratu digna; quae tamen curiosius enarranda in

in alia tempora seponimus. Peracta enim sunt ea certamina inde a primis incunabulis multos per annos inter gratulationes publicas, cum grata ac pia memorazione munificentiae auctoris horum sollennium, et inter hilaritates, quarum recordatione tacita etiamnum animus exultat. Successere tempora, quibus modo inter varias curarum et sollicitudinum vices, modo, discussis bellicis terroribus, et recreatis per casus inopinatos animis, celebratum est hoc sollenne. Translatum idem mox a die suo et legitimo in diem alium, seruat tamen certaminis instituto, ne quid academiae nostrae exillimationi decederet. Nunc per novas fortunae, natas alias ex aliis, vicissitudines reuocatum est sollenne nostrum ad diem suum, Iunii quartum, diem nostrae academiae festum, sacrum et hilarem, per omne, quod victuri sumus, aeuum pie et religiose colendum. Verum de his agendi, aut animi sensa ac cogitata vterius oratione exponendi, nec locus nunc est nec tempus. Eloquentiae *mutae* genus esse aiunt, omni verborum copia et gravitate disertius significantiusque, si ipso silentio plura, quam quae oratione reddi possint, declarantur. Meminimus quoque inter nouem Musas esse vnam, quae digitum labiis ad-mouet. Cohibeamus igitur nos in iis, quae coetus huius sollennis causis consiliisque sunt consentanea, recitemus quaestiones superiore anno ab Ordinibus Academiae propositas, memoramus scripta, quae concertatione sunt commissa, tandem iudicia ab Ordinibus de iis pronuntiata subiungamus.

“Ab Ordine Theologorum postulatum fuerat,

Vt ex documentis a Gregorio I. pontifice Romano relictis, eiusque potissimum epistolis, accurate quantum fieri potest describatur status fundorum et patrimoniorum, quae ad ecclesiam Romanam sub finem Seculi VI. pertinebant, tum quoad provincias, in quibus sita erant, tum quoad redditus inde coactos, tum quoad modum, qui in redditibus dispensandis et fundis administrandis obtinuit.

“Haec quaestio cum nec nimia difficultate laboraret, nec ex multorum sed vnus fere auctoris libris petenda esset, nec denique sua iucunditate suoque momento careret, eo magis mirati sumus, nullum fuisse, qui doctrinae ingenique vires in ea exercere vellet.”

“Orationis sacrae argumentum propositum erat hoc, vt ex loh. XX, 29. ostenderetur:

Quid intersit inter fidem, quae non solo sensuum testimonio nititur, et fidem, quam vocant, caecam.

Oblatae sunt ordini nostro orationes quatuor:

I. insignita verbis: *Si me deficiant vires, audacia certe Laus erit —*

II. his: Πας ὁ πιστευων ου κατασχυνθησεται.

III. his: Εστι δε πιστις ελπιζομενων υποστασις, πραγμάτων ελεγχος ου βλεπομενων.

IV. denique hisce: *Plurimum mali credulitas facit, ne audiendum quidem est.*

Omnes ita comparatae erant, vt dignae iudicarentur, quae e suggestu aedis sacrae haberentur. Sua autem vnusquisque orator peculiari laude emi-
nuit. Primus ea, quae de vera fidei natura acute
medi-

meditatus et secum commentatus erat, memoria fidelissime tenens, promte et sine vlla haesitatione recitauit, oratione vsus est rebus ipsis semper accommodata, et actionis dignitate haud parum sese commendauit. Auctor secundae elegantia orationis, sublimitate sensuum, ardore, et tractatione materiae laudabili ac bene disposita enituit. Tertius quaestionem propositam solerter inuestigauit et orationis quadam suauitate et lenitate insignis fuit. Accessit denique quartus, qui caput rei, de qua agebatur, curatius reliquis exposuit, dicendi genere vsus est populari et perspicuo et, iam antea cognitam nobis, de rebus diuinis accommodate et subtiliter dicendi facultatem denuo comprobauit. Huic itaque eo magis praemium a nobis decretum est, cum iam superiori anno proxime ad primam laudem accessisse iudicatus sit. Is vero est

GEORGIUS OTTO DIETERICVS KÖNIG, *Cellenfis*."

"Ab Ordine Iureconsultorum proposita erat quaestio:

An seruitus in faciendo consistat tum secundum ius romanum, tum secundum ius germanicum?

Exhibitae sunt ordini duae commentationes, hisce symbolis insignitae:

I. Ου τοις αδυμοις η τυχη συλλαμβανει.

II. *Et refellere sine iracundia, et refelli sine pertinacia parati sumus.*

Harum commentationum, quamquam neutra plene fatisfecerit ordini, vtraque tamen aequis iudicibus laude non indigna visa est. Vicit autem in concertatione commentatio secundo loco nominata, ob ingenii, quae praebet, documenta, et sermonem cultio-

cultiolem, quo conscripta est; ideoque vnanimi arbitrorum consensu praemium additum est auctori commentationis secundae, quae inscripta est:

et refellere sine iracundia, et refelli sine pertinacia parati sumus.

Huic tamen auctorem primae commentationis proxime accessisse iudicatum est."

Rescissa scheda commentationis victricis inscriptum legimus nomen:

CHR. FR. LVD. IOHANNKNECHT, *Herzbergensis.*

"Ab Ordine Medicorum quaesitum erat:

Quid sexus conferat ad morborum ordinem et indolem, ipsorum genitalium morbis exceptis.

In florentibus his scientiae medicae studiis in Georgia Augusta mirationem facit neminem in tanto numero extitisse, qui de quaestione ex media disciplina petita laborare in animum induceret."

"Ab Ordine Philosophorum proposita quaestio his verbis erat enuntiata:

Vt trinarum linguarum, Vasconum, Belgarum et Celtarum, quarum reliquiae in linguis Vasconica Cymry et Galic supersunt, comparatione sollerter instituta, discrimen et diuersa cuiusque indoles doceatur.

Exhibita est Ordini non nisi vna commentatio insignita dicto Pindarico:

ἑταροῖς ἑταρῶν ἔρωσ. ἀκνίξῃ γὰρ φρενῶσ.

ea tamen cum industria elaborata, vt vel per se spectata haud vulgari laude digna videri debeat.

Diuersae enim stirpis trinas istas linguas esse, nunc in ea declaratum est partim etymologice, vocabulis earum inter se comparatis, et quidem numeralibus, numinibus rerum in vita, etiam rudiore, obuiarum, aduerbiis, praepositis, postpositis, et coniunctionibus; partim grammaticae, considerata vocum flexione, articuli, declinationis, coniugationis: desideratur par opera in verbi substantiui comparatione. Inuestigata illa sunt adhibitis linguarum istarum libris grammaticis, quos habemus, Vasconicae, auctore Larramendi, Cymricaе Davis et Galicae auctore Shaw. Digna itaque visa est commentatio praemio quaestioni proposito.

Resignata scheda lectum est nomen docti auctoris:

GE. AVG. FR. GOLDMANN, *Mündera-Hannoveranus*,
Seminarii philologici Sodalis.

Debito victoribus honore hunc in modum per soluto, restat vt quaestiones praeconio nostro pronuntiemus in annum proximum, saeculi octauum, propositas:

“Ab ORDINE THEOLOGORVM
postulatur, vt inquiratur:

*An miracula Iesu Christi ad causas naturales ita
reuocari possint, vt tum de ipsis causis certo conslet,
tum narrationibus euangelistarum vis haud inferatur,
tum denique ipsius Iesu sanctitas et fides intacta maneat.”*

“Orationis sacrae argumentum autem hoc proponitur, vt

de religione et ecclesia christiana aeternum duratura

Von der ewigen Dauer des Christenthums und der christlichen Kirche

ex Matth. XVI, 15 - 18. agatur."

"ORDO IVRECONSVLTORVM

proponit quaestionem:

Si ex cambio agitur, in territorio, ubi ius cambiale particulare non extat, an et quatenus decisio petenda sit tum ex propria natura negotii cambialis, tum ex legibus cambialibus extraneis, et quidem tam in genere quam habita ratione singularium cuiusque causae circumstantiarum?"

"Ab ORDINE MEDICORVM edita est quaestio:

Vterus humanus, quoad substantiam utrum sit nervosus nec ne."

"ORDO PHILOSOPHORVM pro quaestione ponit:

Vt ex noto Strabonis loco libri III., comparatis Diodori et Plinii locis, memorabilia de metallifodinis antiquis Hispaniae studiose conquirantur, docte et perspicue exponantur, atque ex metallurgiae recentioris doctrina commode illustrentur.

Quae si facta fuerint, licebit quoque inspicere virorum doctorum recentioris aevi de iisdem metallifodinis disputata: quorum notitia petentibus in promptu erit."

Studiis vestris, Commilitones, quae sint alimenta et incitamenta proposita, videtis; vt iis

virtus vestra acuatur et ad praeclaram aliquam laudem consequendam instigetur, huius ipsius certaminis lege et fortuna tanquam exemplo ac specimine proposito effectum esse videtur. Interea sollenne nostrum incolumi et salua Georgia Augusta esse celebratum, gratis piisque animis laetamur, fortunaeque nostrae auctores vt omni felicitatis genere cumulet numen O. M. precamur, animos autem ex praeteritorum temporum fortuna, quae nobis obtigit, fiducia nunc recenti firmamus, confisi fore vt porro quoque labores nostros iuuentutis florentissimae vtilitatibus consecratos fausto successu secundet dei O. M. prouidentia.

PP. in Georgia Augusta M. Iunio c1010cccvi.

VII.

VNIVERSITATIS ACADEMICAE GOTTINGENSIS

PRORECTOR

IO. GODOF. EICHHORN

CVM SENATV

ANNIVERSARIVM SOLLENNE LXXI.

SIMVLQVE

CIVIVM SVORVM

QVI

IN CERTAMINE LITERARIO

IN A. D. XVII. SEPTEMBR. A. clolccccviii.

REGIS CLEMENTISSIMI

MVNIFICENTIA CONSTITVTA

P R A E M I A

ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT

N O M I N A

TANDEMQUE

COMMENTATIONVM

QVAE

AD CERTAMEN IN A. D. XVII. SEPT. clolccccix.

ADMITTENTVR

A R G V M E N T A

AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA

PROMVLGAT.

Si quid est, Commilitones, quod animum erigere, et ad fiduciam certamque in dei bonitate spem firmare possit: est vtique dubiarum rerum melior quam pro spe euentus, aut saltem

ille pro metu leuior. Quod superioribus annis sperare vix ausi eramus, vt hoc solenne litterarium hoc quoque anno laetis animis perageremus, Regis nostri clementissimi indulgentia et liberalitate votis nostris obtigit; videmus id splendori suo restitutum, faustaue regni Westfalici auspicia, decoribus suis et laudibus iam insignia, laetos porro nostrarum rerum progressus portendere. Quod si amor amore prouocatur, experimentis mutuis mutua caritas et affectus increscit, fiduciaque et fide arctius constringitur: quidni pronuntiemus, his paterni in nos animi pignoribus affectus nostros amoris, caritatis et fidei erga Principem optimum, mirifice inualescere radicesque tanto altius agere. Quo magis enim de salute nostra, de rerum nostrarum integritate et stabilitate, de ornamentorum nostrorum incolumitate confidimus, tanto ardentius esse necesse est studium, amorem et pietatem ad demerendum Regem optima quaeque meditantem, et prouidentem, vt ea ad effectum ducantur, Ita id quod fatalis necessitas iniunxerat, in fidum obsequium, caritatem, et voluntatem sponte susceptam, nullo vnquam iussu et imperio extorquendam, verti necesse est.

Peragimus itaque solenne hoc nostrum anniuersarium LXXI. et fausta Vniuersitatis nostrae academicae auspicia recolimus, animis ab anxietate et nimia sollicitudine solutis, fruimur bonis nostris praesentibus, et cum fide et religione prosequimur munerum studiorumque nostrorum rationes; quandoquidem hoc modo nos assequi videmus hoc, quod cum maxime cupimus, vt a be-
neuo.

neuoletissimo Principe tanta benignitate, clementia et indulgentia indigni ne habeamur. Spectatissimorum per omnes cultiores Europae populos virorum notitia, fauore et studio, vniuersitas nostra digna habita est superioribus annis; singulari aliquo diuinæ prouidentiae munere, inter insequutas fortunæ vices et casus varios, laudis suae deminutionem illa est experta nullam; nunc autem, praesidiis studiorum nostrorum a Rege florentissimo suppeditatis, nouo ardore inflammati diu noctuque memores erimus, tanquam in oculis et in conspectu totius Europae cultioris nos vivere et agere, fructus nouos ingeniorum et studiorum a nobis expectari, diligente opera maturandos, noua litterarum incrementa, nouas scientiarum copias, a nobis sperari, cum ciuibus nostris, cum populis et exteris communicandas; ita demum nos sapientissimis Regis consiliis satis facturōs esse persuasum habebimus.

Vos autem, Commilitones, animis hoc infixum habete, primaria fidei, diligentiae et studiorum nostrorum specimina existimatum iri vos ipsos, si, disciplinae nostrae innutriti, rerum vtilium notitiis locupletati, quum a nobis hinc discesseritis, ad officia vitae et munera obeunda abunde instructi, rerum agendarum gerendarumque curis admoti, dignos vos iudicio ac spe de vobis concepta praestiteritis; multoque magis, si ad praeclara quaeuis, et laude digna, paratis animis, si sensu et amore honestatis, recti pulchrique, a pueritia imbuti, et per litteras bonas ad omnem humanitatem exculsi, indolis excellentia, modestia,

verecundia et probitate fueritis conspicui; si, inquam, ad omnia, quae humanae naturae dignitatem et honestatem arguunt, informati, et ultra vulgus, sensibus vnice seruiens, ad sensum veri boni ac pulchri fueritis expoliti; vnde intelligatur ipsa re, vos aliquando Gottingae vixisse, et Gottingensis academiae bonis praeclaris recte vfos esse.

Ad hanc laudis meliorisque alicuius existimationis cupiditatem excitare vos debet huius ipsius diei certamen sollenne litterarium; quis enim vestrum non aliquam suae ipsius existimationis apud ciues et exteros accessionem ex eo oriri sensit, quod cum iis vixerat, qui laude digni habebantur et viris probis probabantur? Sic noto illo dicto poteritis nouo sensu vti: *Etiam ego fui in Arcadia!* Hoc idem euenisse vidistis, quoties vos in tali academia, in tali contubernio, cum talibus amicis et sodalibus, vixisse narraueratis, qui ingenii, doctrinae, virtutis eximiae laude, florebant; inque his etiam eos, qui, quo tempore vos studiorum vestrorum tirocinium in academia nostra ponebatis, iam in studiis suis hos profectus fecerant, vt de praemiis propositis certare auderent? Quanto maior voluptas debet esse eorum, qui, iis praemiis potiti, ex disciplina nostra progressi, aliis in locis, inter ciues suos, inter populares, praemiis acceptis fidem faciunt, vbi ad vitae officia et negotia euocati fuerint!

Laudis enim praeclarae amore et studio pectus nullum paullo generosius vacare potest, neque sapiens quisquam laudis honestae cupiditatem improbabat, aut reprehendet, si quem veram laudem merito

merito suo consequutum gestire, et, tacite saltem, in votis habere viderit, vt bene parta laus in aliorum notitiam veniat, multo magis, vt publice illa pronuntietur. Nota est Themistoclis vox a), qui, cum ab eo quaereretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissime audiret, respondit: eius, a quo sua virtus optime praedicaretur. Vnde apud Plutarchum nescio quis, ad iuuenem aliquem dixisse fertur: o infelicem te, adolescens, qui tuae laudis nullum unquam praeconium audiueris! scilicet dummodo ea laus sit vera, non fucata, nec ad adulationem composita, quae potius dehonestare solet quam illustrare.

Sane quidem laudis et gloriae amor potest esse immodicus, potest in vitium, in dedecus, in nefas verti; potest esse exitiosus et detestabilis; quis neget? verum nos de laude ex bonis litteris, ex rectis honestisque studiis et artibus, consequenda agimus, ad hanc excitare, hac inflammare volumus pectora vestra, Commilitones: haecenus ipsum laudis studium in laudis parte ponitur; excederet autem verae laudis nomen naturam et modum, si ad vanitatem, arrogantiam et superbiam deflecteret, si a sanitate in morbum animi verteret; cui medicina parata est non modo in philosophorum scriptis b), verum in ipsa vita, hominumque usu, parto scilicet, per ventosam loquacitatem aut altum supercilium, aliorum contemptu, odio et derisione. Contra laudis bene partae et cum modestia con-

B b §

iunctae

a) Cicero pro Archia 9.

b) Secundum illa Horatii: *Laudis amore tumes: sunt certa piacula etc.*

iunctae magna vis est ad beneuolentiam amoremque aliorum conciliandum, inuidiam auertendam; quodque multo magis optabile habendum, ad animum optimi cuiusque ad similem virtutem laudemque excitandum; idque inprimis locum habere necesse est in iuuenili pectore, ut indolem, tardam quoque, erigat, celeriore inflammet, ad parem laudem consequendam et ad superandum aemulos stimulet. Recte utique; etiam si ii, qui iam annis, vitae usu, philosophorum auctoritate, prudentum praeceptis, edocti, ad laudem inter vulgus obtinendam refrigescere soleant, et magis studeant, ut honestatem cum bona existimatione, obtineant, vitae dignitatem seruent, et viris laudatis se probent.

Quapropter inter praeclara Vniuersitatis Gottingensis instituta haud infimum tenere locum recte putamus certamen litterarium ad igniculos ingenii, virtutis, doctrinae, in iuuenilibus pectoribus eliciendos, excitandos et inflammandos: idque tum aliis plurimis exemplis, tum hac ipsa certaminis commissione, in qua versamur, apparuit; nam inter tot tantasque temporum procellas, fortunarum priuatarum ruinas, animorum sollicitudines, fuere tamen, qui studium operamque ad quaestionum argumenta excutienda, meditanda et expedienda, conuerterent, ita ut sollenne hoc non omnino, quod verendum erat, nulla diligentiae et doctrinae profectum melle in medium prolata transigendum esset.

His quidem melioris sapientiae praeceptis monitisque iam satis muniti, ad ipsa acta sollennium commemoranda accedimus, et, quae de studio-

rum,

rum, ingenii et diligentiae vestrae, Commilitones, speciminibus iudicia Ordinum academiae pronuntiata fuerint, publice edicemus.

Quaestio proposita erat

“Ab Ordine Theologorum
huiusmodi, ut inquirere ille iuberet:

*An miracula Iesu Christi ad causas naturales ita
reuocari possint, ut tum de ipsis causis certo constet,
tum narrationibus evangelistarum vis haud inferatur,
tum denique ipsius Iesu sanctitas et fides intacta
maneant.”*

Praeter expectationem tamen Ordinis accidit, ut, suspensis seu praesentium rerum ac fortunarum difficultate, seu incertae fortis ac vitae sollicitudine, animis, nemo esset, qui ad disquisitionem non adeo difficilem nec tam arduam aggredi auderet.

Melius sibi suisque rebus consulere ii, qui orationis sacrae e suggestu habendae pericula fecerant. Erat autem Orationis sacrae argumentum hoc propositum, ut

*de religione et ecclesia christiana aeternum duratura
Von der ewigen Dauer des Christenthums und der
christlichen Kirche*

ex Matth. XVI, 15 — 18. ageretur: idque argumentum orationis ad populum habendae grauitate sua et dignitate satis commendabile ita est tractatum, ut decertantes omnes laude cuique debita ornare posset Ordo Theologorum, eam vero orationem, quae auctorem habuit

ERNESTVM FRIDERICVM GROTE, ex Ducatu Bremensi,
antea inter Seminarii Philologici Sodales adscriptum,
etiam

etiam praemio dignam posset iudicare. Itaque ei publice praemium assignatum, ac pronuntiatum est, proximo ab eo loco ad laudem praecipuam accessisse eam orationem, quae a

GEORGIO ERNESTO HENRICO MEHLIS, *Calenbergensi*, scripta et habita est.

“*Ordo Iureconsultorum*

proposuerat quaestionem:

Si ex cambio agitur, in territorio, ubi ius cambiale particulare non extat, an et quatenus decisio petenda sit tum ex propria natura negotii cambialis, tum ex legibus cambialibus extraneis, et quidem tam in genere quam habita ratione singularium cuiusque causae circumstantiarum?”

Nec ad hanc quaestionem quisquam ausus est accedere, etsi nec voluntatem nec conatum nonnullis defuisse nouimus; verum per incerta temporum praecipitato studiorum cursu, ut quam primum ex Academia discederent, a consiliis et voluntatibus fuere deieci.

“*Ab Ordine Medicorum*

edita erat quaestio:

Uterus humanus, quoad substantiam utrum sit neruosus nec ne?”

Traditae sunt Ordini commentationes duae:

Altera habet verba inscripta:

Oportet iuuenem medicum ipsum suo Marte aliqua sibi comparare, neque omnia ex alienis commentariis depromere.

Altera

Altera cum symbolo:

*Multa hoc primum cognouimus saeculo; multa
venientis aevi sciet populus, nobis ignota.*
SENEC. Q. VII.

“Prioris commentationis auctor summam quaestionis propositae sedulo secutus, acute et perspicue, diligenter et iusto ordine; argumenta congestit, comprobandis vteri nervis inferuentia. In humanis quidem cadaueribus disquisitiones anatomicas instituere ipsi non contigit; in bestiis autem vtero gerentibus matricis nervos inuestigans, quos inuenit, delineatos proposuit.

Posterioris commentationis auctor satis quidem diligentiae in elaboranda illa adhibuit, neque vero aequaliter; omittens quippe in parte historica, quae addenda fuerant; proferens, quae aut commemoratione vix indigebant, aut leuiter modo erant attingenda. Humani vero vteri ab ipso dissecti nervos adumbratione exhibuit.”

Ordo Medicorum itaque priorem commentationem praemio a Rege constituto dignam pronuntiauit, cuius auctoris nomen resignata scheda proditum est:
IOANNES FRIDERICVS OSIANDER, *Wirtembergensis*.

Posteriori autem commentationi verbis: “*Multa hoc primum* etc.” insignitae laudem proximi a victrice loci attribuit: cuius auctor nomen professus est

GEORGIVS SPANGENBERG, *Gottingensis*.

“Ordo *Philosophorum*
pro quaestione posuerat:

*Vt ex noto Strabonis loco libri III., comparatis
Diodori et Plinii locis, memorabilia de metallifodinis
antiquis*

antiquis Hispaniae studiose conquirantur, doctæ et perspicue exponantur, atque ex metallurgiae recentioris doctrina commode illustrentur."

Prodiere in arenam duo iuvenes virtutis et doctrinae laude conspicui, quorum scripta his verbis insignita fuere:

alterum verbis: Nulla dies sine linea.

alterum dicto: Nihil simul est inuentum et perfectum.

Cum vtraque commentatio sua laude digna esset, altera quidem *Nulla dies* etc. doctrinae diligentia maiore, altera, *Nihil simul est* etc. scientia rei metallicaë vberiore; etsi neutra desiderii Ordinis omni ex parte responderet: Ordo consultum esse duxit, praemium ex aequa parte distribuere, et vtrique concertanti dimidium praemii adiudicare. Prodiere schedis apertis nomina: prioris auctor

IO. CHR. IAC. BETHE, *Gottingensis, Seminarii philologici Sodalis,*

alterius:

HENRICVS CHRPHOR. ROLOFF, *Magdeburgensis, medicinae et rerum naturae perscrutandarum studiosus.*

Habetis igitur, Commilitonès, quod diligentiae vestrae et studiis in posterum novos aculeos addere possit. Videtis Regem indulgentissimum vota vestra ac nostra, liberalitate et beneuolentia, vere regia, et animi generosissimi et litterarum laudis amantissimi testimonio luculentissimo, annuisse, destinata perfecisse. Vestrarum nunc est partium Regis voluntati et desiderii satisfacere studiorum incrementis laetissimis, dignosque vos hoc beneficio praestare. Vt vero hoc in posterum
per

per has quoque concertationes litterarias rite a vobis curari possit: recitatae sunt c) et nunc pronuntiabuntur quæstiones ab Ordinibus in futurum annum, reductis sollennibus anniuersariis Vniuersitatis, præmiis suis ornandae, constituto in singulas commentationes victrices XXV aureorum ducatorum (hoc est 290 Franc. 75 Cent.) pretio.

Postulat ORDO THEOLOGORVM: vt

ex historia et scriptis Apostolorum notentur et distinguantur tempora, in quibus cognitioni, cuius elementa a Christo hauserant, nouae aliquid vel purioris, vel clarioris, vel uberius etiam, lucis accessit.

Aus den Schriften und der Geschichte der Apostel die Epochen zu bestimmen, in welchen die Religions-Erkenntniß, deren Elemente sie aus dem Unterricht Christi aufgefasset hatten, am merklichsten bey ihnen aufgeklärt, gereinigt, und erweitert wurde.

Orationis vero sacrae argumentum hoc proponitur:

Vt ex Ioannis XIV, 6. declaretur, quo sensu, quoue modo purior quaedam, atque efficacior, dei cognitio per Christi doctrinam inter homines sit propagata.

Aus Joh. XIV, 6. ist zu zeigen, in wie fern reine und wirksame Gottes-Erkenntniß den Menschen durch die Lehre Jesu mitgetheilt worden ist, und fortdauernd mitgetheilt wird.

Ab ORDINE IVRECONSVLTORVM constitutum est pro quæstione, vt

Exponatur distinctio inter titulum et modum adquirendi, quem vocant.

Aus-

c) Vulgatae iam sunt Gött. Gel. Anz. 1808. III. St. p. 1106.

Auseinandersetzung des Unterschieds zwischen titulus und dem so genannten modus acquirendi.

Ab ORDINE MEDICORVM:

De visus vitio, quod vulgo Mouches volantes vocatur.

Von dem Gesichtsfehler der Mouches volantes.

A PHILOSOPHORVM ORDINE

haec sunt pronuntiata:

Constat, ex veterum testimoniis, tam Faxartem quam Oxum quondam in mare Caspium influxisse; ex communi vero recentiorum opinione, utrumque fluvium in mare Aral se exonerare. Optat igitur Philosophorum Ordo, ut loca maxime illustria de Faxarte et Oxo diligenter inter se conferantur; utque certius, quam factum est, determinetur, quo tempore, quoque casu vel qua causa horum fluminum ostia obturata, et quinam illi fluvii sint, quos vir fide dignissimus, BRUCE, suis ipse oculis vidit, cum orientalem maris Caspii oram perlustraret (Memoirs of Peter Henry Bruce Esq. — containing an account of his Travels — (1723) London 1782. p. 311... 318. Consulatur praeterea Journal of Travels by A. J. Hanway, Lond. 1754. Vol. I. cap. 20. 24. 59. et tabulae ad p. 87 et 237.) add. Geograph. Ephemeriden Weimar 1804. p. 397.

Da, der Aussage der alten Schriftsteller zufolge, der Faxartes und der Oxus einmal in das Caspische Meer sich ergossen haben sollen, jetzt aber beide sich in den See Aral verlieren: so wird als Frage aufgegeben: Die vorzüglichsten Stellen vom Faxartes und Oxus genau zu vergleichen, und genauer zu bestim-

bestimmen, wenn und durch welchen Zufall oder Veranlassung sich die Ausflüsse der gedachten Flüsse verstopfet haben; und ob es diejenigen waren, welche Bruce bey seiner längs der Ostküste des Caspischen Meeres auf Befehl Peters des Großen gemachten Seereise wahrnahm?

His rite peractis, restabat, vt pia vota ac preces conciperentur: id quod factum est pro fide, religione et pietate nostra, animis sensibusque ad numen Exsuperantissimum conuersis, vt Regem facratissimum, qui nos tantis hisce beneficiis beauit, seruet, valetudine integra et incolumitate Eum impertiat. felici faustoque curarum consiliorumque successu exhilaret, omnibusque bonorum copiis recreet; vtinam, pace solida firmata et stabilita, securitas ac tranquillitas, publica et priuata, iacta publicae felicitatis fundamenta substructione inconcussa muniat; vt eo facto regnum Westphaliae ad summum prosperitatis, prouentuum omnis generis abundantiae, dignitatis splendorisque fastigium educi possit: quo ipso populorum fides, amor, obsequium, tantorum bonorum auctorem in ea felicitatis parte, quam meretur, quamque ipse votis expetit, collocet, vtque paternum amorem pietate ac caritate populorum non modo remuneratum sed et cumulatum sentiat; quandoquidem Westphaliae prouinciae fide et amore suorum principum omnes alios populos non modo aequarunt, verum plerosque etiam superarunt, ita vt merito fiduciam habeant animi paterni Principis sui, quod Traianum a Plinio suo eique similibus postulare solitum esse accepimus.

P. P. in Vniuers. Gotting. d. xxvii. Sept. clobccccviii.

D E O B I T V
CAROLI WILHELMI PAETZ

I. V. PROFESSORIS

A. D. XXVII. MARTII MDCCCXII

AD

HEERENIVM SVVM

SCR.

CHR. GOTTL. HEYNE.

Exoleuit, cum aliis maiorum institutis, mos collegarum vita defunctorum memoriam posteris publice commendandi. Liceat itaque mihi dolorem priuatum, cum omni academia communem, testatum facere. Collega rebus nostris erepto, si non annorum meritorumque numero inter alios conspicuo, virtutum tamen et laudum decoribus cumulado, amplissimorum autem meritorum, si iusta vitae mensura obtigisset, spe et expectatione certissima repente praecisa, desideratissimo. Si enim aequi laudum aestimatores esse volumus, non minus inchoata, quae quis, si per fata licuisset, perfecturus erat, in computationem assumenda esse censeo, quam in vituperatione ea annumeranda sunt, quae quis in longiore vitae usu, otio et libertate, ad effectum adducere neglexit. Doloris itaque nostri quae causa esse potest iustior aut grauior quam ex praematura morte eorum, quorum

rum praeclara aliquando in remp. merita iam nunc praeuideri et ex ingenii dotibus, animi virtute et voluntate, documentisque iam editis, mente animoque repraesentari poterant. Quod si eorum bonorum, quorum fructus maturos longo usu iam experti éramus, diuturniorem tamen usum interceptum inique ferimus: quanto iustior erit luctus ereptis bonis iis, quorum iucunditatem breui gustu vix delibatam fata infesta inuident.

Amisit Georgia Augusta virum ingenii felicissimi, omni humanitate expoliti, doctrina varia praeclare instructi, historicis studiis et philosophia saniore, ad vitam agendam et disciplinas rite regendas proficua a), haud mediocriter imbuti, ad profitendas autem e cathedra disciplinas insigni aliquo naturae beneficio natum, qui sui iam documenta dederat ea, ut satis appareret, fore eum aliquando inter ornamenta academiae nostrae illustriora numerandum. Non enim studii magis et artis, quam naturae et fortunae munus aliquod est, rarum illud et a multis magno labore frustra quaesitum, disciplinarum rudimenta cum fructu et iucunditate audientium e cathedra tradere. Praeter doctrinam enim accuratam, iudicium subtile, sagacitatem in assequendo, quid et quomodo quidque captui audientium sit informandum, perspicuitatem in rebus exponendis, verbisque nectendis,

Cc 2

sermo

a) Quod de Attico Nepos 17. *principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam uteretur, non ad ostentationem*: adeoque nec formulis vocibusque ex recentis philosophiae adyto petitis in aliena disciplina se iactaret.

sermonem facilem et expeditum, os disertum cum voce canora, pronuntiatione plana, nec auribus molesta: sunt alia, quae quasi fidem dictorum faciunt ac persuadent auditoribus, auctoritatem tribuunt doctori, propensionem animorum et caritatem ei conciliant, dictis vim affundunt, dicenti decus afflant nescio quod; haec, quae multa et varia sunt, nec facile in vnum aliquem ita cumulantur, ut nihil desideres, naturae sunt bona, partim fortunae; multa a feliciore proficiuntur ingenio, a morum candore, fronte, vultu, vigore mentis et oris, in primisque benevolentiae aliqua significatione; sunt quoque quae debeantur aetati qua quis propius attingit annos adolescentum in subsellis sedentium; quae utique fortunae sunt munera; non enim huc reuocanda sunt alia, quae siue a casus alicuius temeritate, seu ab aetatis leuitate iuniorum repetenda sunt, obsequentium amicis *b)*, qui in celebritatem docentis, fluxam et instabilem, machinationibus parandam, coniurant. Quae commemoravi laudis fauorisque meliora praesidia cum contigissent *Paetzio* nostro: primos

b) Cicero Acad. IV, 58. *nam ceteri (de philosophorum sectis loquitur) primum ante tenentur adstricti, quam, quid esset optimum, iudicare potuerunt, infirmissimo tempore aetatis, aut obsequi amico cuidam, aut vna alicuius quem primum audierunt oratione capti, de rebus incognitis iudicant, et ad quameunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhaereseunt.* Habes faciem studiorum academicorum nostrae aetatis et causas concursationum quas interdum factas audiimus ad scholas responsis Delphicis hactenus comparandas quod ab audientibus haud intelligerentur.

primos statim stadii academici decursus morte importuna esse interceptos vocemque extinctam doctoris academici, iurium doctrinam ita tradentis, ut ex eius ore penderet iuuentus academica, hoc est quod nunc infestis fatis factum dolemus.

Haec cum ad communem academiae fortunam spectent: quis enim adeo obtorpescat, aut alienae laudis invidus, aut rerum tam parum curiosus sit, ut iacturam fortunae publicae, subducto studiis nostris tali viro, haud doleat! haud tactus sit aegrimonia! ad me tamen luctus ex *Paetzii* morte tanto grauior peruenit, quoniam notitiam eius a teneris inde annis in paterna domo, et in paedagogio Hfeldensi habui, studiorum autem academicorum fui testis et laudis fautor; inde per reliquos vitae gradus consilio et voluntate ei adfui, ita ut hoc ipso studio meo mea vota et spem de eo conceptam fouere videri possem; quandoquidem eos, quos diligimus, dum pro viribus iuuamus, nobis ipsis ea re nostrisque votis velificamur, dumque illorum commodis studemus, nobismet ipsis gratum facimus. Nemo itaque mirabitur, me nunc eius desiderio eorumque, quae ab illo ad academiam manatura esse speraueram, fructu sublato inoerere. Qua in re si forte pro hoc aetatis meae gradu paullo mollior et fractior, quam par erat, videbor, non equidem hanc sensus mei molliem excusabo, nec irascar, si in *miserationem casuum humanorum procliuior* c) habebor quam virum tot vitae curis ac fluctibus iactatum decebat; precabor

Cc 3

tamen

e) *Silius VIII, 58. Battus — mitis Battus! lacrimae dedisse casibus humanis facilis!*

tamen veniam, verbis Antonini Pii: *permittite mihi ut homo sim d)*!

Iustum autem hunc dolorem meum in cuius sinum potius effundam, quam in tuum, *Heereni* coniunctissime, quem et ipsum vidi amicissimi *Paetzii* morte ita contristatum, ut meo non minus solatio erigendus esses quam ego tuo; habebas enim virtutes eius usu et familiaritate cognitae et perspectae; omnis itaque meae laudis, qua eius vitam prosequabar, eras suffragator sine ostentatione, desiderii autem mei nunc socius confors et fidus. Erat enim animorum vestrorum studiorumque is concentus, ea consiliorum litterariorum communio, ex qua mira amoris et caritatis inter viros bonos nasci solet coniunctio. Quoties itaque te audiui viri optimi fidem, candorem, honestatem, benevolentiam, praedicare! Tum equidem mente voluere et ante oculos ponere solebam indolem eius ingenuam et amabilem, modestiam et ab omni proteruitate et arrogantia intactam, cum id vnice ageret ut ad optima exempla se componeret, optimo cuique studia sua probaret; mansit itaque a morbo hoc populari intactus, quo multi, si modo de alieno merito et laude detraxerint, famam sibi partam esse putant, in conciliabula et sodalitiae coeunt et per libellos litterarios in famam aemu-

d) Iulius Capitol. in Pio c. 10. "*inter argumenta pietatis eius et hoc habetur, quod, cum Marcus mortuum eductorem suum (Apollonium) fletu auocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis, ipse dixerit: Permittite, inquit, illi, ut homo sit; neque enim vel philosophia vel imperium tollit affectus.*"

aemulorum obscure grassantur. Amabas tu iuxta mecum mores *Paetzii* faciles, commodos, hilares, leporis et facetiarum suauitate conditos, verecundiam, sermones, continentes se intra modum decorumque, cuius ille sensum habebat mollissimum, qualis esse solet hominum humaniore cultu et elegantia et usu consortioque politorum; a quo sensu multum abhorret vulgus hominum, qui aut torua rusticitate et arrogantia grauitatem simulari putant, aut sibi falsi esse videntur, dum ludificantur imbecilliores, in contemptum adducunt meliores, bilem virusque euomunt in eos quibus invident aut quos oderunt; at ille diligenter cauere, ne cuiusquam existimationi aut commodis officeret; tanta erat honestatis vis ad mentem ingenuam bonis litteris moribusque informatam. Itaque amore eius tenebantur omnes inter quos versabatur, et florebat ille laude et gratia bonorum omnium. Quod si omnino nulla est tam modesta felicitas quae malignitatis dentes effugere possit ^{a)}: infestiora tamen inuidorum odia expertus est nulla; quod et ipsum in felicitatis parte est numerandum; ab aemulorum enim malignitate, quisquis ad virtutem et laudem contenderit, aut rerum successu meritorumue luce collustratus fuerit, quo tandem modo, qua arte honesta, ab omni insultatione et vexatione tutum et intactum eum praestes?

His eius dotibus et virtutibus si quaerimus quatenam fundamenta substructa fuerint, eum quidem naturae indulgentiae et liberalitati plurimum debuisse fatendum est; nec tamen minus multa

Cc 4

cum

a) Verba sunt Valerii Maximi IV, 7. extr.

cum bonae institutioni in patria domo, et nutritioni faustis sub penetralibus, accepta tulit; tum disciplinae paedagogii Ilfeldensis, cuius curam sustinet parens optimus annis meritisque spectabilis; e qua discedens omnium cum laude et amore filius in Georgiam Augustam se contulit sub veris ingressum anni XCVIII. superioris saeculi; iis copiis liberalioris doctrinae instructus, ut expeditiores haberet rationes in omnibus quae aggrediretur, utque paratum eius recipiendis disciplinis et capax ingenium maturos in literis profectus faceret, ita ut vix XX annos natus in certamen litterarium maturiorum studiorum industriae propositum prodiret, et, promulgata ab ordine Ictorum ordine in annum clocloccci quaestione de successione vniuersali per pactum promissa f) praemium reportaret; sequutus vestigia laudum fratris *Ludovici Augusti*, qui anno abhinc altero victor ab ordine Theologorum pronuntiatus fuerat g); qui tamen paullo post morbo phthifico confectus exuuias mortales deposuit. Scriptione victrice noster ad disputationem proposita honores Iuris summos eodem anno, saeculi primo, adeptus; in numerum doctorum priuatis lectionibus docentium receptus, adscriptus quoque Assessoris loco Collegio Ictorum de iure respondentium, hiemali semestri lectiones indixit de iure feudali; docuit quoque

f) Erat quaestio: *Successione vniuersali per pactum promissa an et quatenus promittenti facultas de bonis inter viuos disponendi adempta sit.*

g) Quaestione in annum 1799 proposita *de vi religionis Christianae in vita moribusque animi hominum per tria saecula priora aerae Christianae.*

quoque historiam territoriorum Germaniae praecipuorum; et iam tum coepit dotibus ingenii merita addere *h*). Sub exitum hiemis Kilonium euocatus, antequam eo concederet, vere ineunte Wezlariam profectus, exeunte aestate Kilonium se contulit, lectionibusque iuris habitis doctrinam suam ita probavit, vt iam auctumno sequentis anni, quartus erat saeculi, Heidelbergam euocatus ius profiteretur; anno tamen ibi exacto patriae redditus, auctumno (anni 1606ccv.) Gottingae scholas aperuit iuris germanici priuati, historiae imperii germanici; tum exercitationes instituit practicas ad exemplum Pütteri, quarum notionem ipse prodidit libello singulari vulgato; inde ius feudale *i*) et criminale tradere coepit. Indixerat cum his in semestre aestiuum huius anni theoriam processus criminalis, erantque iam assignata auditoris subsellia; sudat quoque sub prelo libellus ad has lectiones perscriptus.

Verum de his plura memorandi locus haud est; mihi propositum erat tantum hoc, vt luctui indulgerem eumque edisserendis causis lenirem; eoque ipso pariter bene de te mererer, *Heereni* amantissime, virtutum commemoratione, quas in viro amicissimo mirari solebamus. Vereor tamen ne dolorem vulneris magis exulcerem, cum restent mihi adhuc attingenda nouissima vitae tempora cum mortis praematurae causis.

Cc. 5

Scilicet

h) Verba Ouidii: *addere tantis dotibus et meritum; faueant modo numina, tento: Perseus de se Met. IV. 701.*

i) Praemissa prolusione *de vera librorum iuris feudalis Longobardici origine* v. Gött. gel. Anz. 1806. p. 1.

Scilicet quae naturae benignitas in ingenii animique dotēs fuerat effusior, tanto parcior fuit in corporis valetudine; adspectu quidem labem latentem non nisi nuper demum arguente, visceribus tamen inualidis, et humoribus acrioribus ad affectus arthriticos properantibus, quibus oculorum fibras subinde infestantibus, vt debilitato visui succurreret, thermas Aquisgranenses aestate superioris anni adire iussus, malo per aliquod tempus aliquantum leuatum se sensit, vt tamen hiemis intemperie tentatum leuiter corpus destillatione humorum ex capite grauaretur; mox lecto affixus, arthritide intuadente, membris contractis et tumentibus, sagaci tamen medici cura se remittente dolore, die XXVII. Martii sub vesperam melius se habere professus, amicis dimissis, aliis duobus assidentibus, repente delirio correptus, decubitu arthritici humoris in oculos, mox in cerebrum facto, organis sensuum cum mentis facultatibus conturbatis, tam praeclarae mentis officina intra paucas horas destructa, sub horam quintam eiusdem noctis exspirauit calorque vitalis membra reliquit.

Nuntiata sub diei ortum morte, vix fide nuntiantibus facta, obstupefactis animis, mox ad dolorem remissis, dici nequit, in quem moerorem et luctum demersi fuerimus. Occurrebant animis tot et tanta bona erepta, irrita vota, academiae, litterarumque, inprimis iuris, spes laeta succisa, tot inchoata abrupta, designata elusa. Mihi quidem tanto grauior incubuit luctus, animo iam fracto, quod ante paucos dies ex morte pariter praematura, et pari morbo illata, viri amicissimi, Pro-

Professoris Lipsiensis, *Carus*, disciplina voluntate et amore olim nostratis, mihiq̃ue longe carissimi, honestate animi, morum probitate, ingenii dotibus praeclaris, doctrina exquisita solida ac vera, spectatissimi. Versabantur ante oculos moerores parentis, viri optimi, altero nunc filio orbat, non modo praeclarae spei, qualem istum funere extulerat, sed famae iam maturae virum. Erant ante oculos tot aliorum carissimorum interitus, tot mortes meorum, et in his filii virili aetate constituti, et in castris Russorum, dum nosocomium curat, aliorumque morbis medetur, lue grassante abrepti. Quae tamen ipsa praeteritorum recordatio animum iam labefactum tandem erexit, cogitatione conditionis rerum mortalium fluxae et incertae, totque aliorum casuum, multo quoque grauiorum, consideratione; quis enim in communi Germaniae funere domesticum funus, dolorem priuatum, lamentis prosequatur? aut tot malorum toleratione non iamdudum firmatum pectus ad quosuis fortunae casus habeat? Quae autem vitae vnus iactura verbis ambitiose amplificari potest in hac multorum millium quotidiana strage! In hac rerum omnium ruina, quae bona spes superest? *quippe ubi fas uersum atque nefas; tot bella per orbem, tot scelerum facies!* Artiumne et litterarum splendorem iri restitutum? disciplinarum bonarum noua incrementa? praeclarorum institutorum honorem renouatum? sanctas et augustas religiones, quae iam contemptae aut neglectae iacent, ad pristinam sanctimoniam reuocatas? vitam publicam, ciuilem et priuatam, sapientius constitutam? scilicet philoso-

lofophicis tricis et spinis ingenia a melioribus curis studiisque ciuilibus abalienantibus! Itane malum est habendum, si quis peioribus fatis imminentibus praematura morte praeripitur? quantum ille sollicitudinum, curarum, terrorum, agmen morte anteuertit! *Quem dii diligunt, moritur adolescens*: iam vetus est dictum *k*); quanto magis mors est inuidenda eius, qui iam matura aetate constitutus grauiore animi iudicio mala impendentia praeuidet, ponderat, seruitutem, barbariem, iam in oculis habet? Non iam communis ac perennis omnium rerum mortalium instabilitas animum sollicitat, sed fortunarum factae iam ruinae, cuncta euerfa aut labefactata, fundamentis iam conuulsis, summa mista imis: quicquamne esse potest certius, tutius et optabilius, quam obitus maturus, aut spes melior moriendi? quam quidem in prouecta senectute ipsa largitur natura, dum, qui in portu nauigat, ventorum votorumque ludibria ipse ludum facit *l*), mors autem maturior eam spem, tanquam numerato et solutione debiti cum fide, repraesentat. Habet itaque etiam in *Paetzio* nostro locum illud *m*), *quod morte praeuentus est maiore hominum damno quam suo*. Inique ferimus, spes vitae iucundissimas tam acerba morte esse elusas; atqui dudum experientia docuit, pulcherrima quaeque celerius de-

flore-

k) E. Menandro seruatum: *ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος*, a multis repetitum, et ab ipso Plauto *Bacch.* IV, 7. conuersum in epitaphio modo haud vno; vt in *Gruteri Inscript.* p. 688, 2. *quam dii amauerunt, haec moritur infans*.

l) Secundum illud notum: *Inueni portum, spes es fortuna valeto; sat me lusistis, ludite nunc alios*.

m) *Ap. Sveton. Tit.* 10.

florescere, exoptatissima euentu fallere, erroribus nos implicitos summis de rebus male iudicare, male sperare, male metuere. Pareamus itaque necessitati fatali, animos submittamus lubentes numinis optimi maximi decretis, et medelam doloris a salutaris temporis medicina expectemus Circaeis poculis potentiore. Interea ipsa annorum fuga et exemplis moniti concessum vitae vsum, annos, dies, horas, vtilitatibus publicis priuatisque impendamus, nec vllum momentum recte faciendi praetermittamus; *quid enim melius, quam in mediis vitae laboribus obdormiscere, et ita conuiuentem somno consopiri sempiterno n*). Ita illum diem horribilem aliis, nobis faustum reddemus, nihilque in malis ducemus, quod sit vel a deo immortalis, vel a natura parente omnium constitutum o). Ita eo quisque lubentior fata sua sequatur, et seruitium vitae huius mortalis liberaliter eo magis seruiat, quo propior est dies manumissionis, praesentiorque spes recuperandae libertatis, soluta anima a corporis labe, et a fortunae casibus vitaeque malis praesentibus instantibusque liberata.

Scr. Kal. April. cldcccvii.

n) Cicero Tusc. I, 49.

o) Ibid. adscribam reliqua quae aurea sunt: *non enim temere, nec fortuito sati et creati sumus; sed profecto fuit quaedam vis, quae generi consulere humano; nec id gigneret aut aleret, quod, cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. Porro potius paratum nobis et perfugium putemus; quo utinam velis passis peruehi liceat! sin resstantibus ventis reiiciemur, tamen eodem paullo tardius referamur necesse est.*

DE OBITU
GEORGII L. B. DE ASCH

AD VIROS AMANTISSIMOS
IO. FRIDERICVM BLVMENBACH

ET

IO. DAVIDEM REVSS

SCR.

CHR. GOTTL. HEYNE.

M. SEPTEMBRI A. MDCCCXVII.

Si qua sunt casuum vitae humanae solatia: proximo ab istis, quae diuina humanaque sapientia praebet, loco amplectenda sunt potissimum ea, quae ab amicitiae mutuique amoris affectu proficiscuntur. Ita tamen fit vt tanto grauius vulnus nobis infligatur, quando ex eorum, quorum fide et amore recreari solebamus, numero vnus et alter fato iniquo subducitur. In tali casu fieri necesse est, vt, quod amissione cari capitis decessit affectui nostro, id transferatur auctius in reliquos qui ex antiqua consuetudine supersunt. Nolite itaque mirari, viri amantissimi, non magis affinitatis et necessitudinis iure, quam voluntatum et studiorum consensione, mecum coniuncti, si in recenti hoc luctu senii equidem infirmioris excusatione vtor et dolorem meum in sinus vestros effundo, si forte animum depressum alloquio vestro erigere, simulque

que vestrum moerorem solatio mutuo leuare possim. Communis enim est hic luctus inter nos ex morte desideratissimi viri, GEORGII L. B. DE ASCH susceptus, quandoquidem ille, non minus quam me, vtrumque vestrum beneuolentia et amicitia est complexus, vosque eum eo affectu estis prosequuti, vt, quoties de eo commemoratio incideret, vos recreari delectarique recordatione viri optimi viderem. Nec vero luctus est, qui ad nos solos pertineat, aut iactura priuatorum commodorum et vtilitatum, quarum desiderio tenemur, contineatur: quae lamentatio molesta, interdum adeo illiberalis, esse potest, si, non a caritate gratoque sensu, officio et pietate, proficiscitur, sed sublatorum et cessantium commodorum reputatione exandescit; verum omnem nostram academiam, instituta publica et decora nostra, omne Georgiae Augustae nomen, rem litterariam, attingit; lugeamus virum rebus humanis morte subductum, cuius liberalitati magnam partem ornamentorum academiae nostrae debemus; cui acceptos referimus tot apparatus doctrinae variae vtilissimos, tot exquisitorum litterarum subsidia et instrumenta; qui nobis instruxit amplissimum rerum reconditarum penum, ex quo viri docti promere, et in posterum quoque proment, materiem scriptis praeclaris, quibus Georgiae Augustae famam inclarescere necesse est. Per annorum autem seriem tantam continuata est eius liberalitas, et quotannis renouata nouis opibus ad nos apportatis, vt tanto altius infixi sit animis admiratio per constantiam et perseverantiam in beneficiis cumulandis: in
primis

primis in hoc benefaciendi genere, quod non, vt superioribus saeculis factum nouimus, a superstioso aliquo mentis infirmae impetu profectum est, aut a persuasione pietatis monachali, qua maiores nostri ad piam liberalitatem saepe adducti sunt, nec ab ambitiosa laudis cupiditate; saepe enim per litteras *Aschius* me est obtestatus, ne memoracione eorum, quae misisset, in publicis litterariis recensibus et commentariis, inuidiam ipsi et malignorum hominum subdolas machinationes immitterem. Tanta enim multorum hominum est peruersitas, vt ei, qui de aliis bene meretur, non modestia magis quam prudentia, suadeat, vt bene facta occultet, ne obrectationi et maleuorum calumniae latus praebeat; arrodunt enim ea, quotquot se eadem liberalitate digniores putant, tum ii, qui aliena laude vruntur, interdum ii ipsi, qui, postquam liberalitatis fructum tulerant, superbia stimulante, non modo dissimulant accepta, verum etiam eleuant et in contemptum adducunt. Itaque felicitatis loco habendum est, bene de aliis merendo inuidiam effugere; fortitudinis, si non effugeris, contemnere; magnanimitatis, ingratis ignoscere. *Aschii* liberalitatem prouocauerat grata in Georgiam Augustam nutricem pietas, tum litterarum iuuandarum ardor, quo inflammatus optabat noua earum alimenta parare, nouas virorum doctorum ingeniis faces ad mouere et, quantum in se esset, vtilitatibus academicae publicis consulere. Etsi itaque dolorem priuatum premere et silentio concoquere vellemus, officium tamen pietasque postulabat, viri tam splendide de nobis meriti nomen et memoriam colere,

colere, obstrictam tot beneficiis gratamque mentem testari, perpetuam recordationem Manibus spondere, cineri consecrare; sin autem pietatem publice declarandi facultas haud obtingeret, postulabat tamen pietas priuata, dolorque vrget stimulatque, nec animum patitur acquiescere, et affectum intra parietes priuatos coercere. Iam autem moerentibus et acerba fata conquerentibus quid dulcius est quam sermones miscere de eo quem lugent, reputare et in memoriam reuocare quicquid de eo memorari aut ad eum referri potest? Natura enim procliuus sumus miseri omnes ad recensenda ambitiose ea quae amisimus; computamus numerum, metimur magnitudinem, commodorum, voluptatum, votorum; nec, eo ipso nos desiderium incendere, frustra angere, animaduertimus. Altera tamen ex parte iucunditatem habet incredibilem, iucundos praeteritorum temporum sensus, priscam consuetudinem et vsum, in memoriam reuocare, ante oculos ponere; nec negari potest, sensim dulcedinem aliquam ipsius moeroris subire, moeroremque dilui et mitigari, animo suauitate nescio quâ perfuso; idque multo magis fieri necesse est in desiderio viri, de quo nulla nisi grata et iucunda meminimus; cuius beneuolentia et liberalitas ita nos deuinxerat, vt nunc etiam dolor noster iucunditate haud vacet. Non itaque, viri amantissimi, rem vobis ingratam me suscepturum esse arbitror, si, a quibus causis amor eius et studium erga nos processerit quaeque nutrimenta habuerit, in memoriam reuoco.

Anni sunt fere XXXV. ex quo primam viri optimi notitiam accepimus. Erat enim annus superioris saeculi LXXII. quum litterae eius ad nos allatae sunt, cum munere ac gratae memoriae testatione erga altricem suam Georgiam Augustam, cuius nutritioni, annis iam tum XXII. elapsis, fortunae suae locique, ad quem euectus esset, primordia et praesidia debere se fatebatur. Adierat ille, cum iam antea Tubingae inde ab a. XLIV. studiorum academicorum curriculum esset ingressus, academiam nostram M. Maio anni XLVIII. anatomiae in primis studio flagrans; et explevit sitim ^{a)} fausta disciplina Halleri, cuius interioris admissionis discipulum se fuisse subinde gloriari solebat: audiuit praeterea Segnerum cuius processibus chemicis in laboratorio adfuit, et Brendelium; summosque in arte medica honores est consequutus

a. L.

- ^{a)} Per binas hiemes super quinquaginta cadauera partim demonstrata se vidisse, partim suis ipsius exercitationibus subiecisse, professus est. Commilitonem habebat Zimmermannum, eximium virum, debita laude haud defrandandum. Ipse Hallerus in Elogio disputationi adiecto verbis utitur: "absentem amabo, quem in theatro anatomico adsiduum socium, in praelectionibus perpetuum auditorem, in graui morbo amantem custodem expertus sum." Illa enim aetate magni medici a studiis anatomicis fidem et famam suae doctrinae petere solebant, non a metaphysicis scholae suae subtilitatem inanem captantis ariolationibus et contentionibus. Ipse *Aschius* pietatem in Hallerum servauit, quamdiu viueret, eamque declarauit: audita eius morte litteris ad nos scriptis tanquam luctu domestico.

a. L. b) disputatione haud ignobili scripta de primo pari nervorum medullae spinalis c). Ex his annis vnus inter nos superstes est Pütterus; nemini praeterea ex collegio nostro, si bene memini, adspectu alloquique erat cognitus. Tanto magis ille nobis innotuit ab eo inde tempore, quo litterae supra memoratae nobis redditae sunt. Erant illae datae ex castris exercitus Russici victoris sub duce Comite Romanzovio d). Cum litteris erant redditi Koranus

b) Die XVII. Augusti quem diem sibi sollemnem L. anno post tanquam semisaecularem se celebrasse nobis significavit litteris suis anno 1800. 7° Augusti ad nos datis.

c) Programmati a Segnero, praemissa theoria machinae cuiusdam hydraulicae, scripto adiecta est vitae narratio; plenius ea nomen Georgii Thomae Aschii in fronte habet; oblata est Hermanno Kan Boerhavio, Imp. Russ. primo Archiatro: quem mox fortunae suae fautorem habuit.

d) Du Camp sur le Koherlug (Käherlug) 28. Octobr. 1771. Placet verba adscribere honorifica non minus ipsi quam academiae Gottingensi: "Messieurs, C'est avec une satisfaction toute particulière, que je me rapellis avoir été il y a vingt deux ans citoyen de Votre Illustre academie; que c'est aux leçons des hommes les plus celebres de ces temps là ainsi qu'au libre accès dans Votre Bibliothèque que je dois les connoissances qui m'ont fait parvenir il y a déjà quinze ans au grade de premier Medecin de l'armée Imperiale de Russie, place que j'occupe encore actuellement dans celle aux ordres de S. E. Mr. le Maréchal Comte. Romanzow. Agréez donc, Messieurs, comme une faible marque de ma reconnaissance l'Alcoran ci-joint avec 15 pieces y relatives, tombé entre mes mains lors de la defaite du Grand Vezir dans son Camp de l'autre côté du Danube à Babada par le Général Weismann, que

Dd 2 j'ai

Koranus nitide scriptus et XXV. alii libelli arabice, vnus perfice, scripti, Korani fere segmenta, ex praeda, quam milites Russici in tentorio summi Othmanici exercitus ducis victi, et castris vltra Danubium in Bulgaria ad Babada positis Weismanno duce exuti, conuectauerant.

Litteris missis, quibus gratum animum testata esset Vniuersitas nostra academica, prouocatus, ad aliam, eamque ampliorem, liberalitatem processit anno LXXIV. destinatis nostrae academiae copiis recentibus ex praeda, per diuersa praelia et expugnationes oppidorum Bulgariae, inprimis oppidi Bazarczyk (in Romania), de Turcis victis acta e); inerant ad XXXVII. manuscripta arabica et turcica, maiore quidem ex parte Koranica et liturgica; adiectis tamen aliis, numis quoque peregrino habitu insignibus. Subsequuta sunt alia, eaque lautiora, anno LXXVI. ex Petropoli post faustum reditum factum missa, codices arabici et turcici, nonnulla ad terras, quas victor exercitus peragrauerat, et ad res gestas spectantia, porro series numorum Russiae Imperatorum cum aliis monetis Russicis f); accessit

j'ai l'honneur de vouer à Votre Bibliothèque. Il ne me reste plus qu'à y ajouter les assurances etc. Vtebatur autem Aschius Weismanni ducis familiaritate, et Comitum Romanzow fauore, cuius humanitatem et beneuolentiam summis laudibus efferre solebat.

e) Litterae datae sunt à Fockzany, (nobili per pacem factam oppido) le $\frac{2}{26}$ Janv. 1774.

f) *Suite des Empereurs de Russie en Roubles depuis Pierre le Grand.*

accessit anno insequente series magnorum Ducum et Principum Russis imperantium inde a Rurico ad Imperatricem Elisabetam argenteis numis expressorum; mox et alia series vultibus aere redditis arte praeclara inde ab Alexio Michaelis fil. 1672 vsque ad Catharinam II. Ab eo inde tempore copiis his numismaticis locupletandis indefesso studio curaque pertinace incubuit, missis quotannis, etiam repetita vice, nouis accessionibus, ita vt apparatus hic Russicus numismaticus pro locupletissimo habeatur. Nec vero in Russicis substitit, sed aliarum quoque Asiae Europaeque terrarum monetam conquisiuit incredibili studio, beavitque Bibliothecam academicam numis omnis generis et metalli Sibiriae, Tatariae, Indiae, Iaponiae, vna cum Turcicis, inprimis tamen Arabicis et Persicis, Armeniisque numis; horum quidem magnam copiam impertierat *Iac. Reineggs* M. D. ex Georgia redux a. LXXXV. et Tibetanos *Io. Jährg*, interpres litterarum Mongolicarum, a. XC. Nec tamen minore pretio et aestimatione habitae sunt opimae, quibus bibliothecam nostram instruxit, copiae librorum Arabicorum, Persicorum, Tibetanorum, Mongolicorum, Sinicorum, aliorumque. Illatus est cum his librorum Russicorum prelo expressorum et res historiasque imperii illustrantium ingens numerus, ita vt in Bibliothecam academicam bibliotheca noua Russica immigrasse videretur, cum aliis litterariis opibus, maxime ad geographiam spectantibus, tabulis manuscriptis et prelo excusis chorographiam, prospectum vrbiū et palatiorum exhibentibus; addita chalcographa

varia et specimina industriae, artium ingeniorumque Russiam illustrantium.

Mature copiis litterariis adiunxit opes naturae, cura docta habita eorum, quae historiam naturalem dictam constituunt, et, quo ipsa res facile reduxit, progressus quoque est ad conquirenda et congerenda mirabilia exotica artis rudioris, ingeniosa tamen, superstitionis, ritusque publici et priuati, inprimis Lamaici et Mongolici, arma, vtenilia, vestimenta, e Songaria, Bucharja, praestigiatoris Schamani e Tungusis, et Samoiedici pueri et puellae, habitus; quibus accessere ex Americae occidentalis ad septentrionem insulis noui apparatus, nauigantium cum Billingio studio, reportati. Fauit viro studiosissimo fortuna propitia, quae ex peregrinationibus complurium virorum doctorum per Imperii Russici prouincias, tandem quoque ex nauigatione per mare septentrionale et orientale facta eum ditauit. Ita ille amicorum studiis, potentium indulgentia, clientium obsequio, prouincias imperii Russici peragantium, vsus est ad commoda nostra cumulanda. Ita quoque vix quisquam erat, quem ad nos comineare acceperat, aut in Germaniam iter facere, quem non mandatis ad nos perferendis, aut nouo munusculo onustum ad nos allegaret. Prostant itaque in Museo academico opes ingentes naturae terrarum variarum, e prouinciis inprimis Russicis, maxime Sibiriae omni ex genere metallorum, fossilium, vegetabilium, nonnulla quoque animantium. Hortum botanicum eximie instruxit seminibus exoticis, inprimis Sibiricis, etiam ex Chersonneso Taurica.

Tam

Tam eximius ille erat beneficiorum suorum dispensator, ut non ostentatione sed utilitate ea metiretur. Nec ille, si priuatis nostratum studiis prodesse, desideria litteraria explere posset, votis cuiuspiam aut utilitatibus defuit; missisque publicis copiis adiecit saepe priuatas, viris doctis, quorum desideria, si rogati essemus, officiose ad eum detuleramus, distribuendas. Talem officiosam voluntatem et munificentiam et vos mecum expertos esse, viri coniunctissimi, grati testabimini. Tuque imprimis, amicissime *Blumenbach*, quem honoris causa nomino; maxime ex quo compererat, te nouo exemplo ex diuersis per terrarum orbem populis craniorum humanorum congeriem parare, quae ad numerum tam insignem nunc excreuit, ut mirationem spectantium moueat; huius apparatus magnam partem *Aschii* intelligentissimae providentiae et curae diligentissimae in conquirendo te debere fateris. Si quid itaque nouae notitiae ex Russicis exoticisque terris nuntiatum, aut, naturam ignotum aliquid necdum visum animaduersumue genuisse, narratum esset: *Aschii* sedula sagacique cura mature ad nos afferri solebat: quae res quantopere studia nostra acuerit, veternumque ingeniis inter sollennia torpentibus excusserit, facile est ad intelligendum. Itaque quoties per litteras nuntiatum erat, nouas opes Bibliothecae publicae et Museo ab *Aschio* esse paratas, iam vecturae maritimae terrestriue esse traditas, iamque appropinquare, meministis, adhuc ipsi, Viri amantissimi, quos alloquor, quantopere exultabamus! quanta expectatio, quae morae impatientia, cum

vero apportatae essent, quanta tum erat liberalitatis viri optimi admiratio! quam grata, sensu iucunda, verbis ampla, praedicatio! quae mox ad collegas nostros manabat et per omnem academiam diffundebatur. Mirabamur modo eorum, quae aduenerant, nouitatem, raritatem et caritatem; modo viri praestantissimi doctam sagacitatem, studium flagrans, in indagando, rimando, parando, constantiam et liberalitatem; nihil eum fugere, quod aut copiis litterariis vel numariis antea iam prouisis et congestis adhuc deesset, aut opibus naturae artisue exoticae ac moris peregrini memorabilibus accedere posset; reputabamus mirabundi, quanta litterarum ac naturae notitiarum varietate imbutum esse deberet ingenium viri tot officiis curisque artis medicae occupati! A multis nuntiatum est, quoties de Gottinga ornanda ageretur, nec occupatum eum visum esse nec infirma valetudine; sed senectutem ipsam valere iussisse: nam etiam senectuti ingruenti aditus obsepi potest virium animi intentione, si corporis vires succumbant; obniti, ne velis esse senex, est aliqua senectutis retardatio. Dispiciebamus de vtilitate singularum rerum ad illustrandum aliquid de quo ambigeretur in physicis vel geographicis aut historici generis; parata iam erat materia nouis curis doctorum virorum, qui inuenta et obseruata noua ad se et suam disciplinam spectantia excutere et inquirere satagebant. Atque haec illa sunt, quibus singularis et eximia laus Georgiae Augustae succreuit, et ad externos quoque est propagata, cum intelligeretur, non inertio otio nos torpere,

nec

nec in follennibus ac vulgaribus disciplinae suae vnum quemque acquiescere, sed studio antiqua retractandi, emendandi, perficiendi, teneri, ea quae ab aliis, exteris quoque, sint inuenta et animaduersa, curare, et suis copiis adiungere, vtilia a vanis et inanibus secernere, subtiliter excogitata ad vsum vitae exigere, aut reuocare, ceteris valere iussis, quae subtiliora sunt, quam vt ex iis aliquid, quod exploratum, aut quod proficuum sit, aut ad vitam, virtutem, vim ingenii acuendam fructuosum, elici possit. Ita feruere studia, ingenia vigere, litterae efflorescere, absterfa illa multorum socordia, quum nihil curant, nisi quod intra disciplinae, quam e cathedra profitentur, claustra, et in ipso illo penu, e quo docenda promere solent, continetur; aut ignobile otium in nouellis politicis et litterariis relegendis consumunt, ingenii vires atterunt, et foedis litterariorum hominum inter se digladiantium decertationibus animum pascunt; quibus rebus studiorum ardor extinguitur, soluuntur vires inertia, frigus letale ingenia occupat. Ne hoc virus, haec pestis, inter nos glisceret, tum Curatorum diligente cura, et opera in excitandis ingeniis studiisque et institutis academicis locupletandis posita, est provisum; tum multum profuerunt nouae rerum novarum et mirabilium subinde ab *Aschio* missarum copiae, quae materiam studiis interioribus attulerunt, et indagationis stimulos indiderunt; quo ipso ille immortaliter de studiis nostris et de existimatione Georgiae Augustae meruisse est putandus, dum nouis ingeniorum nutrimentis submisit,

quantum in ipso fuit, cauit, ne torpore et veterno litterario opprimeremur, aut ad friuola et inania rueremus, nec fructuosioribus minus fructuosa praeferremus, paleasque pro granis tereremus. Itaque et ego habeo, quod ex Aschianis copiis aliquantum me profecisse profiteor; ne intra studiorum grammaticorum fruticeta ita me continerem, quo minus in finitima vireta laetiora exspatiarer; naturae enim, imprimis humanae, populorum ac terrarum, habitus varii, mores, ritus, miracula, ipsa feritas, barbaries et superstitio, litteras antiquiores mirifice illustrant; dum, a quibus primordiis vita humana eiusque cultus processerit, exemplis his comparatis, discimus; his ipsis studiis senectutem recreo, mentemque seu curis sollicitudinibusque pressam, seu aliarum litterarum minus iucundarum taedio fessam reficio. Nullus enim in litterarum studiis vlla in parte subsistendi et cursum remittendi est locus; quando enim cunque funem laxaueris, rota currit retro.

Verum ad *Aschii* liberalitatem reuocandus est animus: quae cum tanta esset in nos, facile ad assequendum est, quam prompta et intenta opera eius fuerit in aliis, quibus nos iuuare, nobis prodesse, posset. Multorum itaque virorum, quos gratia, auctoritate, litterarum amore, eminere norat, voluntates nobis conciliauit, vt et ipsi *Georgiae Augustae* commodis fauerent. Fuit in his vir grauissimus, *Ioannes Betzkoy*, Eques et a consiliis imperii interioribus, cuius memoriam grata mente recolimus, recensu et adspectu monumentorum munificentiae eius, quae in apparatu Aschiano seruantur.

vantur. Adscriptum se esse sodalitis Societatis nostrae Scientiarum anno LXXVII., *Aschius*, suorum ipse beneficiorum immemor, loco beneficii habuit; cumque Societatis utilitates ad scientiarum incrementa et ad Georgiae Augustae famam et existimationem bene perspectas haberet vir perspicacissimus, eius decoribus et ipse consuluit, mirifica sodalitis caritate flagrans.

Munerum ad nos missorum nouissima fuere sub anni huius auspicia curata; parata habebat alia, quae per calamitatem temporum sunt retardata, tum intermissa. Cum tanto ardore studii nos prosequeretur: ex eius magnitudine facile aestimari potest, quae fuerit magnitudo sollicitudinis et aegrimoniae nouissimis annis, cum res academiae nostrae tam diuersis fatis iactarentur. Et si valetudine parum firma usus, vita tamen ad rationis et artis praecepta instituta, aetatem paullo ultra annum LXXVIII. produxit; naturae beneficio, quod quis non exosculetur? non sibi optet? placida morte obdormiuit; nostri que amorem non nisi extremo cum spiritu deposuit. Narrat enim vir amicissimus, qui de eius morte ad nos scripsit, pridie diem emortualem, erat is XXIII. Iunii, vocatum se ad *Aschium*, conuenisse eum conantem identidem de Gottinga memorare et mandata dare, labante tamen memoria in voce substitisse nec ultra fari potuisse; cumque abeuntem aliquoties reuocasset, in eodem nomine vocem et mentem defecisse; adeo etiam morientis linguae balbutienti infedisse et animae iamiam fugiturae oberrasse caram nutritiam Georgiam Augustam. Licet itaque credere,

credere, cum ille in ipso corporis et animae discidio nostri memoriam seruauerit, eum nec inter meliores versantem nostri recordationem esse dimissurum.

Mirabilem hanc nostri caritatem quis non dignam esse iudicet quam pietate perenni colamus! quis, etiamsi ipse sensu affectuque vacet, non intelligat, nostrum officium postulare, ut ad omnem posteritatis memoriam commendemus virum, qui per magnam vitae partem nos, nostraque commoda, litteras, existimationem pro summa votorum suorum habuit; idque non verbis speciosis praese tulit, non inani affectauit ambitione, sed factis, curis, laboribus, sumptibus e re familiari expensis, probatum dedit et est testatus. Quisquis litteris bonas, doctrinae fructuosae studia, quisquis Georgiam Augustam colit, amat, is etiam *Georgii Aschii* memoriam caram sanctamque habebit. Etiam posteris haec eloquimur; hoc enim iam praeuidere et praesentiscere debuit vir meritissimus, posteritati se non minus has suas opes litterarias consecrasse quam huic aeuo; nec iisdem finibus, quibus vita, meritorum quoque laudem fructumque terminari; uti omnino eorum, quae vir bonus curat, nihil est quod non ad posteritatem quoque pertineat. Mihi certe *Aschii* tanquam praesentis imago, beneuolentiae et amoris sensus, multoque magis liberalitatis, qua Georgiam Augustam auxit et ingentibus copiis ornauit, memoria tam alte infixata est imis medullis, ut ne morte quidem euelli posse credam. Cum enim aliae plerumque affectiones et propensiones senio aggrauante remitti solent;

soleant: eae, quibus nos tenebamur, litterarum iuuandarum studio communi conglutinatae, longo annorum decursu tanquam maturitate erant corroboratae. Ipsa liberalitatis in remp. academicam perseuerantia, datis acceptisque beneficiis, vtriusque nostrum caritatem et fidem firmare, vinculisque artius adstrictis tenere videbatur.

Ita ille vita decessit, felix praedicandus, quod tam praeclara laudis suae monumenta reliquit, cumque aliorum, ne memoria intercizat, dies emortualis celebrari soleat, *Aschii* memoria recoletur toties quoties eius litterariis subsidiis vtentur viri litterati et litterarum studiosi. Felix ille et in hoc, quod tolerabilis senectâ, placida et lenis, ei contigit, cum auctoritate et dignitate, quodque maius est, cum conscientia vitae bene actae et cum multorum benefactorum recordatione iucunda. Quem tandem, qui ita vixerit, vixisse poenitebit! Obtigit vero illa quoque felicitas, quod vita discessit integris mentis facultatibus, nec senio tam vieto et caduco, vt mente prius deficeret et sensu, quam anima et spiritu.

Nunc vos, *affinis* et *gener*, viri optimi, eas officii et amoris inite rationes, vt, quae *Aschii* discessu erepta mihi sunt vitae solatia, vestra mihi caritate sint reddita. Ita sane est, senectutem multa habere mala, et vnum satis esse, "quod diu viuendo multa quae non vult, videt:" habet tamen et bona sua, in quibus est hoc quoque, quod aetas ipso suo progressu nouas parit officii, consuetudinis, sanguinis necessitudines, eoque nouas
animo.

animorum affectiones; in quo genere affinitatis imprimis incidere solent coniunctiones. Quare in tua potissimum fide et caritate acquiesco, optime *Reufs*; quoties de Bibliothecae academicae fortuna sollicitus, reputo, quem illa porro habitura sit administratorem, et, quo nomine nunc video nostri loci homines appellari, conservatorem; hanc spem fidemque te pie et inuiolate servaturum esse pro certo habeo, meque erigo, in hac omnium, quibus fruebamur, bonorum labefactione metuque ex incertis fortunae; quorum quidem cogitatione illud saltem consequor, ut decursus mei metam in oculis positam aequo animo intuear, ad eumque locum occupandum properem, in quo vere dicere liceat, me omnia humana infra me posita habere. Scripsi ineunte M. Augusto anno saeculi septimo.

R E C O G N I T A

E T

R E T R A C T A T A

I N

O P V S C V L I S A C A D E M I C I S

Vol. I — VI.

AT ROME, 1871

SIGNATURES

1871

Quod Solon professus est, *senem se multa discere a)*, id meo me iure pronuntiare, non equidem gloriator, laetor tamen, idque in iis pono, in quibus fortunam non prorsus infestam habui. Ex eo enim tempore, quo litterarum tum aliarum tum humanitatis ingressus sum stadium, si incrementa reputo, id quod ut faciam, omnis fere dies me admonet, quae inde a puero vidi in his studiis successisse alia aliis, cum ab improbo vocabulorum memoria comprehendorum labore, cui ipse innutritus fui, processum esset ad meliorem interpretandi scriptores et sensum dictorum cognoscendi rationem, inde ad criticam subtiliorem verborum, tum etiam rerum, et sententiarum historiarumque seuerius iudicium, mox ad artem quoque et elegantiam orationis et scriptionis aestimandam aliisque declarandam, ita ut verus verae humanitatis sensus inde fructusque ad animos nostros proueniret: si ea, inquam, reputo, videor mihi plures tanquam aetates viuendo peregrisse. Eaque cogitatio non minus subinde animum subiit, quoties opuscula haec academica vno et altero volumine collecta euulganda iterum recognoui. In multa enim incidi, quae eo, quo scripseram, tempore rem aut intactam aut parum cognitam in medium proferebant, nunc autem inter vulgo

a) Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

nota habentur, alia, aliorum studio excitato, novis curis et copiis affluentibus ab aliis sunt pertractata et aucta. Tantum enim abfuit, ut aemulos, aut alios, qui post me vel praeter me eadem argumenta vberius ac doctius elaborarent, laudi meae, si modo aliqua esset, aliquid detrahere velle putarem, ut potius placerem mihi in eo, si alios ad idem argumentum tractandum incitassem aut perlexissem. Via enim regia et lata in litteris omnes incedimus, nec de via alios deliciendi ius cuiquam lege est concessum. Tum vero semper ita statui, ut mei loci et ordinis homini id maxime agendum esse putarem, ut non modo ipse pro virili bonis litteris prodessem, verum aliorum quoque ingenia et studia excitarem; vana enim est eorum opera, qui sibi persuadent, ex virtute et laude aliorum a se arrosa, suae ipsorum virtuti aliquid accedere. Quanto melius erat, sua quemque virtute niti suaeque laude frui. Itaque iucundum et optabile visum est, quoties se offerret opportunitas laudibus aliorum aliquid addendi easque suffragatione mea, si res ferret, fouendi; eosque qui invidia aestuabant, meae de studiis humanitatis sentiendi rationis ignaros, exulceratum animum frustra habere dolui. Delectat enim me ipsa haec cogitatio, esse qui, me iam grandaevo, longius sint progressi, nec studia eo loco, in quo ea ante tot annos restitisse videram, substituisse. Mihi autem nec sumsi quicquam nec arrogavi; quicquid enim in his studiis profeci, id loco, in quo sum constitutus, et subsidiis praesidiisque quibus uti contigit, me debere ingenue profi-

profiteor, nec tam laudi mihi hoc cedere, quam pudori habendum fore, si commodis iis recte usus non essem; idque, quod sequutus eram, ut vice cotis fungens alios ad paria studia excitarem, me assequutum esse, laetor; gloriior quoque hoc, quod, non sine iucunditate aliqua, animaduerti, plures esse commentationes, quarum argumenta tum, cum de iis agebam, versabantur in re antea aut intacta aut parum explicita, quae tamen mox, aliorum studio fuscitato, nouis virorum doctorum curis copiisque auctius vberiusque sunt pertractata. Itaque nec refugi haec ipsa, quando in manus meas peruenerant, perlegere, memorabilia enotare, et, cum commentationes meae in vnum collectae proditurae essent, ista aliorum annotata laudare et suis locis subnotare, parique studio subiungere ea, quae ipse serius animaduenteram emendatione aut illustratione egere. Inde subnata sunt ea, quae nunc ad calcem nouissimi opusculorum voluminis *auctarii* loco ac nomine subiicere constitui, eodem modo, quo alia iam in *prioribus voluminibus* adieci nonnullis prolusionibus, inde ab a. superioris saeculi LXIII. scriptis et Vol. I. 1783. iunctim vulgatis.

Libros *Retractionum* scripsit Augustinus, alio forte sensu. Vix equidem virum doctum fuisse arbitror, maturioris saltem aetatis et prudentiae, qui studiorum suorum, et, si qua ediderat, suorum scriptorum recognitione inita, non in votis haberet, ut nonnulla aliter et melius constituere, alia retractare et emendare liceret. *Emendaturus, si licuisset, eram!* Et si in opera tenui, tamen non

dimittam opportunitatem oblatam, nonnulla saltem in his opusculis, quoad licet, emendandi, alia diligentius constituendi.

In *Commentatione de genio saeculi Ptolemaeorum* Vol. I. haec saltem monebo: Paullo licentius forte vsus videri possum esse voce *Genii*: nec monenti repugnabo; exemplo tamen Martialis id me facere memini (VI, 60.); *videtur Genium debet habere liber*: si hoc sensu dictum illud acciperem, vt sit fausta aliqua natiua indoles, quae librum commendat, eique pro Genio est fortunae melioris arbitro; vnde etiam homo aut ipsa res per Genium fuit declarata, et Genius hominis pro ipso homine vsu loquendi dici coepit: Ita est *Genius* non modo *hominum*, sed et *locorum*, *urbium*, *prouinciarum*, in numis; ita et *saeculi*, *temporum*, *Genius*, hoc est indoles, habitus, fortuna; adiuncta notione propriae alicuius laudis: etsi non ignorem versum Martialis posse simpliciter accipi de fortuna et fato bono ac propitio. Vt vero *Genius* excellentius aliquod ingenium declaret, complexu plurium mentis facultatum insigni et raro ornatum, non nisi recentiorum linguarum vsu proprio posse fieri existimo. Statuat tamen de his pro suo quisque genio vel ingenio. Pergo ad alia: p. 121. scriptoribus qui olim de Alexandria scripserant, addendum esse Horapollinem *περί τῶν πατρίων τῆς Ἀλεξανδρείας* apud Photium Cod. CCLXXIX. ex Helladii Chrestomathia.

Amor litterarum, qui nobilitauit et apud posteritatem consecrauit Ptolemaeorum nomen, intra primos reges duo vel tres substitit: Nam
Ptole-

Ptolemaeus Lagi ex contubernio Alexandri de litterarum honore et vtilitate ad regni administrationem sapienter et prudenter instituendam iudicium verum et rectum habuisse videtur; ita et ipsi Aristotelica institutio Alexandri profuit. Philadelphus iam in mollitie et luxu aulae educatus voluptates ex litteris et artibus venabatur, cum sensu tamen pulchri, elegantiae, venustatis; itaque Musas ad aulicum luxum et splendorem cultu utique elegantiore adornauit, pristinam tamen et natiuam virtutem et virile robur eius aetas mollitie aulae infringere, mox ad leuia et friuola deducere, superiores litteras ad doctas nugas deflectere coepit; nec sequentes inde ab Evergete reges vllum rectum sensum litterarum habuisse videntur; Physcon autem eas dehonestasse est dicendus. Narrat Plutarchus de adulatione p. 60. A. Physconem, qui volebat φιλομαθης haberi, delectatum contentionibus de minutiis et spinis grammaticis, vsque ad medias noctes inanibus sermonibus esse detentum; et inter haec neminem fuisse, qui immanitatem et flagitiosam vitam ei exprobraret (add. p. 56. E.). Comparandus ille haecenus cum Hadriano, qui cum vellet etiam in minimis primas tenere, *professores omnium artium semper, ut doctior, risit, contempsit, obtruiuit*; Spartian. c. 15.

Ad p. 104. de leuioribus lusibus poeticis, vt bipennis, alarum, cf. disputantem V. C. Merian vom Einfluss der Wissenschaften auf die Dichtkunst. Tom. I. p. 181 - 193.

Quam p. 122. profectionem Caracalli in Aegyptum et immanitatem in Alexandrinos ex

vulgari ratione ad a. C. 216. post reditum a Parthis retuli, antecedenti anno 215. assignandam esse e numi auctoritate constituit *Eckhel de doctrina numorum* Tom. VII. p. 215 sq. de re ipsa egi in *Commentat. de calamitatibus Alexandrinorum sub Romanis Imp.*

Ibid. de Aristoteleorum conuictu sublato a Caracallo, quo patet, diuerfas philosophorum scholas Alexandriae eo adhuc tempore fuisse, necdum eas in vnam scholam confluisse, cf. *Buhle Geschichte der Philosophie* Vol. IV. p. 191. vbi idem V. C. etiam de Bibliotheca Alexandrina p. 197. et de Museo memorauit. Serius diuersa tradidit *Benjaminus Tudensis*, apposito a me loco p. 123. in nota *) nisi is *scholas* pro *cubiculis* dixit.

P. 126. De libris Aristoteleis a Ptolemaeo emtis, et in Bibliothecam translatis, egerunt posthaec studiosius *Buhle* ad *Opp. Aristotelis* Tom. I. praef. p. XIX. cf. p. 112. et doctissimus *Schneider* ad *Aristotelis Hist. Animal.* Vol. I. in *Epimetro* ad notitias subsidiorum p. LXXXII. sqq. nuper quoque ea attigit V. C. *Völkel* de transportatis inter spolia artium operibus 1798.

P. 129. de *Bibliothecae Alexandrinae* direptione ab Arabibus facta quae vulgo narrantur, excussa sunt diligentius superioribus annis a viris doctis pluribus. Antiquiores laudauit *Villoison* in *Prolegomenis ad Iliadem* p. XXXVIII. col. 1. *Abulpharagii* fidem, cui ea innititur, in dubitationem vocauerat iam *Renaudot* in *hist. Patriarch. Alexandr.* p. 170. Suffragari mox visus est locus *Abdollahi* in *Compendio Memorabilium Aegypti* a *Iosepho White*

White edito p. 114. 115. Impugnarunt alii, in quibus *Gibbon*, argumentis a iudicii subtilitate petitis, defenderunt alii, in his *Edward Ryan* in *History of the Effects of Religion on Mankind*, 1789. Nunc de vanitate narratiunculæ conuenit inter viros doctos. In his *Saintcroix* (*Magasin encyclopédique* 1799. Tom. IV. p. 433.) videndus est; et nunc, idoneus arbiter, III. *Langlès* ad *Norden Voyage d'Egypte* Tom. III. p. 173 sq. Fundum tamen aliquem fabulæ fuisse probabile fit; forte, expilatis dudum armariis et dissipatis libris, superfuit farrago librorum, qui sunt flammis traditi ab *Amru*.

Ad p. 133. ad ea, quæ de Alexandrinorum leuitate ingenii, et procliuitate ad seditiones movendas, memorata sunt, adde locum *Dionis Cassii* XXXIX, 58. cum nota *Fabricii*. Item *Trebell. Poll.* in XXX. Tyrannis c. 21. p. 311. Exemplum eius modi animorum impetus cum atrocitate v. narratum a *Polybio* in *Excerptis* lib. XV. in rebus *Ptolemaei Epiphanis* pueri, administrante regnum *Agathocle* p. 543. *Schweigh.* Ingeniorum turbulentorum metum mouisse *Augustum* narrat *Dio* LI, 17. vt tanta seueritate in Alexandrinos vtetur, senatuque ademto, Praefecto Aegypti constituto, annum Roma mitteret iuridicum, ita vt nulla amplius in re sui iuris essent, in infimum seruientium locum deiecti. Restituit ius curiae senatumque reddidit *Seuerus Imp.* (*Spartian* in *Severo* c. 17.)

Ad p. 134. sqq. de iudicio, quod defunctis Aegyptiorum regibus habitum esse *Diodorus* narrat.

Inseruieram caussae meae, cum mihi esset oratio funebris in morte regis habenda; etsi id commentum Graeci alicuius, ea, quae a sacerdote acceperat, exornantis, esse arbitrabar. Nunc post disputata a viris doctiss. Zoega, Heeren, et nuper a Boettigero (*Ideen zur Allegorie der Malerey*. Vol. I. p. 89 199.), video inter hieroglyphica occurrere tale iudicium mortuorum, et quidem apposita lance.

Ad p. 151. 152. De lacubus apud Memphim, iis quae in votis habebam, iam ex parte satisfecit *Savary Lettres sur l'Egypte* p. 260. ubi expressa quoque est aere et stilo chorographia locorum.

Ad p. 160. de dicto *Simonidis*: quo difficile esse pronuntiatur, *constanter virum bonum esse b)*: scilicet omnino bonum virum esse, cuiusvis viri ingenui est; enim vero constanter, ut nunquam a proposito iusto et recto aut abducaris aut deiiciaris metu aut spe, difficile esse negari nequit, et, in hac fragilitate naturae humanae, si euenerit, condonandum est, nec nimis acerbè exagitandum. Est itaque hoc, ut alia sententiose dicta, ad certas temporum rerumque rationes et condiciones restringendum. Atque id Socrates declarare voluisse videtur discrimine inter τὸ γενέσθαι et εἶναι factò. Spectat idem dictum ad comparationem officiorum, τῶν καθηκόντων, ipsa interdum prudentia iubente dissimulare vera, quibus alter male

b) Χαλεπὸν, ἐσθλὸν εἶναι, quod ille a Pittaco acceperat, in cuius tamen sensu et usu ambiguitatem occurrere memini: quapropter id retractavi. Habui autem in votis, et adhuc habeo, ut existat vir doctus, qui versus metricos melius constituat, quam a me factum est.

male vti possit in aliorum noxam. Ad imbecillitatem humanam a Socrate respectum habitum esse, docent tum illa, quod *necessitate urgente*, ἐν ἀμηχανία, vel ἀμηχανῶν συμφορᾷ, veniam habendam esse ait, tum, quod id solum dixit sibi praeceptum habere deum, *ut semper bonus sit*. Θεὸς ἂν μόνος ἔχοι τοῦτο γέρας; probandum esse tantum eum, et pro viro bono habendum, qui sponte haud improbitatem exerceat, ἐκὼν ὅστις ἂν ἔρδῃ μηδὲν κακόν, ἀνάγκη δὲ οὐδὲ Θεοὶ μάχονται. — Ad εὐρυεδοῦς χθονὸς καρπὸν et εὐρυόδεια χθών, v. notata ad Iliad. VI, 142.

Ceterum ex hoc dicto ducta est altera sententia magis etiam vulgata: χαλεπὰ τὰ καλά. quomodo Pittacus illud enuntiauerat, vel χαλεπὸν τὸ καλόν. ut ap. Diog. Laert. I, 16. εἶπέ τε, χαλεπὸν, ἐσθλὸν ἔμμεναι. οὐ καὶ Σιμωνίδης μέμνηται, λέγων· ἄνδρα ἀγαθὸν ἀλαθέως ἔμμεναι, χαλεπόν· τὸ Πιττάκειον. Mutata itaque quodammodo sententia, cum Pittacus ἄνδρα ἀγαθὸν, ἐσθλὸν dixisset, factum mox τὸ ἐσθλὸν χαλεπόν. Schol. Platonis in Cratylum in Siebenkees's *Analektis graecis* p. 26. ὅτι χαλεπὰ τὰ καλά ἐστιν. παροιμία ἐπὶ τῶν ἐν εὐπραγία μεταβαλλομένων εἰς ὠμότητα. Φησὶ δὲ αὐτὴν Δίδυμος ὑπὸ Σόλωνος ἀναφωρηθῆναι ἐπὶ Πιττάκῳ ἱκετεύοντι τὴν ἀρχὴν ἀποθέσθαι καὶ Φάντι χαλεπὸν ἐσθλὸν φῦναι, διὰ τὸ τὸν Περιάνδρον εἰς ὠμότητα μεταμελεῖν (μεταβαλεῖν). ὅθεν, οἶμαι, Φησὶ καὶ Μέγανδρος· ἀρχὴ μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν. (οὐκ) ἀγαθὰ τὰ λίαν ἀγαθὰ. μέμνηται δὲ αὐτῆς καὶ Ἐπίχαρμος, καὶ Πλάτων ἐν πολιτεία καὶ Κρατύλῳ. Pittacum puta, cum audivisset, Periandrum Corinthium ad saevitiam descivisse, sibi ipsi diffidere coepisse, et rogatum

iuiffe ciues, vt sibi permetterent deponere summam potestatem, quam tenebat, ne forte ea ipse aliquando abuteretur. Hoc idem Scholion alio modo constitutum est in Scholiis a Ruhnkenio editis p. 135. in Hippiam maj. extr. vbi idem dictum occurrit. χαλεπὰ τὰ καλά: Περίανδρος, ὁ Κορινθίων δυνάστης, κατ' ἀρχαῖς δημοτικὸς ὢν, ὕστερον εἰς τὸ τύραννος εἶναι μετέλθε. Τοῦτο Πιττακὸν ἀκούσαντα, τότε Μιτυληναίων δυναστεύοντα, καὶ δεῖσαντα περὶ τῆς ἐαυτοῦ γνώμης, (*de sui animi constantia in recto seruando.*) καθίσαι τε ἐπὶ τὸν βωμὸν ἱκέτην, καὶ ἀπολυθῆναι τῆς ἀρχῆς ἀξιοῦν. τῶν δὲ Μιτυληναίων πυνθανομένων τὴν αἰτίαν, εἰπεῖν τὸν Πιττακὸν, ὡς χαλεπὸν, ἐσθλὸν ἔμμεναι. τοῦτο δὲ μαθόντα τὸν Σόλωνα, εἰπεῖν χαλεπὰ τὰ καλά. καὶ ἐντεῦθεν εἰς παροιμίαν ἐλθεῖν. οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀδυνάτου τὸ χαλεπὸν ἀκούουσι ἐπὶ πάντων γὰρ γενέσθαι ἀγαθόν, ἀδύνατον. Ceterum Pittaci dictum passim, et varie, memoratum est; vt ap. Basilium *de legendis scriptoribus Graecis* §. 67. apud Aristotelem in *Moral.* I, 11. *Rhetor.* III, 11. Et Maximus Tyrius primam dissertationem ab hoc orditur, vbi docet, natura ita homini constitutum esse, vt labore et studio virtutem sibi comparet. Ibi in Schol. dicitur Solon illud deflexisse in alterum, χαλεπὰ τὰ καλά. vt et apud Svidam habetur. Ad ἄνδρα τετράγωνον autem respicit Iulian. Caes. 28. de Marco Aurelio: δοκεῖ γὰρ εἶναι μοί πως ἀνὴρ κατὰ τὸν Σιμωνίδην, τετράγωνος, ἀνευ ψόγου τετυγμένος. cf. Spanhem. ad c. 1.

Ceterum in his deinceps prolusionibus, etiamsi aperte professus non sim, facile tamen deprehenditur

ditur studium meum iam tum ad antiquitatem graecam non modo grammaticè tractandam, sed ad ipsas res, mores, consilia et facta, cognoscenda conuersum. Ductae sunt quodammodo eorum, in quibus serius opera mea est versata, primae lineae: in Prolus. VII. *de causis mythorum physicis*, et in VIII. *de vitae humanae initiis inter Graecos*. Prior illa, loco septimo, scripta est anno, quo *Münch-husius* vir immortalis hanc urbem et academiam in-visit, (p. 186) saeculi LXIV.

In *Prolusionibus* trinis IX, X, XI. *de frugalitatis vitae priuatae utilitatibus ad vitam publicam, praecipue ad maiorem ciuium frequentiam*, si quis, paullo instructior vitae recentiorum aetatum notitiis et iudiciis, ad eas retractandas accesserit, multa ad publicam utilitatem spectantia melius constituere facile possit, alia quoque emendatius in computandis capitum numeris et frumenti mensuris; vt p. 226. 252. vbi de dimenso militum et seruorum nonnulla melius constitui poterant, coll. locis Senecae epist. 80, 5. Donato ad Terent. Phorm. I, 1, 9. Iuuenale XIV, 126. Attigit ea iam Ill. *Mongez*, in perdocta commentatione (*Memoire sur les travaux publics des Romains. Mem. de l'Institut. Litterature* To. I. p. 500.) nec conferre pigebit Io. *Dickson Husbandry of the ancients*. Quantus hominum numerus, meliore soli cultu, intra angustos quoque terrae fines, viuere possit, exemplum esto Lycia Asiae XXIII. urbibus aliquando florens ex sola agrorum et artium cultura, sed bonis legibus vsa, v. Strabo XIV, p. 665. (980.) eadem serius parum culta et infrequens, nunc sterilis et deserta.

Ad ea quae de coloniis veteribus earumque iure et causis scripta sunt (Prolus. XIV. XV. et Vol. III. Prolus. V.) quorum continuatio ex parte habendae sunt Prolusiones de rebus publicis et institutis ciuitatum Magnae Graeciae, Vol. II. exhibitae c), alia accessere studio Cl. viri Hegewisch 1808. tum viri praestantissimi, cuius memoriam caram sanctamque habeo, L. B. de Sainte Croix de l'Etat et du Sort des Colonies des anciens peuples 1779. cum nostra scripta essent 1766. Recordor adhuc, eodem anno, quo Prolusionem de coloniis primam scripseram, (in cursu erat annus saeculi superioris LXVI.) Benj. Franklinum, qui urbem et academiam nostram inuiserat, valde cupidum huius commentationis legendae, cum in familiari congressu esset, qui diceret, ominari se, Americam aliquando se in libertatem esse vindicaturam; eueniet id, aiebat, eueniet, sed vix intra quinquaginta aut centum annos. Tam parum prospiciebat vir acutissimus memorabile istud euentum paucis annis post habiturum esse locum,

Ceterum, cum nomen et vox coloniae, ex nostro imprimis loquendi usu, late pateat, ad eos quoque homines et populos, qui primi occuparunt aut infederunt terras et insulas a nostris sedibus remotas: paullo latius euagantibus aliis, eoque disertioribus, equidem continui me maxime in eo genere coloniarum, quae consulto a metropoli ad alias terras inhabitandas a Graecis et Romanis fuere deductae et profectae. Etiam
metro-

c) Monendum mihi est, alterius Prolusionis de Colonia p. 310. praescriptum diem Kal. Iul. 1767. legendum esse Kal. Ianuar.

metropolis nomen habet definitam ex ipsa re notionem: nec serior notio inter vrbes Asiae, ex numis cognoscenda, cum ea est confundenda; multo minus ea quae seriorum temporum est in rebus diuinis seu ecclesiasticis.

Origines panificii, *tres Prolusiones*, XVI. XVII. XVIII. eo tempore, quo scriptae sunt, commendabant se nouitate sua, non tam rerum, quam insolentia delectus talis argumenti in scriptis eorum hominum, qui antiquarum et humaniorum litterarum nomine designari solent. Intra conatum tamen tractatio ipsa substituisse videri debet. Verumtamen iacta sunt fundamenta, quibus superstrui possint alia ab iis, qui studia historiae naturalis, rei rusticae, et rerum, quae ad quaestum, mercatum, vitaeque priuatae publicaeque negotia spectant, cum historiarum antiquitatisque litteris coniungunt. Multa possem forte ipse nunc ad ista afferre, verum meae vitae angustiae tale quid haud capiunt. Sunt etiam diuersi generis ea quae ad pertractationem quaestionis necessaria sunt; nam complectitur nomen frugum, et consilium earum origines declarandi, varia seminum cerealium genera, eorumque inuentum et culturam; porro artem modumque reddendi ea nutritioni idonea, pinsendo, exco-riando grana, coquendo, et sic porro, tandem curam salubritatis et vilitatis annonae. Innumera sunt, quae se offerunt cogitanti de temporum, modorum et vsus varietate; sunt tamen nec minus subsidia ad manum iis qui in haec inquirere volent d).

Con-

d) In eorum gratiam, qui porro haec prosequi volent, adscribam subsidiorum potissima: Latini euagantes
consu-

Contineat tamen se, moneo, commentatio in primariis frumentorum generibus, quae iam antiquitati nota et in usu fuere; ne in infinitam esculentorum copiam incidat. Quaestio itaque de cerealibus antiquitatis continetur maxime in quaestione *de inuento tritico et hordeo*; quod sane *silvestre* ab initio esse debuit, antequam idoneum esset victui hominum in communitate et societate vitae. Itaque non minus quaestio versatur in hoc altero, *quando et a quo inuenta sit certa ratio cereales fruges ferendi, colendi, et, vbi satione et cultura fruges prouenerint, grana liberandi gluma, et pinsendo, humectando, et coquendo, in pultem et panem vertendi.* Porro etiamsi repertum fuerit, *frumentum silvestre*, tamen vel sic cautione opus erit, ne forte spicae supersint ex antiquiore satione, intermissa posthaec agricultura. Ita id, quod de *Sibiricis agris* dubi-

consulent: *Ge. Rud. Böhmer technische Geschichte der Pflanzen. P. I. cap. 2. Mehlmaterien.* Ad antiquiora et recentiora illustranda multa sunt congesta a *Meiners* nostro: *Entstehung und Fortbildung des Ackerbaues im neuen historischen Magazin III. Band. S. 340.* Equidem velim ante omnia exquiri ea, quae de *Sicilia antiquissima* tradita sunt, imprimis de *Leontini agri tritico agresti* (cf. *Opusc. Tom. I. p. 356.*) *Sestinus* aegilopem ouatam esse asserit: *Lettere del Sr. Abbate Domenico Sestini Scritte dalla Sicilia e dalla Turchia Vol. II. Lett. XIII. p. 321.* — De panificio ipso et variis modis panem coquendi egit *Tozzetti Agricoltura p. 157 sq.* vbi plures scriptores laudat. Add. *Xaverio Manetti della Panizzazione. Firenze. 1767. 4.* — Antiquiora tamen vel sic plura congerere licet ex *Athenaeo*, *Galeno*, et ex ipso *Hippocrate*: quorum manifesta vestigia videas in *Foesii Oeconomia Hippocraticis* sub voc. *ζῆα, κριθή, ἔρως* et sic al.

dubitaui p. 339. an inuentum fecale agreſte ex ſatione priſtina dereliſti agri ſuperfuerit, recte me ſtatuiſſe firmatum vidi a Pallas V. C. (*Neue Nordiſche Beyträge* II. Band. p. 357.).

De *prima frugum ſatione inter Graecos* tam varia tradita eſſe, mirari licet et miratus ſum p. 353. Cauſſae tamen idoneae memorari poſſunt a diuerſitate famae: quae partim e diuerſis terris, partim a diuerſis Hellenum ſtirpibus manauerat; quae eadem cauſſa eſt diuerſitatis mythorum inter Graecos: quippe qui profeſſi non ſunt et litteris conſignati ab homine, qui tum vixerat, nec ab vno ſapientum aut ſacerdotum ordine, ſed a maioribus et auctoribus diuerſarum ſtirpium et familiarum, a quibus haec vel illa narratio accepta ferebatur, ſunt profeſſi: ſerius carminibus propagati, pluribus inter ſe confuſis, variati, interpolati, ornati, vt de fonte, patria et auctoritate narrationis, raro, quod pronuntiari poſſit, habeamus. Ita, quibus terris et temporibus primum ſeri et arari coeptum ſit, ſi quaerimus: potuit olim rei memoria haberi, ſed haecenus tantum, vt ſeruatum ſit inde ſolum hoc, vt de prima terrae cultura vnusquisque id narraret, quod de ſuis aut maiorum ſedibus narratum acceperat. Haec tamen ipſa mox turbata ſunt exornatione mythorum a poetis. Ceterum exiſtumes facile, ex Aegypto omnino primitus frugum notitiam et uſum Argos per Danaum deductam eſſe debuiſſe; qua tamen de re nihil traditum meminimus. Nec Cadmus ſationis frugum auctor proditus eſt, qui tamen ſerpentum dentes ſeuerat, et Ino, eius filia, Athamanti nupta

nupta, fruges torrendo corruerat (v. Apollodor. l. 9. pr.), vt necesse sit existimare, frugum sationem iam ante Cadmum innotuisse in Graecia. Iisdem temporibus Triptolemius in fabulis Atticis narratur a Cerere arationem edoctus esse. Possunt porro diuersi vsus frugum confusi esse inuenti nomine. Tosta primum fuere grana, etiam siluestris frumenti, mox terrae alia mandata, vnde seges et messis increbuit; ipsa aratio prima post experimenta serius est perfecta quoque. Tam variis modis fruges inuentae esse dici potuere; vnde et coniecere viri docti, Triptolemi nomen ductum esse a trina aratione inuenta e). Nec omittendum est, Atticas fabulas tantum ad hordeum inuentum spectare, cuius etiam in Graeciae et Asiae regionibus feliciorum prouentum et dulciorem gratumque saporem esse aiunt, quod omnino in calidioribus plagis ita se habere, *Linnaeus* iam pronuntiauit in *Culina mutata* (*Amoenitat. academ.* Vol. V. p. 34.). In aliis terris aliud frumenti genus potuit inuentum esse aut dici, quod ibi domesticum, et nativum est, vt triticum in Sicilia. Quid vero de Aegypto? de Africae ora boreali? In Homero iam hordeum nouimus equorum pabulum, etiam zeam, et vtramque mixtam, (*Odyss.* IV, 41.) et ibid. (v. 604.) memorantur iunctim πυροί, ζεαί, κριθή λευκήν.

Multa in his casus et vsus monere potuit ac debuit, imprimis in iis, quae post sationem fuere inue-

e). Ab agro tertium vomere verso, quem *τριπλον* dictum esse constat. v. V. C. *Böttiger Griechische Vasengemälde* I. Band. II. Heft. p. 198 sq.

inuenienda, excogitanda, perficienda: in exterendis frugibus, glumis secernendis, granis contendis, pinsendis, humectandis, farina subigenda et sic porro: quae sane, nisi imitatione et iteratione similium, experiundique assiduitate, se ipsa facile offerre debuisse censueris, haberet sane locum Posidonii indicium apud Senecam Epist. XC. non nisi a Sapiente haec inuenta esse.

Ad p. 395 - 400. de *Elysio*, ubi et alias animarum beatarum sedes attigi, in quibus est quoque *sedes animarum in aethere et in astris*. Animas, e corporum contubernio discessu facto, *ferri in caelum*, simplicissima est opinio; quam diuersis tamen modis ea enuntiata sit, et accepta, longum esset enumerare. Probe factum, voce *caeli* uti indefinite nec amplius inquirere. Deducti tamen sunt homines ad exquirendum certum in caelo et definitum locum. Variavit, quod facile expectes, opinio iam in Oriente (cf. sup. hoc Vol. VI. Epimetro III. p. 239. 240.) assumtis etiam rationibus astrologicis; unde nonnulla ad Phryges, Thraces, Graecos, etiam in mysteria, migrasse videntur: quo nos deducit inscriptio a Müntero, viro Rev. nuper docte illustrata f), ex temporibus Alexandrinis aut serioribus aetatibus superstes: Orientis enim consensus et notiones eorum temporum et hominum aperte prodit. Anima enim in astrum sublata esse dicitur, *Genio quoque comite*. Certo itaque

f) Erklärung einer griechischen Inschrift, welche auf die Samothracischen Mysterien Beziehung hat. cf. Gött. gel. Anzeigen 1811. 108. Stück. p. 1073.

itaque loco animam insistere, astris designatis, ad quae ea deducatur, voluit auctor inscriptionis; non, ex vulgari, Platonico quoque, more, *caeli* voce vaga vti. Adiungendi sunt ii, qui sedem animarum in *via lactea* caeli constituerunt, vt apud Ciceronem in Somn. Scipionis c. 3. Non vero perueniunt modo animae ad lacteum orbem, sed etiam inde mearunt, cum in corpora descenderent, quod cum Platonico conuenit, a caelo et a deo animas venire. Scipio quidem, ostenso lacteo orbe: *hinc profecti, inquit, huc reuertimur g)*. Prosequitur aureum somnium Macrobius (I, 12.) commentario, vt descensum hunc animarum et ascensum per duas caeli portas fieri doceat, per Cancri et Capricorni sidera; lusu a vicibus tempestatum anni petito. cf. Notata ad Virgil. Ge. III, 261. et Excurs. extr. Aen. VI. In priore loco, *Porta tonat caeli*, respectu orientis vel occidentis, omnino pro caelo. Miror Ovidii ingenium, qui *in via lactea deos ad palatium Iouis commearre* narrat, Metamorph. I, 169 sq. ita tamen vt ea *via regia utrinque domiciliis deorum cincta sit*: scilicet ac si Romam ingressus per viam, quae ad Palatium Augusti ducebat, incederes. At vulgari vsu *portae caeli* sunt oriens et occidens; nisi quod in somniis diuinitus missis variat oratio mythica.

Animas *caelum ascendere* vidimus; sed et *descendere caelo* nascentes. Sane de modo via et ratione variis ac diuersis modis statui potuit ac debuit pro imbecillitate mentis humanae, seu sensu.

g) Nescio an hoc sensu accipiendum sit vetus illud dictum: *omnes animas ab Apolline et ad Apollinem*.

sensu seu doctrina et disciplina philosophica et christiana, *ad deum redire, in caelum recipi et inter deos; ad deos redire, inter deos versari*, ab illo inde Empedocleo ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος οὐκέτι θνητός. Ita et *deum aliquem factum esse in usum venire potuit*. Variis modis enuntiata haec videmus ab ipsis philosophis, inprimis Platonicis et Stoicis. Vide iam post omnia haec Pindaricum illud (e Plutarchi Romulo extr. in Fragmentis Pindari p. 34. σῶμα μὲν πάντων ἔπεται θανάτῳ περισθeneĩ ζῶν δὲ λείπεται αἰῶνος εἰδωλόν (vitae imago, h. e. viventis quae fuit) τὰ γὰρ μόνον ἐστὶν ἐκ θεῶν. habes notionem umbrae. cf. ea quae Plutarchus ad eos commentatur l. l. p. 35. 36. Et quam diuerso sensu iterum illud Epicharmi: *animas ἀνὼ ἀπελθεῖν*; ab Euripide in nobili fragmento ex Chryippo multis versibus narratum; et sic alia, modo symbolice modo gnomicè redhibita. At alterum istud Pindaricum: *Dioscuros alternis in caelo et in sepulcro Therapnaeo viuere*, ad rudiorum hominum et temporum sensus est referendum.

Vol. II.

Sequuntur commentationes seu Prolusiones XV. *de ciuitatum Graecorum per Graeciam Magnam et Siciliam institutis et legibus*. Etiam in his fortuito euenit, vt non aemulum sed comitem iucundum et facundum, vt senilis studii ita et operae dilectusque argumentorum paritate memorabili, haberem virum praeclarum *de Sainte-Croix*: cuius sunt diserte et eleganter scriptae commentationes:

Memoires sur la Legislation de la Grande-Grece. (Vol. XLII. et XLV. *Memoires de l'Academie des Inscriptions.*) Multa disertius exposuit, alia praetermisit vel leuiter attigit. Nunc vero comperio Virum Ill. de Pasforet meditari Expositionem legum historicam priscarum aetatum: *Memoires sur l'histoire generale des Legislations* initio facto de Aegyptiis. Eorum enim, quae de rebus publicis et legibus Atheniensium, Lacedaemoniorum, Cretenum, ab aliis scripta sunt, memoratio ad haec, de quibus agimus, haud spectat.

In verbis ex prooemio legum Zaleuci apud Stobaeum scabritiem verborum p. 26. 27. notatam tollere allaborauit sagacitas Iacobsii Animaduers. in Euripidem p. 255. sensus verborum per se satis apertus est. Quod autem ad morem prooemia legibus praemittendi attinet, potest de eo non vno modo statui, inprimis diuersorum temporum respectu, quibus leges non docent, nec iubent, sed imperant. Enimvero de antiquis ciuitatibus est cogitandum, in quibus populus leges sciscit, magistratus aut legumlator fert et suadet; reputandum porro est quaeri de legibus antiquissimorum temporum, quibus leges etiam mores hominum constituebant, vt plures essent leges ethicae; vt in Charondae et Zaleuci legibus et prooemiis manifestum fit. Ceterum legendus de his est Plato de Legibus IV. p. 198. inde a p. 188. vbi hoc institutum probat, quoniam non modo iubendo et minando, sed et persuadendo ciues ad officia sua adducendi sunt, vt legi pareant. Vidimus nuper de prooemiis bene disputantem I. L. G. de
Geer

Geer, praefide V. C. van Heusde, in *Diatribae in Politicos Platonicae principia*. Ultraj. 1810. p. 174.

Quod p. 60. 61. de *Locris* aliquando in luxuriam tanquam aestu abreptis memoravi, videtur firmari eo, quod Aristot. II, 22. 3. Rhet. (p. 441. To. II. ed. Aurel. Allobr.) affert ex Stesichoro, qui admonuit Locros, ut sibi a contumelia caveant, *ne cicadae apud eos humi canant*, hoc est, ne sibi exitium ex terrae vastatione arcessant h). —

Ad calamitates belli Annibalici, quas Locri experti sunt (v. p. 59.) videndus est Polyb. I, 56.

Lucem affundit Plinius H. N. XI, 27. p. 32. *Cicadae non nascuntur in raritate arborum*. Raro igitur fit, nec nisi in solo arbuſtis ad quae euolare possint, carente, ut humi cicadae sedentes canant.

Erat autem inter Graecos frequentata illa immanitas in bello, ut fata et arbores in solo hostili excinderent, ferro ignique vastarent. Nota sunt

τέμνειν τὴν χώραν. τέμνειν καὶ καίειν. δένδροκοπεῖν. Adstruit quodammodo, altera ex parte destruit, illustrationem locus Strabonis VI, p. 399. B.

(p. 260.): Etsi non nisi amne Alece determinante utrumque agrum, tamen in Rhegino obmutescere, in Locrensi canere cicadas: τὸ δὲ αὐτῶν εἰκάζουσιν, ὅτι τοῖς μὲν παλίσκιόν ἐστι τὸ χωρίον, ὥστ' ἐνδρόσους ὄντας μὴ διαστέλλειν τοὺς ὑμένας

(constat enim cantum stridorem esse ex alarum membranacearum motu). τοῖς δὲ ἡλιαζομένοις ξηρὸς καὶ κερατώδεις εἶναι, ὥστ' ἀπ' αὐτῶν εὐφυνῶς ἐκπέμπεσθαι τὸν φθόγγον. Ita vero contraria potius ratio adstrueretur e iudicio Strabonis.

Varie narrata res et in miraculum, ut solet, versa, accedente

Ff 3

cedente

h) Ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ἄδωσιν.

cedente etiam narratione de Eunomio lyra cantante: v. Aelian. de Nat. Anim. V, 10. et loca a Schneidero allata, cum Beckmann. ad Antigoni Mirabil. c. 1. Fundus videtur fuisse Timaei narratio. Non inuenio recentiores Italos in horum locorum descriptione quicquam ea de re memorare. Ceterum Stefichori dictum repetitum narratur a Dionysio (qui Locrensisbus aliquando infestus fuisse videtur: v. disputata Opusc. Vol. II. p. 56. 57.) ap. Demetrium de elocutione S. 99. μεγαλείον δέ τι ἐστὶ καὶ ἡ ἀλληγορία, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἀπειλαῖς. οἷον, ὡς Διονύσιος ὅτι οἱ τέττιγες αὐτοῖς ἄσσονται χαμόθεν.

Ad res Locorum spectat praeter narrata a me hoc quoque, quod cum Rheginis perpetuas dissensiones aluerunt; quamobrem etiam Atheniensium in expeditione aduersus Siciliam societatem haud admiserunt: qua de re legenda sunt in Thucyd. IV, 1-24. Add. V, 4. VI, 44. VIII, 91.

Ad p. 134. 135. de fatis nouissimis vrbis Sybaris et oraculo egit docte *Wernsdorf* ad Prisciani Periegesin Excurso XI. p. 586. Tom. V. p. 1. Poet. lat. minorum. Add. Eustath. Tom. I. Iliad. p. 298. ex Pausaniae Lexico rhetorico.

P. 140. *Thurios* coloniam conditam nouis copiis e Graecia affluentibus frequentatam esse traditum est; vnde autem eae aduenerint, ex Andocide discimus i), scilicet sociis Atheniensium per duplicata ab Alcibiade tributa attritis, fractisque inde opibus

i) Andocides Or. in Alcibiadem p. 116. 117. τοιγάρτοι διὰ ταῦτα πολλοὶ τὴν πατρίδα τὴν αὐτῶν ἀπολιπόντες, Φυγάδες γίνονται, καὶ ἐς Θουρίους οἰκίσουντες (l. οἰκίσουντες) ἀπέρχονται.

opibus Athenarum, ut fit, parte sociorum per tributorum immodicam molem penates suos deferente. —

Ad p. 141. Olymp. CIX. 2. Thurii aduersus Brutios profecti urbem tradunt Corinthiis, qui in Siciliam traiecturi erant, ad Timoleontem Syracusas obtinentem: Plutarch. Timol. p. 243. 245. Thuriiorum numos habemus; ut olim Sybaris; at circa haec tempora nomen Sybaris iterum reuixisse videtur in numis. v. ap. *Eckhel Doctor. num.* Vol. I. p. 161.

In iis quae ad Pythagoreorum calamitates spectant, p. 186 sq. diserti sunt multi qui de schola Pythagorae tradidere; adde virum accurate doctum *Tiedemann Geschichte der Wissenschaften* Vol. I. p. 238. Maiore quoque rerum et doctrinae copia, quam a me factum est, Pythagorea inseruit suo libro v. c. *de Sainte-Croix*.

Ab eo tempore, p. 188. 189. quo Achaei res ciuitatum Magnae Graeciae constituerunt, *Achaicorum institutorum* magna fuit auctoritas k). Conuenit cum eo, quod Polybius II, 39. Crotoniatis cum Sybaritis et Cauloniatis ad Achaeorum exemplum foedere facto communes conuentus habuisse narrat, ad *Iouis Homarii* aedem: ita enim nomen scribendum est; ut ad e. l. docuit vir de bonis litteris optime meritus *Schweighäuser*.

Ff 4

Ad

k) Strabo VIII. p. 589. A. (p. 384.) post Heraclidarum descensum in Peloponnesum — εἴτα δημοκρατήσαντες, ταύσούτων ὑποκλήμνησαν περὶ τὰς πολιτείας, ὥστε τοὺς Ἰταλιώτας, μετὰ τὴν στάσιν τὴν πρὸς τοὺς Πυθαγορείους, τὰ πλεῖστα τῶν νομίμων μετενέγκασθαι παρὰ τούτων συνέβη. Hactenus fieri potuit, ut Pythagorei etiam antiquioribus adscriberent nonnulla ex suis placitis et doctrinis. Paria Polyb. l. c. II, 39.

Ad p. 221. et iam p. 148. sensum τῆς πολιτείας in Aristotele me recte constituisse arbitror; multo magis, comparatis pluribus locis a Königsmanno, docto viro, Rectore Lycei Flensburgensis (v. Gött. Gel. Anz. 1806. p. 1456.) vt sit ea resp. quae ex legum a toto populo probatarum scitis administratur, non ad vnius libidinem et arbitrium, sed ad publicam vtilitatem a magistratu, siue vnus siue plures siue totus populus sit, apud quem sit rerum summa. Consentire vidi Meiners Geschichte der Wissenschaften in Griechenland u. Rom Vol. II. p. 45. cf. Young History of Athens lib. I. c. 5.

Ad Notam p. 222. de bello a Tarentinis cum Messapiis gesto addam vnum aliquid, quod ad artium historias pertinet: victis Peucetiis cum sociis Iapygibus et Messapiis, Tarentini ex manubiis miserunt Delphos signa facta ab Onata, qui post Olymp. LXXVII. vixit, et a Caiyntho, (v. Pausan. X. 13. p. 830.) et ab Agelada ibid. c. 10. p. 822.

Ad p. 235 sqq. et 185. 211. 261. magnas molestias obiecit antiqua vrbs Siris, ad amnem Sirin ante Heracleam conditam; primo per ipsam scriptionem: fuit enim Σιρῖς, Σεῖρῖς, Σιρῖται, Σίρινοι, sed et Σεῖρινος, Σερεῖνος, Σερενος, Σερινος, (Lanzi, Lingua Etrusca Tom. I. p. 111. substituit δῆμος) apud Aristotelem VII, 10. Σύρτιν est vel Συρῖτιν vitiose pro Σιρῖτιν; nam est Σιρῖτις vel Σεῖρῖτις (γῆ, χώρα). Sed Σεῖρῖς plerumque obtinet, etiam ap. Strabon. lib. VI. p. 264. vbi v. Siebenkees ed. Tom. II. p. 246. 247. potest quoque Siris appellata esse regio ipsa a fluuio apud Eustath. ad Odyss. p. 1156. 62. ὅτι τοῖς τὴν Σίριν οἰκοῦσιν ἐπεχωρίασε τὸ φορεῖν ἀνδρῶν χιτῶνας οὖς

οὓς ἐζώννυντο οἱ ἐκεῖ μίτραις πολυτέλεσι. διὸ καὶ ἐπεκαλοῦντο παρὰ τῶν περιοίκων μιτροχίτωνες, πρὸς τινα διαστολήν, ἐπεὶ, Φησιν, "Ὁμηρος τοὺς ἀζώστους ἀμιτροχίτωνας καλεῖ.

Conditum postea in locum Siris oppidum Πολίειον; nec confundendum est cum eo τὸ Πόλιον ad Simoentem, e quo migratum est in Altipalaeam: cf. Strabo XIII. p. 898. B. (p. 601.)

Ad p. 244. Ad expediendam quaestionem de causa Archiae poetae a Cicerone acta visum mihi erat statum causae ita constituere, ut tota res sibi constaret, et perspicui posset. Gravidius Archiae controuersiam de ciuitate mouerat ea ex ratione, quod nomen Archiae in tabulis ciuium ex lege adscriptorum haud extaret, nec Romae nec Heraclaeae. Aduersum haec Cicero docet, perperam tabulas requiri; (c. 5.) Appii enim tabulas negliger servatas esse, Gabinii autem tabulas corruptas, a Metello vero summa cum fide esse restitutas; his autem tabulis nullam lituram in nomen Archiae venisse. Altera ex parte tabulas Heraclaeenses igni esse absumptas in Italico bello Heracliensium tabulario incenso. Contra vero grauissimorum testium auctoritate euincit Cicero, et Heraclaeae ciuitati Archiam fuisse adscriptum, et mox Romae apud praetorem Q. Metellum v. c. 266. quod lex iubebat, nomen esse professum et pro ciue Romae vixisse 1). Inter haec, cum a Cicerone

Ff 5

rone

1) Verba sunt c. 4. *ciuitatem ab Heracliensibus impetrauit* (cui innitebatur alterum, ut etiam Romanam impetrare posset e lege Plotia). *Data est ciuitas* (Romana) *Silvani lege et Carbonis* (vulgo dicta Plotia

rone Heraclea *municipium* appelletur c. 12. quo nomine ius ciuitatis Romanae impertitum Heracleensibus designatur, incidit dubitatio: si, Cicerone Cos. Heraclea *municipium* fuit, Archias, iam ante Heracleae ciuitate ornatus, ciuitatis quoque Romanae particeps factus est, a. 691. Quomodo tandem controuersia de eius ciuitate Romana moueri potuit? Iam cum altera ex parte constet ex Cicerone pro Balbo 8. et 22. non omnem Heracleam factam esse fundum legis Plotiae *m*): sequi videtur, Archiam fuisse inter eos, qui beneficium ciuitatis Romanae tum repudiarent; unde etiam ex legis praescripto ille professus est nomen apud praetorem Q. Metellum; aut dicendum est, vocem *municipii* a Cicerone improprie esse usurpata; si quidem maior Heracleensium pars retinuit ius antiquum, repudiato legis Plotiae beneficio; aut, quod magis consentaneum est, Heracleam factam quidem esse *municipium* Romanum, accepto iure ciuitatis Romanae, Archiam autem fuisse inter eos, qui a ceteris dissentirent, et foederatae ciuitatis iura retinere maluisse, mox tamen, mente mutata, ciuitatem Romanam praetulisse; nisi, quod tertio loco suspicari licet, tota ciuitas Heracleensium, cum diu foedus suum praetulisset, post haec fundus

Plotia a. 665.) si qui foederatis ciuibus adscripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, et si sexaginta diebus apud praetorem essent professi.

- m*) Iulia lege qua ciuitas est sociis et Latinis data, qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent: In quo magna contentio Heracliensium et Neapolitanorum, cum magna pars in iis ciuitatibus foederis sui libertatem ciuitati anteferebat.

fundus legis Iuliae et Plotiae facta est, eoque municipii locum et nomen est sortita.

Itaque hoc tantum contendebam: Mazochii assertum de Heracleensi municipio, quod eo loco apposui, adhuc in dubitatione versari. Aget tamen de his opera data *Hilfemann* v. c. doctiorum litterarum studio et amore flagrans, in noua editione Orationis pro Archia, prouti id se facturum esse mihi significauit.

P. 254 sqq. ad vrbes Siciliae multa addi possent, etiam post aliorum obseruata: in quibus est praeclari Viri de *Sainte-Croix* commentatio a. 1785. in Confessu Academiae Inscript. et B. L. habita, qua Conspectus rerum Siciliae antiquae propositus est. n).

Ad p. 260. notabo: Agrigentum, cum inter colonias Doriensium numerandum sit, optimatum quoque magistratu uti debuisse, etsi mox a tyrannis fuit vexatum, quae perpetua fuit calamitas ciuitatum magistratus suos ex optimatum ordine constituentium, (cf. inf. p. 274.) ut in tyrannides verterentur; etsi nullum genus reipublicae constituendae magis conuenire videri possit liberis hominibus, quam plurimum bene institutorum hominum prudentia regi. Erat aliquando rerum summa apud Senatum, mille virorum, qui e numero suo magistratus legebant, quandoquidem Empedocles, ciuis Agrigentinus, libertati ciuitatis studens, et optimatum superbiae infestus, illum sustulisse narratur: τὸ τῶν χιλίων ἄθροισμα κατέλυσε συνεστῶς ἐπὶ

n) *Histoire de l'Acad. des I. et B. L.* Tom. XLVIII. p. 104. cf. *G. Gel. Anz.* 1810. p. 1427.

ἐπὶ ἔτη τρία ο): non ergo nisi tres annos oligarchia duravit.

Paullo post p. 261. *Salapia* in Apulia memoratur; apud Vitruvium est *Salpia*, quam Elpias (male Elphias scribitur lib. I, 4. extr.) condiderat, Rhodius: eam urbem, multis aegrotationibus laborantem ex loci situ, in alium salubrem traductam narrat Vitruvius. Ita facta est Arporum nauale. Nomen eius etiam in numis signatum est, v. *Eckhel numi veteres* p. 28. et *Doctr. num.* To. I. p. 142. 3.

Nisi mihi constitutum haberem, intra Graecorum colonias operam meam continere, euagandi libido esset in colonias alius generis, *Pelasgorum* scilicet, *Oenotris*, *Chonibus*, *Ausonibus*, inuitante maxime loco classico Aristotelis de Rep. VII, 10. e quo iam illustravi nonnulla ad Virgil. Aen. I. Exc. XXI, lib. VII. Exc. IV.

Liparæi inter colonias Dorienſes sunt numerandi. De iis debebam adscribere loca praecipua Pausaniae X, 11. p. 824. et Thucyd III, 88.

Ionicae coloniae sunt nomine *Chalcidicarum* comprehensae, p. 266. et ex *Aeolicis* praecipua, *Cumae* in Italia. De *Brundusii* originibus (p. 275.) diversa narrantur, forte aliis alio tempore accedentibus colonis. Cretum fuisse coloniam vulgatio est narratio, iam Minois aetate eo delatam

- ο) Diog. Laert. VIII. s. 96. qui addit ὥστε οὐ μόνον τῇ τῶν πλουσίων, ἀλλὰ καὶ τῶν τὰ δημοτικὰ φρονούντων: Idque Timaeum hactenus innuere, quod ait eum ἐναντίαν τῇ πολιτείᾳ ἐσχηκέναι τὴν γνώμην φαίνεσθαι.

tam p). Cretenses omnino plura loca in Iapygia insedisse, ferebantur imprimis Hyriam. Iisdem in locis

p) Strabo VI, extr. p. 432. (p. 282.) unde Lucanus V, 406: *curui Minoia tecta Brundisii sunt*. Et II, 610. *Urbs est Minois olim possessa colonis, Quos Creta profugos vexere per aequora puppes Cecropiae, victum mentitis Thesea velis*. Ut haec assequamur, credere licet, fuisse narrationem: naues Cretensium, quibus Theseus, Minoe inuito, abducta Ariadne, fugerat, Athenas rediturus, non ausas in Cretam redire, erroribus delatas esse in mari Ionio ad Iapygiam. Alii scilicet narrauerant, Daedalum e Creta fugientem cum Cretensibus eo delatum esse, ut ap. Strabon. VI. p. 427. (279.) et al. Cf. ad Virgil. Aen. VII. Excursus VIII. p. 171. ed. 1803. Non unam autem fuisse famam de Thesei profectione et reditu e Creta, e Plutarcho patet p. 6. F. Fuit inter alia Aristotelis narratio: Cretenses Delphos misisse primitias sobolis, easque fugisse in Italiam et mox inde in Thraciam, ubi sunt Bottiaei dicti. Nec recedit Strabo p. 432. ubi Hyria iisdem in locis Iapygiae dicitur *κτίσμα Κρητῶν πλανηθέντων ἐκ τοῦ Μίνω στόλου εἰς Σικελίαν* — *Βρεντήσιον δὲ ἐποικίσαι μὲν λέγονται Κρητῆς οἱ μετὰ Θησέως ἐπελθόντες*. Videntur haec, si cum Plutarcho compares, ex Aristotele esse hausta. Ceterum, si tam matura fuere navigationis incubula non modo, sed et incrementa, ut Sicilia et Italia extrema, iam Minois aetate, dudum ante bellum Troianum, nauibus adiretur, quomodo Homeri, aut Odysseae conditae, tempore tanta Siciliae et Italiae ignoratio esse potuit, ut is, qui tot fabulas de iis, tanquam terris incognitis, memoraret, auditoribus suis probabilia finxisse videri posset? Potnere quidem ipsae coloniae in illis locis tantam antiquitatem sibi affingere, etsi multo serioribus annis eo deductae a Cretensibus; fuere huius generis fabulae passim per tragicos commentis idoneis interpolatae. cf. quoque in Nonis Commentariis Soc. Sc. Gott. Vol. I. Comment. histor. p. 79. de Castoris epochis.

locis etiam Diomedis nomen et fama urbium origines suppeditauerat; (cf. ad Virgil. Exc. I. ad Aen. XI.) potuere itaque etiam Aetoli auctores Brundusii habiti esse; fuere illi ab Apulis vrbe expulsi q). Similis alia fraus Phalanthi, Tarenti conditoris, qui Brundisium se contulerat, ex ambiguitate oraculi de cinere, narratur apud Iustin. III, 4, 12. Brundusii portum serius post Tarentinum celebritatem natum esse, obseruat Polybius fragm. lib. X, 1. To. III. Schweigh. p. 187.

Ad p. 287. in haec primordia et initia prudentiae ciuilis commentatus est post haec scripta, Herder (*Ideen III. Theil zur philos. Geschichte V. Th.* p. 177. 194.)

Ad p. 319. 320. vbi de *Digesto Infortiato* vocisque etymo probabili egi, hoc addam, quod a Io. Boschaëo in *Δικαιολογία* p. 5. appellationem, feriorum forte, ex eo petitam vidi, quod principium

- q) Iustin. XII, 2. narratio eius est impedita et obscura: Alexander rex Molossorum Epiri cum in ea loca venisset primum illi bellum cum Apulis fuit. — erat namque tum temporis vrbs Apulis Brundisium, quam Aetoli sequuti Diomedem condiderant, sed, pulsi ab Apulis, consulentes oracula, responsum acceperant, locum, quem repetissent, perpetuo possessuros. Hac igitur de causa per legatos, cum belli comminatione, restitui sibi ab Apulis urbem postulauerant; sed, vbi Apulis oraculum innotuerat, interfectos legatos in vrbe sepelierunt perpetuam ibi sedem habituros; atque ita defuncti responso, diu urbem possederunt. Quod factum cum rescuisset Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Apulorum abstinuit. Putandi sunt legati oraculum apud Apulos recitasse Aetolorum nomine; tumque Apulos in legatos responsi euentum vertisse.

cipium eius est: *de Matrimonio et dote*, h. e. περί τῶν Φογρίων, cum is tractatus potissimum Φογρία ac panes lucrari doceat. Voluitne Φέγνῃ innuere?

Ad disputationem *de Arcadibus luna antiquioribus* No. XVIII. p. 322-352. Forte ea de re simpliciore ratione disputari poterat, si aiebam: Apollonium IV, 259 sq. declarare voluisse summam antiquitatem, in qua iam a Thebarum Aegypti sacerdotibus ad posteritatis memoriam proditum fuerat, esse ex Aegypto expeditionem factam in Colchidem, et extare ex hac aetate tabulas aereas, in quibus sculpta fuerint ea, quae niox de Iltro memorat: γραπτῦς appellat, laminas, aut columellas, si mauis. Iam istam antiquissimam memoriam declarat poeta hoc modo, ut eam ultra Danai in Peloponnesum aduentum assurgere dicat, quo tempore, nulli alii incolae fuere quam Arcades, necdum Hellenes Peloponnesum ingressi erant, quae a Pelasgis incolebatur, in quibus erant Arcades, qui narrantur in montibus suis glandibus vesci soliti esse *ante Lunam*: hoc mythice dictum esse iam per se patet, re in miraculum aucta aut ficta, forte loquendi more aliquo Aegyptiorum tempora antiqua ante Isidem sic memorantium. Si tamen hoc praeferas, ut Graeca loquendi forma sit, mythica quoque Graecae antiquitatis indoles, per lusus, sequenda erit: Isis Io et Luna nonnullis ex antiquis pro eadem fuere habitae, etsi non vno modo (v. Obs: ad Apollod. II, 1, 3. p. 100. extr) Ante Io, Inachi filiam, eandem cum Luna habitam, hoc est ante

ante Argiuos, iam fuere Arcades. Hoc deinde in narrationem mythicam abiisse videri debet.

Verum video curriculum mei, quod per Commentationes meas institueram, decursum esse in angustius spatium contrahendum in ceteris voluminibus. Sufficiens itaque, pro specimine reliquorum, haec pauca:

Volumine tertio ea, quae ad vitam antiquissimorum Graecorum spectant, facile quidem essent continuanda et augenda: ad consilium tamen meum satius erat in his acquiescere. — Ad p. 39. De foederibus inter Romanos et Carthaginienses de navigatione et mercatura factis egit quoque vir optimus L. B. de Sainte-Croix Vol. XLVI. *Hist. et Memoires de l'Academie des Inscriptions et B. L.* p. 1 - 13. Mirum in modum laetatus sum, utrumque nostrum ignaros in idem litterarii studii et argumenti genus, dilectu pari, incidisse; quod vero multo magis ingenii, animi, morumque integritatem parem utriusque arguit, hoc esto, quod, cum suo uterque iudicio frueremur, non tamen dissensus aut vlla molestia sese animis insinuauit. Mihi utique superstiti memoria viri praestantissimi, quamdiu vixero, erit sancta et cara.

De *Promontorio Pulchro*, sitne ab oriente Carthaginis an ab occidente quaerendum, (p. 48. 49.) quaestio, quantum intelligo, iudicandi potius sagacitate constitui potest quam critica interpretationis verborum subtilitate, quibus res expediri nequit, cum ipse locorum obtutus deficiat. Non itaque habeo quod refrager acuto viri laudati iudicio, prolato p. 68. Vol. XLV. esse promontorium

torium pulchrum nullum aliud quam *Porto farino* nostrae aetatis. Ceterum dubitare licet de conditionibus foederum scriptis, spectarentne potius ad fines praedationum quam ad mercatus ius et legem.

Sagaciter quoque Königmann, vir doctus, Lycei Flensburgensis Rector, de Aristotelis Geographia p. 118. animaduertit, ad alterum foedus v. c. p. 406. (de quo agitur in Prolus. IV. p. 56.) respicere Aristotelem, cum, hodie quidem, ait, inter Tyrrhenos et Carthaginenses conuenta de rebus importantis deque non inferenda iniuria passionis, stipulationes item de societate bellica, intercedunt. Tyrrhenis enim Romanos accensos esse a Graecis aliquando, aliunde quoque patet. Locus est de Rep. III, 9. vbi de iurium diuersitate agit in inaequalitate hominum, vnde necesse visum passionis et foedera inire: καὶ γὰρ ἂν Τυρρῆνοι καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ πάντες, οἷς ἐστὶ σύμβολα πρὸς ἀλλήλους, ὥς μιᾶς ἂν πόλεως πολῖται ἦσαν· εἰςὶ γοῦν αὐτοῖς συνθῆκαι περὶ τῶν εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας.

In republica Achaeorum molestiam facit constitutio non foederis, sed administrationis. (p. 168. 169) Occurrunt σύνοδος, βουλή, σύγκλητος, ἀγορά, ἀποτέλαιοι, magistratus singularum urbium missi ad conuentum (cf. Svidas et Toup. Tom. I. p. 19.): possunt ea nunc constitui ex Lexico Polybiano Schweighäuf. v. c.

In Prolusione, cur virgis caesi fuerint Romano more, qui mox securi percutiendi erant p. 184 sq.

duo sunt, de quibus quaerebatur: cur mortis supplicio praemissa corporis foedatio, *ἢ αἰνία*; alterum, quatenus id factum dici potuit apud Romanos *patrio more*. Quod ad prius attinet, apparet ex barbarie et immanitate antiquiorum populorum id esse ductum, qua virgis, vel fustibus ad mortem caedi mos erat. Cum vlciscendae iniuriae impotens libido et irae explendae cupido immanis ferius per leges et iudicia mitigaretur: ea tandem seruorum poena habita est et corpore libero ac ciue Romano indigna; Cumque primitus virgis ad mortem caedere scelestos, mos vulgaris esset: posthaec placuit finem supplicio facere securi damnatum percutiendo. Mansit virgarum et fustium vsus, vt ad mortem fustibus caederentur qui signa reliquissent. Durauit etiam supplicium in perduellibus, atque hic est *mos patrius, mos maiorum*, qui memoratur Neronem perterrefecisse ap. Sveton, in cap. 49. vbi is comperit se hostem a senatu iudicatum (h. e. perduellem), et quaeri, vt *puniatur more maiorum*, interrogaueratque, quale id poenae genus esset, audiit, *nudi hominis ceruicem inferi furcae, corpus virgis ad mortem caedi*. Mitigatum tamen et hoc supplicium, vt probabile sit respectu legis Porciae, in Lentulo praetore eiusque fociis, qui gula laqueo fracta mulcati sunt c. 51. nec verberibus primum caesi: fuitque ea poena extraordinaria, vt tamen loquendi formula maneret. Quod autem Caesar apud Sallust. Cat. 47. *maiores ait Graeciae morem imitatos verberibus animadvertisse in ciues, de condemnatis summum supplicium sumsisse*, vix aliter accipi potest, quam de ciuitatibus

tibus Graecis in Italia et Sicilia r); nam virgis caedi nec Atheniensibus nec Spartanis aut alii ciuitati vsu habitum fuisse mihi quidem constat. Mansit virgarum et flagellorum poena in seruis et peregrinis per Triumuiros rerum capitalium; vnde *flagra triumuiroalia* apud Horatium; etiam in provinciis; cf. *Fabri semestria* lib. II. c. 6. p. 134: 5. in quo ea quae ad antiquiorem morem spectarent, frustra quaesui.

In disputatione *de oſtentis et prodigiis Romanorum ex historia naturali interpretandis*, Prolus. XII. et XV. p. 198. et 255. Vol. III. etsi multa ab eo inde tempore accesserint ab aliis aut a me notata, nolo tamen quicquam adiciere, nisi quod de Etruscorum aruspicina praeter Ciceronem libris de diuinatione, Plinium et Senecam, extitit Nigidii Figuli vana opera, qua Tagetis *Θεοντοσκοπίαν* ante oculos habuisse creditur; Fragmenta Nigidii partim ex

Gg 2

lo.

- r) Non autem, quod Polybius I, 7. de Rheginis memorat (V.C. 483.), ad morem Graecorum reuocari potest; sunt enim ciues Romani, auxilio et praesidio vrbis missi, qui urbem per scelus et perfidiam occupauerant: plus quam trecenti capti Romanam missi: quos οἱ στρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μαστιγώσαντες; ἅπαντας κατὰ τὸ κατ' αὐτοῖς ἔθος ἐπέλεξαν, scilicet vt perduelles. Vaurpatum idem supplicium etiam in Socios perduelles, vt in Accone, Senonum principe, auctore coniurationis Senonum et Carnutum, de quo Caesar, grauiore sententia pronuntiata, more maiorum supplicium sumisit: de B. G. VI, 44. et de Gutruato in simili causa: Cogitur in eius supplicium Caesar, contra naturam suam, maximo militum concursu, — adeo vt verberibus extenuatum corpus securi feriretur.

Io. Laurentio Lydo versa, partim aliunde congesta edidit Rutgerf. Var. Lect. III, 16.

De *lapidibus meteoris* (p. 212.) recenti memoria haeret quam multa scripta sint nostra aetate, imprimis a v. c. Chladni in *Gilberts Annalen der Physik* XV, p. 310. et a generoso viro Sodale Societatis Reg. Scient. Gotting. L. B. de Dalberg über *Meteorcultus der Alten* p. 48 sq.

Sunt alia, quae facile ad coniectationem artis vel fraudis nos auocent, quae quoque viris doctis in animum venere. Equidem p. 256. 257. iam innueram, in religione Iouis Elicii et Numae an forte haec ad elementarem aliquam notitiam de fulminum ἀπαγωγῇ referenda sint? et de flammis repente in ara exardescentibus, an naphthae dolosa ope id effectum fuerit? De *prodigiis montis et lacus Albani* ex eruptione subterranearum aquarum praeter alios v. Pini *Viaggio geologico, in Memorie della Società Italiana* To. IX. p. 167. — De multis prodigiis eorumque rationibus et causis disputationem facilem expeditu fore haud dubito, si naturas locorum, e quibus nuntiata sunt, melius teneremus; vt *Campos lapideos*, in Prouincia Galliae, Herculis praelio nobiles, ex antiquo fluminis alueo serius aquis destituto superesse, res nunc nota habetur; aut de insula Gyaro, quae, incolis fugatis, a murium multitudine in solitudinem versa est; aut de muribus in Troade, qui Apollini Smintheo cognomen pepererunt. Ita, quod in vitiis aedium habendum fuit, in omnibus cubiculis apparuisse serpentes (Cicero de Offic. III, 13.) inprimisque ea, quae de serpentibus repente conspectis

speciis et de multis aliis inter monstra et omina sinistra habitis leguntur. Maxime hoc animo tenendum videtur esse, quoties de Etruscorum superstitionibus agitur; valde enim probabile fit, multa eos ex natura caeli solique, patrii potissimum, vsu obseruata habuisse, quae vtinam subtilius explorassent et enotata posteritati reliquissent: (cf. Lanzi *Saggio della Lingua Etrusca* To. II. p. 571.) Extispicium facile potuit a certa obseruatione ductum esse vitiorum in visceribus animantium ex caeli solique et aquarum insalubri natura vel pestilentia nascentium, et facile ex victimarum inspectis iecinoribus cognoscendorum: quod Vitruuius non male monuit I, 4, 9. Vnde etiam more habitum putes, vt immolarentur aliae, si primum adductae essent vitiosae, vt tanto melius de malignitate soli, ex pabuli vitio, constaret.

Prolusio XVI. de *foederibus aduersus Romanos* male ad effectum adductis, dum foederati suas quisque vtilitates, non communes et publicas, sequerentur, nec satis mature et tempestiue, nec viribus collectis validis, ad prudentiam ciuilem spectat. Attigi inter haec aliquid, quod disertius enarrare debebam p. 286. Philippus rex Macedoniae bene perspexerat, Romanorum et Carthaginiensium bella et victorias non minus sibi curae esse debere, quam Italiae, quandoquidem verendum erat, vt victor populus suis se finibus contineret, nec mari traiecto obiectas terras adoriretur; Enimvero male ille sibi consuluit in hoc, quod incertis primum consiliis haesit et tempus iustum agendi praetermisit; tum astute belli exitum spe-

culatus ad victoris partes transiit, cum antea Poenorum partes paullo cupidius fouisset. Praeclare autem Polybius animaduertit, annum V. C. 536. Olymp. 140, 3. vnum omnium maxime fuisse memorabilem, quippe quo principium rerum maximarum, et fomes excanduit incendii, quod inde per Graeciam proxima quaeque corripiendo ipsam tandem Asiam vastauit; haec fuere infauita initia connubii Orientis cum Occidente. Quis mortaliū tum praeuiderat, istam Philippi cunctationem tam pestiferam et exitiosam toti terrarum orbi fore? iunctis enim Italiae, Siciliae, Carthaginis armis, si Philippus se adiunxisset, quis dubitet Romanorum cupiditatem et auaritiam confestim opprimi potuisse! Saltem reiectus Romanus se intra Italiae fines continuisset, nec, ex quauis victoria, noua bellandi causa nata, mari Ionio semel traiecto, omnem Graeciam, Asiam et Africam viris opibusque exhaustisset, quibus tandem ipse ad vires suas frangendas usus est. v. Polyb. V, 104. 105.

XVII. p. 291. quae de *Demogorgone* disputari; nunc, cum in religiones populorum Asiae diligentius inquisui, non tantam mirationem mihi faciunt, quam tum, cum ista scriberem. Satis enim perspicuum fit, esse *Demogorgonem* ex confusis orientis et serioris Platonicae philosophiae, quam vocant, natum, et ipsum forte nomen ex Demiurgo refectum, tanquam Aeonem aliquem, forte per Magicas, aut Gnosticas, superstitiones in saeculis labentibus propagatum. Conf. ea, quae in *religionibus miscellis* disputata sunt in Epimetro III. v. c. p. 241 sq. — In *Boccatii libro de Genealogia deorum* nomina

nomina scriptorum passim occurrere ficta et commentitia, unde fabulae fluxere quas antiquitas ignorat, nunc satis mihi constat. Est in his *Theodontius*, cum aliis, ex *Paulli Perusini*, Saeculi XIV. hominis, *Collectionum* libro adoptatus: p. 303. (Ex hoc libro fragmentum esse servatum in lacinia codicis Erfurtenfis sagaciter odoratus erat vir doctiss. *Wernsdorff*, quod excusum est in *Annalibus litterariis Helmstadiens.* Vol. I. 1789. p. 477. M. Iunio.) Vix credi potest, quantopere mythologia antiquitatis Graecae et Romanae corrupta fuerit per fraudem et stuporem hominum, cum quibus *Boccatius* vixit, quosque auctores habuit; an *Barlaamus*, monachus Graecus, quo et *Leontio* magistris usus erat *Boccatius*, alia commenta adiecerit, haud dixerim. De scriptoris *Theodontii* nomine ficto consentiunt *Apostolo Zeno Dissertazioni Vossiane* To. I. p. 12. 13. (*Giuseppe*) *Allegrezza Opuscoli eruditi, publicati da R. P. Isidoro Bianchi* (Cremona 1781.) p. 206. 210. *Tiraboschi Storia della Letteratura Italiana* To. V. p. 366 sq.

Ab his commentis mythologicis inter primos sese liberavit, saltem ex parte, *Natalis Comes* in *Mythologiarum libris decem*, etsi multis erroribus et commentis, interpretationis quoque allegoricae studio abreptus; tum ostentatione doctrinae commentitia notandus, qua et fraudem saepe facit legenti, dum scriptores antiquiores laudat tanquam a se lectos et inspectos, quorum nihil nisi nomina in grammaticorum veterum scholiis ante oculos habuerat.

Animus erat, haec monita, auctaria et retractata, per volumina *quartum* et *quintum* continuare. Sunt enim in iis quoque, quae subtiliorē curam et limam desiderare sentio; chartae tamen operaeque est parcendum. Attingam saltem vnum et alterum.

Ad *Volumen quartum* p. 77. monendum esse video, luxata esse in ora extrema per operas verba, quae hunc in modum refingenda sunt: "nam non nisi a Dracone ea constituta esse videntur."

P. 128. de *mancipiis*, unde in *Graeciam* et *Romam* *aduecta fuerint*: oblitus eram monere, ipsos quoque Scythas, quos Herodotus memorat, Scolotas dictos, seruitia habuisse; adeo ii, qui vel maxime libertatem iactant, sibi solis eam vindicare solent; idque ex narratione patet, de reditu Scytharum ex Asia, seruis coniuges suas nuptas deprehentium. Locus Strabonis XI. p. 755. A. memoratus conferendus. Infames mancipiis inter merces apportandis et exsecandis fuere Lydi. Iam antiquitus Aegyptiis non modo seruos indigenas, sed et venalitos habuisse, exemplo Iosephi a fratribus venditi constat.

Ad *Imagines Philostrati* illustratas *Vol. V.* et si larga copia ad manum sit apparatus literarii, antiquarii et mythici, temperandum tamen mihi pro consilio libelli esse duxi. Existet forte aliquis, qui Philostratas imagines noua editione exornet, non tam critica opera, quam obseruatis ad artis argutias in argumentis exprimendis spectantibus.

Ad *institutorum academiae nostrae historiam* praetermittenda non sunt, quae de Museo nostro tabu-

tabularum pictarum ex *legati Zschorniani* copiis p. 6. sunt narrata s).

In tabulae, quae *Bosporus* inscripta est, argumento p. 48. agnoscas forte vestigia imitationis amoris Herus et Leandri; quod nunc video *Gylius* iam coniecisse de *Bosporo Thracico* p. 324. col. 2. Eundem vide de templo Neptuni III, 5. ad p. 49. (n) et ad notam (o) p. 50. Debebam quoque loco primo laudare Tacitum Ann. XII, 63. cum Dionysio Byzant. p. 21.

P. 94. in nota (g) locus, qui me tum fugerat, de membrorum attenuatione ex cursu, est apud Xenophontem Sympot. II, 17. *δολιχόδρομοι τὰ σκέλη μὲν παχύνονται, τοὺς δὲ ὤμους λεπτύνονται.* paullo diuersimode quam memoria tum suggerebat.

Ad *Philostrati iun. Imagines* p. 162. vbi de codd. agebam, adscribam codices Vaticanos Francis petentibus traditos p. 45, 133. p. 47. p. 82, 312.

Ceterum in *Volumine quinto* ad calcem Prolusionum apposui duas *Commentationes* p. 338 sq et 392 sq. in quibus me arbitror pretium operae fecisse. Altera est *antiquior artium inter Graecos historia, ad tempora sua probabiliter reuocata.* Altera; *Vestigia et memoriae artium et literarum in Italia antiqua per tempora sua descriptae.* Quod enim saepe desideraueram, iam olim (a. 1771.) in Winckelmanni *historia artium antiquarum*, cum turbari viderem haud raro in temporibus rerum constitutendis, maxime in artificum aetatibus annis suis

G g 5 assignan-

s) Nonnulla de eo notata videnda sunt in *Annalen der Chur- Braunschweig- Lüneburgischen Lande.* 1789. Dritter Jahrgang. Zweytes Stück. p. 324.

assignandis, paulo curatius ea ad certa tempora reuocare constitueram. Prodiere sane interea virorum doctorum commentationes de *pictura veterum*, argumento difficili et impedito, inprimis Hirtii doctae antiquitatis peritissimi cognitoris, commentationes quinque ^t). Doctissimum artis antiquae et recentioris interpretem *Fiorillo* nostrum eximia cum laude si memoro, intelligentissimum quemque artium arbitrum suffragantem habeo. Eo ipso tempore, quo haec a me scripta prelo tradita sunt, *Böttigeri* inter principes eruditionis antiquariae memorandi liber praeclarus *archaeologiam picturae* illustravit. At mihi, ut dixi, hoc propositum erat, ut tempora artium, operum et artificum, diligentius inuestigarem et notarem, summam tamen rerum tantummodo adiungerem locis scriptorum apposis vel laudatis, quandoquidem *Pausanias*, *Plutarchus* et alii in annis assignandis tum parum diligenter versantur, *Plinius* autem, quia ex pluribus ac diuersis auctoribus sua contexuit, variat saepe annos et miscet, aut apponit epochas, parum exploratis de causis, nec critices, nec industriae ope usus; multa ex fama incerta, vulgi sermonibus, aut in pergulis artificum vulgo narrari solita inserit. Mea igitur opera seueriore aliis, qui de his magis explicite scripturi essent, otium facere decreueram: ita ut iis, quae ad liquidum deducta sunt, pro clavis essent in tabula

t) In *Memoires de l'Academie Royale des Sciences et B. L. Berolin*. Volumine 1803. Sunt in iis ea quoque, quae in aliis desideraueram, de arte et eius tractatione ac progressu apposita.

bula fixis, aut pro mansionibus, quae spatia decursus, et per haec interuallorum mensuram, monstrarent.

Dum ea, quae ad antiquiora notaueram, iterum perlustrabam, incidere necesse erat in tempora Cyri, in quibus prima artium Graecarum opera in Gallias fuere importata, nimirum a Phocaeensibus in Massiliam a se conditam; quippe qui Olymp. LIX, 3. ante C. N. 542. Phocaea Asiae ab Harpalo capta secum exportarunt etiam τὰ ἀγάλματα τῶν ἱερῶν καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα, χωρὶς ὅτι χαλκὸς ἢ λίθος ἢ γραφὴ ἦν. apud Herodotum I, 164. Miror viros doctos ad haec non offendisse; quae enim erant illa deorum signa, si excepta sunt signa ex aere et lapide, cum picturis? Credas χωρὶς ὅ, τι, quod alias scribitur χωρὶς ἢ, esse insititia; vt iis extritis dictum sit: fuisse absportata signa quaeuis, siue ex aere siue ex marmore, picturaeue. Nisi narrata ad ἀναθήματα sola spectare dicere malueris; absportata scilicet sunt ἀναθήματα, donaria, (v. c. vasa, tripodes, mensae, ex auro et argento), relictis statuis ex aere et marmore factis; picturas autem licet suspicari fuisse relictas, quia in parietibus erant: nisi forte metuendum erat tabulis magnis et amplis, ne in nauigiis tutus et commodus locus deesset, nec interirent aut vitiarentur. Nec oblitos esse Massilienses artes patrias, colligas ex eo, quod donarium miserant Delphos signum in templo Mineruae Προναίας vel Προνοίας (de qua nuper a viro docto actum est) ap. Pausan. X, p. 816. 817. porro Apollinem ex manubiis de Carthaginensibus bello superatis ibid. c. 18. p. 841.

Ad p. 369. 370. vbi de *Onata*, omnino mihi de Aegineticis operibus est monendum, vel aeris Aeginetici vel artis certum criterium fuisse. Ita apud Ambryssenses in Phocide in templo Dianae Didymnaeae fuit statua deae (ap. Pausan. X, 36. p. 890. 891. (τῷ δὲ ἀγάλματι ἐργασία τέ ἐστὶν Αἰγιναιῖα) arte Aeginaea seu Aeginetica facta: nec tamen ex aere, sed quod miror, e nigro lapide. Probabile sit omnino, vt scholarum, ita et locorum, fuisse certos characteres operum; sic et Attici operis signa animaduerti, ap. Pausan. X, 37. p. 894. extr. in templo Cirrhae euerfae signa praegrandia ἐργασίας Ἀττικῆς memorantur.

Ad p. 374. vbi de *Calamide* statuaria egi, licet eius discipulum addere e Pausan. X, 19. p. 842. 843. *Praxiam*, qui in fastigio templi Delphici plurium signorum, quae ibi enarrantur, ora (τὰ πρόσωπα) elaboravit, notabili exemplo; reliqua ornamenta fastigii, eo mortuo, elaboravit *Androsthene*s Atheniensis, *Eucadmi* discipulus.

P. 376. memoratur *Aglaophon*, pater *Polygnoti* et *Aristophontis*, pictorum. Huius *Aristophontis* opera fuere Nemea sedens complexu Alcibiadem tenens, quam spectarunt Athenienses non offensi: ap. Plutarch. Alcib. p. 199. B. cf. Athenaeus XII, 9. p. 534. D. E. et *Philoctetes*, quem etsi ex dolore frementem tamen cum voluptate adspiciebant, apud eund. de aud. poet. p. 18. c. — *Leocharis* p. 379. signa nobilia fuere venatio Alexandri cum leone u),
et

u) Ap. Plutarch. in Alex. p. 688. E. τοῦτο τὸ κυνήγιον
Κρατερός εἰς Δελφούς ἀνέθηκεν εἰκόνας χαλκῆς ποιη-
σάμε-

et Isocratis statua, ex aere, a Timotheo Cononis f. posita cum epigraphe x).

Ad p. 380. extr. inferenda sunt haec: sub finem belli Peloponnesiaci post Olymp. XCIII. vixere *Theocosmus* Megarensis, *Antiphanes* Argiuus, *Pauson* Calaurea Troezeniorum, *Athenodorus* et *Damias* Arcades: eorum opera erant inter donaria Delphis: Pausan. X, 9. p. 819. In iisdem fuerunt opera *Tisandri* statuarii p. 820. et *Alypi* Sicyonii, qui vna cum *Patrocle* et *Canacho* (de quibus v. nos Vol. V. p. 377. 379. y) statuas eorum, qui res ad Aegospotamon strenue gesserant, fecerunt.

Ad p. 382. *Praxitelis* filii fuere *Timarchus* et *Cephiſſodotus*: fecerant imagines e ligno (εἰκόνας ξύλινοι) *Lycurgi* oratoris, eiusque filiorum, *Abronis*, *Lycurgi* et *Lycophronis*: apud *Plutarchum* z). *Demoſthenis* statuam fecerat, *Plutarcho* eodem libello de X. Oratorib. tradente p. 847. A. *Polyeuctus*: de quo aliunde nil constabat.

P. 384.

σάμενος τοῦ λέοντος καὶ τῶν κυνῶν, καὶ τοῦ βασιλέως τῷ λέοντι συνεστῶτος, καὶ αὐτοῦ (Crateri) προσβοηθοῦντος· ὧν τὰ μὲν Λύσιππος ἐπλασε, τὰ δὲ Λεωχάρης.

x) Τιμόθεος Φιλίας τε χάριν, Ξενίην τε προτιμῶν Ἰσοκράτους εἰκῶ τήνδ' ἀνέθηκε θεαῖς. Νεωχάρους ἔργον. *Plutarch.* de decem Orator. IV. p. 838. D.

y) *Canachi*, cuius nomen in Indice Vol. V. excidit, de quo tamen p. 377. egeram. Sunt multa praecleara opera iam a Iunio memorata.

z) Eod. de X. Orator. VII. p. 841. E. vbi eiusdem *Lycurgi* maiores, qui sacerdotio Neptuni functi erant, ab *Ismenia Chalcidensi* in tabula picti prostabant in templo *Erechthei* consecrata ab *Abrone* *Lycurgi* filio, qui pictus erat porrigens fratri *Lycophroni* tridentem, ut innueret, se ei sacerdotium permisisse.

P. 384. *Nicomachum* Aristodemi filium commemoraueram; Niciae patrem; de quo alia in Indice sunt adiecta. Adde nunc et hoc: de eo videndum esse v. c. *Emericum David* Recherches p. 353.

P. 386. est *Sthenis* statuarius, cuius opus elegans, statua Autolyçi conditoris Sinopes ad Pontum Euxinum, nobilitatum est prodigio ap. Plutarch. in Lucullo p. 506. F. Huic noctu ante urbem captam in bello Mithridatico, per somnum visum se obtulerat herois appellantis eum ut secum congregaretur; quod quo pertineret non assequebatur Lucullus; at altero die vrbe iam capta videt in littus proiectam statuam Autolyçi, in qua auehenda occupati erant hostes, ii que ea relicta aufugerunt. Fuerat autem Autolyçus inter comites Herculis aduersus Amazones profecti. Alii Argonautis eum assignarunt apud Strabonem, qui et urbis expugnatae et Autolyçi herois mentionem facit lib. XII. p. 821. (p. 545.)

P. 387. *Silanionis* statuarii Iocastam memoratam video a Plutarcho de Aud. poet. p. 18. C. et Theseum ap. eund. in Theseo p. 2. C. vbi Silanion et Parrhasius εἰκόνων γραφεῖς καὶ πλάσται. Haftenus notata ad artes Graeciae spectarunt; quae sequuntur, opera Italicae, imprimis Romanae, artis, eorumque notitias respicient.

Ad. p. 426. Statuas Romae iam sub regibus est post eos exactos Cloeliae et aliorum memoratas (Plin. XXXIV, 5. f. n.) multo seriorum aetatum fuisse, quam quibus vixerunt, me censere, iam olim professus sum: id quod, temporum rerumque comparatione facta, sensus suus prudentiorem lectorem facile

facile docet. Vulgus, atque ipsi rerum Romanarum scriptores, crediderunt tabulas rerum domesticarum et hominum clarorum pictas, et statuas sculptas, esse eadem aetate qua illi vixere. In tanta rerum ignoratione et imperitia mirabimur ne, eos de praeclaris tabulis sub ipsa urbis conditae tempora memorare? quibus, si Graecorum historias et annos compares (Opusc. Tom. V. p. 347 sq.), prima picturae rudimenta inter Lydos notata sunt; Graecorum autem coloniae in Italia primordia sua vix habuerant (v. Opusc. Vol. II. p. 8 sq.) Itaque nec de prauo iudicio, quod de Ludii Helotae Aetoli vetustate apud Plinium habetur, laborandum esse apparet. Si auctores Latinos, quos ipse in singulis libris sequutus est, in recensu memoratos, contemplamur: praeter Varronem nullum alium memoratum video, nisi qui vulgares historias conscripserit. Neque me ab ea sententia abduxere, quae ab eo inde tempore passim notavi memorata; ut de *Horatii Coclitis* statua ex aere: (εἰκὼν χαλκῇ apud Plutarch. in Poplicola s. 16. p. 106. A. in templo Vulcani posita add. Gellius IV, 5. Plinius l. 1.) et de *Porsennae* antiquo et rud. opere Plutarch. ibid. p. 107. C. Fuit *Cloeliae* statua equestris, quam alii *Valeriae* asseruerant ibid. p. 107. C. *Caiae Caeciliae*. vni e *Tarquiniis* nuptae (in Quaestion. Rom. Nro. XXX. p. 271. E.). Nec tamen magis assentiendum dixerō Plutarcho, in *Numa* p. 65. B. C. pronuntianti, non ante 170. annum urbis simulacra deorum facta esse; quod ille ad religionem Pythagoreae similem retulit; immo vero agrestiori vitae et imperitiae id tribuendum; nisi

nisi forte ex Etruria simulacra deorum fuere allata aut facta. Notabile visum mihi est hoc, apud Plinium XXXV. 3. quod *Appius Claudius*, qui Consul fuit cum Servilio a. V. C. 259. posuit in *Bel-lonae aede maiores suos*: addit Plinius: *placuitque in excelsso spectari et titulos honorum legi*. Verum nec hoc tam antiquorum temporum opus esse potuit, sed senioris alicuius qui ab eo auctore gentis initio facto omnes maiores suos exhibuerat. Nisi nobis aliunde constaret, quam parum diligentes in temporum notatione scriptores fuerint, vix assequi possemus, quomodo tam doctus scriptor, ac Plinius, non debuerit animadvertere errores et vitia dissonorum temporum et rerum. Sed totus ille occupatus erat in transferendis notitiis e Graecis scriptoribus et compilandis, quae e lectione et auditione acceperat. Attamen ille per haec praeclare de nobis meruit.

Ad p. 452. Ad annum V. C. 600. iam CL. annis post *Fabium Pictorem*, (qui memoratus est p. 445. V. C. 452.) ex Plinio notum, refertur in Chronico Hieronym. tragoediarum scriptor *M. Pacuvius*. Ennii ex sorore nepos, idem pictura clarus. Plin XXXV, 4. s. 7. *Proxime (post Fabium Pictorem) celebrata est in Foro Boario, aede Herculis, Pacuvii poetae pictura; Ennii sorore genitus hic fuit, clarioremque eam artem Romae fecit gloria scenae. Postea non est spectata honestis manibus*. Ad eos, quos Plinius inter recentiores sua aetate retulit referendus est *Turpilius*, (non confundendus cum antiquiore Sext. Turpilio comico poeta V. C. 652.) eques e Venetia, cuius pulchra opera Veronae extabant:

extabant: laeua is manu pinxit. quod de nullo ante memoratur: Plinius XXXV, 4. s. 7. vbi et *Antistium Labeonem* praetorium, nuper extinctum memorat. Et ex aetate Augusti Q. Pedium, mutum, quem Messala Orator picturam docendam esse censuerat.

Vt vnum saltem monitum ex sexto quoque Volumine subiiciam: Ex iis, quae supra p. 196. de sacris Iliacis in Urbem receptis attuli, iam ante me delibata esse nonnulla a viro doctiss. *Carolo Fea* ad *Winckelmann Hist. Artium* Tom. I. p. 115 sq. ed. Rom. video. Templo autem Ildi et Serapidi Romae consecrato ab Augusto Aegypticas religiones tantum non publice sanctitas habitas videri posse, obseruauit praestantissimus Vir *Jacobs* nuper in *Comment. de Memnone*. De sacris autem Iliacis post *Böttigerum* nostrum agere si vellem, vani studii merito arguerer. Idem quoque. in his ipsis diebus, in quibus haec admonita conscripsimus, de *Bacchanalibus Italiae*, (quae supra p. 195. attigi) doctissime egit. Corrupte ea primo forte loco religiones Romanas patrias et simplices, nullis sacris arcanis et peruigiliis admissis; id quod in laudibus Romanae disciplinae ponit *Dionysius Halic.*

Constitueram quoque apud animum, origines et tempora Etruscarum artium prosequi et retrahere ea quae in *Commentariis Soc. R. Scient.* Vol. III IV. V. VI. VII. scripseram iis annis, quibus pauca adhuc monumenta, et de iis, crisi antiquitatis feueriore, ab aliis scripta, prodierant. Verum successit postea in has partes doctissimus vir *Lanzi*, multo melius et

monimentorum copia et locupletiore doctrina instructus; ex eo itaque facile tolli aut emendari posse censeo, quae a me perperam aut minus sollerter scripta esse possunt; nec senilis ingenii aut otii mei, tam multis ab hoc studiorum genere alienis curis et molestiis interpellati, eam rem esse intelligo.

E P I M E T R U M

ad Commentationem de Castoris epochis populorum, qui maris imperium obtinuisse dicuntur.

Quandoquidem non facile in posterum mihi se offeret opportunitas emendandi aut supplendi ea, quae in *Commentationibus Societatis Regiae Scientiarum*, imprimis antiquioribus, curas secundas desiderant: saltem de iis, quae in ipso vitae academicae aditu, ante hos L. fere annos a me recitatae et in *novis Commentariis Societatis* postea vulgatae sunt, nonnulla si adiecero, seu monita seu emendata, veniam me impetraturum esse spero: quandoquidem fundamenta in iis iacta sunt eorum, quae postea partim in iisdem *Commentationibus*, partim in *Prolusionibus de Graeciae antiquitate* istis superstruxi, aliorum quoque virorum doctorum iudiciis probata.

Cum autem harum commentationum et prolusionum dilectus magna ex parte ex temporum
ratio-

rationibus, studiis et conatibus literariis sit profectus, qui tum cum maxime viro- rum doctorum ingenia et operam tenebant: non alienum erit, in libello, quem nostrae academiae annalium loco haberi velim, pauca de iis narrare. Nec sine animi affectu aliquo recordor studium et acumen eximium, quod per aliquod decennia collegae mei, viri doctissimi, in hoc studii genere adhibuerunt, quod in tollendis difficultatibus posuerant, quibus obsepta est quaestio *de populorum originibus*, praecipue in septentrione Asiae et Europae, magno animorum aestu illa aetate agitata, ita vt studio historiarum meliori magno cum fructu prolusum sit, imprimis in hoc, quod ea ingentes notitiarum antiquitatis copias ad terras gentesque cognoscendas et discernendas in medium protulit.

Primum horum studiorum fomitem ingeniis subiecerat immortalis vir *Hallerus*, doctrinam de naturalibus hominum affectionibus non ex nostrae Europae et huius aevi cultu tantum, sed ex ferorum et barbarorum populorum naturis illustrando. Assidua ille lectione librorum a Britannis ad nostras terras apportatorum, quorum rara ista aetate erat notitia et vsus, ad legendas peregrinantium per Americam et alias terras narrationes excitatus, aliorum quoque animis similis studii scintillas iniecerat. Coeptum nunc est comparare gentium, in pari vitae et culturae habitu versantium, aut ad maiorem vitae morumque cultum progressorum, origines et notitias, quaesitumque est de sedibus et migrationibus, tum de causis et rationibus vicissitudinum mutationum et profectuum.

Arripuerat hoc *Michaelis*, vir sagacissimus, et ad studia sua scite transtulerat, ab iisque profectus, Mosis scripta, et Iudaeorum vitam mores et religiones, noua luce illustrare est aggressus. Procefferat illis temporibus omnis fere de gentium originibus disputatio a Geneseos capite X. Nostra aetate vix assequi licet, quomodo viri docti tam perturbatas historiarum rationes amplecti potuerint, vt statuerent, Mosis aetate vnum aliquem mortalem, inprimis Hebraeum, totius terrarum orbis, magna earum parte solitudinibus et vastitate horrente, populorumque per eas errantium notitias, originumque, notiones certas habere potuisse. Satis erat, populos ac tribus in confiniis habitantes nosse; longinquiora autem loca et ea incolentes vagis saltem et generalibus nominibus designare, vt omnes versus occidentem terras gentesque ignotas inde ab insula Cypro vno Chittim nomine.

Iam sub eadem tempora melioribus Hebraicae aliarumque linguarum Semiticarum studiis subnatis, vna cum melioribus criticis historicisque praeceptis propositis, de vanitate istarum opinionum facile constitit, et coepere viri docti, in iisque praecipue noster *Michaelis*, veriora exquirere, nec inani etymorum et vocum sonorumue similitudine, operose ex sermonibus linguisque exoletis et ignotis, quarum nec pronuntiationis veram rationem tenemus, inepto acumine petita, populorum ortus constituere velle, sed e vestigiis, seu fama antiqua, seu euentorum ac temporum concentu, ducere. Nec fraudandus est, in hac commemoratione, laudis parte

parte non exigua et debita vir variarum litterarum, naturae quoque, copiis egregie instructus, e quibus nos collegae earum rerum notitias petere solebamus, *Chr. Guilielmus Büttner*, qui *historiae naturalis* in nostra academia auspicia fecit fausta, et signa extulit studii, quod singularem nostrae academiae laudem et exultationem peperit. Mirae erant concertationes virorum doctissimorum, ex nostro contubernio *Murray*, *Schlözeri*, *Gattereri*, quorum ingeniis studiisque, etsi in magna diuersitate, opinionum quoque et iudiciorum dissensu, in arte *critica historica*, (hoc est iudicio docto subtiliore in constituendis hiltoriarum antiquarum monumentis et memoriis, earumque veritate et auctoritate) profectus mirabiles deberi in confesso est: qui nisi viam aperuissent et ab anfractibus, salebris aliisque impedimentis liberaissent, nos multarum opinionum senticetis in antiquitatis studio adhuc retineremur. Succinere mihi contigit viris, vniuersitatis Gottingensis ornamentis, cum quibus me vixisse non sine aliqua voluptate et desiderio recordor, in antiqua Graecia et Italia; intra cuius fines ac limites me continui, etsi inspectis, et ex parte exploratis quoque finibus contiguis. Factum hoc est quoque in coloniis borealibus, praecipue in *Chersoneso Taurica* de qua illa aetate multa narrabantur inprimis per conatus et acta Imperatricis Catharinae a). Inter haec quoque intellexi, quanta

a) Sub Imperatoribus Byzantinis, multa erant Romanorum latifundia, saltem sub Theodosiorum aetate, in his locis. Inde a primis Imperatoribus Roma-

quanta et quam praeclara sint auxilia et subsidia ad omne aliud doctrinae et historiae genus ex antiquitate Graeca et Romana, ad recte iudicandum de meritis virorum doctorum in ceteris quoque historiarum omnis aetatis et generis studiis, et de veritate atque utilitate opinionum et iudiciorum: id quod non pari fortuna fieri potest ab iis, qui vitam non nisi in vno rerum genere aut in solis recentioribus litteris ac studiis exegerunt. Omnium aliorum, quos novi, in populorum veterum originibus, historiis et temporibus, eruendis et ordinandis conatus superavit *Gattereri* industria et sagacitas incomparabilis; Cum, antequam huc evocatus erat, scholasticis studiis regendis praefuisset, litteras Latinas et Graecas cum Hebraicis in promptu habebat. Praeclarae sunt eius *Commentationes de Sarmatarum originibus* Vol. XII. et XIII. *Commentationum Soc. Reg. Scient. Gotting.* si iis addideris *Commentationes tres de Thracia* Vol. IV. V. VI. *earundem Commentationum et de populorum Slavicorum stirpe* Vol. XI. vna cum *Commentatione de Hunnis* Vol. XIV. Eminebat ille inter aemulos eruditione, studio et doctrina litterarum Romanarum et Graecarum antiquiorum, quam

nis erant priscae stirpis familiae, partim noni homines, qui aulicis studiis magnas opes consequuti erant, inque his praedia lata per totum terrarum orbem. Ita erant Clodii, Olybrii, Anicii, Flaviani, qui latifundia per Thraciam et in Chersonneso Taurica tenebant. v. *Observata Wernsdorfii ad Avienum*, Tom. V. P. II. *Poetarum Latinor. minor.* p. 650 sq. in diss. *de Flaviano Myrmecio*. Supererant tamen his temporibus incolae origine Scythica oriundi: quod per se facile existimari potest.

quam ad istas disputationes attulerat: ita vt etiam iis, quae inter opinionum commenta referri possunt ac debent, saltem insit aliquis color probabilitatis ex iis studiis partae. In hoc genere habenda esse censeo ea quoque, quae de *Cimmeriis* (*Kymri*) et *Tauris in Chersonneso Taurica* disputauit Vol. XII. maxime ex Herodoteis IV, 3. 99. 100. 110. *Tauros* Cimmeriorum reliquias fuisse non male autumabat (To. XII. p. 140.) et ante Cimmerios fuisse Germanos; at *Scolotas* seu *Scythas*, qui iis in his oris succedere, fuisse Finnicæ stirpis; *Tauros* interdum nomine *Thracum* esse comprehensos per viciniam finitimorum et cognatorum populorum (p. 143.) In *Scytharum* loca Graeci successerant. Attigit etiam regnum *Bosporanum* v. p. 144. quod est conditum Ol. LXXXV, 3. de hoc tamen iam actum est ab aliis, et a numismaticis scriptoribus; inprimis a viro docto et illustri *de Köhler* Russ. Imp. a consil. stat. publ. Videatur eius *Commentatio de monumento Reginae Comosarye*. (cf. *Gött. Gel. Anz.* 1805. p. 1211.) Tanto autem coniunctior cum viro praestantissimo eram, quod nihil ille tanquam ex tripode fatidicus pronuntiabat; modestia ille et simplicitate amabili proferebat, quae sentiret, sine vlla aliorum dissentientium insectatione.

Quod autem ad *Commentationes* meas attinet, vulgatae eae sunt partim in *Nouis Commentariis*, inde ab a. 1769 et 70 typis expressis, partim in *Commentationibus*, quae inde ab a. 1778 prodierunt b).

Et

b) Prodierat *Novorum Commentariorum* Vol. I. 1771. complexum *Commentationes* a. 1769 et 1770, vbi

Et primo quidem in *Commentatione de Castoris epochis populorum*, qui maris imperium dicuntur tenuisse, (Vol. I. *Nouor. Commentar.*) voc. *Θαλασσοκρατεῖν* nequaquam eo modo, quod viri docti putarunt, ex seriorum temporum usu est accipiendum, vt de Carthaginensium potentia nauali dictum est a Polybio I. 7, 6. I, 16. 17. (ad quem loc. v. Casaub.); neque omnino vno eodemque sensu ac vi est usurpatum. Vniuerse declarat quantamuis nauium copiam; tum comparatione cum aliis ciuitatibus facta; aut si qua ciuitas ad longinquas terras naues mitteret; aut si piraticam exerceret; hoc quoque serius apud Strabon. de Cilicibus lib. XIV. p. 980. A B. qui sub extrema reip. Rom. tempora latrocinii infames erant c).

Iam

in *Comm. hist. et philol.* p. 66. inest ea, quae de *Castoris epochis populorum* *Θαλασσοκρατούντων* inscripta est, et a. 1769 recitata. Recitatae a me iam erant a. 1763. 64. 66. tres *Commentationes*: *Temporum mythicorum historia a corruptelis vindicata*; *de Græcorum origine a septentrionali plaga repetenda*; et, *Musarum religio, eiusque origines et causæ*; quae serius euulgatae sunt *Commentationum* Vol. VIII. a. 1787. in quo ad calcem, sub titulo: *Commentationes antiquiores*, eae extant: in fronte autem eiusdem Voluminis p. XVI. legitur *Commentatio de auctoribus formarum, quibus dii in priscae artis operibus efficti sunt*. *Commentatio* autem de *Hercule Musageta* habetur in earundem *Commentationum* Vol. III. p. XVIII.

- c) Λύκοι δὲ οὕτω πολιτικῶς καὶ σωφρόνως ζῶντας διετέλεσαν, ὥστ' ἐκείνων (τῶν Κιλικῶν) διὰ τὰς εὐτυχίας (rapinarum successus) *Θαλασσοκρατησάντων μέχρι τῆς Ἰταλίας*, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς ἐξήρθησαν (nulla spe lucri similis allekti sunt) *αἰσχροῦ κέρδους*. Eodemi pertinet locus Strabonis lib. X. p. 745. Cretenses
post

Iam is, qui latrocinia tollit, non minus Θαλασσοκρατεῖν dicitur: ita Minos, qui Cares piraticam in mari Aegaeo exercentes represserat, (est is Minos II.) Θαλασσοκρατῆσαι memoratus est. Sane quidem mox filii eius insulas infederunt, ut Paron, apud Apollodor. II, 5, 9. §. 3. et Obss. p. 155. rec. ed. et insulam Carpathum tenebant Minoidae, quibus successit Achiuorum colonia: Diod V, 54. extr. Interea Phoenices et ipsi ἐθαλασσοκράτησαν, alio modo: dum portus insularum frequentarunt, mercatus causa, non vero ut ibi sedes figerent et colonias deducerent; quas omnino non eo numero, ac vulgo Bocharto praeunte, creditur d). deduxerunt, nec deducere potuerunt; non enim ea erat hominum frequentia in Phoenicia, nec ii nisi emporia condidisse videntur. Omnino in navigationis originibus animo dimittendum non est, plura subtilius esse discernenda: aliter facta est navigatio ex insula in insulam, aut in continentem, aliter praedandi causa, aliter mercandi, tandem etiam imperandi. Itaque traiectus causa diuersis in locis, diuersis temporibus, navigatio inuenta esse dici potuit. Sic apud Plinium VII, 57. *Reperiuntur, qui Mysos et Troianos rates priores excogitasse in Hellesponto putent: cum transirent aduersus Thracas: (h. e. vel in Thraciam primum; vel aduersus eos Thraces ac Bebryces, qui iam ante infederant.)* Sed ut ad τὸ Θαλασσο-

Hh ;

κρατῆ-

post Tyrrhenos (serius tamen) fuisse qui latrocinia egerunt; post eos, Cilices piratas, oppressos a Romanis (a Pompeio).

d) Vid. Mignot virum doctissimum in *Memoires de l'Acad. des Inscript.* Vol. XXXIV. p. 170.

κρατῆσαι redeam, non mirabimur, si is, qui maiore nauium numero instructus est, partes quoque praecipuas in nauigatione sibi vindicat aut arrogat, cum aliorum iniuria, vt apud Strabonem lib. XV. p. 955. C. Chii. ἐκέκτηντο δὲ καὶ ναυτικὸν ποτε Χίοι, καὶ ἀνθήπτοντο τῆς κατὰ Θάλατταν ἀρχῆς καὶ ἐλευθερίας (scil. immunitatem a portoriis?). Nec alio, puto, modo Poly-crates Samius Θαλαττοκρατῆσαι narratur e). Paria de Sinope vrbe ad Pontum Euxinum memorat Strabo lib. XII. p. 821. A. f). Cum itaque tam diuersae sint vocis acceptiones, fieri potest, vt, cum aliunde nihil certius constet, definiri nequeat, quam late istae opes maritimae patuerint; vt ap. Strabon. V. p. 327. C. vrbs Spina fuit in mari Adriatico, a qua ostium Padi Spineticum appellatum erat, haud longe a Ravenna g).

Ceterum de Castore nihil praeterea reperi, nisi quod Augustinus de civ. dei XXI, 8. ex Varrone Castorem narrat memoriae tradidisse, *mirabile in caelo extitisse portentum in stella Veneris, vt mutaret colorem, magnitudinem, figuram, cursum; quod factum neque*

- e) Strabo XIV. p. 947. B. ἦν δ' ὁ μὲν καὶ τύχη καὶ δυνάμει λαμπρὸς, ὥς τε καὶ Θαλαττοκρατῆσαι.
- f) Κατασκευασαμένη δὲ ναυτικὸν ὑπῆρχε τῆς ἐντὸς Κυνέων Θαλάττης, καὶ ἔξω πολλῶν ἀγώνων μετεῖχε τοῖς Ἕλλησιν. Nam ὑπάρχειν est, in ditione habere; Sic de Sybaritis lib. VI. p. 404. A. res quorum adeo prosperas fuisse ait, ὥς τεττάρων μὲν ἐθνῶν τῶν πλησίον ὑπῆρχε.
- g) Καὶ ἡ Σπίνα, νῦν μὲν κομίον, πάλαι δὲ ἑλληνικὴ πόλις ἐνδοξος. Θησαυροὶ γοῦν Σπινητῶν ἐν Δελφοῖς δεικνύται, καὶ τ' ἄλλα ἱστορεῖται περὶ αὐτῶν ὡς Θαλασσοκρατησάντων.

neque antea neque postea sit. Hoc factum Ogyge rege dicebant Adrastus Cyzicenus et Dion Neapolites, mathematici nobiles. Huius narrationis veram rationem an reppererint astronomi, qui cometen, in eodem aut vicino loco in conspectum venientem, temere pro Venere habitum esse, existimant, equidem haud dixerim; nisi forte id doctius et subtilius est quam pro tanta vetustate et hominum incuria sub Ogyge; quandoquidem per sequentia tempora, litteris magis frequentibus, in scriptoribus graecis vix alius cometes notatus est. Possit aliquis suspicari ex mythicis aetatibus narratum hoc superesse et ad vices Veneris spectare modo sub occasum modo sub ortum solis observatae. Noti sunt Iulus similes de Lucifero et Hespero et de Dioscuris. Persuasum mihi habeo et hoc, computum annorum vix ab ipso Castore esse institutum, sed tantum numerum annorum, quibus navalibus copiis hunc vel illum populum valuisse memorat, appositum ab eo fuisse; quem serius, non Eusebius, sed Iulius Africanus in synchronismum redeigisse videtur.

Quod ad ea attinet, quae de populis barbaris qui Asiam peninsulam infederant, antequam ex Graecia Coloniae Aeolum, Dorum et Ionum, ex stirpe Hellenica oriundae, eo deducerentur: visa sunt mihi ea, cum a me relegerentur, satis probabiliter constituta esse. Monenda tamen aut illustranda mihi videntur sequentia:

Quae de stirpe Phrygico-Thracica, tempore priore ante ceteros barbaros occidentem versus progressa, et inde in Europam, traiecto mari Aegaeo, forte Hellesponto, transgressa, statueram, vrgentibus

a tergo, saltem eis succedentibus in loca vacue facta, Pelasgis: non minus ea mihi bene constare videntur; ex priore stirpe aut subliterant aut ex Europa in Asiam redierant Thyni, Thracum pars; Erat multitudo e pluribus Thracum populis collecta, etiam Mysi ac Teucri, ex Paeonia, ad Strymonem, profecti, (Herod. V, 13. VII, 20.) quo illi inter Phryges, Thracibus cognatos, (Thracophryges) numerandi; ita et *Phryges* seu *Briges* inter Thracicos populos referuntur: v. dicta To. II. *Nov. Comment.* p. 44. 45. olim ex Asia traiecerant, et inter Thracas confederant, e sedibus suis expulsos. Eodem tempore (vt ibid. To I. p. 88. monui) *Cimmeriorum* incursus in Asiam citeriorem erant facti, adiunctis *Treribus*, quorum sedes follester indagauit *Gatterer Comment. de Thracibus* Vol IV. p. 109. At terras Asiae minoris, inde ad austrum, maritimas infederunt populi *Pelasgicae stirpis* inter se cognati, diuersis tamen nominibus ad notitiam nostram adducti; id quod ex multis passim antiquae memoriae fragmentis et vestigiis illustratur. Ita *Cares*, *Lydi* et *Mysi*, etsi hi quidem Thraces (Strabo XII. p. 849.) Phrygibus accensi, h. e. Thracophrygici nominis, illi vero Pelasgici, fratres inter se fuere habiti; et commune sacrum solenne *Iouis Carii* celebrarunt *h*). Porro
iidem

h) Post Herod. IX, 171. cum aliis laudatum in *Comment.* p. 82. v. Strabo XIV, p. 974. A. τῶν ἐστὶν ἱερὸν τοῦ Καρίου Διὸς, κοινὸν Καραῶν πάντων, οὐ μέτεστι καὶ Λυδοῖς καὶ Μυσοῖς, ὡς ἀδελφοῖς. Notum est; fratres dictos esse etiam contribules, populares, atque etiam populos ab eadem stirpe profectos, tandem et inter se foederatos, vt Aeduos fratres et socios Romanorum.

iidem Cares antea fuerant dicti *Leleges*, insulas maris Aegaei incolentes; a Minoe inde eiectioni redierant in continentem, et loca Asiae tenuere donec Hellespontinos eos sedibus his priuarunt i). Non itaque mirabimur nomina haec populorum eadem stirpe ortorum promiscue, interdum perturbate, mutuo adhiberi; multo magis, cum iidem inter se permixti habitauerint, passim etiam Phrygibus admixti: (cf. exempla ap. *Vallars. ad Hieronym. Eusebianum* p. 238.) qua de re iam veteres conquesti sunt, quoties de finibus istorum populorum quaerebatur: v. Strabo XII. p. 846. p. 857. B. C. In terris maritimis Troadi et Mysiae propioribus (ibid. p. 849. A.) saepe est ambiguitas siue a finibus et promiscua habitatione, siue a sedium successione; item in Lydis, qui iidem feruntur fuisse qui prius fuerant *Maones*, Phrygibus annumerati; cum tamen Lydi habiti sint inter Pelasgicos populos.

In quibus locis Pelasgi Thracibus et Phrygibus admixti fuerant, serius euenisse videmus, vt Pelasgi aut numero aut viribus passim superiores facti terras soli habitarent, aut habitare dicerentur,

- i) Strabo XIV. p. 976. A. B. πολλῶν δὲ λόγων εἰρημένων περὶ Καρῶν ὁ μάλιστα ὁμολογούμενος ἐστὶν οὗτος, ὅτι οἱ Κᾶρες ὑπὸ Μίνω ἐτάττοντο, τότε Λέλεγες καλοῦμενοι, καὶ τὰς νήσους ὤκου. εἴτ' ἡπειρώται γενόμενοι πολλὴν τῆς παραλίας καὶ τῆς μεσογαίας κατέσχον τοὺς προκατέχοντας ἀφελούμενοι· καὶ οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πλείους Λέλεγες καὶ Πελασγοί. Πάλιν δὲ τούτους ἀφείλοντο μέρος οἱ Ἕλληνες. Ἴωνες τε καὶ Δωριεῖς. Tenendum ex his, *Lelegum* gentis plures fuisse populos, et inter hos vnum populum Cares.

tur, et antiquorum incolarum nomen prorsus exolefceret, aut vt cum Pelasgis tantum *veteres incolae* memorentur, appellati *barbari*. Ita sunt in Lemno *Sinties*. Sane hoc idem euenit postea Pelasgis, vt eorum nomen obsolefceret in terris Graeciae et Asiae, in quas superuenerant Hellenes, primo accolae, mox soli pro incolis habiti ac memorati. Hae per totam Graeciam Pelasgorum fortunae vicissitudines fuere: quo factum est, vt tandem omne eorum nomen extingueretur. Plerumque in vicis et agris illi degēbant: vt de Caribus constat, postquam Iones eorum vrbes occupauerant. (κωμηδὸν οἰκοῦντες apud Conon. Narrat. c. 2.) Lydorum nomen maturius exoleuit, post eorum res a Cyro fractas, cum illud antea inter ceteros Pelasgicae stirpis populos inclaruisset. Ita Athenis in memoria erat, Pelasgos sub acropoli habitasse: (v. praeter laudatos in *Nov. Comment. de Castoris epochis* p. 85. nota v. Pausan. I, 28. p. 67. f.) At in Thessalia plura eorum serius quoque superfuere vestigia. Inter eos antiquitus fuere *Tyrrheni*, perperam confusi cum Etruscis, quod in *Commentat. de Etrusc.* declarare studui k). In Thessalia quoque antiquissimae Pelasgorum sedes fuere: vnde Herodotus dicere potuit, ab omni memoria a Pelasgis habitatam esse Thessaliam; nam *de Pelasgis Thessaliae solis* intelligendus, est locus vexatus l. 56. dum ait, *Pelasgos semper easdem sedes seruasse*, Hellenes autem per varias terras errasse, nouas scilicet sedes sibi parando. Alioqui enim
Pelasgi-

k) Nouor. Commentar. Soc. Gott. Tom. III. p. 38 sqq.

Pelasgicae stirpis populi multo magis migrationibus et erroribus multis fuere iactati et dispersi 1).

Hae

- 1) Dum in loco Herodoteo I, 56. 57. versor, redit in memoriam idem locus iam in *Commentatione de Castoris epochis* a me laudatus (Nov. Commentar. p. 85. To. I.) vbi verba lin. 1. 2. in eum modum corrigenda sunt, vt legatur: *Pelasgi, qui supra Tyrrhenos urbem Crestonem incolunt.* Scilicet diuersis locis in ea parte Thraciae, quae postea Macedonia dicta fuit, Pelasgi habitauerunt, nec eodem nomine appellati; ex his locis memorantur duo, in quibus Herodoti adhuc aetate sermo Pelasgorum vigeat, ita vt de eius indole censi posset, et colligi, *barbaram* linguam fuisse; hoc est, non Hellenicam, (etsi vel sic Hellenum sermo ex antiquiore Pelasgica lingua ducta esse potuit, serius exculta). Ex his locis alter fuit in Thessaliotide, quae tum dicta erat Istiaeotis; hic habitauerunt adhuc Herodoti tempore *Pelasgi supra Crestonem*, urbem antiquam, quam *Tyrrheni* (Pelasgica gens) tenebant, finitimi Doribus, ad Ossam et Olympum habitantibus. (De Crestonia regione diligenter egit Gatterer p. 34. Tom. VI. tabula quoque geographica apposita, quae vtinam maiore modulo repetatur viri alicuius docti cura!) Aliae Tyrrhenorum sedes erant ad Hellespontum, vbi Placien et Scylacen tenebant. Ad hos accesserant ii qui antea Athenis egerant. De Placia ad Cyzicum sita cf. Caylus *Recueil* Tom. II. p. 198. Verum omnino locus Herodoti eget diserta dilucidatione. — Tyrrhenos piraticam exercuisse ante Minoem, notatum fuit a me; vt et Tom. I. Nov. Commentar. p. 79. *Τυρρηνῶν*, nomen in Strabon. X. p. 731. B. esse illatum emendandae voci *Τυρρανούς*. At nunc video non bene esse factum; agitur enim de Ciliacum regulis piratarum licentiae fauentibus lucri causa. — Alium locum notabo Tom. I. Nov. Commentar. p. 83. med. Verba: *nolo tamen — dammare*, sunt delenda; reliqua recte se habent. *Asiae* nomen primo inter Lydos esse auditum constat; quod

Hae ipsae vicissitudines et variationes traieclus ex Asia in Europam, et iterum ex ea in Asiam, multas molestias faciunt inquirentibus in gentium harum, earumque sedium, origines. Durauerunt autem illae per multa tempora; vnde adhuc heroum aetate e Phrygia Pelops in Peloponnesum venit, sedesque sibi parauit stirpemque Pelopidarum condidit; succedente Atreo in Mycenarum regno, postquam Eurystheus ad Herculis liberos a Thebanis repetendos profectus occubuerat. Multo vero magis turbari necesse fuit *insularum origines*, hoc est eorum notitias qui primi incoluerint colonique fuerint, cum eae a pluribus adiri, iterum deferri, ab aliis insideri, ab aliis succedentibus occupari, novos subinde colonos accipere potuerunt. Pro exemplo sit Cyprus, quam Herodotus ait VII. 97. *Cyprios partim a Salamine et Athenis*, (a nouissimis colonis initium facere apparet) *partim ab Arcadia, partim a Cythno, partim a Phoenice, partim ab Aethiopia oriundos esse, ut ipsi Cyprii aiunt.*

Ad *Epimetrum Nov. Commentar. To. II. p. 40.* spectat tanquam locus classicus, Strabo VII. p. 494. 5. (p. 321.) *his, quae de Thracibus et Phrygibus disputauit, pro fundo vsus est Gatterer in praeclara Commentatione de Thracia Herodoti et Thucydidis To. IV. Nov. Commentar. Soc. Gott.*

Rhodior

quod ex ipsa Lydorum confessione docet Herodot. IV. 35. etsi alio loco c. 45. alia aliorum commenta apponit. Concinit, quod apud Homerum Asia tantum de tractu ad Caystrum fl. memorata est v. ad II. β, 461. Obs. Res iam obseruata a Strabone XII. p. 831. B. Nov. Commentar. p. 83.

Rhodium (To. II. p. 40.) inter populos *Θαλασσοκρατούντας* memorari, nemo miretur; alio haud dubie sensu in antiquioribus temporibus, quam serius, cum maritimis quoque copiis et classe valerent, ante et post tempora belli Peloponnesiaci, ita ut etiam ius maritimum constituerent; unde *lex Rhodia* adhuc sub Romanis inualuit; etsi eorum opes ab his fractae tandemque euersae sunt, insula in prouinciam sub Vespasiano redacta. Imperium autem maris iam antea sibi vindicauerant Romani, expressis Tiberii Imp. verbis: quae quidem disertius exposuit *Iac. Gothofredus de imperio maris deque iure naufragii in Opusc.* 1641 *Genevae editis.*

De *Cypriorum Θαλασσοκρατία*, (To. II. *Nov. Commentar.* p. 45.) nihil praeter ibi dicta mihi se obtulit, quo epocham declarare et firmare possim; nec iuuat locus memorabilis Herodoti VII. 90, quo insulam a diuersae stirpis colonis frequentatam esse memorat, a *Salamine et Athenis* (a Teucro) aliis ab *Arcadia*, a *Cythno*, insula maris Aegaei, e *Phoenice* et ex *Aethiopia*, ipsis Cypriis id asseuerantibus.

Nec felicior fuit inuestigatio causae, facti vel euenti, cui epocha *Θαλασσοκρατίας Phoenicum* est assignata circa annum ante C. N. 831. ante Olympiadem primam LXVI. Nauigatione Phoenices et ante et post eos annos florere, Tyro post Sidonem primas partes tenente. Antiquiora sunt, quae de nauigatione ad Gades, de condita Utica et Carthagine, memorantur; seriora autem sunt Salmanassari et Nabuchodonosori in eorum

perniciem meditata. Praedationes vero insularum maris Aegaei ab iis factas iam belli Troiani tempore ex Homero nouimus, eosque, vna cum Caribus, vetustiore aeuo, et ante bellum Troianum, a Minoe II. coercitos esse Thucydides memorat I, 8. Profecti Sidonii, quod post Bochartum et Bryant. p. 225 sq. fatis notum, a mari Erythraeo, (Herodot. I, 1. VII, 89) hoc est a sinu rubro, seu Arabico, ipsi oriundi ab Idumaeis, cum Chananaeis postea permixti, nauigationis studium inde ab antiqua sede retinuerant, vbi ea inuenta fuerat (scilicet hoc in mari; non omnino, nec vbique terrarum), ratibus primum in insulas vicinas; (Agatharchidis fragm. apud Photium et in Geographis Hudson. add. Strabon. XVI. p. 1125. B. Plinium VII, 6.) re primum tentata exemplo natatus bouis; quae fabula posthaec in mare mediterraneum traducta in simile figmentum Iouis in taurum mutati abiit, qui Europam, Sidoniam puellam, in insulam Cretam natatu auexit *m*).

Omnino relinquendum est felicioribus ingeniis, vt expediant certas rationes, quas sequutus esse Caistor videri debeat, in enotandis epochis nauigationis. Nam eas vrbes et gentes, quas in sequentibus enumerat, re nautica inclytas fuisse, nemo dubitet; sed cur potissimum his, quae iis assignavit, temporibus, in paucis reperi. Quapropter subinde

m) Quaesini opera data in doctissimis commentationibus Abb. *Mignot* de Phoenicibus Vol. XXXIV. *Memoires de l'Acad. des Inscr.*, quicquamne occurreret, quod ad declarandum id, quod velamus, faceret; frustra tamen.

subinde suspicari coepi, fraudem nobis fecisse seu Eusebium et Hieronymum, seu Iulium Africanum, quod Castoris epochas populorum, qui diuersis, nec continuis, temporibus per aliquot annos re nautica polluerunt et floruerunt, continuas et alteram alteri e vestigio succedentes esse voluere, atque, hoc errore suscepto, eos annis in computo, quem elaborarunt, memoratis adscripsisse durationis imperii maritimi annos a se temere effictos. Altera ex parte sperabam memoratum iri tempora Aeolum, Ionum, Dorum e Graecia in Asiam traicientium. Athenae utique iam tum naues habuere. Ita et posthaec passim v. c. Pisistrati aetate, nauibus aggressi sunt Athenienses insulas, vt Naxon ap. Herodot. I, 64. Thucyd. III, 104. Sane magna coloniarum, cumque iis nauigationis, pars incidit in tempora ante et post primam Olympiadem, historiarum monumentis, memoriis et notitiis destituta; quo fit vt passim opinata apposita sint a scriptoribus, auctoritate graui prorsus destituta, imprimis in Italia, ex quo increbuerat praua opinio locorum origines repetendi a Graecis. Ita plures commemorat Iustinus XX, 1. Est in his Spina in Vmbris; forte est haec ea colonia quae ab Aeginetis in Vmbros ducta fuit: apud Strabon. VIII. p. 577. A. B.

Si tamen Thucydidem lib. I, 1. in animum reuoces, aut in manus sumseris, nouas inde difficultates ad iudicium de Castoris epochis constitutum enasci putabis. Nam et ille, ingressurus narrationem de bello nauali Corinthiorum cum Corcyraeis, redit ad superiora tempora et, qualis

fuerit res naualis Graeciae, exponit; nec eodem modo; sed ea de causa eoque consilio, ut doceret, quanta incrementa a tenuibus primordiis res naualis sub ea demum tempora habuerit, hoc est usque ad Olymp LXXXVII. Res itaque ait ab initio fuisse admodum tenues et imbecillas, nec magnum nauium numerum plurium ciuitatum in vnum collectum memorari; ipsa, inquit, classis Achiuorum non omnium Graeciam tunc inhabitantium populorum fuit, nec bello, sed transfretandis copiis Achiuorum inseruit (c. 3.). Minos latrocinia sustulit, coloniasque in partem insularum misit (c. 4.) Agamemnonem tamen Mycenis regnantem, nauales opes iam habuisse, censet Thucydides (c. 9.) cum et maiorem nauium numerum haberet: ut videatur quoque metu potius quam benevolentia et studio erga se ceteros ad belli societatem adduxisse; imperium quoque quodammodo in insulas exercuisse *n*); belli autem in decem annos producti non copiarum paucitatem, sed victus inopiam, causam fuisse, eaque coactos per insulas praedatum iuisse ad victum conquirendum (c. 10. 11.) Cum domum reuersi essent Graeci, insequentis seditionibus et discordiis, migrationibus in insulas et Asiam. domi autem imperio regio in ciuitatibus constituto, tranquillis rebus, agrorum aucto proventu et hominum commerciis, maiorem quoque rei nauticae curam fuisse, paratisque pecuniis coepisse Graecos primo quinquaginta remorum naues (*πεντηκοντορους*) tum triremes aedificare; itaque rei naualis bellorumque maritimorum exordia facta esse;

n) Πολλῇσι νήσοις καὶ Ἀργεὶ παντὶ ἀνάσσειν.

esse; primos autem Corinthios classem parasse, primumque bellum cum Corcyraeis mari gessisse; Aminoclem quoque Corinthium Samiis quatuor triremes aedificasse: (c. 12. 13.) Factum id esse trecentis fere ante extrema belli Peloponnesiaci; (anno scil. 703 ante C. N.) praelium vero Corinthiorum cum Corcyraeis ducentis et sexaginta annis (Olymp. XXIX, 1. ante C. N. 664) o) factum esse; Ita quoque sublata esse latrocinia, navigationes mercandi causa frequentatas; ex eo autem tempore quoque coepisse insulas in potestatem redigi a potentioribus et tributis vectigalibusque vexari. Nunc Iones etiam nauales copias coepisse habere, Cyri et Cambyxis temporibus; in his Polycratem Samium et Phocaeenses (c. 14.) nec tamen triremium magnam copiam fuisse, sed numero adiunctas esse naues L. remorum et naues longas (onerarias). Maiorem nauium copiam primos parasse tyrannos Siciliae et Corcyraeos; minorem Aeginetas et Athenienses, maiore quoque parte adiecta nauium L. remigum; donec Themistocles Atheniensibus auctor fuit classis parandae et rei maritimae eis studium iniecit (c. 15.)

Eusebiani numeri annorum, quibus horum populorum vnusquisque *Θαλασσοκρατῆσαι* dicitur, variant vtique in codicibus, manifesto plerumque errore. Sequamur saltem potiora et probabilia, sepositis leuioribus et subtilioribus; ita

li 3 clarius

- o) Plinium lib. VII. extr. minus accurate tempora miscere, dum scripsit, *triremem Thucydides Aminoclem Corinthium* primum fabricasse, monitum iam est a viris doctis.

clarius patebit, non modo, consilium fuisse di-
versum a Thucydide, verum etiam, id forte chro-
nologos sibi propositum habuisse, vt, quotquot
populi, ante Athenienses, *navigatione in Archipe-
lago* ceteris eminuerint, per diuersa tempora inde
a primis, declararent; adiecerunt annos dura-
tionis, quamdiu ea fama, primordiorum et
auctuum, seu florentis navigationis, seu principa-
tus, obtinuerit; annos Olympiadum ceterosque
epocharum, nescio, ipse ne Castor adiecerit, an,
quod probabilius esse censeo, Iulius Africanus et
Eusebius; nos ad annos ante Christum et ad
Olympiades, quod et alii viri docti ad Eusebia-
num Hieronymum fecere, reuocauimus.

Epochae XVII. numero sunt hae: *Σαλασσο-
κρατεῖσθαι* memorati sunt:

I. <i>Lydi</i> per annos 92. — ante C. N.	1170
paullo post Troiam captam; si excidio
Troiae annum 1184 assignaueris.	
II. <i>Pelasi</i> per annos 85. al. 52. l. 55.	
paullo post Codri mortem —	1053
(anno ante C. 1124. Aeolum migratio
initium habuit; post 80 annos Ionum;
et 1104 Heraclidarum reditus in
Peloponnesum.)	
III. <i>Thraci</i> per annos 19 (numerus cor-
ruptus) — —	1000
IV. <i>Rhodii</i> per annos 23. —	916
V. <i>Phryges</i> per a. 25. — —	893
VI. <i>Cyprii</i> per annos 32. —	868
(Corinthii inuenerunt triremes a. 784.)	
VII.	

VII.	<i>Phoenices</i>	per 45 annos	—	826
VIII.	<i>Aegyptii</i>	—	—	781
IX.	<i>Milesii</i>	per 18 (28) annos	Ol. 7, 3. —	750
X.	<i>Cares.</i>	Ol. 1, 4.	—	721
(a. 704. Aminias Samios docuit triremes aedificare; a. 300 ante belli Pelop. extrema; Thucyd. I. 13. Ol. 19, 1. Sub idem tempus colonia Corintho deducta in Corcyram.)				
XI.	<i>Lesbii</i>	per annos 68.	Ol. 26, 4. —	673
(a. 664 primum praelium nauale factum inter Corinthios et Corcyraeos anno 260 ante b. Pelop. extrema. Ol. 39, 4. a. 621. bellum inter Milesios et Lydos.)				
XII.	<i>Phocaeenses</i>	Ol. 49, 2.	—	583
per 44 annos.				
XIII.	<i>Samii</i>	f. circa Ol. 58, 1.	—	548
per 12 annos.				
XIV.	<i>Lacedaemonii</i>	forte Ol. 61, 3.	—	534
per 12 annos.				
XV.	<i>Naxii</i>	f. Ol. 64, 3.	—	522
per 10 annos.				
XVI.	<i>Eretrienes</i>	f. Ol. 67, 3.	—	512
per 7 annos.				
XVII.	<i>Aeginetae</i>	Ol. 68, 4.	—	505
per annos 20. vsque ad Xerxis traiectionem in Graeciam. Ol. 73, 4. 485 ante C. N.				

* * *

Iam cum his Prolusionibus, non tam meorumque studiorum, qualiacunque ea sint aut fuerint,

fuerint, quam almae Vniuersitatis Gottingensis, aliquando Georgiae Augustae, caussa scriptis,

— *cessumque artemque repono.*

Lectis his, si modo aetatem tulerint, infigant animis suis posteris tot clarorum virorum, qui eam ornarunt, nomina, conuertantque animos ad exempla temporum et hominum, qui literarum bonarum amore, reipublicae academicae caritate, bonisque consiliis et voluntatibus, officio et religione, obstrictos se esse arbitrati sunt, ut existimationem, famam et laudem, a maioribus partam, ipsi tuerentur in maiusque euehere anniterentur: fortuna quoque ipsa conatibus adspirante, ut ex rebus afflictis non modo seruata sit, sed nouo quoque splendore illustrata, Vniuersitas literaria Gottingensis, cuius caritate et pietate usque ad nouissimos hos annos, quibus mihi praeter spem diuturnior eius fructus concessus est, ducor, et ad vltimum vitae spiritum ductum me iri profiteor:

ἐπεὶ τίνα πάτραν, τίνα οἶκον ναίοντ' ὀνυμάξομαι
ἐπιφανέστερον Ἑλλάδι πυθέσθαι; πάσαισι γὰρ
πολίεσσι λόγος ὁμιλεῖ Ἐρεχθίδος ἀστῶν, Ἀπολ-
λον, οἳ τεόν γε δόμον Πυθῶνι διὰ θαντὸν
ἔτευξαν. Pindar. Pyth. VII.

I N D E X.

4.

- Abraxas 268.
 Academia Georgia Augusta v. Vniuersitas Gottlingensis.
 Achaëorum instituta 455. 465.
 Aeaci preces pro Hellenibus 259.
 Aedni 109.
 Aegineticum opus; quo sensu 476.
 Aegyptiacae superstitiones in gemmis 263. regum defunctorum indicium 439. 440. lacus apud Memphim, ibid.
 Aglaophon pictor 476.
 Agrigentum. 459.
 Aeones 227.
 Alexandria 436 sqq. bibliotheca 438. Alexandrinorum ingenia 439.
 Alexandri M. dictum 29. id ne egerit vt omnem terrarum orbem commerciis mutuis iungeret, nec modo obsequio 333.
 Alexander Senerus, Imp. religiones miscellas probans. De eo iudicium 169. fauet Christianis 171. et Iudaeis 175. habet Christi effigiem in larario 176. 213.
 Alypus statuarius 477.
 Ammiani Marcellini censura 35. notabilia ex eius historiis 47 sq.
 Amuleta 256. 262. artium inter Graecos antiquior historia 473. in Italia antiqua vestigia ibid. et 478 sq.
 Androsithenes statuarius 476.
 Animarum sedes in aethere et in astris 449. eae Genio duce eo deductae ibid. in via lactea 450. caelum ascendere descendere dictae et al. ibid.
 Antiphanes statuarius 477.
 Apollo: cum eo Constantinus comparatus 108.
 Appius Claudius maiorum imagines posuit 480.
 Ara Victoriae in Curia Romana 12. 121.
 Arcades luna antiquiores 463.
 Archiae poetae causa a Cicerone defensa 457 sqq.
 Aristophon pictor 476.
 Asch (Ge. L. B. de) elogium 314. liberalitas eius erga nutricem Georgiam Augustam eximia 420 sqq.
 Astrologiae studia 195 sq. 208. symbola; eorumque vsus in gemmis 256. a quibus erroribus profecta ibid.
 Athenodorus statuarius 477.
 Augustodunensis in Gallia schola 95.

Index.

Augustinus de ciuit. dei 126.

Aula Byzant. Imp. 115 sq.

Ausonii (D. Magni) morum et ingenii censura cum memorabilibus 19. loca illustrata 24. 25.

Autolyçi herois Sinopensis statua 478.

B.

Bacchica sacra per Italiam 194.

Bagaudarum tumultus 95.

Barbarorum successus contra Christianos: de rei causa disp. 119 sq.

Bellorum ad litteras utilitates quae sint 333.

Boccatii commenta mythica 470.

Boethius de consolatione philos. cum censura 143.

Brundisium 460 sq. Minoia dicta, vnde 461.

C.

Cariae Caeciliae statua 479.

Cares 492.

Carminum superstitiosus vsus 258. 259. etiam in medicandis morbis. ibid.

Carthaginensium foedus cum Romanis 464. 465.

Castor 490.

Castoris epochae 482 sq. 498. 502.

Censura Q. Aurelii Symmachi I.

— D. Magni Ausonii 19.

— Ammiani Marcellini 35.

— sex scriptorum historiae Augustae 52.

— XII. Panegyricorum veterum Commentatio I. 81.

Commentatio II. 99.

— Salviani Massiliensis de gubernatione dei 119.

— Boethii de consolatione philosophica 143.

Cephisodotus statuarius 477.

Cerealia antiquitatis, eaque inuenta 446.

Certaminum litterariorum utilitates 288. 289.

Christiani primor. saeculor. parum docti 33. 140. superstitiones, corruptelae 44 sq. 120. 136. christiana disciplina pro philosophiae secta habita 178.

Christus inter heroes adscitus ab Alex. Sev. 176. 207.

Christi imago: vnde illa petita? expressa? etc. 214 sq.

Cicadarum cantus interceptus: in prouerbio 453.

Ciuitatum Magnae Graeciae instituta et leges. Additamenta 451 sqq.

Cloeliae statua 478. 479.

Coloniae Pelasgorum in Italia 460.

de Coloniis additamenta 444.

Conse

Index.

Consolatio: vera notio; argumenta varia excussa 151 seq.
 Constantio Caesari dictus Paneg. 103.
 Constantino Aug. 106. alius 108. alius 110.
 Corippus de laudib. Iustini Aug. 114.
 Cornelli Nepotis chronica 33.
 Cretensium coloniae in Italia extrema 461.
 Creston. vrbs Thraciae 495.
 Cyprii mari potentes 497.

D.

Damias statuarius 477.
 Demogorgon 470.
 Digestum Infortiatum, vnde dictum 462.
 Dionysii dictum de Locrensibus 454.

E.

de Elysio 449.
 Etruscae artes 48.
 Eumenii Or. pro instaurandis scholis 95.
 — panegy. Constantio Caesari dictus 103.
 — alius 106. alius 108.

F.

de foederibus erga Romanos 469.
 Franklini dictum memorabile 444.
 Frugalitatis vitae priuatae vtilitates ad frequentiam ciuium 443.
 Frugum inter Graecos satio diuersae tradita, et vnde? 447.

G.

de Gatterero memoratio 486.
 Gemmae astrologicae et magicae 256. variis nominibus
 enuntiatae 260. earum vires creditae modo ex na-
 tura et materia, modo ex arte 202. Aegyptia-
 carum religionum 263. astrologicae 264. astriferae
 265. Persicae 267. Romanae et al. ibid. Abraxas
 268. magicarum antiquitas 270. scarabaei 272.
 Genius varie dictus 416. saeculi Ptolemaeorum ibid.
 Gottinga. Vniuersitas Gottingensis, eiusque fortunae vi-
 cissitudines et euenta. Vacatio a prorectoris vicibus
 concessa 1. prolusionum vtilitas e dilectu argumen-
 torum, praecipue ex litteris antiquis Gr. et R. 2.
 eadem translatae in professorem nondum Decani
 munere functum 19 seq. prolusionum ad rerum
 academiae memoriam vtilitas 81. incolumitas vni-
 versitatis Gottingensis tanquam in propugnaculo
 literarum bonarum positae in hac parte Germaniae
 286. Adolphi Friderici Ducis Cantabrigiensis ad-
 ventus

Index.

ventus 302. anni quinti (1805) turbatae res occupatis a Francico exercitu terris Hannoueranis 312sq. Georgia Augusta benigne et clementer recepta in Tutelam a summo duce Eduardo Mortier, in ipsis induciis. Legatio viri egregie de rebus nostris meriti, de Martens, comite Blumenbach, ad eundem Hannoveram missa, comiter ab eo excepta 315. Litterae supplices Parisios ad Imperatorem, tum Consulem, missae, ad impetrandam incolumitatem et securitatem nostrae urbis et vniuersitatis; ad quas litteras summus rei bellicae tum administer *Alex. Berthier*, memorabili cum humanitate rescripsit 316. 7. vrbs et Vniuersitas Gottingensis in fidem et tutelam Francorum recepta ab inuicto *Napoleone*, incolumitas et integritas nostrorum institutorum, cum stipendiorum immunitate a praesidio militari, concessa. 316. 7. Illustriissimorum virorum, *Mortier*, *Dessolles*, *Werle*, copiarum ducum, summa humanitas 318. 9. concessa libertas celebrandi Georgii III. diem natalem, et praemia in certamine litterario distribuenda 320. apographa litterarum ab *Alex. Berthier* ad Ducem *Mortier*; aliarum ab Duce *Mortier* ad Senatum, ad Rectorem Vniuersitatis, et tertiarum ab *Alex. Berthier*, administro rerum belli, ad Prof. *Heyne*, Instituti nationis Francicae Soc. missarum 327. 8. 9. Laudes humanitatis Francorum; in his *Bernadotti* 331. 2 sq. Nec minus tamen ex fide memoranda sunt promissa ac decreta de Vniuersitatis commodis, iuribus et decoribus seruandis et augendis data, Hannoveranis terris occupatis armis Borussicis a. 1806; Vniuersitas in fidem recepta honorificentissimis et munificentissimis conditionibus, incolumitatis, integritatis omnium commodorum, stipendiorum, reddituum, priuilegiorum; curatore dato perpetuo in ipsis terris Hannoveranis degente, cum iure non nisi ad ipsum Regem de rebus nostris referendi. Tam inexpectata et incredibili humanitate erecta, nouam et maxime admirabilem indulgentiam et clementiam experta est Vniuersitas, cum cessisset in ius et ditionem parum duraturam.

Graecorum origines; populi barbari, qui eos antecessere 491 sq.

Grammaticae et rhetoricae studium in saec. serioribus 22. 23. professorum stipendia 24.

Index.

H.

Heraclea municipium 458.

Hieroglyphæ corruerunt artes fingendi 273.

Historiæ scribendæ seriorum temporum notatio 53 sqq.
exemplo Sex scriptorum 58.

Homarius Iupiter 455.

Horatii Coclitis statua 479.

I.

Imago Christi, v. Christus. Imagines philosophorum, viro-
rum illustrium, cum aliquo cultu habitæ 216 sq.

Ioniciæ coloniae 460.

Iuliano panegyricus dictus III.

L.

Leochares 476.

Liparaei 460.

de Locris Magnæ Græciæ 453. 454. Minæ Dionysii de
agro eorum excindendo, ita vt nec cicadæ canant ibid.

Ludorum habendorum sumtus ingentes p. 13. 14.

M.

Magiæ studium 208. Magicæ gemmæ et superstitiones 256.

Magistratum munia cum impensis in ludos edendos,
sportulas, strenas p. 13. 14.

Mamertini (Claudii) Panegyricus. Maximiano Herculo
dictus 101. 2. alius 104. alius Iuliano III.

Messapii 456.

Minos, eius naues 461.

Mythologia seu prima Orientis philosophia symbolice ex-
pressa 232. eius diuersæ formæ 234. post Indos
Magos, Chaldaeos, inter Assyrios, Syros, et Phoe-
nices, præter Aegyptios, Iudæos ibid.

N.

Natalis Cæsarum mythologiarum auctor 471.

Nazarii Paenegyricus Constantino dictus 109. alius 110.

Nicomachus statuarius 478.

O.

Orationes: v. panegyricus. Funebres laudationes 100.

Origines panificii; additamenta 445.

— populorum; earumque studium in Acad. Gotting.
483 sq.

— nauigationis 489.

— insularum 496.

Orosii hist. libri 119. 130.

P.

Index.

P.

- Pacati Drepanii** (Latini) paneg. Theodosio dictus 112.
Pacuvius poeta et pictor 480.
Paetzi (Car. Wilh.) elogium 404.
Panegyrici XII. veteres; eorumque censura 80. panegyricae orationis notio et indoles 84. corruptelae et pericula 91 sq.
Paulli Perusini collectiones 471.
Pausan statuarius 477.
Panificii origines 445 sq.
Pedius, pictor 481.
Pelagicae stirpis populi 492 sq.
Persicae religiones in gemmis 267.
Philosophia orientis. v. Mythologia; vulgo dicta quae? 251.
Philippi regis Macedonum imprudentia in bello cum Romanis 469.
Philostrati imagines 472 sq.
Phocaeenses ad Massiliam condendam profecti: apud Herodot. 475.
Phoenices mari potentes 497.
Phryges cum Thracibus communi stirpe 491.
Pittaci dictum 441.
Platonis Scholion enarratum 441. 442.
Poetices studium aetatibus senioribus 31.
Poleium in Magna Graecia 457.
Πολιτεία quo sensu apud Aristotelem dicta 456.
Polyentus statuarius 477.
Porsennae statua 479.
Praxias statuarius 476.
Principum magistri inuentutis dignitatibus admoti 30.
Prolusiones indicendis certaminibus literariis 282 sq. nexus et tenor 442. 443.
Promontorium pulchrum 464. de prodigiis et ostentis 467 sqq.
Prooemia legum: de iis iudicium 452. legum Zaleuci et Charondae ibid. sq.
Prudentius in Symmachum 124.
Ptolemaeorum saeculum 436.
Pythagorea 455.

R.

- Religiones miscellae** 169. 245. religiones patriae Romanorum inde a prima antiquitate 180 sq. 186 sq. inde a Numa 189. corruptelae per peregrina sacra, Graecam.

Index.

camque philosophiam 190 sq. per sacra Bacchica 194.
 saepe eadem quae *superstitiones* v. h. v. miscel-
 lae 245. corruptelae ex comparatione Graecarum
 Romanarumque cum religionibus profectis ex Oriente
 252. peregrinae corruperunt *artes* 273.
 Rhetorum et Sophistarum eloquentia 82 sq.
 Rhodii mari potentes 497.

S.

Sacra peregrina in urbem illata 193. Bacchica 194. iade
 alia, Phrygia, Isiaca 194 sq. saepe interdicta cum
 ceteris superstitionibus, et iterum conualescentia
 197 sq. inprimis per Commodum, Iuliam Domnam 203.
Saeculi IV. virorum doctorum magna copia, unde orta 6.
 eius studia quatenam? 22 sq. Saeculum Ptolemaeo-
 rum 436. 7.

Saeculorum seriorum, aulae, imperii, vitae, corruptelae
 41 sq. 53 sq. 139.

Salapia, Salpia 460.

Salvianus Massiliensis de gubernatione Dei. censura 119.

Scarabaei, gemmae 272.

Scenica res, Scenici, sub Imp. 204.

Scriptores **Historiae** Augustae sex, et eorum censura 52.
 eorum tempora et ordo 62. numerus libellorum 71.

Scriptorum seriorum saeculorum lectionis utilitates 3. 13.
 quarti inprimis et quinti saeculi 5. 24 sq.

Servitus inter populos liberos frequentata 472.

Silanon **statuarius** 478.

Simonidis dictum 440.

Siris 456.

Statuae sub regibus Romanorum factae perperam memo-
 rantur 478.

Stesichori admonitio Locrensium 453.

Sthenis statuarius 478.

Superstitiones caussae corrupendarum per hieroglyphica
symbola et *res* seu figuras symbolicas artium 273.

Superstitiones aetatis Alex. Sev. 220. non a solis Gnosti-
 cis profectae 222. ex Oriente collectae; per opinio-
 nes de *occultis* viribus naturae, aut a *caussis* incor-
 poreis in personas mutatis, daemonibus etc. 227.

Superstitiones e symbolorum usu seu sermone seu rebus
 symbolicis ante oculos positis seu arte adumbrato-
 rum 229 sq. in cosmogoniis praecipue et de mali
 origine 230. astrologicae 237. 257. intelligentiarum,
 daemonum, geniorum, animarum 240. barbarorum
 graecis

Index.

graecis inmixtae **244.** miscellae **245.** ex carminibus: incantationes **258. 9.** ex **arcanis** nominibus **259. 260.** gemmarum *ibid.*

Sybaria **454.**

Symbolorum vsus ex infantia **generis** humani, et apud populos in primis cultus melioris progressibus haerentes **229sq.** ex **iis superstitiones** prognatae **245.** symbolicus sermo, dictiones symbolicae, symbolorum vsus in fingendis nouis erroribus et fraudibus **254.** melior vsus symbolorum inter Graecos artifices **276.** inter philosophos **277.** vsus in sacris Graecorum et mysteriis **280.**

Symmachi (Q. Aurelii) ingenii et morum censura cum memorabilibus ex eius Epistolarum libris **I.** epistolarum loca illustrata, emendata **7.** acute dicta **10.** pro Ara Victoriae in curiam reponenda **II. 121sq.** eius mores **15.** studia **17.**

T.

Taurica chersonnesus **485sq.**

Temporum facies: v. Saeculum.

Τέττιγες. ὅπως μὴ ἄδωσι **453.**

Θαλαττοκρατῆσαι quo sensu dicatur **488.**

Theocosmus statuarius **477.**

Theodontius scriptor fictitius **471.**

Theodosio dictus Panegy. Pacati **112.**

Thracicae stirpis populi **491sq.**

Thurii **454.**

Thucydides de temporibus nauigationis Graecorum **500sq.**

Timarchus, statuarius **477.**

Tisander statuarius **477.**

Titiani apologi **33.**

Turpilius pictor **480.**

Tyrrheni **465. 495.**

U.

Unctio mystarum **258.**

Uniuersitas Gottingensis v. Gottingensis.

V.

Valentinianus **226.**

Veneris stella portentosa **390.**

Vitarum scribendarum ratio **60.**

Victoriae ara **12. 121.**

Virgis caedi ante supplicium capitis, unde? **465sq.**

INDEX RERVM ACADEMICARVM

IN HOC VOLVMINE SEXTO.

Anniuersaria Vniuersitatis Gottingensis. LXIV. anno 1801. Kal. Septembr. p. 1. — LXV. anno 1802. Kal. Septembr. 35. Antiquatus est ab hoc inde anno anniuersariorum indicendorum mos et vñs, quia eiusdem mensis Septembris Kalendis magistratus academicus inibatur: Indicta semel anniuersaria sollennia vna cum magistratu ineunte anno 1808. 17. Septembr. (p. 389.) Cessantibus his sollennibus, mansere in posterum *sollennia academica duo*, quibus per programmata proluderetur, alterum ad indicendas succelliones in magistratu academico, nullo tamen ritu sollenni, factas, alterum ad indicenda in Septembrem XVII. ciuium academicorum litteraria certamina et præmia distribuenda *). — Si vero anniuersariorum computum per singulos annos prosequimur; habet ille se hoc modo: 1803. LXVI. 1804 LXVII. 1805. LXVIII. 1806. LXIX. 1807. LXX. 1808. LXXI. 1809. LXXII. 1810. LXXIII. 1811. LXXIV. 1812. LXXV.

Prorectores: 1801 inde a Kal. Septembr. Io. Frid. Gmelin. p. 1.
 1802 inde a Kal. Mart. Io. Tob. Mayer. 19.
 — — Septembr. Car. Frid. Stäudlin. 35.
 1803 — — Mart. Car. Frid. de Martens. 52.
 1805 — — Mart. Henr. Aug. Wrisberg. 80.
 — — Septembr. Chph. Meiners. 99.
 1806 — — Mart. Theoph. Iac. Planck. 119.
 — — Septembr. Io. Pet. Waldack. 143.
 1808 — — Septembr. Io. Gottfr. Eichhorn. 169.
 1809 — — Mart. Car. Frid. Stäudlin. 169.

Certamina litteraria ciuium Academicorum.

1802. Junii 2. p. 284.
 1803. Junii 4. 304.
 1804. Junii 4. 312.
 1805. Junii 4. 330.
 1806. Augusti 3. 363.
 1807. Junii 4. 381.
 1808. Septembr. 17. 389.

Quaestiones propositae, et scripta diiudicata

I. ab Ordine Theologorum.

1802. Conuerfiones theologiae moralis Saec. XVIII. p. 290.
 1803. de quofi biblica. 304.

1804.

*) V. Gelehrte Anzeigen 1808. p. 1105.

Index rerum academicarum.

- 1804. de vi testimoniorum aduersariorum in historia Christi et de authentia et integritate librorum N. T. p. 321.
- 1805. eadem quaestio repetita. 336.
- 1806. doctrinae de iureiurando in ecclesia Christiana historia. 367.
- 1807. status sanctorum et patrimoniorum ecclesiae Romanae sub finem saeculi V. 383.
- 1808. an miracula I. C. ad causas naturales renocari possint. 386. simulque proposita in a. 1809. ut ex historia et scriptis apostolorum notentur tempora, in quibus cognitioni, cuius elementa a Christo hauserant, nouae aliquid lucis accessit. 399.

Sermonum sacrorum.

- 1802. De vinculo inter fidem et virtutem arctissimo ad 1 Timoth. I, 5. 291.
- 1803. de iudicio conscientiae erroneae cauendo ad 1 Cor. VIII, 7. 307.
- 1804. de veritate providentiae diuinae ex vitis clarorum magnorumque hominum adstruenda: ad Psalm. XXXIII, 13 - 15. 322.
- 1805. humilitas Christiana non excludit iustam sui aestimationem, ad Matth. XI, 29. 338.
- 1806. fidei in I. C. vis ad virtutem humanam promouendam. 367.
- 1807. discrimen inter fidem non solo sensum testimonio nitentem, et fidem nullo mentis iudicio videntem, vulgo dictam caecam. 383.
- 1808. de religione et ecclesia christiana aeternum duratura: et propositum in a. 1809. argumentum, ut ex Ioannis XIV, 6. declaretur, quo sensu quoue modo prior quaedam atque efficacior dei cognitio per Christi doctrinam inter homines sit propagata. 399.

II. ab Ordine Iureconsultorum.

- 1802. Nexus inter successionem ab intestato et querelam inofficiosi testamenti. p. 293.
 - 1803. principia de re iudicata eiusque effecta in causis criminalibus. 306.
 - 1804. effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio. 323.
 - 1805. eadem quaestio iterato proposita. 339.
 - 1806. Hereditatis ciuilis et bonorum possessionis differentiae. 368.
 - 1807. an seruitus in faciendo consistat tum secundum ius Romanum tum secundum ius Germanicum 384.
 - 1808. si ex cambio agitur, in territorio in quo ius cambiiale particulare non extat, an et quatenus decisio petenda sit tum ex propria natura negotii cambialis tum ex legibus cambialibus extraneis. p. 396.
- simulque proposita in a. 1809. quaestio: distinctio inter titulum et modum acquirendi quem vocant. 399.

in hoc volumine sexto.

III. ab Ordine Medicorum.

1802. Historia effectuum caloris et frigoris externi in corpus humanum viuum. p. 294.
1803. neglectae doctrinae medicae de crisi detrimenta. 308.
1804. de aere aquis et locis Gottingensibus. 325.
1805. an principii azotici cum inhalatione aeris nihil in corporis humani interioribus deponatur. 340.
1806. recens alimentorum quibus ingressus in systema vasorum sanguiferorum aut concessus a natura est aut negatus. p. 345.
1807. quid sexus conferat ad morborum ordinem et indolem, genitalium morbis exceptis.
1808. viternus humanus, quoad substantiam vtrum sit verus nec ne.
et in 1809 proposita quaestio: de visus vitio, quod vulgo *Mouches volantes* appellatur.

IV. ab Ordine Philosophorum.

1802. Historia doctrinae gr. et rom. philosophorum de statu animarum post mortem.
altera: vis et effectus affluentiae metallicarum diuitiarum. 297.
tertia: peninsulae Arabiae descriptio ex Abulfeda. 298.
1803. descriptio Caucasi, regionum et gentium. 308.
1804. systema dynamicum in physicis quatenus sit praesferendum atomistico. 324.
1805. religiones Latii ex Ovidii Fastis eruendae et ex aliis scriptoribus illustrandae. 341.
1806. eadem quaestio in hunc annum prolata et iterata.
ordinaria autem quaestio interpretationis allegoriae Philoniana principia et elementa ex ipso Philone elicere ac declarare.
1807. vt trinarum linguarum Vasconum, Belgarum et Celtarum, quarum reliquiae in linguis Vasconica, Cymry et Galic supersunt, comparatione solerter instituta, discrimen, et diuersa cuiusque indoles, doceatur. 385.
1808. vt ex noto Strabonis loco libri III., comparatis Diodori et Plinii locis, memorabilia de metallifodinis antiquis Hispaniae sudiose conquirantur, docte et perspicue exponantur, atque ex metallurgiae recentioris doctrina commode illustrentur. 397.
proposita simul in a. 1809. quaestio de Iaxartis et Oxi in mare Caspium se exonerantium fluviorum ostiis. 400.

Praemia retulere

I. ab Ordine Theologorum:

1802. Io. Horn. Accessit Phil. Conr. Marheineke. p. 291.
1803. Io. Horn. 306.
1804. praemium dilatum in annum proximum. 321. 2.
1805.

Index rerum academicarum etc.

1805. Lud. Henr. Planck Accessit Io. Iac. Sack. p. 337. 8.
 1806. praemium non perfolutum. 367.
 1807. nec huius anni praemium victorem nactum est cui tri-
 bueretur.
 1808. nec huius anni.

Homileticum sermonibus sacris habitis:

1802. Aug. Phil. Petri. Accessit Aug. Wilb. Teppe p. 292.
 1803. Ge. Ern. Plate. Accessit Chph. Frid. Westphal. 306.
 1804. Chr. H. Aug. Germar. Accessit Ge. Aemil. Guil. Arnold et
 Io. Chr. Frid. Holle. 322. 323.
 1805. Ge. Aemil. Guil. Arnold. 339.
 1806. Io. Iac. Sack. Accessit Ge. Otto Dietr. König. 368.
 1807. Ge. Otto Dieteric. König. 384.
 1808. Ern. Frid. Grote. Accessit Ge. Ern. Henr. Mehliis. 395.

II. ab Ordine Iuriconsultorum:

1802. Eduard. Schrader. p. 295.
 1803. Eduard. Schrader. Accessit Franc. Bernh. Gerike. 308.
 1804. nemo in certamen prodit. 323.
 1805. nullum praemium assignatum.
 1806. Ge. Guil. Planck. Accessit Eduard. Gmelin. 307.
 1807. Chr. Frid. Lud. Johannknecht. 385.
 1808. nullum scriptum est oblatum indicibus.

III. ab Ordine Medicorum:

1802. Praemiis duobus redditis: Guil. Frid. Baur et Io. Ferd.
 Becker. p. 296.
 1803. Wilb. Liebsch. 308.
 1804. Car. Iul. Pickhard. 314.
 1805. Francisc. Schmitz. 341.
 1806. Io. Frid. Lucretius Albrecht. 372.
 1807. nemo ad certamen prodit.
 1808. Io. Frid. Osiander. Accessit Ge. Spangenberg. 397.

IV. ab Ordine Philosophorum:

1802. Car. Lud. Struve. p. 296. alterius Frid. Juncker. 297.
 tertiae Chph. Rommel. 298.
 1803. Ge. Henr. Lünemann. 310.
 1804. nemo congressus est certamine. 314.
 1805. praemium dilatum in annum proximum. 345.
 1806. Lud. Henr. Planck; et quaestionis alterius iterum propositae
 Ern. Spangenberg. 372. 3. 4.
 1807. Ge. Aug. Frid. Goldmann. 386.
 1808. diuiso ex aequa parte praemio Io. Chr. Iac. Bethe et Henr.
 Chph. Roloff. 398.

* * *

De obitu Caroli Willh. Paetzii, Iur. Professoris, ad Heeren
 suum. p. 407.

De obitu Ge. L. Baronis de Afch, ad Io. Frid. Blumenbach et
 Io. Dav. Reufs. 414.

